МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

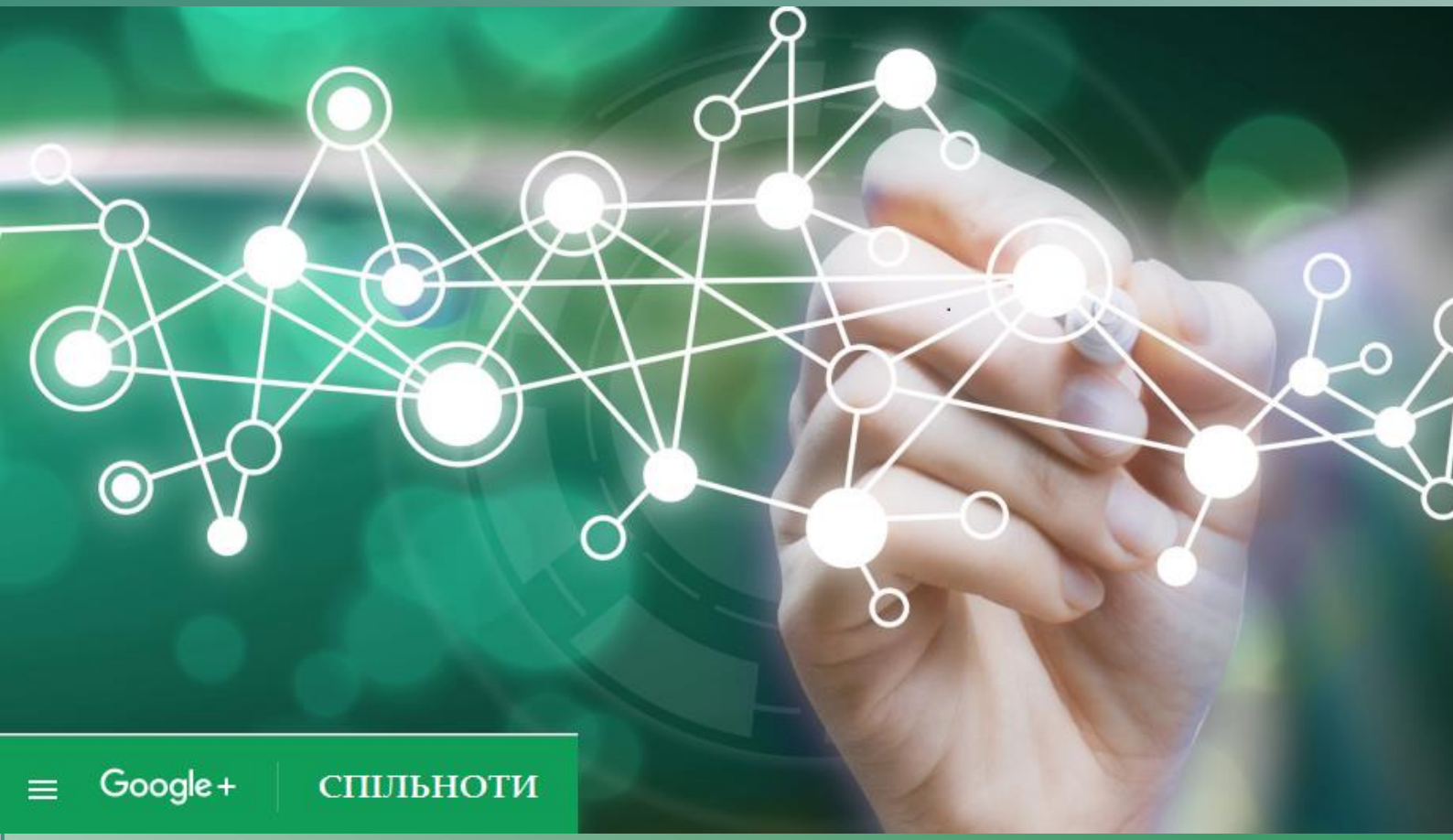

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛІСТИКИ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

ТЕЗИ
Науково-практичної Інтернет-конференції

3 березня 2017 року

1906 КНЕУ
КИЇВ 2017

УДК 332.1
ББК 65.050.22(4Укр)

Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези Наук.-практ.
Р 32 Інтернет-конф. (3 березня 2017 р.). — К.: КНЕУ, 2017. — 325 с.

ISBN 978-966-926-148-9

Висвітлюються теоретичні, методологічні і прикладні аспекти регіоналістики. Узагальнено сучасну проблематику регіоналістики та акцентовано увагу на її міждисциплінарній і практичній спрямованості.

Розкрито концептуальні погляди на природу регіонально-просторових процесів, запропоновано економіко-управлінські та описові моделі регіонального розвитку. Представлено методологічні дослідження регіональних особливостей малого та середнього бізнесу, а також інноваційної, маркетингової, фінансової, інвестиційної, банківської та інших видів діяльності. Виокремлено актуальні проблеми урбаністики як особливого прояву сучасної регіональної науки.

Значну увагу приділено проблемам децентралізації управління регіональним розвитком в Україні та сформульовано практичні пропозиції і рекомендації до органів державної влади різного рівня, органів місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів.

Для викладачів, наукових працівників, докторантів, аспірантів, спеціалістів-практиків та всіх, кого цікавлять проблеми регіональної науки.

УДК 332.1
ББК 65.050.22(4Укр)

Редакційна колегія

Б. М. Данилишин, д.е.н. (відп. ред.); **О. Ю. Оболенський**, д.е.н.; **О. В. Ольшанська**, д.е.н.; **Я. В. Остафійчук**, д.е.н.; **В. П. Павленко,** д.е.н.; **В. В. Пилипів**, д.е.н.; **М. І. Фащевський,** д.г.н.; **О. К. Шафалюк**, д.е.н**.; В. І. Кончин**, к.е.н.; **І. В. Білоконь**, к.е.н.; **І. М. Лукаш** (відп. секр.).

Адреса редакційної колегії:

03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, кімн.244; (5 корпус, вул. Мельникова 79-81, ауд. 310).

Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій. Відповідно до Закону про авторські права при використанні наукових ідей, та матеріалів цього випуску посилання на авторів і видання є обов’язковим.

ISBN 978-966-926-148-9

© ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЗМІСТ

Секція 1. Регіоналістика: теорія та історія

Бандура Т. І., аспірант. **Інвестиційний потенціал регіону: сутність та основні підходи.** ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» 15

Бистряков І. К., д.е.н., проф., Клиновий Д. В., к.е.н., с.н.с., доц. **Неоіндустріальний вектор розвитку регіональної економіки: ключові аспекти.** ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» 17

Козел А. М., студентка, науковий керівник Касьянова Н. В., д.е.н., проф. **Сучасні моделі регіонального розвитку.** Національний авіаційний університет, м. Київ 20

Макогін З. Я. к.е.н., доц., Андрусейко Р. Я., аспірант. **Особливості реалізації регіональної політики в Німеччині: приклади для України.** Львівський торговельно-економічний університет 23

Неліпа, К. Г., аспірант. **Поняття трансформації регіональних систем розселення.** Київський національний університет імені Тараса Шевченка 26

Оболенський О. Ю., д.е.н., проф. **Стратегічне управління регіональним розвитком як складова науки публічного управління.** ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 29

Petrov Kamen, Assoc. Prof. **An Attempt for Structuring Regional Development As a Scientific Field in the System of Social Sciences.** University of National and World Economy – Sofia (Bulgaria) 31

Пилипів В.В.,д.е.н., с.н.с., **Регіоналістика для економістів: актуалізація освітніх компетенцій.** ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 38

Сацький П. В., к.і.н., доц. **Програма розвитку бавовництва в південних районах УРСР у 1950-1954 рр. й економічна інтеграція Криму із Україною.** ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 40

Танцюра Ю. А., студентка, науковий керівник Касьянова Н. В, д.е.н, проф. **Використання оптимізаційних міжгалузевих моделей регіонів.** Національний авіаційний університет, м.Київ 43

Тульчинська С. О., д.е.н., проф., Кириченко С. О. к.е.н., доц. **Генезис теорій регіонального розвитку соціальної інфраструктури.** Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» 44

Чемерис В. А., д.е.н., доц., Куліш І. М., к.держ.упр., с.н.с. **Сільська територія як осередок формування ринкових відносин.** Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» 46

Чубукова О. Ю., д.е.н., проф., Ольшанський Г. В., аспірант. **Дослідження міжнародного бізнесу як регіонально-функціональних кластерів глобального ринку.** 48
Київський національний університет технологій та дизайну,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Shevchuk A. V. Doctor of Economics, Prof. **The Impact of Disconnection of the Region From the Global Internet on Its Economic Development** 52
Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management of Ternopil National Economic University

Яренко Г. О., студентка. **Дослідження вхідних торгових бар'єрів у регіональних зонах економічного розвитку**. 53
Київський національний університет технологій та дизайну

Яценко А. Д., к.геогр.н., Іванова В. М., асистент. **Особливості маркетингової діяльності в регіональному розвитку туризму.** 57
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Секція 2. Методологія сучасних просторових досліджень економічних, соціальних та екологічних процесів

Аблова О. К., к.е.н., доц., Поварніна К., студентка. **Оцінка сталого розвитку на регіональному рівні: огляд наукових джерел.** 60
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Білоусова О. С., к.е.н., с.н.с. **Фінансова взаємодія держави та регіонально-функціональних кластерів.** 64
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Білошапка В. С., к.е.н., доц. **До питання про роль банків у регіональному розвитку.** 66
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Брежнєва-Єрмоленко О. В., к.е.н., доц., Галаганов В. О., студент. **Напрями реалізації політики ресурсозбереження на макрорегіональному рівні.** 68
Дніпровський державний технічний університет

Волковський Є. І., к.е.н., доц. ***Модель «Good Governance», фінансовий аспект місцевого розвитку.*** 71
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Гернего Ю. О., к.е.н., доц. **Інвайронментальна концепція інноваційної економіки та регіону.** 74
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Horyn Halyna. **Factors increasing the recreational and tourism potential in rural areas.** 78
State Institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»

Дергалюк М. О., аспірантка. **Регіональні аспекти розвитку агропромислових комплексів.** 82
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Диба О. М., к.е.н., доц. **Просторові рівні стратегічних пріоритетів малого і середнього підприємництва.** 84
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Зимбалевська Ю. В., к.е.н., доц. **Концепція національного брендингу України, що ґрунтується на іміджі її регіонів.** 87
Київський національний університет технологій та дизайну

Іванчук О. В. к.е.н., доц. **Регіональні особливості реалізації інвестиційних проектів.** 89
Університет економіки та права «КРОК»

Карпяк М. О., к.е.н., н.с. **Нові форми економіко-управлінських моделей в сучасних підходах до організації бізнесу.** 91
ДУ «Інститут регіональних досліджень НАН України імені М.І. Долішнього»

Кончин В. І., к.е.н., доц. **Типологія регіонів в глобальному просторі та вибір країнами регіональної моделі економічного зростання і добробуту.** 93
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Королюк Т. О., к.е.н., доц. **Публічно-приватне партнерство як інструмент фінансування регіональних інфраструктурних проектів.** 104
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Koroliuk Y. Doctor of Public Administration, Assoc.Prof. **ANN Modeling of the Bordering Regions Scenarios Development.** 107
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

Коценко К. Ф., доц., Лукаш І. М., асист, здобувач. **Проблеми формування моделей сталого розвитку на локальному рівні.** 108
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Лисак В. Ю., к.е.н., доц. **Проблеми та фактори міжрегіональної міграції та їх вплив на людський капітал регіону.** 112
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Луцків О. М., к.е.н., с.н.с. **Інноваційні пріоритети економічного розвитку регіону.** 115
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Панкратов О. М., к.т.н., доц., Шалаєва Т. П., асист. **Оцінка збитків від надзвичайних ситуацій – етап прогнозування показників соціально-економічного розвитку регіонів.** 117
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Поліщук Є. А., к.е.н., доц. **Банки у забезпеченні інвестиційної привабливості регіонів.** 119
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Приходченко Т. А., к.е.н., доц., докторант. **Сучасна українська модель регіонального розвитку.** 122
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Прокопюк Александер, к.е.н., ректор Вищої школи економіки в Бялимстоку (Польща). **«Розумна спеціалізація» як імператив структурної модернізації економіки регіонів в умовах євроінтеграції.** 125
Вища школа економіки в Бялимстоку (Польща)

Пугачевська К. Й., к.е.н., доц. **Інноваційні підходи до управління регіональним розвитком.** 127
Мукачівський державний університет

Синюра-Ростун Н. Р., м.н.с. **Розвиток освітньої сфери регіону: управлінсько-просторовий аспект.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» 130

Ткач С. М., к.е.н., н.с. **Просторова організація бізнесу в регіонах України: особливості становлення та перспективи розвитку.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» 132

Федько Я. В., к.е.н. **Особливості оцінювання економічної секторальної ефективності в регіональному аспекті.**
Луганський національний університет імені Т. Г. Шевченка 136

Хом'як М. С., к.е.н.. **Методологічні аспекти визначення бюджетного простору розвитку регіонів.**
Університет Державної фіскальної служби України 138

Секція 3. Децентралізація управління регіональним розвитком і стратегії її проведення: досягнення та проблеми європейського регіоналізму й українські реалії

Беновська Л. Я., к.е.н., с.н.с. **Проблеми фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (на прикладі Львівської області).**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України 141

Гиренко Х. В., студентка, науковий керівник Усик В.І., к.е.н., доц. **Бюджет участі як ефективний інструмент місцевого самоврядування.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 143

Hrynchyshyn Iryna, PhD in Economics, senior researcher. **Financial provision of social sphere development of the Carpathian region under the fiscal decentralization.**
State institution Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine 147

Громоздова Л. В., к.е.н., доц. Громоздов В. В., аспірант. **Щодо оптимізації процесу формування об'єднаних територіальних громад.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 148

Єрмакова О. А., к.е.н., доц., с.н.с. **Методичний підхід до стратегування соціально-економічного розвитку територіальних громад базового рівня із урахуванням інвестиційно-інноваційної складової: практичний досвід та теоретичні узагальнення.**
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України 152

Кічурчак М. В., к.е.н., доц. **Перспективи удосконалення відтворення суспільних благ в Україні в контексті фіскальної децентралізації.**
Львівський національний університет імені Івана Франка 155

Kornieieva Tetiana, Ph.D, Professor, Devemy Jean-Francois, President France XP, Zatonatska Tetiana, Doctor of Sc., Professor. **Nature and Trends of Decentralization and Its Dimensions: Challenges for Ukraine.**
International Business Institute, Paris, France
Charge de mission for international cooperation, Ministry of Interior, France
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine 158

Мацедонська Н. В., к.е.н, доц., Клівіденко Л. М., к.е.н., доц. **Вплив бюджетної децентралізації на стратегічний розвиток регіону.**
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету 161

Мельничук І. О., асистент. **Перспективи розвитку місцевих бюджетів України в контексті перерозподільних відносин.**
Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ 164

Остафійчук Я. В., д.е.н., с.н.с., **Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади в Україні**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 167

Парко Д. Ю, студент, науковий керівник Королюк Т. О., к.е.н., доц. **Європейський досвід децентралізації державного управління: можливості реалізації в Україні.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 170

Патицька Х. О., аспірант. **Фінансова спроможність територіальної громади: основні аспекти визначення**.
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» 173

Пономаренко Д. О., студентка, науковий керівник Касьянова Н.В, д.е.н, проф. **Децентралізація та федералізація як дві альтернативи розвитку України.**
Національний авіаційний університет, м. Київ 177

Попадинець Н. М., к.е.н., н.с. **Роль моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах децентралізації влади.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» 178

Сакаль О. В. к.е.н., с.н.с., докторант. **Децентралізація управління регіональним розвитком: природні ресурси і природокористування.**
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ 181

Синютка Н. Г., к.е.н., Синютка О. М., к.е.н., Курило О. Б., к.е.н. **Муніципальні запозичення як механізм фіскальної децентралізації в Україні.**
Національний університет «Львівська політехніка»,
Львівська державна адміністрація 183

Снаговська Є. С., студентка, науковий керівник Королюк Т. О., к.е.н., доц. **Вплив децентралізації державного управління на розвиток депресивних регіонів в Україні.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 186

Стасюк Т. І., студентка, науковий керівник Мельничук Н. Ю., к.е.н., доц. **Децентралізація публічної влади та посилення ролі місцевого самоврядування в Україні.**
Національна академія статистики, обліку та аудиту м. Київ, Україна 188

Сторонянська І. З., д.е.н., проф. **Напрями модернізації регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації в Україні.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України 191

Тимечко І. Р., к.е.н., с.н.с., докторант. **Узагальнення підходів щодо визначення територіальної громади.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» 193

Фащевський М. І., д.г.н., проф., Білоконь І. В., к.е.н., доц. **Концептуальні засади формування та функціонування об'єднаних територіальних громад.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 196

Фесюк В. О., д.г.н., проф., *Мороз І. А,* к.х.н., доц. **Екологічна політика місцевих громад міст в контексті сталого розвитку.**
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (м. Луцьк),
Луцький національний технічний університет 199

Фролов К. О., аспірант. **Децентралізація управління регіональним розвитком: світовий досвід та українські реалії.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 202

Шашула Л., к.е.н., пр.н.с. **Структура євроінтеграційного механізму децентралізованого управління земельними ресурсами.**
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ 206

Шульц С. Л. д.е.н., проф. **Шляхи вдосконалення регіональної політики в умовах децентралізації влади в Україні.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» 209

Секція 4. Актуальні проблеми урбаністики

Аверкина М. Ф. д.е.н., доц. **Теорія забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій.**
Національний університет «Острозька академія» 212

Біль М. М., к.держ.упр., с.н.с. **Урбанізаційний вимір реалізації просторової мобільності населення.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» 215

Богачов С. В., д.е.н., проф., пр.н.с. **Про просторову складову управління розвитком міських агломерацій в Україні**
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м Київ, Україна 217

Буряченко А. Є. д.е.н., проф. **Фінансові чинники урбанізаційних процесів.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 219

*Віннікова І. І., к.е.н., доц., Марчук С. В., асистент***. Урбанізація як запорука розвитку «розумних» технологій.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 221

Власенко М. М., студентка, науковий керівник Усик В. І., к.е.н., доц. ***І*нноваційне місто як результат інноваційної освіти.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 223

Градобоєва Є. С., к.е.н., с.н.с. **Щодо шляхів розв'язання проблем сфери життєзабезпечення урбанізованих територій.**
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ, Україна 225

Гунько Н. В., студентка, науковий керівник Королюк Т. О., к.е.н., доц. **Smart Home як інструмент оптимізації вартості житлово-комунальних послуг в Україні.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 228

Дзюбенко Л. М., к.е.н., доц. **Запровадження кластерних ініціатив у житлово-комунальному господарстві регіону.** 231
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Казьмір Л.П., к.е.н., м.н.с. **Конструктивний потенціал концепту «метрополійний субрегіон».** 235
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Кондратюк С. Я., к.е.н., доц. **Початки фінансової урбанізації в Україні.** 237
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Котенок Д. М. к.е.н., доц. **Стратегічне управління збалансованим розвитком муніципальних утворень: методологічний аспект.** 239
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Кушнірецька О. В, к.е.н., с.н.с. **Проблеми та розвиток інституційного забезпечення індустріальних парків в Україні.** 240
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

Мельникова М. В., д.е.н., доц., пр.н.с. **Щодо управління ресурсами в проектах просторового розвитку міських агломерацій.** 242
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м.Київ, Україна

Пирог О. В., д.е.н., проф. Максимчук Я. С., к.е.н. **Науково-методичні підходи до визначення сутності глобальних міст.** 245
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Попова А. О., студентка, науковий керівник Королюк Т. О., к.е.н., доц. **Світовий досвід та можливості імплементації Smart-технологій в містобудуванні в Україні.** 248
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Щеглюк С. Д., к.е.н., с.н.с. **Взаємозв'язок просторової організації бізнесу та міського розселення населення.** 252
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Секція 5. Проблеми регіонального розвитку України та світу

Богославець О. Г., к.е.н., доц., Бойко Н. О., к.п.н., доц. **Нові можливості формування унікального туристичного продукту Київщини в умовах конкуренції туристичних регіонів.** 255
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Vinska O., PhD, Assoc. Prof., Tokar V., D.Sc., PhD, Prof. **Measuring Female Economic Empowerment in Post-Socialist EU Member-States.** 257
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Гальків Л. І., д.е.н., проф., Кулиняк І. Я., к.е.н., доцент. **Стан розвитку сільського туризму у прикордонних з Польщею областях України.** 259
Національний університет «Львівська політехніка»

Герасимчук Н. О., студентка, науковий керівник Гернего Ю. О., к.е.н. **Роль соціальних інвестицій підприємств у розвитку регіонів України.**
ДВНЗ «*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*» 261

Замятіна Н. В., к.е.н. **Природно-ресурсний потенціал регіонів України як чинник економічного зростання.**
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ 265

Ільїна М. В., к.соц.н., с.н.с. **Прогноз розвитку сільського зеленого туризму в Україні.**
ДУ «Інститут економіки природо-користування та сталого розвитку НАН України» 267

Кононюк, В. П., аспірант, Фесюк В. О., д.г.н., проф. **Перспективи розвитку екологічного землеробства Повчанської височини.**
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки 272

Лебега О. В., аспірант. **Сланцевий газ як фактор ресурсної регіоналізації газозабезпечення у світі.**
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу 276

Левицька О. О., к.е.н., н.с. **Диспропорційність соціально-економічного розвитку Львівської області і Підкарпатського воєводства.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» 279

Mazur Andriana, PhD Khrystyna Pistun, student. **Competitive Economy As a Goal of Sustainable Economic Development of Lviv Region.**
Lviv Polytechnic National University 282

Макаренко М. Б., к.пед.н., доц., Кириллова Ю. Г., магістр. **Сучасні особливості розвитку національних природних парків України.**
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк 284

Матушкіна М. В., асистент. **Депресивні регіони України – відновлення їх потенціалу.**
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» 288

Мельник М. І. д.е.н., проф. **Пріоритетні напрями регулювання просторової структури ділової активності в Україні.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», м. Львів 290

Могилевская О. Ю. к.э.н., Могилевский Ю. В., аспирант, Штанько А. И., студент **Региональный аспект экономического развития отечественных предприятий на промышленном рынке Украины.**
Киевский международный университет, г. Киев,
Европейский университет, г. Киев 292

Нагорна О. В., к.е.н., доц., Василишен Ю. В., к.е.н. **Проблеми залучення інвестицій у регіони України.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 294

Опря Б. О., к.іст.н., доц. **Перспективи розвитку сільського зеленого туризму на Хмельниччині.**
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка 295

Орлова Н. С., д.держ.упр., проф. **Сталий розвиток регіонів України.**
Київський університет імені Бориса Грінченка 299

Осипова О. І., к.е.н. **Дослідження диференціації заробітної плати в Україні: регіональний аспект.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 301

Пастернак О. І., к.е.н. **Розвиток прикордонних територій на засадах маркетингу в контексті впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім.М.І.Долішнього НАН України» 305

Тесля Д. В., аспірант. **Розвиток регіонального ринку продукції харчової промисловості**
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»
Львівський державний коледж харчової і переробної промисловості Національного університету харчових технологій 308

Ткачів С. М., аспірант, Лицур І. М., д.е.н., проф. **Проблеми та стан фінансування підприємств лісового господарства України та її регіонів.**
Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ,
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» 311

Токовенко А., студентка, науковий керівник Королюк Т.О., к.е.н., доц. **Міжрегіональна міграція в Україні: виклики та перспективи.**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 315

Третяк Н.А. к.е.н., н.с. **Інноваційні передумови до зміни системи управління землекористуванням в Україні.**
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ 318

Шпильова Ю. Б., к.е.н., с.н.с. **Органічна складова спільної аграрної політики ЄС.**
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національно академії наук України» 320

Яцишина І. В., д.е.н., проф. **Соціальні аспекти інноваційного розвитку регіонів України.** 323
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПЕРЕДМОВА

Узагальнення наукових результатів досліджень учасників конференції дозволило актуалізувати та виокремити смислові блоки проблематики розвитку сучасної регіональної науки в розрізі теоретичних, методологічних і прикладних аспектів. Зокрема, в теоретичному аспекті піднято проблемні питання змістовного наповнення регіоналістики як науки та навчальної дисципліни, формування її міждисциплінарного характеру; методологічному – сформульовано сукупність принципів, методів і моделей управління регіональним розвитком; у прикладному – розроблено напрями, механізми й інструменти розвитку регіонів України в умовах децентралізації системи управління. Крім того, виокремлено актуальні проблеми урбаністики як особливого прояву сучасної регіональної науки.

Теоретичне осмислення сутності сучасного економічного простору та закономірностей його регіональних проявів породжує дискусію щодо виявлення нових передумов та інструментів розвитку територіальних систем, а також актуалізує регіональну науку в частині формування практично спрямованих концепцій використання місцевого потенціалу економічного розвитку.

Незважаючи на те, що в сучасному науковому й освітньому просторі західного світу присутнім є напрям підготовки практичних фахівців-регіоналістів, в Україні регіоналістика як наука досі не знайшла свого належного місця в системі суспільних наук. Більш того спостерігається поступова відмова від вивчення науки «Регіональна економіка» як такої, що втратила свою практичну значимість. Водночас наявним є запит на концепції та знання, які пояснюють просторові рішення різних суб'єктів суспільства, включаючи окремих мешканців і домогосподарств (при виборі місця проживання та діяльності), власників капіталу (при виборі шляхів просування ланцюгів вартості, інвестування), органів влади (при формуванні та реалізації програм розвитку конкретних громад). Тому вивчення регіоналістики як міждисциплінарної та практично спрямованої науки, покликаної задовольняти інтереси різних суб'єктів господарювання й управління, все більше актуалізується та має охоплювати проблематику регіонального й міського розвитку, територіального планування, економічної географії, регіональної кооперації, довкілля та використання природних ресурсів і земель, просторової агломерації, транспорту, міграції, розміщення промисловості, проблеми аналізу просторових даних, геоінформаційних технологій, big data та ін.

Учасники конференції у методологічному смисловому блоці представили концептуальні погляди на природу регіонально-просторових процесів у сучасному економічному середовищі, запропонували економіко-управлінські та описові моделі регіонального розвитку на макро- та мезорівнях. Основними сферами та напрямами методологічних регіональних досліджень і безпосередньо доповідей учасників конференції, які визначали їх наукові інтереси, стали малий та середній бізнес, система освіти та професійної підготовки, інновації та сталий розвиток, регіонально-функціональні кластери, економічне зростання, виробничо-торговельна спеціалізація, регіонально-секторальний розвиток, фінансова, інвестиційна та банківська діяльність в регіонах, а також регіональне управління і регіональний маркетинг.

Беручи до уваги увесь наявний на пострадянському просторі, і зокрема, в Україні методологічний спектр ідей та поглядів на розвиток регіональної науки, а також арсенал методичних підходів, що застосовують сьогодні вітчизняні регіоналісти в своїй науково-дослідній діяльності, учасники конференції наголошують на необхідності посилення інтеграції методологічної та методичної платформи наукових регіональних досліджень до системи і культури їх проведення, що прийняті в цивілізованому міжнародному науковому співтоваристві. Методологічні дослідження в регіональній науці, як такій, що значною мірою належить до галузі соціальних та поведінкових наук, мають базуватися на активному застосуванні кількісних методів аналізу та оцінки економічних та соціальних явищ і процесів. Позитивістський науковий підхід та економетричне моделювання мають гармонійно поєднуватися зі звичними для пострадянської наукової школи регіоналістики

методами дослідження. Робота з Excel-масивами регіональних статистичних даних та сучасними електронними статистичними пакетами SPSS, Stata, Statistica має ставати щоденною практикою науковця-регіоналіста.

Актуальною проблемою, на якій наголошують учасники конференції, є бар'єри входу та низький ступінь просування на ринкових засадах методологічних розробок вітчизняних дослідників-регіоналістів, а через це слабким вбачається потенціал імплементації їх наукових продуктів в процес реалізації державних і місцевих програм регіонального розвитку. Тому налагодження тісного зв'язку між прогресивними командами регіоналістів університетів та науково-дослідних інститутів з органами державної і місцевої влади, а також з публічними недержавними організаціями, які спеціалізуються на регіональному та дотичному до нього моделюванні, і створення ними інтегрованих проектних груп має ставати основою формування якісних раціональних параметрів регіонального розвитку України.

Для підвищення якості методологічних продуктів в рамках регіональної науки дослідникам сьогодні необхідно особливу увагу приділяти не стільки пошуку абстрактних технічних рішень та побудові відірваних від реальності моделей, які мають передусім академічну природу, скільки активно включатися в розробку прикладного методологічного та методичного інструментарію в рамках існуючих загальноприйнятих на рівні виконавчих органів регіональної влади методик економічного та соціального розвитку. Так, наприклад, в рамках Проекту Європейського Союзу «Підтримка регіонального розвитку України» розроблено дві прикладні методики, що викладені в аналітичних записках і взяті на озброєння обласними державними адміністраціями, а саме «Особливості підготовки соціально-економічного аналізу для розробки стратегії розвитку регіону» та «Методологія планування регіонального розвитку в Україні». Ці методичні рекомендації мають рамковий характер, а вже вибір конкретних методів та підходів до аналізу та оцінки, отримання на виході валідних результатів і вироблення на цій основі стратегії економічного і соціального розвитку кожного конкретного регіону залежить від якості навичок та компетентності членів аналітичних робочих груп, у складі яких в будь-якому разі мають працювати академічні науковці.

Учасники конференції у своїх виступах та обговореннях акцентували увагу на актуальності проблеми децентралізації управління регіональним розвитком та констатували наступне.

Децентралізація змінює економічний ландшафт країни та легалізує нового економічного агента – громаду, яка, за задумом, матиме вагомі права в частині отримання доходів від господарської діяльності, пов'язаної з користуванням ресурсами в межах своєї території. Перетворення наявних ресурсів у продуктивний капітал є складним процесом, проте без цього забезпечити спроможність територіальних громад вбачається проблематично. Серед іншого, це потребує запровадження відповідних економіко-правових і фінансово-економічних механізмів управління активами територій, включаючи капіталізацію природних активів, формування фонду суверенного добробуту території, організацію фондового ринку, нормативно-правове забезпечення власності громадян на природні ресурси тощо.

Для забезпечення добробуту громад необхідно одночасно та виважено враховувати ключові аспекти сталого розвитку, до яких належать економічне процвітання, соціальний баланс і здорове довкілля. Уся система управління місцевим розвитком (від загального планування до реалізації кожної ініціативи і проекту) повинна орієнтуватися на ці критерії. Перевіреною й усталеною практикою європейських країн на цьому шляху є реалізація концепцій інтегрованого міського розвитку, які мають чітку прив'язку до територій, зарекомендували себе як надійний інструмент управління на локальному рівні. На основі такого підходу можна далекоглядно координувати розвиток населених пунктів, економіки й інфраструктури територіальних громад, зокрема враховуючи можливі наслідки старіння населення, міграції та екологічні обмеження.

Процеси децентралізації пов'язані як з новими можливостями, так і ризиками для розвитку сільських територіальних громад. Принциповим є питання створення паритетних умов функціонування великого, середнього та малого капіталів у сільській місцевості. Це особливо актуально з позиції унормування діяльності великих агрохолдингів, підвищення їх екологічної і соціальної відповідальності. У країнах ЄС економічний потенціал сільських громад активізується насамперед через створення аграрних кооперативів, які у своїй господарській діяльності використовують комунальні ресурси. Це забезпечує створення робочих місць, ефективне використання ресурсного потенціалу, залучення інвестицій, у тому числі від членів громади. Таким чином, територіальна громада повинна стати повноцінним суб'єктом господарювання – об'єднанням людей, які володіють спільним ресурсом, можуть забезпечити його капіталізацію, є продуцентами доданої вартості.

У контексті зазначеного гостро постає проблема посилення кадрової спроможності місцевого самоврядування. За сприяння донорських організацій в Україні започатковано практику проведення тренінгів для представників місцевого самоврядування різних рівнів з питань об'єднання громад і міжмуніципального співробітництва, стратегічного планування розвитку громад тощо. Проте вирішити кадрову проблему винятково таким шляхом не можливо. Необхідно сформувати ефективну систему підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів для місцевого самоврядування та регіонального управління з новими, затребуваними в умовах децентралізації компетенціями. Нині такі актуальні за тематикою навчальні дисципліни практично не реалізуються у вітчизняних вишах. Предмети, які викладаються, часто є занадто теоретизованими та не формують необхідні практичні вміння і навички. Не ведеться профорієнтаційна робота серед майбутніх абітурієнтів щодо перспективності професій у сфері місцевого та регіонального врядування, а також відсутні прогнозні розрахунки потреби у відповідних кадрах.

Учасники конференції звертаються до органів державної влади різного рівня, органів місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів, інших зацікавлених сторін із такими пропозиціями та рекомендаціями:

- державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року містить слушну ідею регіонального розвитку – поширення впливу міст на навколишні сільські території. Для цього насамперед необхідно внормувати процедури зміни меж районів у процесі об'єднання територіальних громад, розширити юрисдикцію органів місцевого самоврядування територіальної громади на всю її територію, а не лише в адміністративних межах населених пунктів;
- інтегрувати основні принципи Лейпцизької хартії «Міста Європи на шляху сталого розвитку» в політику регіонального та місцевого розвитку в Україні, створити необхідні для цього рамкові умови й інструментарій, сприяти збалансованому просторовому розвитку на основі моделей європейської поліцентричної системи міст;
- стимулювати неоіндустріальний вектор регіональної економіки шляхом формування передумов для створення територіальних виробничих кластерів з відповідною спеціалізацією та індустріальних (промислових) парків, освоєння ключових компетенцій у використанні природних активів і запровадженні новітніх промислових технологій, що забезпечуватиме повномасштабне конкурентне входження регіонів України в систему відносин європейського ринку;
- забезпечити формування комунікативних зв'язків між населеними пунктами через розвиток транспортної мережі, оптимізацію масштабів і покращення якості діяльності закладів соціальної сфери, комп'ютеризацію й інтернетизацію сільських територій. Серед іншого, необхідно розробити державну програму розбудови та модернізації доріг загального користування, що фінансуватиметься за кошти новоствореного державного дорожнього фонду;
- упровадити в освітній процес вищих навчальних закладів актуальні в умовах децентралізації навчальні дисципліни «Сталий інтегрований розвиток громад», «Управління місцевими природними ресурсами в умовах децентралізації», «Промоція потенціалу місцевого розвитку» тощо, поширити позитивний досвід їх викладання.

Секція 1. РЕГІОНАЛІСТИКА: ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ

Бандура Т.І., аспірант
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ

В Україні територіальна диференціація природних, соціальних та економічних ресурсів зумовила суттєві диспропорції між регіонами. Країна формує свою стратегію регіонального розвитку так, щоб вона базувалася на наявних можливостях і, за допомогою якої можна було б посилити конкурентоспроможність регіонів та паралельно ліквідувати їх відсталість. Один із шляхів покращення добробуту регіону є пошук інвестиційних можливостей та їх залучення.

Насамперед вважаємо за необхідне розглянути категорію «інвестиційний потенціал регіону», а також проаналізувати підходи до визначення інвестиційного потенціалу регіону.

Незважаючи на велику кількість науковців, які займались дослідженням цієї тематики, розглянемо основні тези та поняття економічного потенціалу та інвестиційного потенціалу і проаналізуємо категорію інвестиційного потенціалу регіону.

Економічний потенціал – це сукупність наявних та придатних до мобілізації основних джерел, засобів країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу.

Структура економічного потенціалу виглядає наступним чином:

−природний потенціал – це сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, природних ресурсів у поєднанні з природніми умовами, які впливають на економічну діяльність та використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ;

−трудовий потенціал – це кількість та якість наявних трудових ресурсів;

−науковий потенціал – це сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання;

−технічний потенціал можна визначити як сукупність можливих та перспективних технічних засобів спрямованих на підвищення продуктивності суспільної праці;

−інформаційний потенціал – наявні та такі, що можуть бути мобілізовані обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства.

−інвестиційний потенціал – це здатність досягти бажаного результату через реалізацію та управління інвестиційними можливостями, що містяться в інвестиційних ресурсах, що своєю чергою створює сприятливий інвестиційний клімат, який забезпечує інвестиційну привабливість регіонів та держави зокрема. Таке визначення нам пропонує Нечитайло У.П.

Зенченко С.В. та Шемьоткіна М.А. дають досить «розмите» поняття інвестиційного потенціалу регіону. На думку автора це сукупність наявних в регіоні чинників виробництва (природні ресурси, робоча сила, основні фонди, інфраструктура і т. і.) і сфер вкладення капіталу [6]. Вражаємо, що в даний час, коли найбільший акцент приділяється сфері послуг та галузі знань, дана дефініція є не адаптованою до сьогодення.

Актуальним є визначення Ткачука В.Р.: інвестиційний потенціал регіону – це максимальні можливості регіону щодо раціонального залучення та використання інвестиційних ресурсів із врахуванням природно-геополітичних та соціально-економічних передумов здійснення інвестиційної діяльності з метою досягнення сталого розвитку регіону [1].

Покатаєва К. П. трактує інвестиційний потенціал регіону як комплексну характеристику сукупної здатності економіки регіону щодо здійснення інвестиційної діяльності в усіх сферах, що охоплює не тільки наявний інвестиційний капітал, але й сукупність об'єктивних передумов для інвестування [2].

Єпіфанов А. О. дає близьке за змістом визначення: «сума об'єктивних передумов щодо інвестицій, які залежать як від наявності і різноманітності сфер та об'єктів інвестування, так і від їх основних економічних характеристик».

Інша група дослідників, такі як Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є., вважають, що «інвестиційний потенціал регіону — сукупність об'єктивних економічних, соціальних і природно-географічних властивостей регіону, що мають високу значимість для залучення інвестицій в основний капітал» [8].

Узагальнюючи існуючі терміни, можна виділити три підходи до визначення суті інвестиційного потенціалу регіону:

−за ресурсами;

−за сукупністю потенціалів;

−за сукупністю засобів.

Необхідно розглянути інвестиційний потенціал регіону як взаємодію можливостей та наявних ризиків.

Виділяють наступні інвестиційні ризики:

−економічний;

−політичний;

−соціальний;

−екологічний;

−кримінальний.

На нашу думку, можливості доцільно трактувати як сприятливі умови для залучення та реалізації інвестицій. Виходячи з цього, пропонуємо власне визначення інвестиційного потенціалу регіону. Це здатність отримати бажаний результат через реалізацію можливостей, наявних ресурсів, сприятливих умов та зваженість ризиків.

Отже, проблема підвищення інвестиційного потенціалу регіонів України, особливо прикордонних, є надзвичайно актуальною та потребує подальших наукових напрацювань та розробки рекомендацій щодо його активізації.

Список літературних джерел

1. Ткачук В.Р. Організаційний механізм формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. к-та екон. наук: 08.00.05 / Полтавський національний технічний університет. — Полтава, 2008.— 20 с.

2. Покатаєва К.П. Теоретичні аспекти визначення категорій «інвестиційний потенціал» та «інвестиційна привабливість» [Електронний ресурс] / К.П. Покатаєва // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст» - Випуск 75. Серія «Технічні науки» - 2007. – с. 262-268. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.ksame.kharkov.ua/1542/1/К.П.ПОКАТАЄВА.pdf.

3. Мірошниченко П.І. Активізація використання інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. к-таекон. наук: 08.00.05 / Інститут економіко- правових досліджень НАН України. — Донецьк, 2007. — 20 с.

4. Матковський Р.Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання: Автореф. дис… канд. екон. наук: 08.01.01 [Електронний ресурс] / Р. Б. Матковський; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 20 с.

5. Іванов С.В. Методологічні підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу / С.В. Іванов //Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр.— Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. — Випуск 195, т.1. — С. 98—104.

6. Зенченко С.В. Инвестиционный потенциал региона: [Электронный ресурс] / С.В. Зенченко, М.А. Шемѐткина // Сборник научных трудов СевКавГТУ Серия «Экономика» - 2007. - №6. – с. 22-25. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.ncstu.ru/articles/econom/2007_06/41.pdf/file_download.

7. Жулавський А.Ю. Інвестиційний потенціал у відтворенні природно-ресурсного потенціалу регіону / А.Ю. Жулавський, В.П. Гордієнко // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. - 2014. - № 3. - С. 33-40. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2014_3_6

8. Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є. Інвестиції, ризик, прогноз / Я.І. Єлейко, О.І. Єлейко, К.Є. Раєвський. — Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2000. — 176 с.

Бистряков І.К., д.е.н., проф.
Клиновий Д.В., к.е.н., с.н.с., доц.
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

НЕОІНДУСТРІАЛЬНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Винайдення новітніх векторів розвитку регіональної економіки, здатних вивести національне господарство на траєкторію сталого економічного розвитку на сьогодні є однією з найактуальніших проблем. У цьому відношенні концепт «нової економіки», яку часто називають неоіндустріальною, або новою індустріальною економікою становить особливий інтерес. Питання полягає в тому, що він розкриває принаймні шляхи щодо вирішення кризи постмодерну та постіндустріального напряму розвитку людства. При цьому передбачається не просто забезпечення випереджаючого розвитку обслуговуючих секторів економіки як таких, а що особливо значимо – відродження саме багатогсекторального промислового комплексу, оскільки подальший розвиток таких країн, як наша, виявився проблематичним за рамками суто індустріальної епохи. Слід нагадати, що за умов «неоіндустріальної економіки» господарська система, яка функціонує на основі трудозбереження, рециркуляції ресурсів, розвитку людського капіталу створюється на тлі оздоровлення навколишнього середовища. При цьому саме за рахунок неоіндустріального вектора розвитку створюється велика кількість високопривабливих робочих місць з докорінним поліпшенням умов праці, комп’ютеризації виробництва тощо.

Слід також зосередити увагу на тому, що у новій економіці особлива роль належить проектному підходу, який суттєво підвищує результативність інвестиційно-інноваційної діяльності. У даному відношенні акцент робиться на корпоративізм, як явище, яке починає відігравати ключову роль в суспільстві, оскільки корпоративні інститути мають значний потенціал упорядкуванні функціонування не тільки професійних колективів, але й громадських об’єднань та територіальних громад усіх рівнів. Як відомо, принципи

організації нової економіки ефективно спрацьовують у Південній Кореї, на Тайвані (Китайська республіка), у КНР (Китайська народна республіка), в Сінгапурі, у Малайзії, Японії та Індонезії.

Зважаючи на достатньо високий рівень освіти населення та наявність великої кількості фахових технічних професіоналів, Україна має всі підстави піти неоіндустріальним шляхом. Але для реалізації новоіндустріального вектору розвитку регіональної економіки в нашій країні необхідно дотримуватися деяких правил.

По-перше, це пріоритетна реалізація економічно ефективних інвестиційних проектів. Головним завданням для реалізації концепту «нової економіки» є запровадження проектного підходу до господарювання на всіх рівнях – від державного до низового рівня самоорганізації населення. Нагадаємо, що принцип проектного підходу зорієнтований на отримання конкретного, обмеженого певними часовими рамками, заздалегідь окресленого господарського та фінансового результату. Крім того, він визначається властивостями проектного фінансування та необхідністю залучення і запозичення фінансових ресурсів з різних джерел для забезпечення такого результату. Слід також мати на увазі, що проектний принцип ефективно працює там, де є неосвоєні активи. Перш за все це природні ресурси, а також сектори та підприємства, де є брак власних коштів на впровадження змін, та території, на яких передбачається розбудова інфраструктури транспорту, зв'язку, потужне будівництво тощо. До цієї ж групи слід віднести підприємства, де передбачається суттєва реконструкція, технологічне і технічне переоснащення, або регіони чи муніципалітети, де планується запуск інноваційних проектів щодо їх сталого розвитку.

По-друге, розвиток кластерно-корпоративної регіональної економіки, яка об'єднуватиме великий, середній і малий бізнес. Принцип корпоративного господарювання з відповідними важелями та повноваженнями щодо використання природних, виробничих, фінансових, технологічних та інших ресурсів відкриває широкі можливості управління активами. Територіальна корпорація (муніципальна або регіональна) створюватиметься на принципах «належного врядування», зокрема, публічно-приватного партнерства, відповідальності і прозорості. Така форма управління є абсолютно відкритою щодо створення додаткових суб'єктів господарювання, тобто проектних та постійно діючих господарських компаній з розвинутою ринковою, інформаційною та фінансовою складовою (банки, кредитні спілки, консалтингові, лізингові та шерінгові компанії тощо). Маємо на увазі, що корпоративна економіка здатна об'єднати всі рівні бізнесу – від малих підприємців і підприємців-фізичних осіб до середніх і великих підприємств в ефективно діючі вертикально-інтегровані структури.

В нашій країні та її регіонах на тепер наявні ресурсні можливості для розвитку корпорацій у межах територіальних виробничих кластерів будь-якої господарської спеціалізації, включаючи промислово-інфраструктурні, промислово-аграрні, а також аграрно-інфраструктурні, аграрно-промислові, аграрно-рекреаційні, курортно-рекреаційні, екологічні компанії з орієнтацією на унікальний набір відповідних компонентів місцевого природно-ресурсного потенціалу кожного регіону й муніципалітету.

По-третє, це визначення в якості пріоритетних інноваційних напрямів промислового розвитку регіонів. Підприємства нової індустрії орієнтуються на використання компактного обладнання, незначного територіального ресурсу, високопродуктивну логістику і швидкий транспорт, а також на економне використання енергії. Водночас зростає роль високотехнологічних інвестиційно-інноваційних стартапів, мережевих технологій, творчої та цікавої праці, нових професій, пов'язаних з освоєнням комп'ютерних технологій та застосуванням машинного інтелекту. Передбачається широке використання праці молоді, жінок, літніх людей, інвалідів тощо.

Господарськими пріоритетами для нової індустрії в регіонах України повинно стати взаємоінтегроване аграрно-промислове виробництво, зокрема – фабричне виробництва м'яса з худоби на кшталт сьогоднішнього промислового птахівництва, промислове вирощування сільгоспрослин, роботизоване виробництво товарів широкого вжитку, включаючи побутову техніку, електронних пристроїв, одягу і взуття, виробництво високотехнологічних будівельних та конструкційних матеріалів, транспортних машин, створення високотехнологічного обладнання для сфери освіти, охорони здоров'я, забезпечення культурних потреб тощо

По-четверте, фінансизація сировинної економіки. Основу для стабілізації економічного розвитку України та формування фінансової основи для розбудови нової індустріальної економіки має забезпечити фінансизація сировинної економіки за рахунок створення фінансового суверенного фонду, в основі формування якого мають лежати природні активи – мінеральні, земельні, водні та лісові ресурси. В Україні може бути започаткована спочатку спрощена, стабілізаційна схема суверенного фонду, спрямована на забезпечення поточних потреб економіки, а згодом – повноцінний його варіант, підпорядкований довгостроковим стратегічним інтересам, пов'язаних із накопиченням активів, фінансуванням пріоритетних програм нової індустріалізації та збереженню ресурсів для майбутніх поколінь. Формування суверенного фонду можливо на основі запровадження правового інституту громадянської власності на природні ресурси.

По-п'яте, розвиток публічно-приватного партнерства і спільного фінансування проектів розвитку нової економіки. Змістовною основою «нової економіки» є забезпечення результативної взаємодії влади і бізнесу, що зі свого боку створює передумови у подоланні дефіциту ресурсів на нові інвестиційні проекти. Тому фінансування розвитку територій на принципах нової економіки має бути консолідованим: за спільної участі держави, муніципалітетів та бізнес-структур. Саме конструктивна прозора співпраця учасників процесу під громадським контролем створює необхідні умови подолання корупційних схем. Як наслідок, у майбутньому має активно впроваджуватися концепція публічно-приватного партнерства, що стає альтернативою приватизації об'єктів державної або комунальної власності.

Спільна діяльність ефективно реалізується через сумісну проектну компанію держави та приватного інвестора. Розвиток партнерських відносин бізнесу і влади, в рамках яких держава відіграє роль ініціатора та засновника, передбачає перенесення відповідальності на професійних менеджерів шляхом створення спеціальних інститутів, що організаційно відокремлені від держави, у нашому випадку – це проектні компанії [1, с. 62, 93-94]. Такий підхід визначає особливий напрям підвищення ефективності управління конкретним сектором економіки. В цілому визначені кроки знижують рівень керованості бюджетної системи, однак передбачають підвищення значущості функції дієвого громадського нагляду та фінансового контролю. Суттєвим аспектом таких відносин є орієнтація на принцип збереження публічних форм власності на природні ресурси з передачею певних їх видів у довгострокове користування на засадах довірчого управління, що сприятиме активізації процесу залучення інвестиційних ресурсів у сферу обігу природного капіталу. Якщо зацікавленим замовником проекту, як правило, є територіальна громада, то більш дієвою структурою, що виступатиме і засновником проектної компанії, може стати муніципалітет.

Принцип спільного інвестування вирішує проблему нестачі інвестиційного капіталу для відкриття нових виробництв і впровадження інновацій. Під спільним інвестуванням розуміють діяльність, яка здійснюється в інтересах і за рахунок засновників та учасників інвестиційного фонду шляхом випуску інвестиційних сертифікатів або акцій в рамках розвитку загальної системи комерційної діяльності з управління цінними паперами. У світі

інститути спільного інвестування є одними з важливих складових економіки, які виконують функції фінансового посередництва щодо накопичення і трансформації заощаджень приватних інвесторів в інвестиції, що спрямовуються на потреби реального сектору економіки, тому їх треба прискорено впроваджувати в економіку України.

Висновок-пропозиція:

За нашим баченням, алгоритм побудови неоіндустріальної економіки в Україні має бути покроковим.

1 крок: створення базових засад для інституціональних перетворень в системі муніципальної економіки, зокрема – визначено, ідентифіковано та розмежовано права держави і територій у використанні місцевих економічних активів, включаючи природні ресурси відповідного значення, в рамках розвитку корпоративної муніципальної економіки природокористування на принципах управління природними ресурсами за участю місцевих громад, публічно-приватного партнерства, прозорості та корпоративної соціальної відповідальності.

2 крок: створення умов запровадження відповідних економіко-правових та фінансово-економічних механізмів проектного менеджменту в децентралізованій системі управління економічними активами територій із використанням сучасного управлінського та фінансового інструментарію, включаючи сек'юритизацію природних активів, забезпечення суверенного фінансування, організацію фондового ринку, нормативно-правове забезпечення громадянської власності на природні ресурси тощо.

3 крок: забезпечення ефективного використання місцевої ресурсної бази за рахунок розвитку виробничої діяльності територіальних корпорацій сталого розвитку та реалізації відповідних інвестиційних проектів, а також створення територіальних виробничих кластерів з відповідною спеціалізацією, цілеспрямованим освоєнням ключових компетенцій у використанні природних активів та запровадженням високих промислових технологій, що забезпечуватиме повномасштабне входження України в систему рівноправних відносин загальноєвропейського ринку.

Список літературних джерел

1. Капіталізація природних ресурсів / за заг. ред. д. е. н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 268 с.

Козел А. М., студентка
Національний авіаційний університет, м.Київ

СУЧАСНІ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У сучасній системі соціально-економічних наук дефініція «модель» є доволі дискусійним поняттям, що пов'язано передусім з наявністю двох принципових підходів до її ідентифікації. Перший з них визначає модель як довільну множину значень елементів з певними функціями і ознаками, що вказують на певну якість окремих складових та системи в цілому. З цього випливає, що з позиції математичної логіки модель є формулою (функцією), яка пов'язує кілька взаємозумовлених чинників відповідного соціального чи економічного процесу.

Другий підхід характеризує погляд на модель як можливість глибокого аналізу певних явищ у суспільному житті. Відомий англійський «Словник сучасної економіки Макміллана» визначає модель як «формальну або неформальну структуру аналізу, що прагне

абстрагуватися від складнощів реального світу, але зберегти характеристики економічної системи, що дозволяє зрозуміти поведінкові, організаційні і технічні взаємозв'язки, які лежать в основі аналізованої системи. Метою ж полегшення пояснення економічних явищ і є розробка економічних прогнозів регіону, галузі, підприємницької структури тощо».

Найбільш близько підійшли до розуміння сучасної сутності економічної моделі американський вчений Л. Пендлетон (*Linwood H. Pendleton*) та його канадські колеги К. Грефтон (*R. Quentin Grafton*) та Х. Нельсон (*Harry W. Nelson*), які визначили процес створення нової моделі як спрощену абстракцію, що використовується для ідентифікації певного феномену; водночас економічну модель представляють як таку, що може бути описана реченнями, представлена графічно у вигляді слайдів чи в інших значеннях.

Моделі як можливість глибокого аналізу певних явищ в сучасній економіці бувають:

−глобальні (національні) економічні, які передбачають відповідний механізм та інструментарій регулювання макроекономічних пропорцій;

−математичні (чи логіко-математичні) включають такий апарат, що дозволяє значно краще, ніж за допомогою традиційних інструментів ідентифікувати те чи інше соціально-економічне явище;

−прогнозні, за рахунок використання селективних механізмів, інструментів та дослідного апарату попередніх моделей дозволяють з високим ступенем достовірності передбачити темпи розвитку та кінцеві результати відповідних змін в соціально-економічному житті суспільства.

Враховуючи все вищезазначене, регіональна модель може розглядатися як частина національної, а тому механізми та інструменти її реалізації будуть тісно пов'язані з методами регулювання пропорцій, що випливають із конкретних особливостей домінуючої в країні парадигми. В основному їх можна звести до п'яти груп.

1. Ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна. Характерна для англосаксонських країн (США, Австралія, Нова Зеландія). Для неї притаманні: низька питома вага державної власності, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку, низька питома вага державного бюджету в структурі ВВП.

Перевагами ліберальної моделі є висока динаміка та гнучкість розвитку господарства, а недоліками – неоднорідність суспільства, значна диференціація доходів громадян, обмежена доступність широких верств населення до соціальних благ. Головними проблемами, які стоять перед регіональною політикою в цих країнах, є конвергенція поляризованих за рівнем соціально-економічного розвитку регіонів, обмеження зростання мегаполісів, регулювання міграцій між містами і селами, міжрегіональна кооперація, реструктуризація старопромислових регіонів тощо. Таку модель називають децентралізованим федералізмом.

2. Соціальне ринкове господарство (соціально-орієнтована економіка). Притаманна для країн-членів ЄС, Канади та Ізраїлю. Інколи її називають соціал-демократичною (соціал-ліберальною) моделлю. Характерним для неї є перерозподіл доходів приватного сектору через податкову систему.

Виділяють два види соціал-демократичної моделі:

−ліберально-обмежена (частина держбюджету у ВВП до 50 %) – Німеччина, Франція, де визнаються необхідність і доцільність державного перерозподілу доходів для здійснення соціального урівноваження всіх соціальних груп;

−соціально-напружена (50-60 % ВВП перерозподіляється через бюджет) – Швеція, Данія, Скандинавські країни, де посилені всі соціальні риси ліберально-обмеженої моделі. Розвинута система соціальної підтримки, регулювання трудових відносин здійснюється не на рівні підприємства, а на національному рівні.

До недоліків моделі слід віднести високий рівень безробіття, дефіцит державного бюджету, низьку ефективність державного підприємства.

3. «Азіатсько-Тихоокеанська модель» (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур) полягає у гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та орієнтації фірм на довготермінову перспективу. Крім цього, азіатсько-тихоокеанській моделі притаманні дух колективізму та патерналізму на виробництві, посилений вплив на суспільне відтворення людського фактору, наявність високоінтегрованих форм швидкого економічного зростання, в яких держава намагається всіляко підтримати вітчизняні компанії. До недоліків моделі слід віднести прояви злиття інтересів держави та приватних корпорацій, що веде до виникнення природних монополій, закритість внутрішнього ринку, обмеженість соціальних гарантій, доволі велику тривалість робочого тижня.

4. Соціалістична модель (Куба, В'єтнам, Північна Корея). Планова економіка вичерпала екстенсивний шлях розподілу господарства і сформувала низьку конкурентоспроможність національної економіки. До зазначеної групи країн умовно відноситься Китай, але в цій країні сформувалася досить оригінальна, відмінна від інших модель соціально-економічного зростання. Досвід КНР щодо регіонального регулювання: використання традиційних для соціалістичної економіки методів пріоритетного заселення західних регіонів, раціонального розселення, випереджаючий розвиток базових галузей виробництва. З 90-х років XX ст. відкриття вільних (спеціальних) зон економічного розвитку, спочатку східна (приморська) частина, потім відповідні формування на інших територіях. Для стимулювання розвитку депресивних територій введення додаткових пільг іноземним компаніям.

5. Пострадянська модель. Конгломерат ринкових моделей управління регіональним розвитком і традиційних соціалістичних, пов'язаним з активним адмініструванням та значними дотаціями з боку центральних бюджетів депресивним регіонам та їх групам. Поступовий відхід від традиційних механізмів призводить до того, що бідні регіони стають біднішими, а багаті – багатшими.

Прикладом пострадянської моделі є Україна. З кінця 90-х років XX ст. можна спостерігати поляризацію соціально-економічного розвитку, чітко визначилися лідери та аутсайдери серед основних регіонів. Подібні до українських проблеми характерні й для інших країн СНД.

Найбільш вживаними у західній економіці аналітичними моделями ідентифікації регіонального розвитку, що були покладені в основу багатьох сучасних розробок, виявилися:

1. Модель економічного зростання Гаррода-Домара (*Harrod-Domar growth model*), яка базується на кейнсіанській теорії. Основна увага приділяється економічній стабільності та безробіттю, а рівнем застосування моделі є лише короткостроковий аналіз. Основними проблемами, які розглядає модель, є: можливість стійкого зростання за повної зайнятості та усталеність гарантованого темпу зростання.

2. Модель кумулятивної причинності (*cumulative causation model*) Ш. Мюрдаля заснована на припущенні, що ринкові сили мають тенденцію збільшувати нерівність між регіонами країни. Основним припущенням моделі є те, що потік факторів виробництва з регіонів з низькими темпами розвитку до аналогічних з високими завжди змінюватиме його початкову конкурентоспроможність. Важливою перевагою, що отримуватимуть регіони-лідери буде ефект від агломерації.

3. Модель Манделла-Флемінга (*Mundell-Fleming model*) показує, що експансіоністський ефект бюджетної та грошово-кредитної політики залежить від взятого на озброєння центральним банком країни режиму валютного курсу. За умов того, що згідно з моделлю існує абсолютна мобільність капіталу, яка зумовлює зміни валютного курсу, існує

значна залежність економічної системи регіонів від екзогенних та ендогенних шоків. Важливість цих підходів в системі соціально-економічних наук є надзвичайно високою, передусім тому що концептуальні підходи даної моделі було покладено в основу сучасної макроекономіки, методології економічної інтеграції, бюджетної, грошово-кредитної та монетарної політики.

4. Модель тяжіння (або гравітаційна модель) – *gravity model* – має найбільше застосування в міжнародній та регіональній економіці, демографії та в економіці транспорту. За цією моделлю промисловість розвивається переважно у великих містах або біля них. Великі міста притягують до себе промислові підприємства із силою тяжіння, обернено пропорційною квадрату відстані між містами і підприємствами. Локалізація промисловості тим більша, чим більша кількість населення міста, чим менша відстань до ринків збуту і чим тісніше розміщені великі міста. Відхилення від моделі пов'язані з концентрацією підприємств біля джерел сировини і палива.

Отже, моделювання регіональної асиметрії в глобальній економіці дозволяє провести системну експертизу соціально-економічного становища регіону і розробити оптимальну пропорцію стимулювання розвитку депресивних зон. При цьому поліструктурні показники регіональної асиметричності, пропорційності секторально-територіальних змін, прямих іноземних інвестицій та інші, об'єднані як «кластер регіонального аналізу», дозволяють визначити найбільш вузькі місця розвитку різних територій країни та розробити ймовірні варіанти системної допомоги їм.

Список літературних джерел

1. Pendleton L., Grafton Q., Nelson H. A Dictionary of Environmental Economics, Science and Policy. – Cheltenham, 2001. – 178 p.
2. Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ. – К.: АртЕк, 2000. –304 с.
3. Регіональна економіка: підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 800 с.
4. Стратегічний менеджмент по Котлеру. Кращі прийоми і методи – The Quintessence of Strategic Management: What You Really Need to Know to Survive in Business. / Ф. Котлер, Р. Бергер, Н. Бікхофф - М.: Альпина Паблишер, 2012. – 144 с.

Науковий керівник: **Касьянова Н. В.**, д. е. н., професор
Національний авіаційний університет

Макогін З. Я., к.е.н., доц.
Андрусейко Р. Я., аспірант
Львівський торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В НІМЕЧЧИНІ: ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах вибору урядом України євроінтеграційного курсу та для запобігання поширення наслідків кризових явищ, особливого значення набуває формування нової моделі регіональної політики, яка повинна базуватися на принципах, якими керуються розвинені країни. Адже підхід більшості промислових країн до вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів заснований на стимулюванні притоку інвестицій у депресивні регіони і надання їм необхідної фінансової допомоги. Один із яскравих прикладів успішної реалізації регіональної політики, на наш погляд, показує Німеччина, де в конституції (ст. 28 і 30) закладені основи розвитку та успішного функціонування регіонів держави.

У Німеччині конституція відіграє надзвичайно важливу роль у зміцненні регіональної політики. Вона підкреслює необхідність створення однакових умов для роботи й життя людей в усіх частинах країни. Виходячи з цього, першочерговим завданням регіональної політики є забезпечення можливості для структурно слабких регіонів брати рівноправну участь в економічному житті країни, зменшуючи вплив негативних чинників, пов'язаних з географічним положенням цих територій. Регіональна політика спрямована на підтримку економічного зростання й забезпечення зайнятості населення шляхом створення в економічно слабких районах довгострокових і конкурентоспроможних робочих місць. З позицій національного уряду більш ефективним вбачається надання допомоги регіонам, які найбільше постраждали від структурних перетворень, ніж надання субсидій секторам економіки або підприємствам, що опинилися під загрозою подібного негативного впливу. Вдосконалення регіональної інфраструктури розглядається як реальний спосіб нейтралізації наслідків структурної кризи і створення передумов для подальшого розвитку територій [1].

Крім того, у Німеччині традиційна регіональна політика в рамках Спільної оперативної групи полягає, в основному, в наданні допомоги регіонам у комплексі з заходами підтримки бізнесу, включаючи надання виробничих площ, створення центрів комерційних технологій, сприяння розвитку місцевої інфраструктури та інших заходів, що спрямовуються на поліпшення локального бізнес-середовища [1]. Основним інструментом регіональної політики майже завжди є програма інвестицій або розвитку – багаторічна програма, розроблена відповідно до логіки стратегічного планування. Її можна розуміти як своєрідну угоду між різними державними органами, які беруть участь у спільному фінансуванні і кожен із котрих погоджується зробити певний внесок у реалізацію програм регіонального розвитку різних типів [2, с. 5].

Отже, у Німеччині вироблені такі принципи, необхідні для досягнення поставлених цілей у сфері регіональної політики:

−створення надійної законодавчої бази для досягнення послідовності та прозорості проведеної політики. Регіональна політика неминуче включає в себе вибір слаборозвинених районів для виділення необхідних фінансових ресурсів. Цей вибір повинен здійснюватися відповідно до існуючого законодавства, для проведення політики в галузі розвитку регіонів виробляються основні законодавчі норми, підкріплені більш докладними робочими директивами, створюючи тим самим законодавчі рамки для прийняття та обгрунтування політичних рішень. У Німеччині такі директиви містяться в «структурному плані» (Rahmenplan) і узгоджені федеральним урядом і урядами земель та діють в рамках «Спільної оперативної групи» (GA, Gemeinschaftsaufgabe);

−у Німеччині в якості основної функції федерального уряду в галузі регіональної політики виділяють установлення партнерських відносин із землями в рамках GA (Спільної оперативної групи). Комітет з планування визначає склад GA, розробляє проект щорічного Генерального плану, а також пріоритети регіонального розвитку. Проект Генерального плану містить у собі заходи й умови надання необхідної допомоги районам, карту районів, які мають в ній потребу. Фінансування даної регіональної політики здійснюється в рівних частках з двох сторін: з одного боку, Федеральним урядом і землею – з іншого боку. Адміністрація землі несе відповідальність за здійснення регіональної політики [3, с. 5];

−для стимулювання розвитку регіональної політики в Німеччині створено Структурні Фонди та Інтеграційний Фонд. Структурні фонди займаються підтримкою розвитку інфраструктури та бізнесу. Інтеграційний Фонд фінансує великі проекти розвитку інфраструктури, які перебувають в прямому зв'язку з транспортом і навколишнім середовищем;

−уряд Німеччини постійно переглядає вимоги до визнання регіонів проблемними і з 2007 р. було скорочено число категорій проблемних регіонів до двох: економічно відсталих (А) і регіонів зі структурними проблемами (С). Виділені також додаткові зони (Д), для яких дозволена лише підтримка інвестицій малого і середнього бізнесу, стимулювання розвитку інфраструктури, а також проекти сприяння кластерам [4, с. 126].

Загалом, Німеччина має децентралізовану структуру управління. Землі ФРН функціонують як окремі держави, які мають суверенітет і юридично не підлягають федерації. Повноваження суб'єктів федерації дають їм можливість здійснювати широке самоврядування: бути господарями на своїй території, впливати на розвиток економіки, охорону довкілля, соціально-культурне життя, гарантувати громадянські права і права людини. У відповідності до 109 статті Конституції ФРН передбачається самостійність і незалежність бюджетів земель і федерації. Кожна земля має свою конституцію, демократично обраний земельний парламент (ландтаг), земельне управління – уряд, власне земельне законодавство, яке не суперечить федеральному, а також своє громадянство, але основним є громадянство ФРН. Для розв'язання можливих протиріч між центром і землями існує федеральний конституційний суд. Отже, існує подвійний розподіл влади, згідно з яким не лише федерація, але і кожна земля мають власний парламент, свій уряд і суди [5, с. 34-37].

Отже, основою регіональної політики України за нинішніх економічних обставин і бюджетних обмежень має бути поєднання окремих принципів і стандартів європейських країн, зокрема Німеччини, із виробленням власних важелів посилення конкурентоспроможності регіонів. Сьогодні для досягнення ефективного регіонального розвитку доцільно поєднувати помірний протекціонізм із стимулюванням вільного ринку. Важливою складовою державної регіональної політики є обґрунтований перерозподіл національного доходу – від регіонів із благополучною соціально-економічною ситуацією до проблемних регіонів. Економічні важелі та інструменти мають бути зорієнтовані не стільки на механічне переміщення фінансових ресурсів, скільки на стимулювання внутрішньої ініціативи, ефективне використання потенціалу регіонів.

Враховуючи той факт, що українські регіони мають різний рівень економічного та соціального розвитку, необхідно головну увагу зосередити на розвитку підприємств, які є прибутковими для даної території, що буде служити фактором підвищення рівня розвитку регіону. Як показує досвід Німеччини, ефективна регіональна політика повинна бути відображена у цільових програмах, стратегіях та концепції економічного та соціального розвитку регіонів і здійснюватись у тісній координації дій державних, регіональних і секторальних органів управління. Крім того, така політика повинна мати надійну законодавчу основу. Оскільки неминучим є вибір району, для якого виділятимуться ресурси, дуже важливо, щоб такий вибір здійснювався відповідно до чинного законодавства, забезпечуючи в такий спосіб послідовність і прозорість проведеної політики, шляхом доведення до відома широких кіл громадськості.

Список літературних джерел

1. Бабаєв В. М. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні / В. М. Бабаєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/5/01.pdf.

2. Куйбіда В. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / В. Куйбіда, А. Ткачук, Т. Забуковець-Ковачич; [за заг. ред. Р. Ткачука]. – К.: Леста, 2010. – 224 с.

3. Ковальчук В. Г. Основні функції державного управління в європейських моделях регіонального розвитку та можливості їх упровадження в Україні / В. Г. Ковальчук // Теорія та практика державного управління. – Вип. 2 (41). – С. 1-7.

4. Лучик С. Д. Світовий досвід формування та реалізації політики регіонального розвитку та можливість його запровадження в Україні / С. Д. Лучик, В.Є. Лучик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.18. – С. 124-131.

5. Стеценко Т. О. Управління регіональною економікою: навч. посіб. / Т. О. Стеценко, О. П. Тищенко. – К.: КНЕУ, 2009. – 471 с.

Неліпа К. Г., аспірант
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ

Після проголошення незалежності України в країні відбувся перехід від планової до ринкової економіки, внаслідок чого посилилися трансформаційні процеси переходу від індустріального до постіндустріального інформаційного суспільства. Всі ці явища призвели до якісних змін всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, особливо, економічної, соціальної та політичної [2, с.89]. У зв'язку з трансформацією суспільно-економічних відносин, підвищенням ролі суб'єктів господарювання та територіальних громад у питаннях розміщення підприємств, почали зазнавати змін територіальні системи розселення. Перед ними постав вибір напрямів трансформації сучасних форм, структури і мережі населених пунктів.

Трансформація населених пунктів виступає складним комплексним процесом, який залежить від значних політичних змін та зрушень в сільському господарстві та бізнесі [9, с.246].

А.І. Доценко розглядає трансформацію розселення населення як важливий суспільно-просторовий процес [2]. Оскільки розселення виступає складною відкритою системою, то в результаті будь-яких економічних, політичних, соціальних змін відбувається й трансформація розселення. Під час трансформації розселення спостерігаються структурна та регіональна трансформація.

На думку Т.Г. Кравцової, трансформація розселення населення включає якісні та кількісні зміни просторової, функціональної й управлінської структури поселенської мережі та форм зосередження поселень із врахуванням дії умов і факторів, що змінюють середовище життєдіяльності населення [7, с.18].

В географічних дослідженнях трансформації розселення існує територіальний аспект його вивчення. Він характеризується просторовими тенденціями, закономірностями розвитку та структурою трансформації розселення. Системам розселення властива певна інерційність порівняно з територіально-виробничими системами. Трансформаційні зміни в системах розселення проявляються, як правило, в людності поселень (кількісні зміни), внутрішній структурі і функціях (якісні зміни) вже сформованих систем розселення.

На нашу думку, трансформація системи розселення – це суспільно-географічний процес поступового переходу систем розселення до прогресивних (регресивних) станів системи за рахунок кількісних та якісних змін зумовлених економічними, соціальними та організаційно-управлінськими процесами в постіндустріальний період.

В результаті трансформаційних процесів поселенська мережа деформується, в одних регіонах утворюються економічні центри розвитку, а в інших – депресивні території [3].

В Україні на розвиток трансформаційних процесів у регіональному розселенні впливають такі чинники:

1) зовнішні (географічне та геополітичне положення, нормативно-правові, економічні, науково-технічні) та внутрішні (економічні, соціальні, демографічні, екологічні, природні, психологічні);

2) сприятливі та несприятливі;

3) традиційні (демографічні, економічні, соціальні, природно-історичні, політико-адміністративні) та новітні (реструктуризація промисловості, реформування аграрної сфери, встановлення нових організаційних форм господарювання, глобалізаційні процеси, зміна геополітичного положення поселень, зміна адміністративного статусу населених пунктів);

4) постійно діючі та тимчасові;

5) загальні та регіональні [4, с.14].

Можливо виділити ще 2 чинники: ті, що впливають на функціонування систем розселення (історико-географічні, географічне та геополітичне положення) та ті, що спричинюють в них трансформаційні процеси (демографічні, соціально-економічні, нормативно-правові, екологічні, військові) (Рис. 1).

Рис. 1. Чинники трансформації розселення

Економіко-географічне положення (ЕГП) також є одним із чинників економічних трансформацій. На думку Т.Г. Кравцової [6], ЕГП зумовлює місце певного ареалу чи об'єкта в системі економічного простору країни і, як правило, впливає на розвиток населення даного регіону (столичний регіон, прикордонні території і т.д.).

Трансформаційні процеси відбуваються як серед міського розселення, так і серед сільського. Проте вони дещо відрізняються за своєю соціально-економічною сутністю. А.І. Доценко виділив чотири головних напрями трансформації розселення: трансформацію поселенської мережі (поселенський), трансформацію форм територіальної організації розселення (формаційний), трансформацію структури розселення (структурний) та функціональну трансформацію розселення [2].

Трансформація поселенської мережі може відбуватись у 2 напрямах: зменшення та збільшення поселенської мережі.

Зменшення відбувається за рахунок:

1) виключення безлюдних поселень з облікових даних;

2) об'єднання кількох поселень в одне;

3) включення одних поселень до складу інших.

Збільшення поселенської мережі спостерігається при:

1) виділенні одних поселень з меж інших;

2) утворенні нових поселень на новому місці.

Трансформація форм територіальної організації розселення відбувається при зміні одних форм територіальної організації розселення на інші. На даний момент в Україні офіційно існує 2 форми організації сільського розселення – села та селища; та 2 форми міського розселення – міста та селища міського типу. Проте, в минулому цих форм розселення було набагато більше:

1) до сільських поселень відносили: села, селища, сільця, слободи, слобідки, хутори та інші;

2) до міських – протоміcто, град, місто, посад, містечко, селище міського типу та інші.

Тобто, форми територіальної організації розселення постійно знаходяться в стані трансформації відповідно до тих вимог, що висуваються потребами суспільства.

Структурна трансформація розселення відбувається за рахунок:

1) трансформації структури господарства;

2) зміни чисельності населення в поселеннях;

3) природних, економічних, соціальних властивостей території.

Функціональна трансформація розселення розглядається через вплив певних функцій на тривалість функціонування та людність поселень. Саме функціональна трансформація впливає на умови життя, праці та відпочинку жителів поселень. В.І. Поручинський [8] визначає функціональну трансформацію розселення як напрям екістичної трансформації, який пов’язаний із закриттям і перепрофілюванням промислових підприємств, зменшенням обсягів випуску продукції та скороченням надходжень до місцевих бюджетів.

Підвищенню ефективності функціонування регіональних систем розселення, окрім виробничо-економічних та соціальних трансформацій, сприятимуть організаційно-управлінські трансформації. Формування останніх та управління ними, забезпечить досягнення відповідної мети їхнього функціонування.

З погляду організаційно-управлінських трансформацій, у сучасний період активізуються внутрішньорайонні територіальні трансформації систем розселення, а саме – відбувається реформування адміністративно-територіального устрою на основі об’єднання сільських рад у територіальні громади. Тобто, проводиться децентралізація управління регіональним розвитком.

Під децентралізацією розуміють процес передання відповідальності за планування та реалізацію ресурсного забезпечення, розподілу й інших компонентів процесу управління економічним та соціальним розвитком регіону від центральних органів державної влади до регіональних, місцевих органів державної виконавчої влади, до органів місцевого самоврядування [1, с.102].

На думку Л.Б. Заставецької [5], під час добровільного об’єднання сільських рад необхідно дотримуватись наступних принципів: розселенського, територіального, демографічного, соціально-економічного, самоврядного.

На даний момент головними вимогами до меж новостворених територіальних громад є транспортна доступність (від центру громади до периферії повинна бути не більше півгодини) та межі громад повинні співпадати з межами об’єднаних сільрад. Проте, не всі сільські ради при об’єднанні дотримуються цих вимог. Тому постає питання трансформації меж та складу регіональних систем розселення.

Саме територіальні громади, а не районні державні адміністрації, стануть повноправними власниками земельних ресурсів своїх територій, що призведе до зміни адміністративно-управлінських, господарських, транспортних, соціальних зв’язків між поселеннями в середині громад. Отже, децентралізація посприяє трансформації регіональних систем розселення, а також вплине на добробут всіх територіальних громад в цілому.

Список літературних джерел

1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія/ за ред. З.С. Варналія. - К.: НІСД, 2007. - 820 с.
2. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура. К: РВПС України НАН України, Вид. Фенікс, 2010. – 288 с.
3. Доценко А.І. Трансформація сільського розселення та її вплив на ринок праці педагогічних кадрів // Географічні аспекти формування збалансованого ринку праці педагогічних кадрів України. К.: НПУ, 2007. – С.19-26.
4. Заваріка Г.М. Трансформація розселення Луганської області: монографія / Г.М. Заваріка. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – 180 с.
5. Заставецька Л.Б. Формування первинних систем розселення у процесі утворення територіальних громад / Л.Б. Заставецька // Українська географія: сучасні виклики. Зб. наук. праць у 3-х т. – К.: Прінт-Сервіс, 2016. – Т.ІІ. – С.95-97.
6. Кравцова Т.Г. Оцінка основних факторів трансформації розселення в контексті проблем удосконалення регіональної соціально-економічної політики // Продуктивні сили і регіональна економіка. — 2008. — Ч. 2. — С. 363-368.
7. Кравцова Т.Г. Трансформація розселення населення регіону: тенденції та перспективи розвитку (на прикладі Полтавської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Т.Г. Кравцова. — К., 2007. — 31 с.
8. Поручинський В.І. Теоретичні засади розселення населення / В. І. Поручинський // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. – № 11 (288). – 2014. – С. 89-94.
9. NPC National Development Plan Vision 2030. Chapter 8 Transforming Human Settlements. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.stellenboschheritage.co.za/wp-content/uploads/NPC-National-Development-Plan-Vision-030_Chapter_8_Transforming_Human_Settlements.pdf

Оболенський О.Ю., д.е.н., проф.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ЯК СКЛАДОВА НАУКИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Вирішення сучасних проблем цивілізації потребує збалансованого розвитку країн і територій, соціального і економічного розвитку людських спільнот, управління справами суспільства шляхом суттєвого наукового супроводження цих процесів.

Наука управління відноситься до економіко-організаційних наук, оскільки вона вивчає відносини і зв`язки людей у процесі управління суспільством, людським колективом, публічною сферою, економікою в цілому та регіональними соціально-економічними системами тощо.

Наука публічного управління – суспільна комплексна (інтегративна, міждисциплінарна) наука, що досліджує загальні та специфічні (властиві окремим сферам управління в суспільстві) об’єктивні закономірності організації та функціонування суспільної системи, яка виробляє на підставі їх пізнання філософські засади (онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, методологічні тощо), понятійно-категоріальний апарат (поняття, категорії тощо), концептуальні положення (теорії, концепції, гіпотези, моделі, принципи, технології, механізми, інструменти тощо), закономірності і закони та методологію дослідження, а також інститути управлінської діяльності, що спрямовані на підвищення результативності та ефективності публічного управління.

Базові концепції та моделі публічного управління [1], що домінували у світовій науці впродовж XX – початку XXI ст. вплинули на формування теорій публічного управління регіональним (місцевим) розвитком, провідне місце серед яких займає англо-американська школа регіоналізації. Вона розглядає регіональне управління як діяльність публічних інститутів – органів публічної влади – щодо вирішення проблеми алокації ресурсів, мінімізації диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, активізує пошук шляхів досягнення збалансованого розвитку територій у межах окремо взятого регіону, визначає пріоритети секторальної політики на регіональному рівні тощо [2].

Система публічного регіонального управління фактично розглядається як «зв'язуюча ланка», як «координатор», що дозволяє врахувати та віднайти компроміс соціально-економічних інтересів всіх суб'єктів господарювання на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [3].

Враховуючи вищезазначене, актуальності набуває стратегічне управління регіональним розвитком, під яким слід розуміти систему проактивного впливу суб'єкту (суб'єктів) управління, сформованих на сучасних цивілізаційних засадах, на регіональну соціально-економічну систему або її складові з метою забезпечення та розвитку соціальних, економічних та інших умов життєдіяльності шляхом запровадження раціонально обраних стратегій розвитку регіонів.

Стратегічне управління регіональним розвитком представляє собою динамічну сукупність взаємопов'язаних управлінських процесів, а саме: визначення цілей розвитку регіону; аналіз внутрішнього середовища та зовнішніх можливих впливів на ризик спротиву цілям розвитку регіону або його складових; формулювання альтернативних стратегій і раціонального вибору однієї; інституалізація стратегії; реалізація стратегії з відповідним моніторингом результативності та ефективності; оцінка та аудит реалізації стратегії.

Стратегічне управління регіональним розвитком як система має такі складові: цільову, функціональну, організаційну, структурну, комунікативну, елементну, управлінську, історичну.

Сучасне стратегічне управління регіональним розвитком: базується на інститутах «належного врядування»; представляє собою управління за результатами як організоване прийняття та реалізацію стратегічних і поточних рішень, що ґрунтуються на раціональному аналізі, передбаченні, розрахунку та інкременталізму; визначається організаційною культурою системи управління та залежить від застосування економічно, політично і соціально обґрунтованих напрямів модернізації систем і структур управління.

Розгляд стратегічного управління регіональним розвитком як складової науки публічного управління представляє його як міждисциплінарну сферу дослідження, що дозволяє акумулювати філософські засади, понятійно-категоріальний апарат, концептуальні ідеї, закономірності та засади методологічних досліджень економічних, соціальних, політичних та інших наук.

Список використаних джерел

1. Оболенський О.Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. Конф. За міжнар. Участю (Київ, 26 листоп. 2014р.): у 2 т. / [за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського]. – К.: НАДУ, 2014. – Т.1. – 150 с.

2. Hoover E.M., Girratani F. An. Introduction to Regional Economics. – 3-d Edition. – N – Y, 1996. – 436 p.; Bradfield M. Regional Economics: analysis and policies in Canada. – Toronto; Tokyo, 1988. – 256 p.

3. Regionale Wirtschaftspolitik. – In: Vahlens Grosses Wirtschaftslexikon. Bd.4 Hoesg. V. Dichtl E., Jssing O. – Muenchen, 1987.

Petrov Kamen, Assoc. Prof.,
University of National and World
Economy – Sofia (Bulgaria)

AN ATTEMPT FOR STRUCTURING REGIONAL DEVELOPMENT AS A SCIENTIFIC FIELD IN THE SYSTEM OF SOCIAL SCIENCES

Summary

The main purpose of the present article is to present and trigger the discussion about the problems of regional development in the present times. An attempt for giving a definition of the specific features and trends in the regional development is made in this article. A comparative analysis of the present status of the regional development sciences is made. Also a methodological assessment of the regional development peculiarities was made as well as the inter-disciplinary relationships with other sciences have been outlined. The foundations of the regional studies have been highlighted and new possible tendencies for the development of this scientific field have been drawn. A mention of the different branches of the regional development studies has been made while a focus on the problems of the urban development and the surrounding environment was put. Also the problems of the separate territorial communities and the processes of regionalization were analyzed. Last, but not least the article aims at provoking a discussion on the regional development problems and completing the methodology of the regional studies.

Key words: regional studies, regional development, processes, methodological, science, problems;

Introduction

The main purpose of this article is to launch a broad discussion on regional development. The author exposes its position caused by ongoing long contradictory ambiguity in use the term material- fact that without doubt puts regional development in a not very favorable position into the system of fundamental sciences. The reason for this article is the need to introduce the necessary scientific focus in training on regional Development and while it can be brought out his features and fundamentals in research of space and territory by giving practical regional developments applied character.
In this approach we seek to impose the necessary tools and annals reached us in the practical and theoretical preparedness related teaching regional disciplines. In some cases, the system aims to reducing and others to increase the gap, but from a theoretical point of view is important to point out methodological construction why. On the other hand economic system left to itself in many cases not be able to achieve an acceptable balance.

Therefore the development of policies aimed at even distribution of income between people, groups and territories need removal of certain methodological patterns. In this way economic activity in Europe is highly concentrated in large cities and agglomerations. Regional policy offers weakening of tension major cities by directing part of the economically active population in other areas.

Pan-European regional policy allows a country to be included in policies that stimulate economic activity in the territories of other countries. Resolving territorial issues led to a chain reaction accumulating positive effects spreading beyond the borders of individual countries affecting other countries.

During all stages of development of human society regional science has had its focus and sharpness and manifested among most significant science. In practice, however, the man cannot do without knowledge of the environment who lives in carrying out their work. So research on the ground or in other words the space and territory in purely local and regional context is gradually improving as a result of the development of public relations and the achievements of individual socioeconomic stages of its development, so develop individual scientific fields.

In general, regional development has its root in geography, but also geographical science remains the same. From other gradually regional development justifies its entirety and while strengthening, widening and deepening their interests and abilities. As gradually set itself a complicated task to have a functional role by exploring the whole complex of socio-economic and natural processes and phenomena, their complex relationships and impact between man and nature, so regional development became the basis for the development of projects for economic development countries holding and absorption of territories. So long as regional development to base its object the study of territory in its different conditions. On the other hand, the problem of interaction of society with nature is that it boils down to putting the group questions without clear and crisp response. For example, how influence public nature or the nature of society and consequently how regional development embedded in these relationships. This raises the question - what plays decisive role in the process of interaction, society or nature? In this complex puzzle importance is regional development, which is called to answer most of these issues. So from a regional perspective we assume that nature should be seen as an integral part of public life. Obviously, in accordance with the dialectical logic when it comes to socialization and unity of society and nature must be given the role of regional development as a structured system in any nature and society are its components and then dependents being considered in particular dependence or commitment. Naturally it concluded that regional development is a bridge between nature and society.

Statement

Existing problems and contradictions in the current situation and public administration of regional development are subject to many researchers. Certainly it can be assumed that regional development in the XXI is still on watershed development stage, which is gradually disappearing descriptive and reinforces the applied nature. In this transition period, especially stands out extremely complex and serious problems of regional segmentation development or its complexity and entirety. Differences in natural conditions, historical development and cultural traditions in different parts of Europe lead to the formation of regions with specificity and uniformity in social and economic development. Over time, this problem is exacerbated and increasingly leads to the need for intervention to overcome the emerged discrepancies. On the other hand, gradually increase technical and social tasks for the development of many important practical problems with a strong regional character. In this direction contradictory understanding of the location of regional development in the entire system of sciences. **Regional development is defined as an intermediate science as a kind integrator so called management, and hence the public, and natural (natural) block of sciences.** This is a great chance for regional development, which gives priority in solving complex interdisciplinary problems.

The question also arises, what are the border and the object of study of regional development. Generally they cannot categorically be determined because most science partially covers its object of study. To the extent it can be defined as the main object of study of regional development environment for social development (oikoumenos) or in other words, our environment and economic activity there. To a large extent our environment has its geographical tint, so it is necessary to emphasize the connection of regional development with blocks of geographical

sciences. This largely corresponds to the fact that the geographical environment incorporates and walked around our environment. We can assume that the geographical environment is part of the geosphere, which is largely absorbed by humans, and involved in economic activity and material basis for the existence of human society. As the main task regional development might set creation of science-based forecast for the development of our surroundings (incl. geographical) associated with human society and space systems productive forces in an increasingly stronger impact on the nature of scientific technical and technological progress. It follows that regional development is a science the dynamic spatial systems forming on the ground by interactions between nature and society, and regularities and laws for their development and management. Regional policy is an essential tool for regulating the development of society, and payment of balance cohesion regions in standard of living. Essential for management regional development is the presence or anticipation of major resource insurance. Resource support of regional development is associated with material, labor and especially financial balances.

Without we intended to make a critical analysis of the nature of regional development in various acquaintances of scientific approaches and countries associated with regional science is necessary to note that in English-Saxon scientific literature prevailing regional paradigm that is developing in different directions. Mostly the focus regional development is derived from Harshtorn (1939, 1948 and 1976) which held that regional development is striving to gain complete knowledge territorial differentiation of the Earth and therefore different phenomena changing territorial only their territorial importance or in other words a their attitudes towards universal territorial differentiation. There is a growing claim that methods on regional development spatial (chronological) principle and category space is the light motive of each regional study. This is the reason we bring to the fore chronological by assuming three postulates of regional knowledge - teaching about the natural resources complex space concept and theory of management of regional development. In addition, regulatory decisions and managing territorial development should be sought in the skillful combining the resources of the state regulation by market mechanism. Regional policy depends on the legislative decisions regarding the type of administrative – territorial organization and division the country, local government and administration.

In practice in Bulgaria regional development as a scientific field is relatively new. Its foundations are based on some European scientific schools and accumulate theoretical and practical experience of the most developed nation states. To a large extent do not have to justifying the legality of the current status and scientific organization of regional sciences. This can be the object of attention and scientific interpretation in separate article. So attention in investigations of this is aimed at removing some actuality trends based on logical analysis and chronological description.

Regional development as a scientific field related to the state of territorial systems studied objects that represent a significant complexity each level-global, regional and local. It is therefore necessary to correct logic scientific ranking, which must use reasonable efforts to turn intuitive understanding in a clear fundamental and clear theoretical concept regional development. In this direction the output setting should be based on situation that every science uses basic concepts presented by terms. Save on basic concepts every scientific theory is based and obvious facts. In geographical sciences such facts that are known consisting of land and water over which is located air a certain gas content. These ordinary and too simple basic facts play in regional knowledge role similar to axioms in mathematics. The difference between them is locked in that the axioms in mathematics can be deduced general mathematical knowledge, and in a purely deductive time, while regional development is necessary to constantly supplement and collection new details and facts and information about them, analyzing and summarizing these facts to lessons results and accumulation of knowledge to complete the given stage study. The regional development builds and uses

analytical work axioms in logic and mathematics, new methods of informatics and others that are interpret analyzed facts. It is obvious that in different sciences extended up period dominated by the process of differentiation. Analogical process flows and regional development.

Regional development internally differentiate to form a system of sciences, which include five subsystems: general regional studies (complex), history and geography (natural regional complexes), management of regional development (management and administration of public Area), regional economics and theories of regional development. Practically together with the process of differentiation of regional development is performed and another opposite process of integration aimed at union regional science to their internal theoretical entirety. This gives grounds to discover new scientific direction based on regional development, mainly in three areas: 1) geo-ecological development, 2) geo-urbanization and urban governance and 3) strategic planning and forecasting of regional development.

On the other hand, the integration of a fundamental science does not seek the destruction of its branches and directions, created in the process of differentiation. The aim is the unification of their general theoretical concepts. Otherwise regional development will lose its importance fundamental science and will become the peculiar collection of theoretical and applied studies in the field of management and administration. In general, integration and differentiation objective trends in each fundamental sciences. But unlike other sciences, these processes must be scientifically justified further and focus on one indisputable way.

So as regional development emerged as a new scientific field tribute to socio-economic and geographical knowledge, which determines its borderline with natural and social sciences, which in turn sets the need for removal of methodological tools for spatial patterns and they need competition between socio-economic and the natural resource knowledge highlight territorial and spatial processes and phenomena. **Regardless of this dichotomy one can accept that regional development itself is a science of spatial ratios developing territorial objects and spaces. In this light, it is necessary to assume that «regional development» is functional process related to our environment, and thus more clearly defining content spatial relation between the element off of the relevant territorial systems so a system and other geosystems located on a certain territory for they can be analyzed and monitored for the purpose of conducting certain policies on them**. So these relations in purely regional focus operate between natural and social phenomena having territorial definiteness and regional significance in which they are given multiple effects.

Trying to define additional problem area of regional development come to conclude that as an urban area is loaded it creates conditions for the implementation of a number of managerial and administrative measures related to management and operation of regional communities. To a large extent this may give reason to assume that regional development is a scientific field that is upgrade social management and social and geographical sciences. This allows us to seek practical and applied nature of regional development. Combining scientific instruments associated with the manifestations of the individual territory and measuring the state of the economy in the region or territorial community defines the scope of management measures and activities that called to achieve economically and politically active population with the aim of developments in the purely local and regional scale. At some this may intensify the scope of regional development and by imposing a series of other measures, including that administrative and legal towards optimizing division or spatial planning. In practice, the administrative-territorial changes associated with the merger, division or optimizing of administrative territorial units is a key mechanism for the effective functioning of management and the state that allows the construction of a modern and stable a country with a certain type of socio-economic system. One of the lead authors in terms of

administrative-territorial reforms Anthony Cheng admits that administrative reforms in the world can be perceived as «new Public Management «to regulate the processes of spatial development. This new approach related to the new public management is a critique of the traditional model of public administration based on the state bureaucracy and is expressed in the general failure of effective management of government territorial aspect far beyond the situation in which private interests or the interests of privileged groups dominate the public interest. «Cheng accepts the argument for more effective territorial structure of administrative structures so that they have high regional competences in order to be able to set priorities and to help local authorities to more effectively manage territorial communities. This opinion is supported by Kiyotaka Yokomichi. According to him, after decentralization, under the relevant laws of municipalities expected to carry out all the administrative work independently and under the principle of independent decision-making and delegating responsibility. Jokovic assumed that a real devolution of management can make more focus on regional issues with goal emphasis on promoting the strengths of the regional specificities of each municipality or territorial community.

Moreover, relying on knowledge of physical geography that is thoroughly comprehend and define the characteristics of the natural diversity geographic phenomena they receive impact of anthropogenic displayed regional differences and specifics as an important feature of the territorial system. Such an approach requires demand and more modern methodological approaches studying regional specifics and peculiarities in the territories of a country. So the foreground becomes especially important to obtain and analyze information natural environment and its components. This makes essential to develop new direction as «Geographic Information Systems (GIS). These new technology can be used for specific studies, resource management, regional and spatial planning, cartography and in more and more areas of life. Important for the development of GIS have some early developments in Europe, such as Swedish scientist Hagerstrand who in 1955 examined the analytical potential spatial data by recording the location information and people associated with households. Use of systems for database management data is particularly important in the modern concepts of GIS as it allows integration of spatial and non-spatial data. This in turn gives boost the development of geo-urbanization and regional economy.

Urbanization is an increase of urban population, but is conditioned by the development of industry and other urban activities. The urbanization process begins with the beginning of civilization, and the creation of cities, but intensified after the Industrial revolution and the use of new technologies in agriculture, which reduces the need for human labor, and the expansion of the service sector in the economy. Urbanization brings with it a whole host of problems, especially when it is expressed as a sudden large concentration of population in a relatively small area. Therefore, the need for special use of special measures and procedures to build and organization of towns and places of cities. The huge cities need special organized water supply, sanitation, supply of food and other groceries, electricity and telecommunications network. In addition, we should pay special attention to the quality of life in the city, including the fight against pollution, crime and other activities. This gives grounds regional development to focus on the problems of regionalism economy. This requires a special theoretical approach to territorial development, which requires three sets of problems. Firstly economies of scale inherent in a particular territory, secondly search of advantages arising from the proximity to other industries and thirdly urbanization effect, which results in an extremely strong development of urban villages, concentrating them in large masses of the population. This is related to the location within the business companies with sharing of financial and administrative services, infrastructure, and proximity to the market. So regional development becomes even more functional significance because it already covers economic development, industrial structure and infrastructure determine the territorial differences between

separate administrative territorial units and economic development and provides answers to many questions related to it.

Additional focus on regional development science is a measurement of regional indicators such as: concentration of people of the area - businesses located in the territory - income per working hour, availability of developed industrial, industrial and social infrastructure, status of life, environmental conditions, etc. Most widespread and officially used indicators for the purposes of European regional policy are: GDP per capita and the unemployment rate, income per capita, inflation, the index of human development and others. Another popular indicator for measuring differences in individual sites is unemployment. Unemployment is one of the most serious problems of Europe. The differences stand out mainly between rural areas located in decline, peripheral areas and highly urbanized areas. The reasons for the lag in income are peripheral available, insufficient capital invested in production, insufficient infrastructure of enterprises and private households, as well as low total and qualification of the population. Of note is the fact that fast economic growth gap between the richest and poorest areas is reduced and a decrease in economic growth differences again increase. In this way regional development increased its focus and scope of the study, starting to form as a stable fundamental science solve problems of spatial development in its socio-economic integrity.

Of course, the application of this fundamental importance is the road that must learn to go with practically applicability and definition of various social dimensions and the ability to download socio-economic development. This largely has to return the focus to the study of another plane following the normal vision of combining natural component which influences in labor active population and the actual behavior of the demographic factor on the territorial development of different territorial communities. In a spatial connection with the above reasoning is whether it is legitimate to interpret physiographic environment even be already branded «natural» regional studies, assuming that the object of study of it is geosphere and its focus landscape it should be recognized that necessary to define specific definition for natural regional studies. By linking natural complex with its use and environmental protection, it certainly comes to common scientific postulates of the natural geography and environmental protection. In this direction can get even further as we assume that geo-ecology is set by the combination of natural geography and the environment, then the «natural regional studies» is called upon to perform specific management measures and approaches to rational use of natural resources and management of environment associated with its recovery and prevent the decline of territory by human activities. In this direction, «natural regional studies» can acquire a new dimension including policy and sustainable development which can launch a new scientific direction «geo-ecological development» as an upgrade over regional development and geo-ecology. This allows us to refer to Hagen (1979), who believes that dealing with the structure and interaction of two major systems: ecological, which unites man and his environment and spatial linking one area to another through a complex volume. This is largely S.Lavrov (1989) lays the foundation essence of the geo-ecology as a science of which can be defined and new scientific fields such as sustainable development.

In practice, science and other regional groups and geographical sciences have an interdisciplinary character as interact very closely with other fundamental science or its affiliates. Therefore it can be assumed that any independent science from the regional scientific branch is interdisciplinary and intermediate and even fundamental, as long as its consistent theory and methodology. In case it comes to concrete research methods they can be borrowed from other sciences.The methods used by regional science and geo-ecology modified, adapted and enhanced to studies with their help site. The ruling bloc of regional sciences is more than positive because of the fact that regional development is particularly crucial element of the structure of management sciences.

No doubt in a methodical and organizational regional development in Bulgaria do not adapt enough successfully by world standards. In largely avoided Bulgarian scientific thought promoting the notion of regional development. To a large extent is regionalism now fits in the form of economic development, sometimes as economic geography or as management systems. In such cases, regional development, or more precisely, regional aspects fit into management and geographical sciences. This requires to pay attention to **that regional development is connected with the study of a comprehensive plan of separate territories or regions drought ground surface based on developments in their socio-economic changes and management activities related to the state of human society.**

A once again be emphasized that regional paradigm is the core of management sciences. Nevertheless, in the past, and now the question arises where does the regional development in the system of administration and management, what is the subject of regional development, he replaced you social and natural sciences. Regional development by its nature is synthesized and localized addition of management, natural and social sciences. Regional development is not replaced them. As fundamental sciences including Physics, Biology and Geography are the bridge between nature and society and regional development is a kind of integrator between the two main blocks of management and geographical sciences. Regional development partially-coated objects for studying the subject of the study of natural and social sciences. The establishment of regional development and its methodology, specific tasks, methods and practical forms need above all the practice and application of social sciences. Here, however, it is not about creating mechanical mixtures, and for the characteristics contained in itself a logical combination of the most important features of their full commitment. Regional Development synthesizes specific, but different materials to countries and regions reveal their specificity and without exaggeration represents the very essence of geography without which it is deprived of the meaning of existence. From what has been said here already hardly raises doubt carve a block of theoretical regional disciplines. This is because regional development covers issues in their entirety. This does not mean that regional science cannot have their own theoretical generalizations, performances and principles. Theory of regional development summarizes various materials such as kind of contrast differentiation of regional development. Moreover regional development studied the objects of our environment and human society from different countries, different management sciences, and as a whole. The theoretical basis of regional development creates new stage of specific regional studies. It should not mix the concepts of regional studies, regionalization and regional development, despite the fact that between them have in common. To a considerable extent regional studies preceded regional development and regionalization is only a process of regional development. Without merge or identify the imposition of statistical and mapping methods, visual analysis and digital modeling can bring regional development of a new road of scientific and technological development and strengthening the foundation of regional science as leading scientific direction.

Conclusion

Presented structure of regional development is a grounded view. It does not have and cannot claim to be exhaustive. It’s necessary gather many opinions from foreign and domestic authors working on the problems of regional development, conceptualized by logic and vocabulary positions would lead significantly more accurate conceptual entities and promote the most appropriate in content and transcription terms. At the same time express the hope that with this approach and scientific alternative will find the beginning of a series of articles in ultimately, will promote regional development as a modern and scientifically backed science.

References

1. Georgiyev, L. Regionalna ikonomika. Izd. NBU, 2006

2. Dimov, N Geografiya i teoriya: Kartografiya na prirodno-sotsialniya sintez.2008
3. Karastoyanov, St. Politicheska geografiya, geostrategiya, geopolitika. Izd. Sv.Kl. Okhridski», preraboteno i dopalneno izdaniye. 2008
4. Karakashev, Hr. et al. (1989) «Regional Economy» Ed. Science and art.
5. Lavrov, S.B Geoekologiya. Teoriya nekatoryye n»prosy praktiki-Izv.VGO,1989 №2
6. Petrov, K. Regionalna politika na EU i Bulgariya, izd.Stopanstvo 2015
7. Haget, P, Geografiya: sintez sovremennykh znaniy.M Progres,1979
8. Dimov, N., Geography and Regional Development: Methodological Issues. – In: Human Dimensions of Global Change in Bulgaria. First International Conference. Sofia, 2005
9. Hartshorne, R The nature of geography, Landcaster,1939
10. Hartshorne, R On the moues of methodical discussion in American geography. In: Annals Association of American Geographer N J 1978
11. Hartshorne, R Notes towards and bibliography of the nature of geography. In: Annals Association of American Geographer N Y 1979
12. Cheung Anthony B. L.. The Politics of Administrative Reforms in Asia: Paradigms and Legacies, Paths and Diversities

Пилипів В.В., д.е.н., с.н.с., проф.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РЕГІОНАЛІСТИКА ДЛЯ ЕКОНОМІСТІВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Для територіальних господарських процесів, які реалізуються у сучасному економічному просторі, притаманними є закономірності, з описанням яких погано справляються економічні теорії, викладені у більшості вітчизняних підручників з регіональної економіки. Регіони вже давно перестали бути класичними об'єктами управління, «економічні райони» набули нового сенсу, а продуктивні сили вже ніхто не розміщує. Натомість відбувається вільний рух і розміщення капіталу на територіях, де створені відповідні умови, а регіони конкурують за можливість його залучення. Причому йдеться не тільки про виробничий і фінансовий капітал, але й про людський, інноваційний та інші його види, які виконують функцію драйверів розвитку.

Сучасний регіон постійно перебуває у взаємодії з зовнішнім світом і змінюється разом із ним, що зосереджує увагу не стільки статичному стані його економіки, скільки на процесах внутрішньої динаміки і розвитку. З позицій постнекласичної раціональності об'єктом управління є не те, що існує, а те, що виникає, відповідно важливим постає не тільки потенціал і наявний ресурс території, а можливість актуалізувати його ефективне використання в сучасному економічному просторі, тобто перетворити у продуктивний капітал.

Постнекласичний тип наукової раціональності визначає зрушення і в методології управління, яка опирається на загальну теорію систем. В управлінні відбувається перехід від парадигми «суб'єкт - об'єкт» до парадигми «суб'єкт - суб'єкт», що своєю чергою формує нові уявлення про базові види, механізми і моделі управління [1]. У контексті такої парадигми основні механізми управління пов'язані з впливами на активних суб'єктів: психологічні, економічні, організаційні, правові та ін. Найважливішою властивістю об'єктів

управління вже постає не їх статичний стан, а активність. Відповідно нова парадигма управління орієнтується на активні системи, які до того ж здатні до саморегуляції. Сучасні регіони є прикладами саме таких активних систем, а для того щоб здійснювати управління ними необхідними є знання з широкого спектру областей: соціології, політології, економіки, психології та ін. Саме тому на заміну класичному монодисциплінарному підходу до вивчення регіональної економіки приходить міждисциплінарний підхід, який краще розкривається в рамках регіоналістики.

У сучасному освітньому просторі західного світу присутнім є напрям підготовки фахівців саме з регіоналістики (Regional Science), під якою розуміють науку вивчення соціально-економічних проблем, пов'язаних з регіональними або просторових вимірами, за допомогою різних комбінацій аналітичних і емпіричних методів дослідження. До предметної сфери даної науки відносять проблематику регіонального та міського розвитку, територіального планування, економічної географії, регіональної кооперації, довкілля та використання природних ресурсів і земель, просторової агломерації, транспорту, міграції, розміщення промисловості, проблеми аналізу просторових даних та ін.

І.Студенніков ототожнює поняття «регіональні дослідження» і «регіоналістика», і пропонує розглядати їх як напрямок науково-дослідної діяльності на основі міждисциплінарного підходу, націлений на вивчення закономірностей процесу регіоналізації країни з урахуванням природно-географічних, історичних, етнокультурних, економічних, соціально-демографічних чинників, а також на дослідження регіонального розвитку в його взаємозв'язку з принципами державного управління й основними напрямами державного будівництва [2].

Подібне трактування регіоналістики ввів до обігу американський вчений-економіст В.Айзард ще у 50-х рр. минулого століття, акцентуючи увагу на вивченні просторових вимірів людської діяльності та конкретних територіальних поєднань таких суспільних груп як індивіди (домогосподарства), підприємці та органи влади. Практичне значення вивчення цих груп лежить у площині виявлення факторів впливу на просторові рішення конкретних суб'єктів. Дане питання особливо актуалізується в сучасних умовах, коли регіони конкурують за ресурси і капітали, за присутність на своїй території інноваційних компаній, стартапів, малого і середнього бізнесу, крупних корпорацій, фінансових посередників, а їх управлінці повинні володіти інструментарієм формування особливої підприємницької екосистеми стимулювання економічного життя. Питання всестороннього вивчення регіону актуалізується вже не тільки з позицій реалізації державної регіональної політики, але й з позицій управління бізнесом та маркетингу. Таке інструментальне значення регіоналістики випливає і з емпіричних фактів, опублікованих відомими маркетологами Філіпом і Мілтоном Котлерами, які здійснили дослідження просторового виміру сучасного бізнесу у праці «Як завоювати міста і країни» і окреслили мотивацію прийняття рішень компаній щодо розміщення власного бізнесу. Зокрема, показники економічного стану міста є одними з визначальних сигналів для прийняття рішень щодо інвестування і оцінки ринку, а тому сучасні власники бізнесу детально вивчають інформацію про всі аспекти життя міста, включаючи не тільки такі економічні показники як вартість землі та будівництва, але й соціально-побутові умови життя мешканців, культурні та інші особливості міста, напрями його розвитку на довготривалу перспективу. Фактично економічні рішення приймаються не стільки на основі економічних показників, скільки враховуючи комплекс соціальних характеристик територіальної системи. Система управління регіоном повинна розуміти власні конкурентні переваги і потреби бізнесу та створювати відповідне підприємницьке середовище чи, інакше кажучи, «екосистему». Політики повинні володіти певними навичками і вміннями залучення підприємства до свого міста а, отже, отримати достатній дохід до бюджету, створити робочі місця для мешканців та ін. [3]

Отже, проблематика регіональної економіки все більше актуалізується у сучасному світі, проте її стає складно, а можливо і недоцільно, виокремлювати з регіоналістики в цілому, оскільки як для бізнесу, так і для цілей регіонального управління визначальним є весь спектр питань формування і розвитку територіальних систем. Для України питання підготовки фахівців, які б володіли специфічними компетенціями з регіоналістики, є особливо важливим в контексті проведення реформи децентралізації. Натомість у освітньому просторі спостерігається поступова відмова від вивчення науки «Регіональна економіка» як такої, що втратила свою практичну значимість. Тому перехід до вивчення регіоналістики як більш широкої за предметним охопленням і практичної за спрямованістю міг би заповнити компетентнісну прогалину в підготовці сучасних фахівців з державного та регіонального управління, а також підприємницької діяльності.

Список літературних джерел

1. Лепский В.Е. Философия и методология управления в контексте развития научной рациональности / В.Е. Лепский // XII Всероссийское совещание по проблемам управления ВСПУ, – М.: Институт проблем управления им. В.А.Трапезникова РАН, – 2014.

2. Студенніков І. Регіоналістика і регіонознавство: проблеми методології та категоріального апарату / І.Студенніков // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2007. – Випуск 1. – С. 67-78.

3. Kotler Ph. Winning Global Markets: How Businesses Invest and Prosper in the World's High-Growth Cities / Kotler Ph., Kotler M.. – John Wiley&Sons, Inc., 2014. – 288 p.

Сацький П. В., к.іст.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ БАВОВНИЦТВА В ПІВДЕННИХ РАЙОНАХ УРСР У 1950-1954 РР. Й ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ КРИМУ З УКРАЇНОЮ

Період відбудови господарства СРСР після Другої світової війни характеризувався започаткуванням ряду волюнтаристських проектів. Більшість із них не мали належного економічного і соціального обґрунтування, а також не були обґрунтованими належним чином науково. Проте, ці проекти мали явний політичний підтекст. Одним із таких проектів, який мало бути реалізовано на території України, була програма розвитку бавовництва у південних районах УРСР.

У Херсонській, Одеській, Миколаївській та Запорізькій областях УРСР, як вказував досвід 1949-1953 рр., бавовну культивувати вдавалося, проте, врожайність цієї культури була надзвичайно низькою, а її вирощування потребувало значних капіталовкладень і праці. Досвід революційного нарощування обсягів культивування бавовника і розширення його посівних площ у СРСР був до початку Другої світової війни у Середній Азії. І цей досвід планувалося застосовувати і на території УРСР із початком реалізації проекту «будівництва комунізму» зведення Каховської ГЕС і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів та системи зрошування південних районів України і північних районів Криму. Масштабне гідробудівництво в УРСР відбувалося паралельно із реалізацією проекту такого масштабу в Середній Азії (будівництво Туркменського каналу).

Розвиток бавовництва для СРСР було принциповим політичним питанням, оскільки бавовник є стратегічною сировиною для країни, яка прагнула набути автаркії. Радянський

Союз після Другої світової війни і з початком холодної війни докладав значних зусиль заради здобуття незалежності від постачання сировини і технологій. Оскільки бавовна була сировиною як для текстильної промисловості, так і для військового виробництва, то для СРСР було принциповим питанням забезпечити собі потужні позиції у її виробництві. Проект вирощування бавовни у Європейській частині Радянського Союзу у розпал холодної війни міг мати явний політичний і військово-стратегічний контекст.

Культивування бавовника у південних районах території УРСР передбачало реалізацію під управлінням Міністерства бавовництва СРСР проекту будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів та системи зрошування 1200 тис. га площі земель в південних районах УРСР і 300 тис. га в північних районах Криму. Це будівництво носило системний характер оскільки, як відзначалося, південні райони УРСР (Херсонська і Запорізька області) й північні райони Криму мають схожі природно-кліматичні умови, як зазначав начальник Головного управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР С. Андріанов[1, с. 38]. Отже, масштабне будівництво мало на меті забезпечити сприятливі умови для сільськогосподарського виробництва в регіоні зі схожими кліматичними й природними умовами, який охоплював південні області УРСР і північні райони Криму. Будівництво Каховської гідроелектростанції мало на меті забезпечити створення єдиного Південного енергорайону в межах Подніпров'я, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей і Криму. Створення цього енергорайону також мало на меті забезпечити електрифікацію агарного виробництва в регіоні. Будівництво об'єктів Південно-Українського і Північно-Кримського каналів активно здійснювалося протягом 1951-1952 рр., а вже у 1952 р. постає питання про рентабельність реалізації такого дорогого і масштабного проекту. Також виявилося, що Міністерство бавовництва СРСР, котре мало здійснювати управління цим проектом, не справилось із поставленими завданнями і лише активна робота ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР дали змогу реалізувати значні обсяги проекту «будівництва комунізму» [2, с. 131]. Будівництво здійснювалося за прямого контролю і активної підтримки керівництва УРСР по всій трасі запланованих каналів. Ефект від підтримки будівництва керівництвом УРСР був значно більший ніж від керівництва ним зі сторони інституцій Союзного Уряду не лише на території УРСР до 1954 р., а і в Кримській області.

Бавовник активно культивувався у південних областях УРСР від 1949 р., причому, посівні площі цієї культури активно розширювалися щорічно. Так, за даними звіту Херсонського обкому КП(б)У для Політбюро ЦК КП(б)У за 1951 р. було окремо відзначено здійснення ряду організаційних заходів по збільшенню врожаю бавовника в усіх районах області у 1951 р. Зазначалося, що площі посівів бавовника у 1951 р. збільшено до 178 тис. га (на 11,3% порівняно з 1950 р.) [3, с. 33]. Культивування бавовника в Херсонській області нарощувалося екстенсивними методами, шляхом розширення посівних площ. Бавовник в УРСР культивувався в чотирьох областях республіки – Херсонській, Запорізькій, Миколаївській та Одеській. Проте, досвід культивування бавовника в південних областях України був не вдалим через низьку врожайність й низьке технічне оснащення культивування цієї культури. Нарощування вирощування бавовника в південних областях УРСР здійснювалося до 1952 р. Саме в той рік було отримано дуже низький врожай бавовни.

За оперативними даними зведення для ЦК КПУ по збиранню врожаю бавовника у 1954 р. на 16 жовтня було зібрано 11550 тон. При цьому, планом на 1954 р. передбачалося зібрати 45000 тон. Отже, на 16 жовтня 1954 р. було зібрано лише 25,66% бавовни від плану. Планом 1952 р. передбачалося зібрати врожай бавовни 277275 тон. За планом 1954 р. заготівля бавовни передбачалася вже у 6 разів менше від плану 1952 р., тобто лише 16% від плану 1952 р. На 16 жовтня 1952 р. було зібрано бавовни лише 11019 тон, тобто 3,97% від плану.

Тому цілком зрозуміло чому на 1954 р. план заготівлі бавовни було зменшено більш як у 6 разів. Якщо взяти дані по областях УРСР на 16 жовтня 1954 р., то найбільше було зібрано в Херсонській області – 4932 тон при плані 24675 тон, тобто 19,98%, по Запорізькій області було зібрано 4000 тон при плані 8400 тон, тобто 47,62%, по Миколаївській області – 548 тон при плані 3325 тон, тобто 16,48%, а по Одеській області – 2070 тон при плані 8600, тобто 24,07%[4, с. 34].

Дані на 21 грудня 1954 г. вказують на невисокі темпи зростання заготівлі бавовни. Так, було зібрано на цей час 17096 тон бавовни (37,99% від плану). На 11 грудня 1954 р. було зібрано 16637 тон (36,97% від плану). Лідером у заготівлі лишалась Херсонська область – 7019 тон (28,44% від плану), далі йшли Запорізька – 4827 тон (57,46% від плану), Одеська – 4285 тон (49,82% від плану) і Миколаївська – 966 тон (29,05% від плану) [5, с. 138]. Постанова ж Ради Міністрів УРСР від 30 вересня 1954 р. передбачала завершення заготівлі бавовни по Херсонській і Запорізькій областях до 10 листопада 1954 р., а по Одеській і Миколаївській до 15 листопада 1954 р.[6, с. 130]

У доповідних записках, які надавалися в ЦК КПУ Міністерством промислових товарів широкого вжитку УРСР вказувалося, що низькі темпи заготівлі бавовни обумовлено неорганізованістю роботи бавовносушарок у багатьох колгоспах, їх продуктивність низька, також сушарки не забезпечено паливом і кваліфікованими кадрами. Крім того, як зазначалося в доповідній, керівники Одеського і Миколаївського управліннь сільського господарства не надали належної допомоги колгоспам в організації заготівлі бавовни [7, с. 125]. У результаті, як зазначалося в офіційних звітах, через неналежну організацію збору бавовни на кінець 1954 р. починали зупинятися бавонопереробні заводи через нестачу сировини [6, с. 133].

Проте, у звіті Академії наук УРСР за 1953 р. відзначалося, що в середній смузі незрошуваних районів степової зони, в яких врожаї бавовни давали особливо низькі врожаї (менше ніж 2,5-3 центнера бавовни-сирцю з га), більш доцільно розвивати сільське господарство зерново-тваринницького спрямування. Натомість, у південних приморських районах Херсонської області рекомендувалося розвивати бавовняно-зернове спрямування із продуктивним тваринництвом. Наголошувалося на тому, що найбільш ефективним бавовництво може бути в районах із високою вологістю або в зрошуваних районах [8, с. 10]. Академія наук УРСР намагалась у своїх рекомендаціях не вступати в суперечність із планами радянського керівництва, а тому давала обережні рекомендації щодо розвитку бавовництва в південних областях України. Важливим моментом цих рекомендацій слід відзначити саме фактор зрошування як необхідний для розвитку бавовництва у степовій зоні.

Отже, розвиток бавовництва в південних областях УРСР не дав бажаних результатів через несприятливі природно-кліматичні умови і низький рівень технологічного і технічного оснащення сільськогосподарських підприємств. Проте, програма по розвитку цієї галузі стимулювала радянське керівництво пізньосталінського періоду до реалізації програми зрошування південних районів УРСР і північних районів Криму. Ця програма стала основоположною для формування передумов економічного розвитку цих регіонів як єдиного регіонального господарського комплексу й соціально-економічної інтеграції Криму з Україною.

Список літературних джерел

1. Стенограммы докладов начальника «Укрводстроя» тов. Бочкина А. Е. и начальника «Днепростроя» тов. Андрианова С. Н. о строительстве Каховской гидроэлектростанции,

Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов. 1950 р. // Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 236.

2. Секретарю ЦК ВКП(б) товарищу Маленкову Г. М. (від – П. С.) Начальника строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов А. Бочкина, Начальника политотдела строительства М. Штефана. 31.I.1952 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1773.

3. Отчет Херсонского обкома КП(б)У к докладу на Политбюро ЦК КП(б)У. 22 сентября 1951 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 813.

4. Сводка № 9 О заготовке хлопка-сырца урожая 1954 года от колхозов и совхозов Украинской ССР по состоянию на 16 октября 1954 года // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3577.

5. Сов. Секретно. Сводка о заготовке хлопка-сырца урожая 1954 года от колхозов и совхозов Украинской ССР по состоянию на 21 декабря 1954 года // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3577.

6. Секретарю Центрального Комитета КП Украины товарищу Бубновскому Н. Д. (від – П. С.) Начальника Укрглавзаготхлопрома Е. Гурина «О проверке сбора и сдачи хлопка-сырца колхозами и совхозами Украинской ССР на 15/XI-1/XII 1954 года. 11 декабря 1954 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3577.

7. Цілком таємно. Секретарю Центрального Комітету ЦК КП України товаришу Бубновському Н. Д. (від – П. С.) Заступника Міністра промислових товарів широкого вжитку УРСР М. Пастушок. 2.XII.1954 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3577.

8. Отчет об основных итогах научной деятельности учреждений Академии наук Украинской ССР за 1953 год // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3521.

Танцюра Ю.А., студентка
Національний авіаційний університет

ВИКОРИСТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЙНИХ МІЖГАЛУЗЕВИХ МОДЕЛЕЙ РЕГІОНІВ

Оптимізаційні міжгалузеві моделі можуть бути використані для аналізу і прогнозу економіки країни на рівні регіонів та економічних секторів, для аналізу міжрегіональної та міжгалузевої взаємодії. Вони також є важливим інструментом для оцінки наслідків реалізації інвестиційних проектів.

Побудова та використання оптимізаційних моделей основані на теорії міжгалузевого балансу і оптимального використання ресурсів, в дослідження яких внесли значну лепту нобелівські лауреати В. В. Леонтьєв і Л. В. Канторович.

Теоретичні моделі просторової економіки повинні включати опис взаємозв'язків великої кількості економічних, соціальних, науково-технічних, природних та інших факторів, що призводить до створення занадто складної математичної моделі. Своєю чергою, прикладні (аналітичні) моделі можуть спиратися лише на відомі кількісні зв'язки між факторами, що вимагають відмовитись від просторової моделі національної економіки.

Вважаємо, що за структурою оптимізаційна модель повинна складатися з блоків-регіонів, які пов'язані умовами використання ресурсів для досягнення загальних цілей, галузевої інфраструктури та транспортних шляхів між ними (див. рис.1).

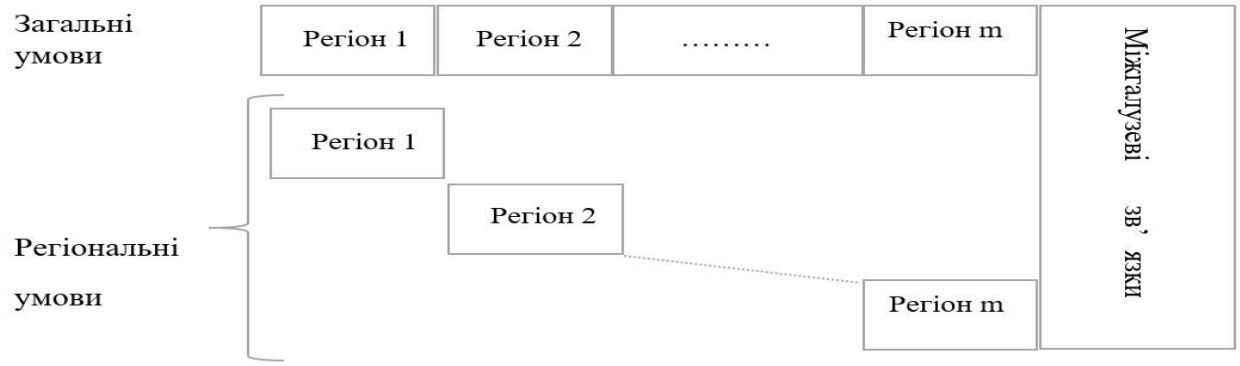

Рис.1. Просторова структура оптимізаційної моделі

Поєднання цих елементів утворює область вибору можливих варіантів розвитку та розміщення виробничих сил, загального та регіонального рівня кінцевого споживання.

Зв'язки регіон-блоків в об'єднаній мультирегіональній системі виявляють співвідношення регіональних рівнів кінцевого споживання і умов транспортування між ними.

В якості цільової функції у оптимізаційній моделі доцільно використовувати загальний обсяг споживання господарств, включаючи споживання населенням суспільних благ. Як правило, застосовується постановка з фіксованою структурою загального обсягу споживання за секторами та регіонами.

Особливість прикладних моделей національної економіки полягає в тому, що вони являють собою «відкриту книгу». Значна кількість показників, параметрів і змінних соціально-економічного розвитку досліджується за межами побудови оптимізаційної моделі.

Отже, оптимізаційні міжгалузеві моделі регіонів удосконалюють аналітичні можливості моделей балансового типу. По-перше, оптимізаційні моделі включають умови балансу, тому балансові моделі є частковими випадками оптимізації. По-друге, оптимізаційні моделі дозволяють формалізувати вибір найкращого зі збалансованих етапів економіки регіону з погляду вибраних критеріїв оптимізації.

Розв'язок оптимізаційних міжгалузевих моделей регіону дає важливу інформацію про співвідношення витрат і результатів регіону в оптимальній оцінці та дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Науковий керівник: **Касьянова Н.В.**, д.е.н., проф.
Національний авіаційний університет

Тульчинська С.О., д.е.н., проф.,
Кириченко С.О., к.е.н., доц.
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»

ГЕНЕЗИС ТЕОРІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Відповідність структури економіки регіону та ступеня розвитку складових різних видів інфраструктури впливають на ефективне функціонування економіки регіону. У

сучасних умовах економічної дестабілізації все більшого значення набуває розвиток соціальної інфраструктури в регіонах країни та у державі в цілому.

Розвиток соціальної інфраструктури пов'язаний із функціонуванням соціальної сфери, яка формує ресурсний та трудовий потенціал, безпосередньо впливає на відтворювальний потенціал регіону та країни в цілому. У розвитку соціальної інфраструктури зацікавленими є як держава, так і господарюючі суб'єкти й населення, оскільки її розвиток сприяє гармонійним відносинам між суб'єктами національного господарства. Своєю чергою, розвинена соціальна інфраструктура сприятливо впливає на інвестиційний клімат регіонів. Питання розвитку соціальної інфраструктури має міжгалузевий характер, і вивчається як економістами так і соціологами, географами та психологами.

Раціональне розміщення виробництва у регіональному аспекті в межах теорії просторової регіональної економіки, що пов'язано із розвитком інфраструктури висвітлювалося у працях німецьких вчених Й. Тюнена, В. Лаунхардта, М. Вебера, В. Кристаллера та інших науковців. Так Й. Тюнен, на прикладі виявлення закономірностей розміщення сільськогосподарського виробництва, на основі використання критерію мінімізації транспортних витрат, вважав, що «оптимальна схема розміщення сільськогосподарського виробництва – це система концентричних кіл (поясів) різного діаметру навколо центрального міста, які поділяють зони розміщення різних видів сільськогосподарської діяльності. Своєю чергою, інтенсивність господарювання знижується в міру віддалення від міста» [1]. Інший німецький вчений В. Лаунхардт також вважав, що вирішальним фактором при розміщенні промислового виробництва є транспортні витрати, доводячи це розробленим методом валового (локального) трикутника – знаходження пункту оптимального розташування залежно від віддаленості джерел сировини та ринків збуту продукції із знаходженням вагових співвідношень перевезень вантажів і відстаней.

М. Вебер [2;3], на основі розгляду розміщення «ізольованого» промислового підприємства вважав, вирішальним фактором економічну вигоду, отриману при мінімізації загальних витрат виробництва, а не тільки транспортних, підкреслюючи, що вигоду можна отримати при виробництві в певному місці з меншими витратами, ніж в іншому місці. Від місця розташування, на його думку, залежать такі елементи виробничих витрат:

1) витрати на сировину – які можна виразити через транспортні витрати;

2) витрати на робочу силу – які визначаються робочим пунктом (пункт з найбільш низькими робочими витратами), що притягує виробництво до себе, в результаті чого виробництво або залишиться в транспортному пункті, або переміщується у робочий пункт;

3) транспортні витрати – можуть перекриватися через переміщення виробництва до робочих пунктів. За його теорією – підприємство розміщується у залежності від транспортної та робочої орієнтації.

В. Кристаллер [5] емпірично обґрунтував теорію розміщення системи населених пунктів у ринковому просторі – теорію центральних місць, у якій економічні центри обслуговують товарами та послугами себе та населення своєї округи, формуючи зони збуту, розміри якої залежать від рівня ієрархії центрів. Отримавши практичне використання, теорія центральних місць стала поштовхом для подальших досліджень регіоналістів по відношенню до просторової будови економіки. Так, послідовниками теорії В. Кристаллера стали А. Льош та М. Бекман, які вважали, що процес переходу до більш високого рівня розвитку соціальної інфраструктури та життя населення відбувається доти, поки місто не досягає рівня головного міста країни.

Американський вчений У. Ізард [4] розробив модель просторової рівноваги та довів, що підприємство прагне до максимізації свого прибутку. При цьому граничні норми заміщення транспортних витрат з доставки продукції, з двох різних пунктів, повинні

дорівнювати величині зворотнього відношення їх транспортних тарифів. Також, необхідно відзначити, що У. Ізард один з перших вчених, що запропонував оцінку регіону з врахуванням розвитку соціальної інфраструктури. Визначення коефіцієнту локалізації, який дозволяє зіставити порайонний розподіл показників (зайнятості, випуску продукції, основних засобів та ін.) у даному секторі промисловості з подібним розподілом вихідної величини з сумарним значенням показника в секторі по країні, дає можливість зіставлення процентного розподілу двох параметрів у порайонному розрізі.

Отже, теорії регіонального розвитку так чи інакше спирались на розвиток інфраструктурних зв'язків, використовуючи теорії розміщення продуктивних сил, в яких велика увага приділяється транспортним, енергетичним, комунікаційним та іншим зв'язкам (теорії Й. Тюнена, В. Лаунхардта), а також зв'язкам, що створені соціальною інфраструктурою (роботи М. Вебера, В. Кристаллера, У. Ізарда, Ф. Перру). Проблеми розвитку інфраструктури, у тому числі соціальної інфраструктури, є міждисциплінарними. Будівництво об'єктів соціальної інфраструктури спричинялося розселенням працівників безпосередньо поблизу промислових об'єктів. Це дає підстави стверджувати, що соціальна інфраструктура розвивається відповідно до теорії регіонального розміщення.

Список літературних джерел

1. Божко І. І. Місце інформації в теоріях та концепціях регіонального розвитку / І. І. Божко // Економічні науки. – Серія «Регіональна економіка». Зб. наук. пр. ЛНТУ. – Випуск 10 (39). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2013. – С. 23-31.

2. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. Отв. ред. и сост. Я. М. Бергер.; пер. с нем. М. И. Левина и др. – М.: Юрист, 1994. – 702 с.

3. Вебер. М. История хозяйства. Город / М. Вебер. Пер. с нем, / Ин-т социологии РАН. Моск. высш. шк. социал. и эконом. наук. Центр фундамент, социологии: Под ред. И. Гревса. – М.: Канон-пресс-Ц; Кучково поле, 2001. – 576.

4. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах У. Изард. – М.: Прогресс, 1966. – 659 с.

5. Федорова В. Г. Еволюція класичних теорій мережних і кластерних форм розміщення виробництва / В. Г. Федорова // Економіка і регіон. – № 2 (29) – 2011. – ПолтНТУ. – С. 51-54.

Чемерис В.А., д.е.н., доц.
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

Куліш І. М., к.держ.упр., с.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІЯ ЯК ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Усі класичні теорії розвитку економічної одиниці в просторі, починаючи з теорії сільськогосподарського використання землі прусського землевласника Й. фон Тюнена (1826 р.) [1], підтверджують той факт, що історично у якості територій, що почали розвиватися навколо ринків збуту, розглядались саме сільські території, а товари, котрі там пропонувалися, також були товарами, що вироблялися у сільській місцевості. Навіть, у

випадках, коли науковий аналіз не стосувався сільського господарства, його, здебільшого, можна використати для дослідження проблем сільських територій, наприклад, роботи А. Вебера.

У 1909 р. вийшла праця А. Вебера «Чиста теорія локалізації промисловості» [2]. Вона стала основою варіативного аналізу локалізації витрат на певному ринку, вартості транспортування сировини і продукції на ринок до конкретного споживача, вартості робочої сили і так званих коштів агломерації. А. Вебер зазначав, що локалізація у просторі будь-якої промислової діяльності є найбільш детермінованим розрахунком витрат на перевезення сировини, необхідної для виробництва даного товару і вартості його транспортування з місця виробництва до споживача. У теорії А. Вебера найвигіднішою та найбажанішою є локалізація об'єкту у пункті найнижчих транспортних витрат у просторі на одиницю продукції. Залежно від пересування пункту мінімальних транспортних витрат, об'єкт виявляє тенденцію до сировинної або ринкової локалізації. А. Вебер ввів поняття «ізодопани» – лінії рівних витрат у разі відхилення від оптимального розташування підприємства.

Теорію А. Вебера на сьогодні цілковито можна застосовувати до аналізу витрат для сільських територій, оскільки нині у світовій економічній науці суттєво змінилось їх розуміння і розуміння того, що є «сільськогосподарська сировина». При рівні розвитку продуктивних сил 1909 р. увесь комплекс циклів підготовки сільськогосподарської сировини до реалізації, що нині застосовується, обов'язково був би виділений у окрему галузь промисловості.

Одна з найстарших класичних теорій просторового розвитку А. Маршала фактично розглядала не просто сільську територію, а сільський кластер, хоч технічно не давала такої дефініції. Підтвердженням цьому є висновки А. Маршала щодо чинників, які формують спеціалізацію села: родючість ґрунтів та багатство надр, а також те, що, як приклад спеціалізації села він розглядав не виробництво сільськогосподарської продукції, а виробництво промислових товарів – дерев'яних транспортних засобів.

Положенням теорії локалізації відповідають і новації сьогодення, до яких належать, наприклад, «міські ферми» або «дахові ферми» (roof farm), що набувають усе більшої популярності в США, Канаді та ЄС. Суть ідеї дахової ферми полягає в тому, що на дахах міських будівель облаштовують городи. Для цього здійснюється спеціальна підготовка: прокладається гідроізоляція, дренаж, підводиться/відводиться вода, завозиться ґрунт, добрива тощо. Відмінність від класичної ферми полягає в тому, що абсолютно всі компоненти такого городу необхідно привезти з сільської місцевості, у т.ч. органічні добрива, адже дахові ферми позиціонуються як екологічно чисті. Вимагає вирішення і проблема відходів: для цього у приміщеннях будівель, на дахах яких ростуть городи, встановлюються спеціальні компостні ємності. Навіть дощова вода для поливу, якщо вона зібрана в місті, вимагає додаткової очистки [3, с.117]. Показово, що прибічники дахових ферм у якості одного з головних аргументів наводять саме скорочення транспортних перевезень продукції, при цьому увага акцентується на зменшені викидів вуглецю у повітря, внаслідок зменшення експлуатації транспортних засобів. На жаль, при цьому не враховуються витрати на транспортування матеріалів для дахових ферм та виробничі витрати на їх експлуатацію.

Окрім того, робота дахових ферм вимагає залучення великої кількості спеціалістів з різних сфер, насамперед таких, що мають навики сільськогосподарського виробництва. Нині

на селі проходить період переосмислення: не можна повернутися ні до планового соціалістичного господарювання, ані до господарювання досоціалістичного періоду. Поки українське село управлялось у рамках планової економіки КПРС, світове сільське господарство розвивалося в ринкових умовах, напрацьовуючи свої специфічні індивідуальні підходи до вирішення проблем. Такий самий складний шлях має пройти і село України, однак при цьому є позитивний момент – наявність світового досвіду у даній сфері, який необхідно вивчати для раціонального використання у вітчизняних умовах [4, с. 325].

Існує велика кількість пропозицій і проектів розроблених з метою зменшення вагомості традиційного сільського господарства (згадані вище дахові ферми, морські ферми тощо), однак жодна держава світу на сьогодні не запропонувала реально працюючої альтернативи. Єдине, на що спромоглася наукова думка – полегшити роботу селян, зменшити частку фізичної праці у ній. Однак, усе більше вчених-дослідників схиляється до думки про незамінність звичних способів сільськогосподарського виробництва.

Список літературних джерел

1. Thünen H. Państwo odosobnione w stosunku do rolnictwa i ekonomii społecznéj / Henryk von Thünen. – Warszawa: Drukarnia Karola Kowalewskiego, przy ulicy Królewskiéj, 1859. – 339s.

2. Weber A. Theory of the Location of Industries (Hardcover) / Alfred Weber. – Chicago: Univ Of Chicago Press, 1965. – 256 p.

3. Куліш І. М. Вплив новітніх тенденцій виробництва і споживання продуктів харчування на конкурентні переваги сільських територій / І. М. Куліш // Регіональна економіка, 2016. – № 2. – С. 112-120.

4. Куліш І. М. Транскордонні відносини на сільських територіях Карпатського регіону з точки зору класичних теорій локалізації / І. М. Куліш // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки: зб. наук. пр. – Вип. 5(91) / редкол.: відп. ред. д.е.н., В. С. Кравців; НАН України; Ін-т регіональних досліджень. – Львів: [б. в.], 2011. – С. 319–326.

Чубукова О. Ю., д.е.н., проф.,
Київський національний університет
технологій та дизайну
Ольшанський Г.В., аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ЯК РЕГІОНАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ

Міжнародний бізнес багатьох країн в умовах глобалізації світових ринків можна розглядати як функціонування різноманітних регіонально-функціональних кластерів, на які впливають багатогранні фактори культурного середовища будь-якої країни. До цього складу входять вісім основних елементів, які визначають структуру, характеристики, функціональні кластери міжнародного бізнесу. На рис. 1 показані основні елементи культурного середовища, що впливають на міжнародний бізнес.

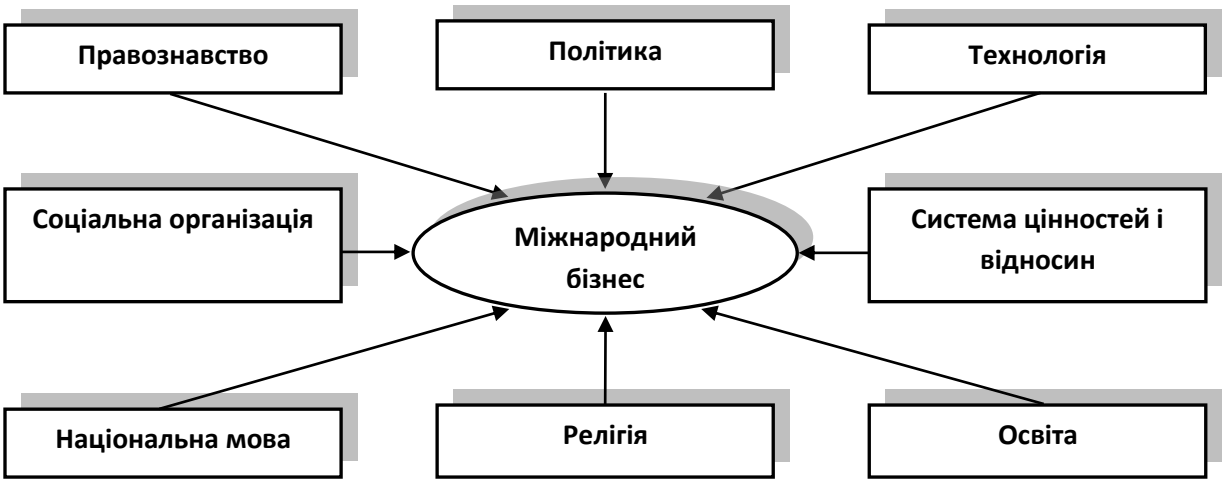

Рис. 1. Елементи культурного середовища, що впливають на бізнес

1. Правознавство. Представляє собою взаємозв'язок культури країни з її правовим і податковим законодавством. Вивчення правознавства закордонної країни завжди дозволить уникати конфліктів, а при необхідності вдаватися до допомоги судових розглядів. Існує три основних види права, що можуть використовуватися в різних країнах:

−загальне право (Common Law System) – базується на традиціях, історичних прецедентах, звичаях і практиці громадського життя. Існує у Великобританії, а також у країнах, що були під її протекторатом. Представляють звід головних законів, що дотепер регулюють суспільну діяльність. Наприклад: в Англії – Велика Хартія Вільностей 1215 року; у Канаді – акт про Британську Північну Америку 1867 року; у США – конституції кожного штату тощо;

−цивільне право (Civil Code Low System) – базується на сукупності деталізованих законодавчих актів, що регламентують підприємницьку діяльність. Основне джерело законодавчих актів – Конституція держави, що є основним законом країни;

−теократичне право (Theocratic Law System) – базується на релігійних нормах і вимогах, які жорстко регламентують всі аспекти економічного та соціального життя. Насамперед воно використовується в мусульманських країнах. У даних країнах, наприклад: не можна брати відсотки за кредит; не можна страхувати виробничі і фінансові проекти; не можна знаходиться представникам іншим релігій у священному для мусульман місті – Мецці тощо.

2. Політика. Представляє собою вплив політичних партій на проведення економічної політики держави, у тому числі на проведення закордонної торгової політики. При дослідженні політичних питань, необхідно спочатку: проаналізувати стабільність країни, куди ми хочемо вкладати капітал; мати характеристику угруповань і лобі в уряді, які можуть підтримувати закордонний бізнес чи заважати його проведенню; вивчити ступінь ризику проведення зовнішньоекономічних операцій у політичних відносинах. Існує два основних типи політичних систем: демократичний уряд і недемократичний уряд (релігійний авторитаризм, комунізм, фашизм, військовий авторитаризм). У першому випадку присутні фактори стабільності, в іншому випадку присутні фактори дестабілізації.

3. Технологія. Визначає технічний рівень розвитку закордонних держав. Для цього необхідно мати інформацію щодо: рівня розвитку країни; технологічного потенціалу ринку; інфраструктури і ступеню урбанізації; розвитку «промислових цінностей» у населення; ринку робочої сили і стану її освіти і навчання; стану науки тощо.

4. Соціальна організація. Розглядає роль родинних зв'язків при проведенні бізнесу. Чи будуть партнери сімейними чи професійними фірмами (у західному розумінні). Враховує різницю між вищими, середніми і нижчими класами, а також наявність у визначеній країні певних расових угруповань.

5. Освіта. Показує рівень і стан освіти, що надається населенню в закордонній країні. Також визначає рівень грамотності і його вплив на технічне навчання та встановлення ринкових зв'язків. Необхідні знання з приводу того, як місцеві фірми навчають найманий персонал. Взагалі, необхідне знання формальної системи освіти, при наданні роботи персоналу в певній країні.

6. Національна мова. Мова становить основу формування людських груп, будучи засобом вираження думок і почуттів. У світі нараховується більш 100 офіційних мов і приблизно 3000 самостійних діалектів. Основні світові мови: англійська, французька, німецька, російська, португальська, іспанська, італійська, хінді, бенгальська, арабська, індонезійська, китайська і японська. Домінуюча мова – англійська. Завдяки цій мові відбувається більш 2/3 усього ділового спілкування у світі. Проте треба враховувати, що в багатьох країнах існує прагнення використовувати тільки свою мову (наприклад, Франція), а в деяких країнах існує тяга до вихолощування рідної мови (наприклад, Білорусь).

7. Релігія. Представляє людські пошуки ідеального життя і вбирає в себе: погляд на світ і на щирі цінності. У кожній релігії є свої поняття, що можуть перешкодити проведенню бізнесу. Основні релігії світу: християнство, мусульманство, індуїзм, буддизм, іудаїзм, конфуціанство, сінтоізм. Установлено, що є залежність між офіційною релігією держави і розміром валового національного продукту на душу населення. Перше місце займають: християнські – протестантські суспільства, друге місце – буддійські.

8. Системи цінностей і відносин. Визначені системи тісно пов'язані з релігійними особливостями і формуються в ранньому дитинстві індивідуума, стаючи для багатьох неусвідомленими. Класифікація системи цінностей і відносин вирішується кожною людиною індивідуально, але при цьому, на ці рішення може також впливати держава. Наприклад, західні бізнесмени вважають моторність і точність єдиним показником «раціонального» поводження: зустрічі проводяться в точно встановлений час, усі проекти повинні виконуватися в зазначені терміни, угоди мають визначені дати. В інших країнах це не настільки важливо, навіть навпаки бояться цього. Вважають, що проекти повинні вилежатися. Невідповідність між різним сприйняттям часу, найчастіше може зіпсувати бізнесові процеси.

Для успішного керівництва діловим підприємством на стику різних культур, експортер повинен оцінити свої можливості на ринку певної закордонної країни в такий спосіб: визначити мету бізнесу чи проблеми, яку розв'язує керівництво фірми; довідатися, як визначають цю мету чи проблему люди, які знайомі з культурним місцевим середовищем і нормами бізнесу; вивчити розходження і спробувати пояснити їх у світлі критерія оцінки штаб-квартири; переглянути мету і проблему в такий спосіб, щоб наміри штаб-квартири були виконані щонайкраще.

Другим важливим питанням є: до якого ступеня сприймати чужу культуру? Експортер (маркетолог) повинен знати, де знаходиться межа між імперативом (обов'язковим моральним загальним законом, якому всі люди повинні підкорятися, незалежно від походження, соціального стану) і «сірої зони», коли іноземцю вибачають його непоінформованість. Для успішного ведення справ на міжнародному ринку, необхідно

розвити в собі здатність почувати культуру іншої країни, розуміння і повагу до інших національностей.

Підготовка до проникнення на новий ринок включає декілька кроків:

1. Необхідно накреслити схему можливих бар'єрів, що буде пояснювати, які традиції, табу, ситуації здатні вплинути на проект;

2. Необхідне сортування бар'єрів на групи, які можна усунути чи змінити, а з якими прийдеться співіснувати. Наприклад, арабський шейх може зробити так, що сучасний технічний засіб буде прийнятним, якщо це і заборонено Кораном. Лідери фермерських асоціацій можуть сприяти впровадженню нових мінеральних добрив, навіть якщо вони суперечать методам, успадкованим від предків;

3. Необхідна розробка та апробування розробленої пропозиції в реальному культурному оточенні. При цьому, звичайно обов'язково потрібна присутність місцевих радників;

4. Необхідно знаходити місцевих гарантів для нової пропозиції. Бажано мати замовлення на невелику партію товарів за мінімальними цінами. Звичайно місцевий ринок виказує скептицизм до усього нового, тому необхідна спеціальна документація на товар та його реклама. Іноді необхідно здійснити безкоштовне пробне постачання, щоб завоювати довіру ринку.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна визначити, що в плануванні довгострокових маркетингових комунікацій на міжнародних сегментах, експортер повинен мобілізувати найкращих місцевих фахівців. Основні концепції повинні бути сформульовані на батьківщині, але повний процес продажів необхідно корегувати з погляду місцевих культур. При цьому необхідно враховувати, які існують особливості цільових груп покупців у глобальних кластерах. Також необхідно виявити наявність звичок споживачів до перегляду місцевих телепередач, рівень технічних знань, традиції, табу. Треба продумати, як сформувати рекламне звернення, щоб воно було цікавим і бажаним для місцевого населення. Врахувати, які існують у певній країні засоби масової інформації і канали розподілу продукції. Хто повинен бути носієм рекламного звернення, щоб домогтися максимальної доброзичливості і довіри з боку споживачів.

При уважно проведених міжнародних дослідженнях певного ринку закордонної країни, які будуть передувати постачанню продукції, фірма має шанси на вдалу реалізацію комплексу маркетингової програми з урахуванням регіонально-функціональних кластерів глобального ринку.

Список літературних джерел

1. Вергун В.А. Іноземні інвестиції: офшор ні зони та їх інституції в міжнародному бізнесі: навч. посібник / В.А. Вергун, О.І. Ступницький – К.: Київський університет, 2012. – 303 с.

2. Остервальдер А. Построение бизнес моделей: Настольная книга стратега и новатора / А. Остервальдер, И. Пинье; пер. с англ. – 3-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 288 с.

3. Яренко А.В. Маркетинг у сферах економічної діяльності. Міжнародний маркетинг: навч. - метод. матеріали до самостійної роботи студентів освітнього ступеня «Бакалавр» напряму підготовки 6.030507 «Маркетинг» / А.В. Яренко. – К.: КНУТД, 2015. – 145 с.

4. Exploring Corporate Strategy: Text and Cases / Gerry Johnson, Kevan Scholes, Richard Whittington Financial Times/Prentice Hall; 7 edition – 1072 p.

Shevchuk A.V., Doctor of Economics, Prof.
Novovolynsk Research-Education Institute of Economics
and Management of Ternopil National Economic University

THE IMPACT OF DISCONNECTION OF THE REGION FROM THE GLOBAL INTERNET ON ITS ECONOMIC DEVELOPMENT

Introduction

Russia's possibility of the disconnecting from global Internet was appear in the news in 2014 and at the end of 2016 [1]. It is the first time when country with large economy can change its connection type to the global Internet not at the beginning of its implementation as China, Iran or North Korea. Anoter country or just some region can do it in the future and not only on its own volition. Scenarios for disconnection of region from global Internet become nowadays more and more relevant and possible. The main questions are how much costs this process and what will be after this with economy of the region.

Analysis of recent research and publications. Mapping local Internet control and possibilities of some regions to control its Internet was investigated by Hal Roberts, David Larochelle, Rob Faris, John Palfrey from Harvard University [2], Murdoch, Steven J., and Ross Anderson [3] and others. The influence on economic development of the region by disconnection or filtering of Internet traffic is poorly investigated in our time.

The aim of this thesis is in estimating of the impact and economic role of disconnection of the region from the global Internet.

Discussion

Global Internet is one of the important drivers of development of the countries in our time. It is a financial network, news center, bank of exchange with new ideas, trends and goods. There are countries in the world that want to control traffic for its own population with propaganda reasons such as China, Iran, North Korea, and Russia. There are three possible scenarios for absolute disconnection of the region from global Internet:

- Region disconnects itself from global Internet;
- Another third party disconnects some region from Internet;
- Someone else disconnect region from Internet with hacker's attack.

First choice can be realized in the region with centralized management of Internet Service Providers (ISP). Internet traffic can be controlled in the autonomous systems (AS) by tagging with Multiprotocol Label Switching (MPLS protocol) on controlled ISP's with routers and routing for non-tagged traffic with BGP disabled in these systems. So non-tagged traffic can be routed on high levels or trunked with no access to Internet clients and they will have no access to other IP addresses than in its internal AS. Now our civilization has such examples at national level filtration but not fully disabling of connection in China and North Korea. Some traffic filtration is used in Iran and Russia.

Second scenario can be realized with the same schema with source traffic detection on the Root DNS servers. Internet traffic from country with sanctions can be marked with MPLS with routing to all other AS disabled. There are some security fixes than with traffic delay from controlled country.

It enables some protection from hacker's attack from this country like attacks of the Russian hacker's on USA election process at the end of 2016. So the factors of the influence on the region with connection disabling can be economic and political.

Third scenario is some new from the out time. There were no such cases but it is possible.

Conclusions

The region that will be disconnected from global Internet with a high probability of fate will deteriorate in economic development, technology, science. Main minus in the overall – minus information change with the rest of the world, it will still grow faster. We can see it on many evolution examples. First time violation pace of development can't be allocated in near time but obviously will increase rapidly. Large and small businesses in particular suffer first losses. Business processes suffer significant losses because modern business relationship directly related to new technologies such as fast data transfer, conferencing, study global markets and experience. The economic impact and pressure regions to each other by means of disconnecting from the Internet can also be a tool for unfair competition and economic wars.

References

1. Russia could disconnect itself from global Internet during a crisis, Putin adviser says // The Washington Post. Mode of access: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/12/29/russia-could-disconnect-itself-from-global-internet-during-a-crisis-putin-adviser-says/

2. Roberts, Hal, David Larochelle, Rob Faris, and John Palfrey. Mapping Local Internet Control. In Computer Communications Workshop. IEEE. 2012, pp. 177-186.

3. Murdoch, Steven J., and Ross Anderson. Tools and Technology of Internet Filtering. Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering, Cambridge, MA: MIT Press, 2008, pp. 57-72.

Яренко Г.О., студентка
Київський національний університет
технологій та дизайну

ДОСЛІДЖЕННЯ ВХІДНИХ ТОРГОВИХ БАР'ЄРІВ У РЕГІОНАЛЬНИХ ЗОНАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вхідні бар'єри у регіональних зонах глобального ринку обумовлені факторами і обставинами правового, організаційного, технологічного, економічного, фінансового та іншого характеру, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання розпочати діяльність на певному товарному ринку. Для проведення дослідження наведемо класифікації вхідних бар'єрів: за структурою і поводженням суб'єкту; за об'єктивним і суб'єктивним характером бар'єрів. На рис. 1 представлено класифікацію бар'єрів за структурою і поводженням суб'єкту.

Одним з основних видів нетарифних бар'єрів є експортні та імпортні квоти. Квота – це кількісна межа товарів визначеної категорії, які дозволені до ввозу в країну чи вивозу з країни. Граничною формою квоти виступає ембарго – заборона державною владою ввозу з

будь-якої країни чи вивозу в будь-яку країну: золота, товарів, цінних паперів тощо. Квота має кількісне або грошове вираження. Наприклад, в Україні, квотам на імпорт та експорт при ліцензуванні підлягають: фарби друкарські, хімічні засоби захисту, препарати косметичної промисловості, засоби особистої гігієни; ветеринарні препарати; руйнівні речовини озону; папір некрейдований; матриці або штампи тощо. Експортна квота – відношення обсягу експорту в натуральному (вартісному) вираженні до обсягу виробництва даного товару в країні за визначений період. Імпортна квота – відношення обсягу імпорту товару до обсягу споживання даного товару в країні за визначений період.

В Україні ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій щорічно визначається додатком до постанови Кабінету Міністрів України про перелік товарів, експорт і імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню. У ньому вказується, що ліцензування і квотування експорту та імпорту вводиться в Україні самостійно в особі її державних органів у наступних ситуаціях: у випадку різкого погіршення платіжного балансу України; у випадку значного порушення рівноваги по конкретних товарах на внутрішньому ринку України; при необхідності забезпечення визначених пропорцій між імпортною і вітчизняною сировиною у виробництві; при необхідності здійснення необхідних заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав; відповідно до міжнародних товарних угод, що укладаються чи до яких приєднується Україна.

Бар'єри об'єктивного характеру визначаються такими чинниками:

1. Обмеження попиту. Високий рівень задоволення попиту може характеризувати високу насиченість ринку товарами і низькою платоспроможністю покупців. Це є перешкодою для освоєння ринку. При визначеній місткості ринку відкриття його для іноземних конкурентів розглядається як додатковий бар'єр для виробників продукції. На регулювання бар'єру спрямована державна політика: стимулювання попиту, стабілізація цін, усунення перешкод щодо переміщення товарів тощо.

2. Бар'єри, які пов'язані з капітальними витратами (обсягами первісних інвестицій). На регулювання даного бар'єру спрямовані державні заходи щодо: стимулювання інвестицій і обмеження інфляції; надання інформації про ціни на інвестиційні товари з метою вибору найбільш ефективних капітальних вкладень; розвитку тендерів і лізингу з метою полегшення нагромадження стартового капіталу; вдосконалення механізмів придбання землі і нерухомості; науково-технічна політика.

3. Перевага в рівні граничних витрат. Дані бар'єри виникають, коли собівартість продукції вже діючих виробників нижче, ніж у нових фірм, які з'являються на ринку. Бар'єри містять: нерівність стартових умов при виході на ринок; обмежений доступ нових виробників до більш дешевих джерел сировини; технологічну перевагу місцевих фірм; доступність позикового капіталу для місцевих фірм за більш низькими відсотковими ставками; раніше успішне рекламування своєї продукції в засобах масової інформації тощо.

4. Економічні та організаційні обмеження. При виході на іноземний ринок нових закордонних фірм держава має економічні важелі тиску на них. До них відносяться: інвестиційна, кредитна, податкова, цінова, митна політика держави. Серед інших важелів тиску слід розглядати умови, що виражені загальноекономічними показниками: середньогалузевою нормою прибутку, строками окупності капітальних вкладень, динамікою змінюваності цін тощо.

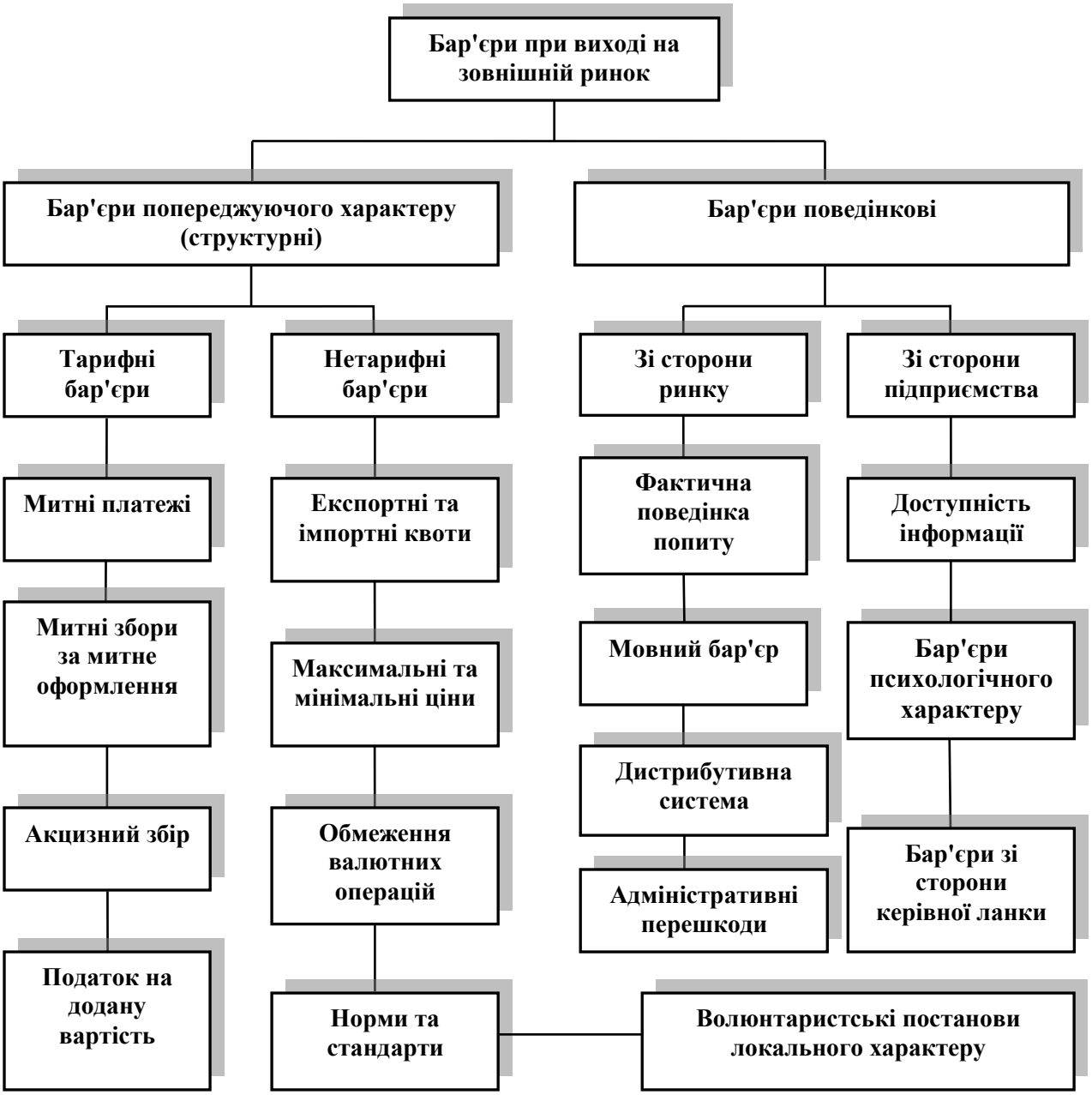

Рис. 1. Класифікація бар'єрів за структурою і поводженням суб'єкту

5. Нерозвиненість ринкової інфраструктури. При цьому бар'єрі важливим обмежуючим фактором є відсутність або нерозвиненість засобів комунікації (транспорт, зв'язок), служб по наданню консалтингових, інформаційних, лізингових, ділових послуг. Наприклад, існує проблема в розвитку транспортної мережі. Наслідок – посилення нерівномірності розвитку регіонів.

На рис. 2 представлено класифікацію бар'єрів за об'єктивним і суб'єктивним характером.

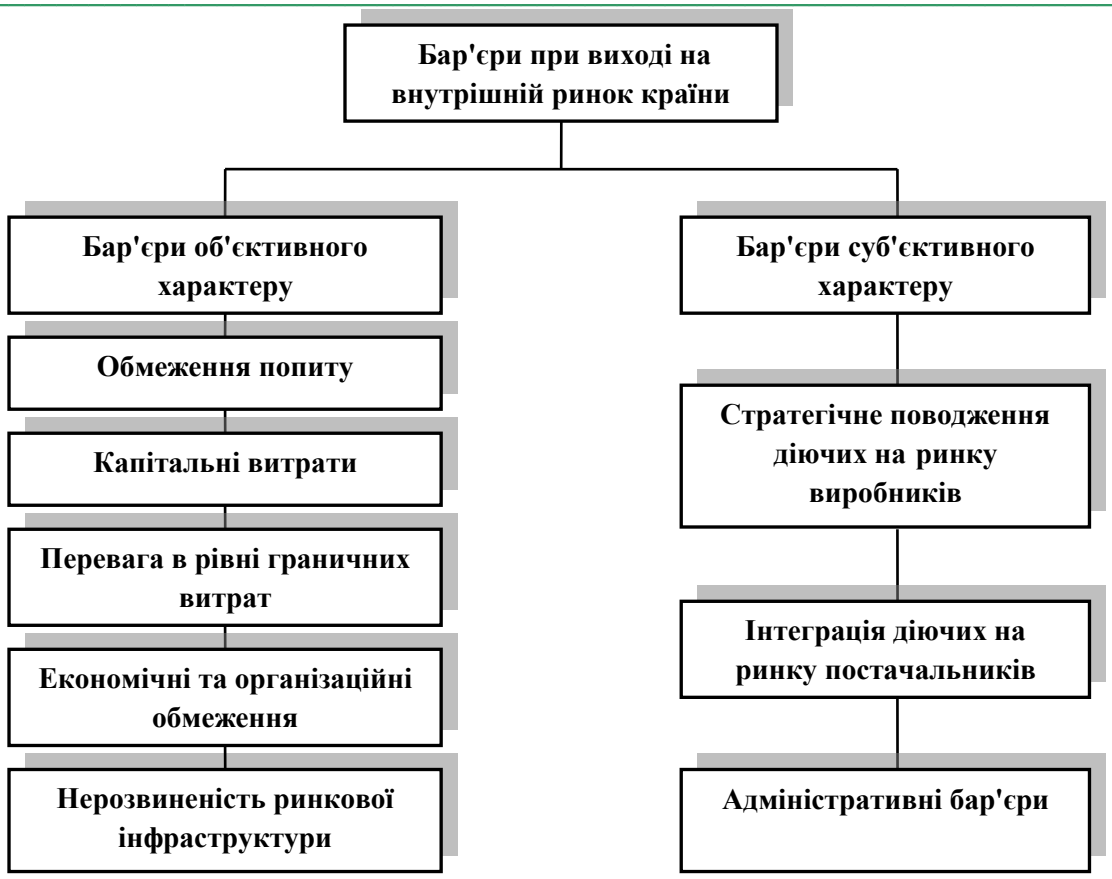

Рис. 2. Класифікація бар'єрів за об'єктивним і суб'єктивним характером

Бар'єри суб'єктивного характеру представлені такими чинниками:

1. Стратегічне поводження діючих на ринку виробників (постачальників). Бар'єри відображаються в ціновій і збутовій політиці виробників, особливостях діяльності власників патентів, ліцензій, товарних знаків тощо. Компаніям і фірмам, які виходять на закордонні ринки, необхідно поряд з діловими зв'язками мати і неформальні зв'язки з постачальниками матеріально-технічних ресурсів і з покупцями. Це надає визначену перевагу щодо конкурентів. Володіючи всіма діловими зв'язками, фірма може збільшувати господарський оборот, створювати резервні потужності і робити експансію незайнятих сегментів ринку.

2. Вертикальна (горизонтальна) інтеграція діючих на ринку виробників (постачальників). Виробники або постачальники, що інтегровані у вертикальні і горизонтальні структури, користуються всіма перевагами внутрішньокорпоративних зв'язків у вигляді трансфертних (внутрішніх) цін, доступу до інвестицій, сировинними і виробничими ресурсами, загальною збутовою мережею. У рамках подібних структур створюються можливості вертикальних і горизонтальних конкурентних угод.

3. Адміністративні бар'єри. До них відноситься: ліцензування, квотування, ускладнений порядок реєстрації суб'єктів міжнародного маркетингу, перешкоди у відведенні земельних ділянок і наданні приміщень для виробничої діяльності. У даних факторах необхідно також враховувати і наявність криміногенного фактора, що може в якомусь ступені стримувати розвиток виробництва і впливати на розподільчу систему.

Список літературних джерел

1. Мелиц М. Влияние торговли на внутриотраслевое перераспределение и совокупную производительность отрасли / Марк Дж. Мелиц // Экономическая школа. Альманах, том 7. – 2011. – с. 89-108.

2. Мельник Т. М. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні / Т. М. Мельник, К. С. Пугачевська // Бізнес–інформ. – 2014. – №1. – с.20–28.

3. Яренко А.В. Маркетинг у сферах економічної діяльності. Міжнародний маркетинг: навч. - метод. матеріали до самостійної роботи студентів освітнього ступеня «Бакалавр» напряму підготовки 6.030507 «Маркетинг» / А.В. Яренко. – К.: КНУТД, 2015. – 145 с.

4. Head K., Mayer T. (2014) Gravity Equations: Workhorse, Toolkit and Cookbook. In: Handbook of International Economics, Vol.4. Amsterdam: Elsevier, p.131–196.

Науковий керівник: **Хоменко О.І.**, к.т.н., доц.
Київський національний університет
технологій та дизайну

Яценко А.Д., к.геогр.н.,
Іванова В.М., асистент
Мелітопольський державний педагогічний
Університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Аналізуючи сучасний стан функціонування туристичної індустрії, можна бачити стрімке зростання попиту протягом останніх років на туристично-рекреаційні послуги, що пропонуються туристичними підприємствами Запорізького регіону. Постійне підвищення якості обслуговування, розвиток інфраструктури міста та сільських населених пунктів дедалі більше приваблюють рекреантів. Так, у санаторіях та пансіонатах області у 2015 р. порівняно з 2014 р. сукупний річний доход зріс більше ніж на 27,0 млн. грн., або на 34%, а загальний прибуток - на 1 млн. грн., або майже у 1,8 разів. Це свідчить про те, що попит, який склався на туристичному ринку послуг, є відносно нечутливим до ціни і при незмінних параметрах впливу зовнішніх факторів можна прогнозувати його подальше зростання [1].

Важливе значення у проведенні ефективної маркетингової політики має управління процесом просування туристично-рекреаційного продукту, головним засобом якого є рекламна діяльність. Саме вона дає можливість споживачу створити конкретне уявлення про туристичний продукт, прискорити та спростити пошук при його виборі. Основними рекламними засобами, які можна використати в туристичних та рекреаційних підприємствах, як відомо, є газети, журнали, радіо, телебачення, вивіски, каталоги, буклети, стенди, листівки, рекламні щити, Інтернет-реклама тощо.

Відмінність реклами в Інтернеті від просування через традиційні системи інформації насамперед полягає в її інтерактивності, оскільки рекламодавець, стежачи за станом ринку, має можливість постійно вносити інформацію про програми, коригувати колишні пропозиції, виходячи зі сформованої кон'юнктури на ринку туристичних та рекреаційних послуг.

Окрім рекламних засобів, ефективно застосовуються в туристичному та рекреаційному бізнесі і елементи PR, як важливої форми просування туристичного продукту

(послуги). До них, зокрема, належать презентації, клубні зустрічі, семінари, інформаційні статті, що містять приховану рекламу (конкретної підприємства чи видів відпочинку), а також пряме поштове розсилання презентаційних та інформаційних матеріалів. На відміну від рекламних засобів, у яких матеріали, розташовані у певних джерелах, протягом досить тривалого часу залишаються статичними, тобто їх зображення не змінюється, методи PR передбачають постійну динаміку. Тому протягом навіть одного календарного місяця із застосуванням пошти і електронних методів туристичні підприємства здатні рекламувати себе у процесі безпосереднього спілкування з постійним клієнтом. Так, за даними проведеного маркетингового дослідження, більша частка відпочиваючих (35,9%) отримали інформацію про можливість відпочивати у туристичних підприємствах регіону від родичів, знайомих та друзів. Більше 27,8% курортників отримали таку інформацію за місцем праці, що пояснюється наданням певних знижок на вартість путівки організаціями, в яких працюють відпочиваючі.

Для здійснення маркетингового аналізу ринку туристичних та рекреаційних послуг доцільно насамперед виходити зі специфіки створення і доведення до споживача цих послуг, що проявляються у характеристиці туристичних та рекреаційних продуктів. У цьому плані туристичні та рекреаційні послуги мають такі відмінні характеристики, як нездатність до зберігання, що передбачає докладання необхідних зусиль для стимулювання попиту на ці послуги у визначеному короткостроковому періоді; неосяжність послуг, рівень і якість споживання яких у великій мірі залежить від іміджу туристичних підприємств на ринку.

Крім того, ринок таких послуг значно залежить від впливу сезонних коливань, прив'язаності до визначеного місця (туристичної бази відпочинку, аеропорту) і неможливості швидкої зміни їх місця знаходження, відхилення у часі факту продажу туристичного рекреаційного продукту та часу його споживання. В цьому випадку велику роль відіграє рекламна продукція, що пояснюється територіальною відірваністю споживача від виробника туристичного та рекреаційного продукту та ін.

Аналіз туристичної послуги як об'єкта маркетингового дослідження неможливо здійснювати без урахування її якісних системних характеристик, без розгляду крізь призму інтересів виробника і споживача. У цьому плані формування основних критеріїв оцінки якості комплексної туристичної послуги залежить від таких чинників як: готельні послуги (безпека для життя і здоров'я туристів, збереження майна, стан матеріально-технічної бази, швидкість розміщення, відповідність характеристикам категорії готеля рівню обслуговування, санітарному стану, рівню кваліфікації персоналу, асортименту додаткових послуг); послуги з оздоровлення й відпочинку (наявність природо-лікувальної бази, закладів відпочинку та проведення вільного часу, екологічний стан) [3].

Мають бути враховані також послуги харчування (безпека для життя та здоров'я туристів, асортимент, органолептичні оцінки страв, культура обслуговування, професіоналізм персоналу, режими роботи, санітарний стан, комфорт залу); транспортні перевезення (безпека для життя та здоров'я, збереження майна, швидкість доставки, вартість проїзду, наявність пільг, комфорт, можливість перевезень багажу, умови харчування в дорозі); туристично-екскурсійне обслуговування (задоволення інтересів екскурсантів, достовірність, естетичність, оптимальність маршруту, культура мови, кваліфікація екскурсовода); інформаційне забезпечення (своєчасність, надійність, достовірність, доступність, однозначність, повнота відомостей); додаткові послуги (культурно-масові, побутові, індивідуальні замовлення клієнтів). Такий підхід до оцінки якості туристичного продукту дає можливість правильно обґрунтувати основні напрями формування і реалізації ефективної маркетингової продуктово-асортиментної політики суб'єктами туристичної індустрії.

У процесі проведення маркетингового аналізу функціонування туристичних підприємств особливу увагу слід приділити такій важливій складовій комплексу маркетингу, як «місце», що передбачає прийняття рішень щодо методів розповсюдження, розподілу товару чи послуги, вирішення питання про оптимальний спосіб розповсюдження туристичної послуги, вибір найлегшого доступу споживача до неї. Крім зазначених елементів маркетингової політики, значну роль у комплексі маркетингу туристичних підприємств відіграє ціновий фактор.

При розробці маркетингової цінової політики багато туристичних підприємств зіштовхуються з проблемою надто дорогої продукції і змушені перейти до політики зниження цін на продукцію, яка пропонується (в даному випадку - послуги). Очевидно, що цінова політика, яка проводиться туристичними підприємствами, і надалі дедалі більше впливатиме на показники обсягів реалізації їх туристичних послуг. Політика компенсації затрат за рахунок підвищення ціни майже вичерпала себе, оскільки при її формуванні необхідно орієнтуватися не тільки на затрати, й на якість надання послуг.

Однак необхідно враховувати і те, що коли за рівнем цін путівки будуть розраховані на найбільш платоспроможний сегмент споживачів, а якість обслуговування залишиться посередньою, то це може викликати нові проблеми в їх реалізації.

Список літературних джерел

1. Статистичний щорічник Запорізької області за 2015 рік / Головне управління статистики у Запорізькій області. – Чернівці, 2016. – 486 с.

2. Темник І. О. Стимулювання інституційно-інноваційного розвитку економіки України через реалізацію макропроектів міжнародного туризму /
І.О. Темник // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №10. – С.20–23.

3. Швец И.Ю. Пространственно-региональная кластеризация туристического комплекса / И.Ю. Швец // Маркетинг і менеджмент інновацій.- 2011. – №2. – С.65–73.

Секція 2. МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ПРОСТОРОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Аблова О. К., к.е.н., доцент
Поварніна К., студентка
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ОГЛЯД НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

Дослідженню зарубіжного та вітчизняного досвіду з оцінки сталого розвитку на регіональному рівні присвячена велика кількість статей та монографій [1], [2],[7], [8], [10]. Дуже цікаво та детально проблема розробки індикаторів сталого розвитку розкрита в статті Мартюшевої О.О. [10].

Автор звертає увагу на те, що створення інтегральних, агрегованих індексів сталого розвитку є трудомістким і ресурсоємним завданням. Проте витрати зусиль в даній області обґрунтовані й необхідні, тому що результатом є зручний інструмент швидкого аналізу напряму розвитку, а отже, можливість коригувати дії держави й суспільства, особливо в галузі використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. На жаль, у зв'язку зі складністю розробки таких індикаторів, нині у світі немає жодного загальноприйнятого показника сталості розвитку. У доповіді Генерального секретаря ООН зі сталого розвитку «Життєздатна планета життєздатних людей: майбутнє, яке ми обираємо» та на думку групи експертів високого рівня відзначено необхідність розробки методології та комплексу показників для оцінки сталого розвитку [6]. Системи оцінки сталого розвитку вибудовують за декількома різними принципами. Зазвичай країни обирають один із розроблених міжнародними організаціями типів систем індикаторів, ґрунтуючись на національних пріоритетах і цілях розвитку, та додатково розробляють власні набори індикаторів. У Німеччині система оцінки сталості розвитку є невід'ємною частиною програми реалізації національної стратегії сталого розвитку та поєднана в єдине ціле з правилами управління та цілями стратегії. Кожний постулат сталого розвитку характеризується одним чи декількома індикаторами, своєю чергою кожний індикатор відповідає одній конкретній цілі, визначеній чисельно. Загалом використовується 38 індикаторів сталого розвитку, об'єднані у 4 групи (рівноправність поколінь; якість життя; соціальна згуртованість; міжнародна відповідальність) та 21 підгрупу [7]. У Стратегії сталого розвитку Великої Британії представлено систему оцінки сталості розвитку, яка базується на 68-ми індикаторах верхнього рівня. Рамкові індикатори (20) відповідають пріоритетним напрямам розвитку для Великої Британії загалом. Додатковими є індикатори, що відображають завдання та цілі в окремих стратегіях розвитку Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Не всі із зазначених індикаторів мають конкретні числові рамки. Щорічні оцінювання та звітування про прогрес у досягненні цільових показників за індикаторами сталого розвитку використовуються для коригування політики [8]. Показовим є досвід пострадянських країн у розробці національних стратегій сталого розвитку та відповідних систем індикаторних оцінок. Система індикаторів сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь побудована за ієрархічним принципом та відповідає наступним характеристикам: порогове значення, нижче якого не можна опускатися, інакше відбудуться

незворотні процеси і система може бути зруйнована; фактичне значення індикатора; ранг (вага) індикатора, що показує його вплив на інтегральний показник (зазвичай коефіцієнт, який встановлюється експертним шляхом, чи коефіцієнт взаємодії (еластичності) індикаторів інтегрального й того, що досліджується); державний орган управління чи неурядова організація, які відповідають за регулювання індикатора [9].Як стверджує автор, в Україні є поодинокі спроби розробити показник сталості розвитку, але далі теоретичних напрацювань справа не зрушила. Понад те, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» від 13 березня 2013 р. № 180 ліквідовано Національну раду із сталого розвитку України, яка могла б координувати діяльність з розробки такого показника. У проекті Концепції переходу України до сталого розвитку [1], що був поданий НАН України до Кабінету Міністрів України у 2012 р. та в Інтегрованому варіанті проекту Національної стратегії сталого розвитку України [2] запропоновано 9 стратегічних цілей і 123 першочергові пріоритетні завдання (!) переходу до сталого розвитку. Також запропоновано 152 пріоритетні вектори переходу до сталого розвитку у спосіб структуризації секторальних політик. Проте взагалі не запропоновано жодних індикаторів (показників) сталого розвитку. Тим часом на регіональному рівні все ж існують спроби формального чи реального впровадження положень та оцінки сталості розвитку. Так, у Стратегії розвитку міста Києва до 2025 р. [3] передбачено прийняття довгострокової міської комплексної програми охорони навколишнього природного середовища, що має важливе значення в контексті переходу міста на засади сталого розвитку. З-поміж цільових показників стратегії в екологічній сфері є такі:

−викиди шкідливих речовин;

−частка переробки твердих побутових відходів;

−частка переобладнаних систем екологічно небезпечних каналізаційних та очисних споруд;

−відсоток регенерованих забруднених територій;

−частка підприємств, які використовують процедури екологічного і соціального управління (ISO 14000);

−забезпеченість зеленими зонами загального користування.

На думку О.О. Мартюшевої, даний список індикаторів, звісно, дуже обмежений і не враховує ступінь виснаження ресурсів, у т.ч. питної води, показників біорізноманіття, показників радіоактивного, шумового, хвильового забруднення та ін. Частина індикаторів показує не напрям розвитку, а зусилля з його досягнення.

У 2001–2002 рр. державними адміністраціям и та органами місцевого самоврядування Києва, Донецька, Харкова, Маріуполя й Миколаєва за фінансової підтримки Британської Ради в Україні була створена мережа екологічно стійких міст України. Місто Миколаїв взяло участь у проекті Європейського Союзу STATUS («Інструменти й засоби для розробки міської стратегії»), який розвиває проект «Загальноєвропейські індикатори». У результаті проекту, зокрема, були розроблені індикатори, рекомендовані місцевим владам для використання при розробці Стратегії сталого розвитку, які мають встановлюватися з урахуванням місцевих особливостей і національного законодавства. Екологічна політика Миколаєва [4] базується на 15 індикаторах стійкого екологічного розвитку, результати моніторингу за якими публікуються у ЗМІ, починаючи з 2002 р. Далі приведені індикатори сталого екологічного розвитку м. Миколаєва за 2012 р.:

−індикатор задоволеності населення (%) станом навколишнього природного середовища у місті Миколаєві;

−витрати для вирішення екологічних проблем міста;
−пасажирські перевезення;
−доступність зелених зон відпочинку;
−якість атмосферного повітря (концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі за пунктами спостережень за ГДК);
−шумове забруднення;
−якість поверхневих вод;
−якість питної водопровідної води;
−використання природних ресурсів (середнє використання на одного мешканця міста питної води, природного газу та електроенергії по роках);
−стійкість землекористування;
−стійкість управління навколишнім середовищем;
−здоров'я городян (показники захворюваності городян інфекційними захворюваннями (на 100 тис. населення);
−продукція, що сприяє стійкості (за виданими уповноваженим органом сертифікатами відповідності на продукцію);
−тварини у місті;
−індикатори щодо ТПВ та інших відходів.

У м. Донецьку у 2000–2003 рр. реалізувався проект «Роза Вітрів» з підвищення суспільної екологічної свідомості мешканців міста. Досягненнями проекту стали створення Комітету сталого розвитку м. Донецька, до якого увійшли впливові політики, бізнесмени, вчені. Згідно з проектом передбачалося також проведення соціологічного дослідження з метою визначення основних проблем, якими переймаються жителі міста. У результаті дослідження було запропоновано 14 індикаторів сталого розвитку м. Донецьк [5]:

−кількість викидів шкідливих речовин на одного жителя;
−середня за місяць кількість течій у міських водопровідних системах, яка була відремонтована;
−забезпеченість сміттєзбиральною технікою;
−обсяг виведених стихійних звалищ;
−кількість дитячих ігрових майданчиків;
−кількість дітей з патологіями на 1 тис. новонароджених;
−відсоток людей, впевнених у тому, що вони можуть впливати на перебіг подій особистою участю;
−рівень безробіття у відсотках;
−відсоток безпритульних дітей по відношенню до загальної кількості дітей віком до 18 років;
−кількість злочинів на 10 тис. жителів міста;
−економічний ефект від упровадження заходів щодо енергозбереження;
−відсоток мешканців, дохід яких не перевищує межі малозабезпеченості;
−співвідношення вартості 1 м2 житла відносно середньої заробітної плати;
−кількість одиниць громадського транспорту на 10 тис. мешканців міста.

Запропоновані індикатори були взяті за основу Концепції «Місцевого порядку денного XXI століття» для м. Донецька.

Висновки: аналіз сучасних наукових джерел показує, що створення Національної стратегії сталого розвитку України неможливе без розробки та включення як її складника відповідної системи індикаторів сталого розвитку. Це сприятиме також процесу уніфікації індикаторів сталого розвитку регіонів. Аналізуючи досвід країн, які мають національні

системи показників сталого розвитку, можна виділити такі важливі характеристики індикаторів для створення інформативної системи оцінки стану й динаміки розвитку держави:

−система індикаторів сталого розвитку має включати показники середньо- та довгострокового розвитку країни;

−індикатори повинні бути представлені у вигляді цільових показників, що мають чітко визначені числові межі;

−ключові індикатори мають бути приведеними у відповідність до міжнародних індикаторів сталого розвитку;

−основні індикатори загальнонаціонального рівня мають бути кількісно вимірюваними та порівнюваними у динаміці, забезпечувати можливість порівняння аналогічних процесів з іншими країнами;

−основні індикатори мають доповнюватися та конкретизуватися додатковими та специфічними для різних регіонів індикаторами, які характеризують розвиток основних компонентів системи сталого розвитку у різних галузях;

−система індикаторів сталого розвитку має максимально відповідати національній системі моніторингу та державної статистики;

−система збору інформації та звітності повинна бути уніфікована на всіх рівнях (місцевому, регіональному, міжвідомчому, загальнодержавному);

−система індикаторів сталого розвитку має бути компактною, включати мінімальний необхідний набір показників.

Міжнародні та регіональні організації, окремі країни накопичили значний досвід розробки, впровадження та використання індикаторів, що дають змогу оцінювати ступінь досягнення цілей на шляху до узгодженого економічного, соціального та екологічного розвитку. Дослідження цього досвіду є надійною базою для розробки національної системи індикаторів сталого розвитку як обов'язкового складника Стратегії сталого розвитку України. Дуже важливим є при цьому врахування ексклюзивності, індивідуальності, особливості кожного регіону, його універсальності в схемі розміщення продуктивних сил.

Список літературних джерел

1. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – Дод. 1. – С. 635

2. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – Дод. 2. – С. 651

3. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// kievcity.gov.ua/content/13_strateghija-rozvytku-2025.html

4. Про затвердження нової редакції Екологічної політики м. Миколаєва: рішення Миколаївської міської ради від 23.12.2011 р. № 12/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ngik.gorsovet. mk.ua/ru/showdoc/?doc=18163

5. Индикаторы устойчивого развития: публикации проекта «Роза Ветров» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ecology.donbass.com/pages/publ/indicators2000.htm

6. Жизнеспособная планета жизнеспособных людей: будущее, которое мы выбираем. Обзор: доклад Группы высокого уровня Генерального секретаря ООН по глобальной устойчивости [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/gsp/sites/default/files/attachments/Overview%20-%20Russia.pdf

7. . Perspectives for Germany. Our Strategy for Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bundesregierung.de/Content/EN/StatischeSeiten/Schwerpunkte/Nachhaltigkeit/Anlagen/perspektives-for-germany-langfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=1

8. The UK Government Sustainable Development Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69412/pb10589-securingthe-future-050307.pdf

9. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy.gov.by/ru/macroeconomy/ nacionalnaya-strategiya

10. Матюшева О.О. Розробка індикаторів сталого розвитку країни: вітчизняний та зарубіжний досвід. Жур. Стратегічні пріоритети, №1(30), 2014р.

Білоусова О. С., к.е.н., с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ФІНАНСОВА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ

Модернізація регіонально-функціональних кластерів, створених у своїй більшості як об'єднання підприємств для забезпечення технологічної кооперації або вертикально-інтегрованих виробничих процесів, потребує значних інвестиційних ресурсів. Дефіцит вільного приватного капіталу навіть для фінансового забезпечення розвитку найбільш успішних кластерів, зокрема їх трансформації в інноваційні кластери та інноваційно-технологічні платформи, є досить суттєвим.

Такий стан потребує активізації вкладення державних коштів у фінансування приросту продуктивного капіталу, а також створення відповідних стимулів (фіскальних, гарантійних тощо) для забезпечення довгострокового економічного розвитку на інноваційній основі. Вкладення коштів має здійснюватися у новому форматі – фінансової взаємодії держави та регіонально-функціональних кластерів, інших підприємств на рівних умовах участі в інвестуванні.

Узагальнення європейського досвіду забезпечення фінансування кластерів дозволяє виокремити такі основні підходи:

−пріоритетність державної підтримки інноваційних кластерів. Відповідно до європейського законодавства інноваційними кластерами визнаються підприємства - інноваційні стартапи, малі, середні та великі діючі підприємства, а також науково-дослідні організації, які функціонують в певних регіонах, видах діяльності і призначені для стимулювання інноваційної діяльності, обміну об'єктами, знаннями, технологіями, створення мереж та поширення інформації серед підприємств в кластері;

−розвиток регіонального потенціалу;

−співфінансування для забезпечення конкурентоспроможності кластерів на внутрішньому та зовнішніх ринках;

−усунення галузевих та інших фінансових і нефінансових бар'єрів на шляху приватного інвестування;

−залучення державних банків розвитку до фінансування або співфінансування; тощо [1-2].

У країнах-членах ЄС державна допомога інноваційним кластерам надається у вигляді інвестиційної та операційної допомоги для покриття витрат на розширення участі нових підприємств або організацій; організація навчальних програм, семінарів і конференцій для підтримки обміну знаннями та створення мереж і транснаціонального співробітництва; на рівні 50-65% залежно від цільового спрямування.

Запровадження такого досвіду потребує не лише внесення змін у законодавчу базу, але й формування інституційних передумов. При формуванні регіональної політики, стратегії діяльності Державного фонду регіонального розвитку мають враховуватися перспективність розвитку регіонально-функціональних кластерів та їх інвестиційні потреби.

Важливого значення набуває прозорість обліку, планування, внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту за рухом капіталу в рамках кластера. Актуальним для забезпечення фінансової взаємодії держави та регіонально-функціональних кластерів є створення взаємозв'язку річних показників державного та місцевих бюджетів із прогнозними показниками на наступні за плановим два бюджетні періоди в частині фінансування (співфінансування) державних інвестиційних проектів.

Підвищення ефективності та результативності концентрації державних інвестицій у інвестиційні проекти кластерів потребує створення системи суспільного моніторингу всіх етапів інвестування, зокрема включаючи аналіз економічної віддачі держінвестицій, вартості експлуатації новостворених активів, надання державних послуг, а також запровадження нового процесу реалізації державної частки приватним інвесторам або новоствореним підприємствам. Крім цього, доцільно встановити процедури припинення фінансування, продажу часток у незавершених проектах у випадках, коли фіскальні ризики бюджетних втрат перевищують допустимий рівень, що було визначено при підготовці інноваційно-інвестиційного проекту; забезпечення збільшення державної власності у розмірі, що відповідає номінальній вартості державної інвестиції, а також (по об'єктах недержавної власності) – права державної власності, еквівалентного державній частці статутного капіталу, вкладеного капіталу, участі у розподілі продукції, прибутку тощо.

Реалізація такого підходу потребує внесення змін до Бюджетного та Господарського кодексів України, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [3], інших нормативно-правових актів у частині чіткого визначення понять «бюджетні інвестиції», «державна підтримка інноваційного кластера», оцінки витрат і вигід державної підтримки кластерів, порядку співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів кластера.

Список літературних джерел

1. Commission Community Framework for State Aid for Research and Development and Innovation (2006/C 323/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:323:0001:0026:EN:PDF. – Назва з екрану.

2. Communication from the Commission «Framework for State Aid for Research and Development and Innovation» (2014/C 198/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XC0627(01). – Назва з екрану.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF.

Білошапка В. С., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ БАНКІВ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Соціально-економічна нестабільність розвитку країни зумовила зниження інвестиційної привабливості регіонів та погіршення інвестиційного клімату в них. Непривабливі в інвестиційному сенсі регіони не мають можливості залучати інвестиційні ресурси і залишаються економічно слаборозвиненими та, відповідно, інвестиційно непривабливими. Зупинка інвестиційних проектів призводить до зниження темпів розвитку економіки, що разом із зниженням довіри інвесторів та побоюваннями щодо подальших умов інвестиційної діяльності в Україні призводить до стагнації економіки регіонів. Відповідно, питання відновлення позитивної інвестиційної динаміки в регіонах України, в тому числі за рахунок банківської підтримки регіонального розвитку на сьогодні постає з усією гостротою.

Банки є центрами кваліфікованих кадрів, зайнятості населення, нарешті, великими платниками податків для поповнення регіональних бюджетів. Відтак, розвиток банківської системи в регіонах принципово важливий як з практичної, так і з політичної точок зору, а роль банків у забезпеченні регіонального розвитку складно переоцінити.

Банки в регіонах:

1) сприяють реалізації проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток регіону, оскільки, акумулюючи фінансові ресурси населення, інвестують їх у підприємства того ж регіону. Цим самим вони роблять значний внесок в економічне зростання та функціонування регіональної економіки;

2) реалізуючи регіональні соціально-економічні проекти, зменшують різницю у фінансових доходах регіонів та розбіжності в економічному і соціальному аспекті їх розвитку;

3) сприяють забезпеченню більшої зайнятості населення міста, регіону через розвиток малого і середнього підприємництва;

4) вирішують питання зняття обмежень на кредитування для малих підприємств та підвищення забезпеченості регіонів банківськими послугами.

Головними напрямами участі банків у розвитку регіону є:

−проведення операцій, пов’язаних із державними інвестиційними ресурсами;

−здійснення інвестицій в підприємства за рахунок власних коштів;

−інвестиції у складі промислово-фінансових груп та банківських синдикатів;

−залучення іноземних інвестиційних ресурсів та вкладення їх в підприємства регіону.

За показником залучення (вилучення) через банківську систему фінансових ресурсів регіони України умовно поділяємо на дві групи:

1) регіони-донори, з яких через банки вилучаються фінансові ресурси (Житомирська, Київська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаськап та Чернігівська області);

2) регіони-отримувачі, що залучають фінансові ресурси з інших регіонів (Донецька, Луганська області).

Явище вилучення фінансових ресурсів із депресивного регіону є небезпечним для його економічного розвитку, оскільки в результаті виникає брак коштів, потрібних для інвестиційної діяльності, а це своєю чергою призводить до подорожчання ресурсів та колапсу економічної діяльності підприємців-суб’єктів господарювання.

Малі та середні банки, як основні партнери малого та середнього бізнесу й підприємств регіону, не мають змоги конкурувати з великими банками, особливо в депресивних регіонах [1]. Натомість, малий та середній бізнес надає перевагу саме місцевим банкам через їх доступність, довіру до них, імідж і можливість перевірити бездоганність репутації. Майже вся діяльність малого та середнього підприємництва здійснюється безпосередньо в регіоні, в конкретному місті чи районі, і всі зацікавлені особи мають можливість при необхідності отримувати інформацію про місцевий банк [2]. Це найголовніша конкурентна перевага більшості місцевих банків в регіонах. До того ж залучені кошти регіональні банки використовують для виконання кредитних операцій на території регіону, що дозволяє зростати ресурсній базі регіону, а не виводити кошти за її межі, як здійснюють філії інорегіональних банків. Тут варто зауважити, що більшість регіонів України донедавна мала так звану фол-тенденцію у сфері надання кредитів, лише в окремих із них (як правило, у великих бізнесових (фінансових, інвестиційних, інноваційних) центрах) обсяги кредитування стабільно росли. Проте місцеві банки охочіше кредитують підприємства, ніж інорегіональні, до того ж, діючи на конкретних територіях, вони створюють спеціальні програми для малого підприємництва, зокрема, мікрокредитування. Специфічними рисами таких програм стали:

−підвищення рівня життя;

−поширення індивідуального кредитування;

−формування цільової аудиторії клієнтів, які вже мають власний успішний бізнес і прагнуть його розвивати.

Саме на регіональні малі та середні банки слід покладати основні надії у перспективах формування та реалізації інвестиційного потенціалу регіонів, оскільки їх діяльність має певні переваги над діяльністю філій та відділень великих банків інших регіонів:

по-перше, місцеві банки зацікавлені в розвитку підприємництва регіону, адже вони повністю економічно від нього залежні (існує міцний кореляційний зв’язок між обсягом кредитного портфеля та зобов’язаннями місцевим клієнтам внаслідок обмеженої філійної мережі місцевих банків);

по-друге, тісно працюючи з місцевою клієнтурою, малі та середні банки не призводять до «вимивання» коштів із регіону;

по-третє, для утримання та примноження клієнтури, місцеві банки тісно співпрацюють із визначеною клієнтурою, а у роботі з нею застосовують індивідуальний підхід; по-четверте, ці банки добре знають місцеву клієнтуру та враховують це знання при роботі на різних сегментах банківського ринку [3].

Зміцненню ролі банків в розвитку регіонів можуть сприяти:

1) формування регіональних ринків капіталу, адекватних за обсягом, структурою та іншим характеристикам економічному потенціалу підприємств регіону [4];

2) створення в кожному регіоні оптимальної за кількістю банківської системи, що дозволить раціональніше поєднувати діяльність місцевих банків, філій великих банків з інших регіонів та інших форм кредитних установ;

3) ефективне функціонування регіонального ринку цінних паперів як важливого каналу інвестування в реальний сектор економіки [5].

Регіональний розвиток банків – це ефективні позитивні зміни банківської системи, спрямовані на підтримку місцевої економіки та забезпечення розвитку регіону, а також збалансований розвиток територій в межах держави. На часі є також питання важливості місії банків у подоланні диспропорцій регіонального розвитку.

Участь банків у регіональному розвитку:

−розширює можливості фінансування регіональних проектів, програм та сприяє безпосередньо динамічному розвитку базових галузей виробництва;

−сприяє розбудові та модернізації інфраструктури життєзабезпечення регіону;

−поліпшує інвестиційний клімат та конкурентоспроможність регіону.

У вирішенні питань розвитку регіонів слід виходити зі стратегічно ефективно вибраного підходу, заснованого на вирішальній ролі банків у розвитку регіонального підприємництва. Тільки подальший розвиток банків пропорційно розвитку реального сектора буде запорукою економічного зростання регіону. Для забезпечення цієї пропорційності необхідна координація економічних програм органів влади з кредитною політикою банківського сектора.

Список літературних джерел

1.Герасимчук З. В. Територіальна організація банківської системи регіонів України: оцінка та стратегії забезпечення її раціональності: монографія/ З. В.Герасимчук, Н. І. Корецька. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. –312 с.

2.Кахович О.О. Система управління регіональною структурно-інвестиційною політикою / О.О.Кахович // Економіка та держава. – 2010. – №3. – С. 111–113

3.Василишен Ю.В., Аналіз сучасного стану кредитно-інвестиційної діяльності комерційних банків України / Ю.В. Василишен //Ринок цінних паперів України. – 2013. — № 6 – С. 58-63.

4.Державне управління регіональним розвитком України: Монографія / В.Є. Воротін, Я.А.Жаліло, С.О. Біла та ін.; За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288с.

5.Бутко М.П., Хомик О.Д. Методологічні засади формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку / М.П.Бутко, О.Д. Хомик // Регіональна економіка.– 2014.– №2. – С. 7–16.

Брежнєва-Єрмоленко О. В., к.е.н., доц.
Дніпровський державний технічний університет
Галаганов В. О., студент
Дніпровський державний технічний університет

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА МАКРОРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

На сьогоднішній день в Україні залишається актуальною проблема неефективного використанням природних ресурсів на всіх регіональних рівнях національної економіки, яка призводить до зменшення обсягів природних ресурсів, придатних до споживання, і зменшення ресурсного потенціалу України. Тому, на нашу думку, необхідно розробити й застосувати комплексну програму реалізації ресурсозберігаючої політики, яка буде охоплювати як мікрорегіональний, так і макрорегіональний рівні, дозволить повноцінно використовувати наявні ресурси та створить підґрунтя для прискорених темпів розвитку національної економіки.

Комплексна програма підвищення енергоефективності та раціонального використання природних ресурсів повинна ґрунтуватись на зниженні ресурсоємності національного виробництва, досягненні економічно доцільної ефективності використання існуючих енергетичних ресурсів й дотриманні вимог збереження навколишнього середовища. Дана

програма має охоплювати усі сектори економіки й використовувати найновітніші технології, які застосовуються провідними країни світу.

Роль держави у питанні реалізації політики ресурсозбереження є провідною, тому що саме завдяки методам економічного та адміністративного регулювання можна здійснювати вплив на підприємства й населення у питаннях ресурсозбереження. На нашу думку, законодавчі ініціативи щодо реального енергозбереження на державному, регіональному та муніципальному рівнях повинні забезпечувати фінансову підтримку проведення робіт з енергозбереження та реалізацію механізму державно-приватного партнерства з питань ресурсозбереження.

Як показує досвід розв'язання проблем енергозбереження розвинених країн, першим кроком на шляху підвищення енергоефективності були роботи з поліпшення теплоізоляції будівель. На проведення таких робіт держава виділяла кредити, а власник будівлі, за умови впровадження енергозберігаючого обладнання і технологій, мав право повернути державі тільки половину запозичених коштів або не повертати зовсім.

Також необхідним заходом з боку держави є постійна демонстрація наукових досягнень в сфері енергоефективності, насамперед шляхом репрезентації реально працюючих зразків обладнання, технологій, що функціонують в енергоефективних будівлях. Наприклад, у Фінляндії знаходиться близько 200 демонстраційних енергоефективних будівель та навіть цілі райони, такі як Viikki, а у Німеччині є вже понад 500 демонстраційних проектів [1, с.62-63].

Стосовно підприємницького сектора необхідно відзначити, що великі промислові підприємства витрачають дуже велику кількість ресурсів, у тому числі й енергетичних. Вони стають значною частиною витрат та мінімізують загальний прибуток. У зв'язку з цим багато підприємств наймають фахівців, які розробляють і впроваджують такі технологічні заходи економії:

−застосування у виробництві загальних технологій енерго- і ресурсозбереження - установка двигунів змінної частоти, використання теплообмінників, стисненого повітря, енергозберігаючих ламп освітлення, енергії пара і багато інших;

−виробництво енергії із застосуванням ефективних технологій, наприклад, будівництво і введення сучасних індивідуальних котелень з обладнанням конденсаційного типу, які суміщають енергію згоряння газу і енергію водяної пари. Такими ж ефективним є й технології, засновані на тригенерації, які використовують енергію тепла, холоду і електрики;

−використання альтернативних джерел енергії (сонця, води, вітру) [2].

Для металургійних підприємств, які складають суттєву частину промислового комплексу України, досить ефективним є застосування пиловугільного палива. Суть даної технології полягає в тому, що подрібнене вугілля вдувається в доменну піч, що дозволяє знизити споживання природного газу й коксу. Проте необхідно звернути особливу увагу на екологічний аспект застосування зазначеної технології. Як стверджує координатор Центру регіональної екологічної взаємодії А. Філоненко, «…природоохоронним заходам в даному проекті повинен бути відданий високий пріоритет. Так, в обов'язковому розділі проекту «Оцінка впливу на навколишнє середовище» передбачається низка компенсаційних заходів, зокрема, впровадження технології придушення пилу азотом на ливарних дворах і спорудження систем регулювання спалювання доменного газу в повітрянагрівачах доменних печей з метою зниження викидів окису вуглецю» [3].

Також до інноваційних технологій, які можуть бути використані на металургійних та промислових підприємствах, відносять такі:

−встановлення гідровакуумного відсмоктування і грануляції розплавів для виробництва гранульованих матеріалів;

−технологія і обладнання десульфурації чавуну магнієм;

−інжекційний газовий пальник з використанням в якості палива природного і коксо-доменного газу;

−пальник з примусовою подачею повітря без попереднього змішування з кільцевих колектором-стабілізатором;

−технологія спалювання агломераційних газів;

−переклад існуючих парових та водогрійних колів і їх пальників на спалювання біогазу, або спільне спалювання біогазу і природного газу;

−автоматично регульована теплова установка сушіння [4].

Окрім інноваційних технологій виробничого спрямування варто звернути увагу на організаційні аспекти ресурсозберігаючої політики, до яких відносяться розробка програм ресурсо-, енергозбереження та енергоаудит. Енергетичне обстеження промислового підприємства проводиться в три етапи (рис. 1) [5].

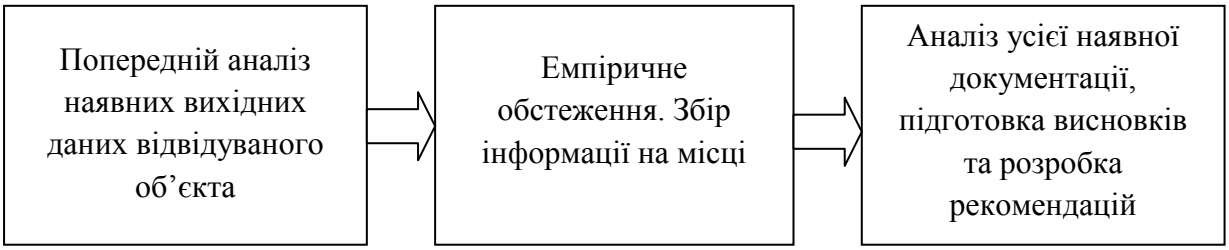

Рис. 1. Алгоритм проведення енергоаудиту на промисловому підприємстві

Говорячи про сектор домогосподарств, необхідно відзначити, що на сьогоднішній день у світовій практиці використовується цілий спектр ресурсозберігаючого обладнання, яке за мінімальних витрат природних ресурсів дозволяє задовольнити цілком потреби людини.

Енергозберігаюче опалення будинку можна забезпечувати за допомогою сонця. Енергія, що посилається на Землю ззовні, поглинається спеціальними колекторами, які найчастіше встановлюються на даху будівлі. Як правило, геліосистеми мають наступний принцип роботи: вода або теплоносій нагрівається до необхідної температури в сонячному колекторі, далі теплова енергія накопичується в баку-акумуляторі. За допомогою таких пристроїв можна обігрівати приміщення і забезпечити себе гарячим водопостачанням та опаленням. Отриману теплову енергію можна перетворити в електричну, проте для даних цілей необхідне спеціальне обладнання [6].

Рекуперація тепла являє собою повернення тепла, яке відбувається шляхом нагрівання повітря, що входить в приміщення за допомогою системи вентиляції. Відомо, що під час провітрювання не тільки надходить холодне повітря, але і йде тепле. Рекуперація дозволяє не тільки дотримуватися температурного режиму, але і очищати повітря. Сучасний «пасивний» будинок неможливо уявити без такої системи. За статистикою, при класичній вентиляції на вулицю виходить 40% тепла. До того ж необхідно наголосити на тому, що організація рекуперації, порівняно з її економічним ефектом, є досить доступною [7].

Особливо економічною технологією є використання піролізних печей, принцип роботи яких заснований на спалюванні деревного газу, що виділяється в процесі гниття дров. Піролізний котел відрізняється характерним полум'ям, схожим з полум'ям газового пальника або паяльної лампи. Температура горіння в нижній камері може досягати 1000-1200 градусів за Цельсієм. За рахунок того, що горіння відбувається згори вниз і основний теплообмінник знаходиться в нижній частині, відбувається максимальна теплопередача і нагрів теплоносія. Піролізні твердопаливні котли тривалого горіння в кілька разів ефективніші звичайних. Особливою перевагою піролізних котлів є час роботи від одного завантаження до повного вигоряння. При порівнянні з іншими твердопаливними котлами ця різниця становить близько 1.5 - 2 рази [8].

Говорячи про технології «енергозберігаючого будинку» також варто звернути увагу на використання «розумних» приладів, під якими маються на увазі технології, що контролюють енергоспоживання і керують ним. Така система, наприклад, може сама вимикати світло, коли людина залишає приміщення, відключати прилади від мережі, якщо деякий час вони не використовуються. Це не тільки екологічно, а й економічно [8].

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що сучасна світова сфера ресурсозбереження представлена значним спектром технологій, які дозволяють зменшити використання природних ресурсів та підвищити енергоефективність виробництва. Досягнення ефективної політики ресурсозбереження на макрорегіональному рівні неможливе без участі усіх секторів економіки. Тому можна стверджувати, що запропонована комплексна програма реалізації ресурсозберігаючої політики матиме найкращий результат за умов запровадження нових технологій як у підприємницькому секторі, так і в секторі домогосподарств. Реалізація даної програми дозволить скоротити витрати на енергоресурси вже у короткостроковій перспективі і суттєво зменшить залежність української економіки від світових експортерів природних ресурсів.

Список літературних джерел

1. Седаш Т.Н. Іноземний досвід ресурсозбереження і підвищення енергоефективності у ЖКГ / Т.Н. Седаш. – М.: Вісник інституту дружби народів. – 2013. – №2. – С. 61 – 67.

2. Сайт інформаційного агентства «Альтернативна енергія» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://altenergiya.ru/

3. Сайт інформаційного агентства «Приазовський робітник» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pr.ua/

4. Офіційний сайт компанії «Енергія України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uanergy.com/

5. Офіційний сайт енергокомпанії «ГіпроКомунЕнерго» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gken.ru/

6. Сайт інформаційного ресурсу «Тепло вдома» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://teplovdome.net/

7. Офіційний сайт енергокомпанії «Цетус» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://cetus.org.ua/

8. Офіційний сайт журналу «Novate» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.novate.ru/

Волковський Є.І., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

МОДЕЛЬ «GOOD GOVERNANCE», ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Активізація процесів становлення громадянського суспільства та загострення проблем економічного та соціального розвитку вимагають трансформації адміністративно-територіального управління місцевим самоврядуванням, що органічно потребуватиме зміни принципів та підходів у питаннях підвищення ефективного управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування. При цьому демократизація суспільних відносин та

процеси відбудови громадянського суспільства висувають нові вимоги до принципів діяльності органів публічної влади у сфері державних фінансів. Органи місцевого самоврядування мають усі можливості до застосування нових принципів бюджетного менеджменту з метою ефективного управління та розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць та справедливого доступу до публічних послуг з боку територіальних громад. В умовах крихкості соціального напруження та наявності соціальних конфліктів органи місцевого самоврядування мають значні можливості у створенні позитивних відносин між державою та громадянським суспільством та наданні послуг у тих ситуаціях, коли загальнодержавні інститути є слабкими.

Однією з сучасних моделей публічного управління, що задовольняє потреби громадянського суспільства, є модель державної поведінки «Good Governance»(«Належне Врядування»). Як концепція ця модель вперше була позначена у 1992 році на конференції Світового банку як одна з тем конференції [1].

Проте як модель державної поведінки «Good Governance» була оформлена у 1997 році, коли була представлена Програма розвитку ООН «Govenrance для сталого розвитку людських ресурсів». Згідно із цією програмою зміст Good Governance було представлено як поєднання понять участі, відповідальності, ефективності, прозорості. Особливістю цієї моделі є максимальне забезпечення участі суспільства в процесі прийняття управлінських рішень, що відбувається через досягнення загальної згоди, коли беруть до уваги думки найбільш незахищених верств населення [2].

При цьому докорінно змінюється роль суспільства, коли воно перестає бути виключно споживачем публічних послуг. Воно починає брати активну участь у їх виробленні, держава тут виступає в ролі партнера суспільства в прийнятті та реалізації управлінських рішень. Виділяють низку переваг даної моделі управління.

Першочерговим здобутком цієї моделі є те, що належне врядування забезпечує зростання довіри громадян до прийнятих державою рішень [3, с 233]. Тобто при виконанні умов підзвітності та прозорості населення розуміє мету та наслідки державних рішень, а тому зростає підтримка такої моделі управління в суспільстві.

Своєю чергою, зростання довіри серед громадян сприяє посиленню впевненості урядовців та службовців у своїх діях. Так представники влади відчувають, що вони діють в інтересах громадян, оскільки останні, розуміючи кроки представників влади, дають зворотній зв'язок. У підсумку це створює можливості для зменшення соціальної напруги.

Поєднання перших двох переваг сприяє підвищенню ефективності прийнятих рішень [4]. Так відкритість і прозорість прийняття управлінських рішень, коли достовірну інформацію отримують усі зацікавлені суб'єкти, забезпечує відкритість та чесність результатів, які задовольняють інтереси громадян. У процесі обговорення має бути досягнутий компроміс інтересів представників зацікавлених суб'єктів, який не буде різко впливати на зростання соціальної напруги, навіть у випадку коли результати рішення не будуть задовольняти певні групи осіб. І відповідно схильність незадоволеної групи осіб до оскарження та зміни таких рішень буде спадати. У підсумку це забезпечить компроміс усіх суб'єктів навіть при прийнятті дуже складних та неоднозначних рішень.

Також маємо відзначити, що прозорість та підконтрольність у прийнятті рішень забезпечує дотримання встановлених законодавством процедур та вимог. Так органи місцевої влади будуть позбавлені можливості прийняття невідповідних рішень, що забезпечить повноцінне виконання функцій місцевого самоврядування. А тому зросте етичність та моральність прийнятих рішень. Представники влади, перебуваючи в умовах прозорості, мають діяти лише на захист громадян, що відобразиться у відстоюванні інтересів останніх шляхом вироблення раціональних рішень [5].

Втім, така модель державної поведінки як Good Governance має низку недоліків, що обмежують її застосування. Так залучення великої частки представників територіальної громади в процес прийняття рішень передбачає значні витрати часу та фінансових ресурсів для встановлення відповідних умов для їх належної участі. Втім навіть при виконанні необхідних умов у переважній більшості випадків не буде забезпечене найбільш повне представництво територіальної громади при прийнятті відповідних рішень. При цьому збільшення кількості учасників призводить до значного зростання пропозицій та зауважень з боку громадян, що збільшує відповідні втрати часу. Так у довіднику ОЕСР «Громадяни як партнери», з огляду на значні втрати часу для врахування думки громадян, введений відповідний критерій часу, що передбачає необхідність початку громадських слухань та консультацій якомога раніше [6]. Так при неналежному використанні часу можливе неякісне проведення громадських слухань, що відповідно не врахує усіх пропозицій та зауважень. Іншою прогалиною може стати занадто ранній початок обговорення проблеми, коли ще не є визначено усю необхідну інформацію.

При цьому варто відзначити, що навіть при залученні широкого кола представників громади до прийняття відповідного рішення, існує великий ризик у незадоволенні таким рішенням тієї чи іншої частини населення. Це може спричинити відповідне зростання соціальної напруги, а тому необхідно проводити належну підготовку серед громадян з метою посилення їх толерантності у сприйнятті таких рішень.

Іншим аспектом залучення великої кількості представників громади є важкість надання останнім оптимального та прозорого доступу до інформації, що є важливою технічною проблемою, оскільки окремі групи не володіють у достатній мірі необхідними каналами комунікації. До таких груп можна віднести людей із обмеженими можливостями, людей похилого віку, мешканців депресивних територій, окремі етнічні групи, які інколи не можуть не тільки взяти участь у виробленні відповідного рішення, а й навіть не можуть отримати необхідну інформацію щодо відповідних важливих проблем.

Втім складна ситуація з фінансуванням місцевого самоврядування означає, що органи місцевої влади будуть змушені приймати рішення, які матимуть значні зміни як для надавачів публічних послуг місцевого характеру, так і для територіальної громади, що їх отримує. Ці зміни формуватимуть постійний зсув очікувань територіальної громади того, що місцева влада робить вірно, а що не виконує. Будь-які питання місцевого характеру, чи то введення в дію соціальних об’єктів, чи об’єктів інфраструктури, формування чи уточнення показників місцевого бюджету, територіальна громада має бути впевненою, що рішення, прийняті від її імені, відповідають її інтересам, вирішують її проблеми. А процедури прийняття таких рішень мають все ж таки бути здійснені на принципах відкритого та підзвітного врядування. Саме тому в даний час належне фінансове врядування є життєво важливим для формування ефективної системи управління місцевими фінансами.

Сутнісний зміст належного фінансового врядування, як одного з елементів належного врядування, досліджений досить епізодично. Найбільш грунтовне розуміння належного фінансового врядування наведено у дослідженнях Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Так згідно з даними дослідженнями належним фінансовим у врядуванням є прозора, законна та орієнтована на розвиток діяльність держави у сфері публічних фінансів як при формуванні доходів, так і видатків. Належне фінансове врядування передбачає, що країна має ефективні і підзвітні державні установи та фінансові адміністрації, засновані на верховенстві закону, та що в ній існують ефективні інститути аудиту та парламентські і цивільні механізми контролю суспільства [7, с. 7].

При цьому належне фінансове врядування, як складова системи належного врядування, виступає в якості головного інструменту управління системою публічних фінансів. Належне врядування у публічних фінансах є центральним підходом у формуванні доходів та здійсненні витрат, коли мова йде про просування прозорих, законних і орієнтованих на розвиток дій органів публічної влади.

Використання принципів належного врядування в управлінні публічними фінансами надає суспільству низку суттєвих переваг. Належне фінансове врядування, формуючи належну економічну, соціальну та екологічну фіскальну політику, сприяє скороченню бідності та забезпечує сталий розвиток суспільства. Водночас усунення нерівного розподілу активів через належне фінансове врядування допомагає захистити та гарантувати права людини і сприяє соціальній та стійкій ринковій економіці. Належне фінансове врядування покращує прозорість дій уряду, чим забезпечує умови для формування громадської думки, політичної активності та особистої ініціативи. Належне фінансове врядування підтримує розподіл повноважень і тим самим зміцнює верховенство права та ефективні дії держави, а також забезпечує антикорупційну діяльність у сфері публічних фінансів. Належне фінансове врядування при формуванні доходів та здійсненні витрат дозволяє громадянам брати участь у фінансовому нагляді, чим сприяє демократії та підзвітності, так само як конструктивним відносинам між державою та суспільством.

Список літературних джерел

1. Landel-Mills P. Governance and the External Factor [Електронний ресурс] / P. Landel-Mills, I. Serageldin // World annual conference on development economics. – 1991. – Режим доступу до ресурсу: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2011/04/07/000386194_20110407045913/Rendered/PDF/607930WP0Mills1BOX358330B001PUBLIC1.pdf

2. Human development report [Електронний ресурс] // United Nations Development Programme (UNDP). – 1997. – Режим доступу до ресурсу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf

3. Доверие и недоверие в условиях развития гражданского общества / [А. Б. Купрейченко, И. В. Мерсиянова, А. Ю. Акимова та ін.]. – Москва, 2013. – 564 с. – (Издательский дом НИУ ВШЭ).

4. Gisselquist R. Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy [Електронний ресурс] / Rachel M. Gisselquist // UNU-WIDER Working Paper No. 2012/30. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2012-030.pdf

5. Nanda V. The «Good Governance» Concept Revisited [Електронний ресурс] – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://ann.sagepub.com/content/603/1/269

6. Грембергер М. раждане как партнеры. Руководство ОЭСР по информированию, консультациям и активному участию общества в разработке политического курса / Марк Грембергер. – Москва: Издательство «Весь Мир», 2002. – 120 с.

7. Good Financial Governance in German Development Cooperation [Електронний ресурс] // Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/strategies/Strategiepapier342_ 04 _ 2014.pdf

Гернего Ю. О., к.е.н, доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА РЕГІОНУ

Стрімкі тенденції еволюції сучасної економіки зумовлюють поряд із імплементацією інноваційних стратегій необхідність формування системи сталого екологічного розвитку. Адже, незважаючи на високотехнологічні та інформаційні пріоритети інноваційної економіки, нагальними залишаються питання взаємодії природи та суспільства, збереження довкілля. У розвинених країнах на рівні суб'єкта господарювання вже традиційним стало

врахування пріоритетних аспектів взаємодії виробництва з процесами відтворення природних ресурсів, що зумовлює розробку та поширення інноваційних методів, технологій та принципів якісно нового виробництва. Відбувається формування концепції інвайронментальної економіки, яка актуалізує теоретичні дослідження та прикладний аналіз основних аспектів її імплементації в контексті розвитку інноваційної економіки та інноваційних регіонів сьогодення.

Посилення практичного значення інвайронментальної економіки зумовило появу відповідного напряму досліджень у працях зарубіжних та вітчизняних авторів, зокрема І. Рєпіної, Р. Констанца, В. Бакірова, О. Кліменка, В. Ольтри, Г. Дейлі, Д. Фарлей, Т. Дрідзе та інших. Проте, не повністю обґрунтованими все ще залишаються питання, пов'язані із пристосуванням концепції інвайронментальної економіки до умов сучасного інноваційного суспільства. Тому, метою нашого дослідження є аналіз теоретичних основ інвайронментальної концепції інноваційної економіки та регіону, оцінка існуючого досвіду та можливостей для подальшої імплементації інвайронментальних ідей на рівні держави та окремих регіонів в Україні.

Інвайронментальна концепція сформувалася в середині 1980-х років у США, насамперед, в результаті активізації, викликаних негативними змінами у довкіллі, суспільних процесів, формуванням та розвитком екологічних рухів [1, с. 152]. Одночасно, на міжнародному рівні у 1983 році на базі ООН було скликано Комісію Брундтланд, офіційно – Всесвітня комісія з навколишнього середовища й розвитку (WCED), причиною створення якої стало «швидке погіршення стану навколишнього середовища, людини та природних ресурсів, наслідки погіршення економічного й соціального розвитку» [2]. В результаті екологічним проблемам було присвоєно глобальний характер, виокремлено екологічну складову політики стійкого розвитку національної економіки.

Своєю чергою, поширення названих рухів зумовило еволюцію та зростання якісно-нових потреб суспільства, зокрема відбувся ріст попиту на інноваційну продукцію, що стало однією із компонент пришвидшення переходу до постіндустріального суспільства. Одним з ключових факторів розвитку постіндустріального суспільства є знання, які вважаються високоефективним фактором, адже здатні проникати у традиційні фактори виробництва, перетворювати їх та істотно підвищувати ефективність їх функціонування [3]. Проте, в результаті оволодіння новими знаннями та при відповідному попиті на продукцію виникає обґрунтована можливість для збільшення виробничих потужностей підприємств, на основі залучення більшої кількості природних ресурсів зростають темпи виробництва суспільних благ. Зазначені зміни впливають на стан навколишнього природного середовища та здоров'я суспільства. Тому, в результаті продуктивної діяльності підприємств, при тривалому функціонуванні постіндустріальної економіки («економіки безмежних знань») отримуємо соціально-екологічну кризу [4, с. 46]. Отже, об'єктивним залишається існування взаємозв'язку між базисом інноваційної економіки та інвайронментальною складовою, що взаємозумовлює відповідні зміни середовища та суспільства (рис. 1).

Побудова інноваційної економіки відбувається внаслідок збільшення обсягів виробництва продукції за рахунок його розвитку та якісного вдосконалення. Попри зростання конкурентоспроможності інноваційно активних суб'єктів господарювання відбувається збільшення негативних впливів на навколишнє середовище. Одночасно, інноваційна економіка формує концепцію нового мислення, що забезпечує перехід суспільства на якісно новий рівень, готовність розглядати екологічний фактор з-поміж ключових факторів ділової активності.

У працях зарубіжних авторів обґрунтовані класифікації суб'єктів господарювання відповідно до їх готовності та здатності одночасно здійснювати інноваційну діяльність та реалізовувати екологічні пріоритети, а саме:

−стратегічні еко-інноватори, які вважають основою своєї основної діяльності саме екологічні інновації, застосовують еко- обладнання та пропонують еко-інновації для продажу;

−стратегічні еко-адаптери, які адаптують або вдосконалюють еко-інновації інших суб'єктів господарювання, але головною компонентою основної діяльності не є продукування інновацій для збереження навколишнього середовища;

−пасивні еко-інноватори, які не розробляють конкретної еко-стратегії, але організовують процес виробництва інноваційної продукції з найменш можливими негативними впливами на довкілля, забезпечують періодичні еко-вигоди;

−неекологічні інноватори, які не реалізовують жодної інноваційної діяльності з еко-вигодою для суспільства [6].

На сьогодні, в Україні, нажаль, лише незначна частка суб'єктів господарювання може вважатися інноваційно активною. Згідно з даними Державної служби статистики України в 2013 р. інновації впроваджували лише 13,6 % підприємств, у 2014 р. – 12,1 %, у 2015 р. – 15,2 %. У регіональному розрізі розподіл інноваційно активних суб'єктів господарювання є досить нерівномірним. Натомість, в країнах Європейського союзу інноваційна складова становить 60 %, у Південній Кореї та Японії – 67 %, у США – 78 % [7].

Рис. 1. Інвайронментальна концепція інноваційної економіки: причинно-наслідкові зв'язки*

* Джерело: узагальнено автором за матеріалами [3–5].

У 2015 р. максимальні частки інноваційно активних були зосереджені в Харківській області та м. Київ – 14 % та 10 % відповідно. Вищий за середній по Україні рівень інноваційної активності характерний для підприємств у Волинській, Вінницькій, Хмельницькій, Чернівецькій, Львівській областях. Одночасно, найбільша частка поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів припадає на Дніпровську область (32 %), на м. Київ припадає 9 %, на Харківську область – 5 % [8]. З-поміж суб'єктів господарювання реалізація інвайронментальної концепції відбувається переважно на основі інструментарію екологічного маркетингу. Зокрема, однією зі складових успіху компанії МакДональдз на вітчизняному ринку вважаємо не лише оновлення асортименту продукції та технологій виробництва, але й благодійні акції та спонсорство важливих соціально значущих проектів. Популяризація та всебічна підтримка активізації участі суб'єктів господарювання в формуванні інвайронментальної концепції та посиленні інноваційної присутності уможливлюється за рахунок залучення ресурсів на державному та регіональному рівнях. У 2015 р. обсяг фінансування стратегічного пріоритету «Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії» дещо зріс порівняно з попередніми періодами та становив 9,0% загального обсягу бюджетного фінансування інноваційної діяльності [9]. Проте, на нашу думку, важливою складовою потенціалу інвайронментальної складової інноваційної економіки є стимулювання конкретних напрямів природоохоронної діяльності інноваційно активних підприємств на регіональному рівні. Це дозволить зосередити увагу на проблемах, вирішення яких є ключовим для сталого інноваційного розвитку на регіональному та державному рівнях.

Отже, в результаті нашого дослідження можемо зробити висновок про необхідність та можливість поширення інвайронментальної концепції не лише в контексті формування інноваційної економіки, але й на рівні регіону. Адже інноваційна економіка формується в результаті виникнення синергії сильних сторін регіонів, нівелювання основних ризиків регіонального розвитку. Становлення інвайронментальної концепції інноваційної економіки відбувається в результаті відповідної активності суб'єктів господарювання, які потребують стимулювання та коригування інноваційних напрямів своєї діяльності з огляду на регіональні та державні пріоритети.

Список літературних джерел

1. Мякота Ю. О. Екологічний маркетинг як необхідність сьогодення. / Ю. О. Мякота, А. В. Шликіна, О. М. Збиранник // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності», 21 – 23 листопада 2013 р. – Кременчук. – 2013. - С. 152 – 153.

2. Офіційний сайт ООН, представництво в Україні. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/ua

3. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. - 2012. - № 10. - С. 24-33.

4. Рєпіна І. М. Генезис результату діяльності підприємства на шляху до інвайронментальної економіки. / І. М. Рєпіна // Стратегія економічного розвитку України. – 2015. - № 36. – С. 45 – 51.

5. Гернего Ю. О. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / [Ю. О. Гернего, О. М. Диба, Є. А. Поліщук.]/ за заг. ред.. д. е. н., проф. Диби М. І. — К.: КНЕУ, 2016. — 536 с.

6. Kemp R. Final report MEI project about measuring eco- innovation. / R. Kemp, P. Pearson //UM Merit, Maastricht, v. 10, 2007.

7. Лазаренко Ю. О. Інноваційна активність підприємства як економічна категорія / Ю. О. Лазаренко // Стратегія економічного розвитку України: зб. наукових праць. – К.: КНЕУ. – 2010. – Вип. 26 – 27. – С. 40 – 48.

9. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. Статистична інформація. Наука та інновації. Наукова та інноваційна діяльність (1990 – 2016 р. р.). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

10. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік. Міністерство освіти і науки України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – К., 2016. – 199 с.

Horyn Halyna
senior engineer of the Department of Local
Communities and Cross-Border Cooperation
State institution Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

FACTORS INCREASING THE RECREATIONAL AND TOURISM POTENTIAL IN RURAL AREAS

As an appropriate approach to study the impact of factors on the use of recreational and tourism potential in rural areas we used in our research regression and correlation method. The essence of this method is to analyze statistical data and identify the statistical strength and significance of relationship between the input variables and resulting indicators that reflect use of recreational and tourism potential.

Table 1 demonstrates the factors which influence the use of recreational and tourism potential of the region in rural areas

Table 1

Factors which influence the use of recreational and tourism potential of the region in rural areas
(for conducting regression and correlation analysis)

№	Independent variables	Dependent variables
1.	Number of specialized institutions, units	Sales volume of services, million UAH
2.	Number of hotels and accommodation facilities, units	Sales volume of services, million UAH
3.	Investment in fixed assets, million UAH.	Number of hotels and accommodation facilities, units
4.	Investment in fixed assets, million UAH.	Number of tourism establishments, units
5.	Foreign direct investment, million USD.	Number of hotels and accommodation facilities, units
6.	Foreign direct investment, million USD.	Number of specialized institutions, units
7.	Emissions of harmful substances into the atmosphere from stationary and mobile sources, thousands tons	Number of tourists, thousand persons

Source: developed by the author

The dependence of sales volume of services on the number of specialized institutions of Western Ukraine (regional pattern) and Ukraine is represented by following linear regression equations:

$$У1 = - 227,61\ x1+97181;\ R2 = 0,925 \quad (1.1)$$

$$У2 = - 202,62\ x2+826823;\ R2 = 0,509 \quad (1.2)$$

where У1, У2 – the sales volume in services of Western Ukraine and Ukraine, mln. UAH; x1, x2 – the number of specialized institutions in Western Ukraine and Ukraine, units.

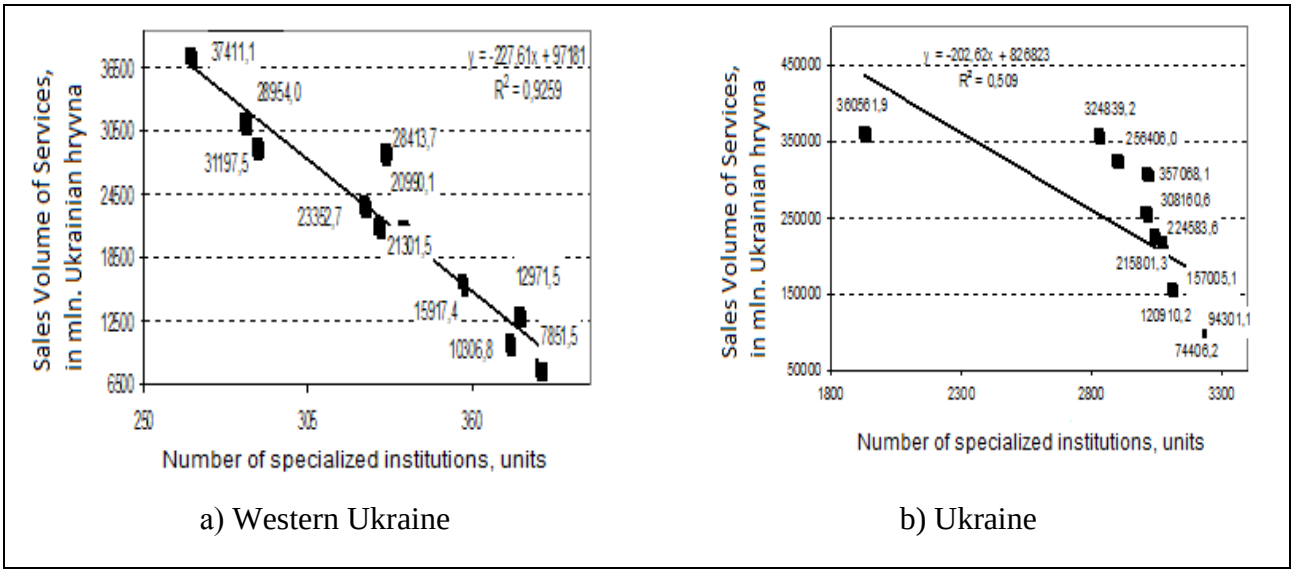

a) Western Ukraine b) Ukraine

Figure 1. Dependence of the sales volume of services on the number of specialized institutions of Western Ukraine and Ukraine

The results of correlation analysis show that a strong negative linear relationship exists between sales volume of services and number of specialized institutions, as evidenced by the correlation coefficients rwu = – 0,962 and ru= – 0,770 (correlation considered significant with a coefficient > 0.6). As shown in Fig. 1 (a, b) the coefficients of determination are R2 = 0,925 for Western Ukraine and R2 = 0,509 for Ukraine. So, the results of regression analysis indicate that sales volume of services depends by 92,5% and 50,9 % respectively on the change in number of specialized institutions. According to Student's t-test, all parameters of this dependence are significant, because obtained values of t-statistic exceed the critical tabular values.

Dependence of the sales volume of services on the number of hotels and accommodation facilities of Western Ukraine and Ukraine will significantly affect the increase in sales volume of services and performance of greater number of competing hotels; the best conditions are determined by location and wide range of services.

The linear regression equations of the sales volume of services on the number of hotels and accommodation facilities of Western Ukraine (regional pattern) and Ukraine are the following:

$$У3 = 27{,}642\ x3+6880{,}8;\ R2 = 0{,}825 \quad (1.3)$$

$$У4 = 105{,}04\ x4+10391;\ R2 = 0{,}808 \quad (1.4)$$

where У3, У4 – the sales volume of services of Western Ukraine and Ukraine, mln. UAH; x1, x2 – the number of hotels and accommodation facilities, units.

The scatterplots of the relationship between sales volume of services and the number of hotels and accommodation facilities of Western Ukraine and Ukraine are shown in Fig. 2.

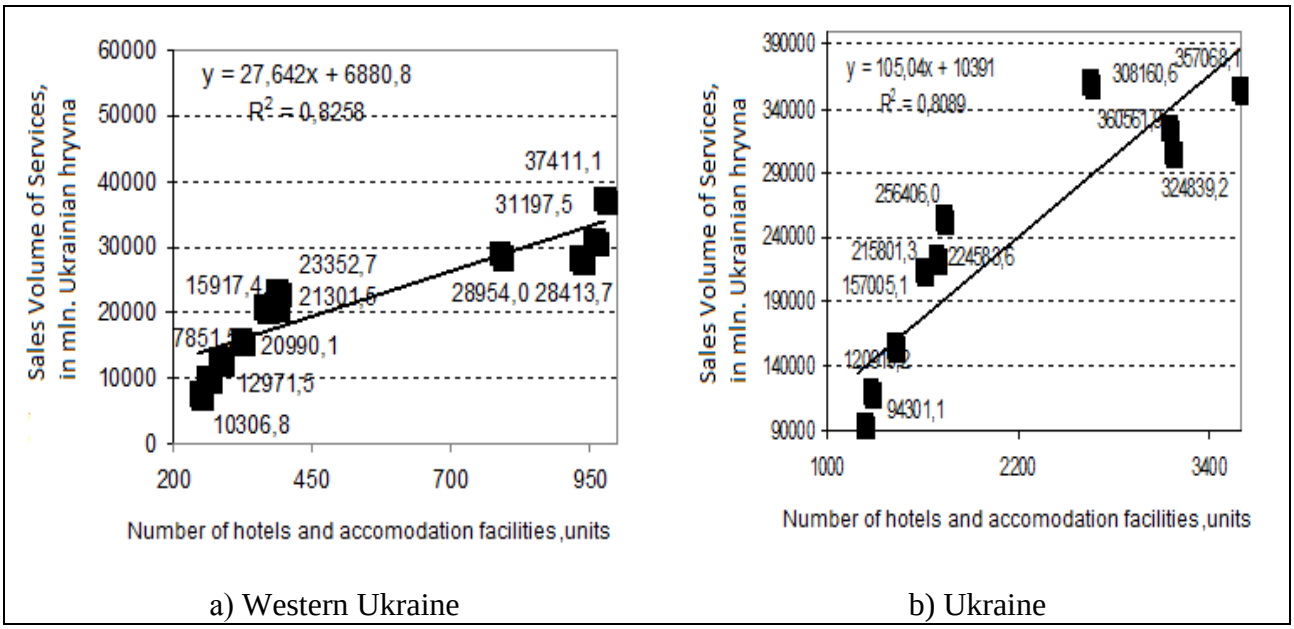

a) Western Ukraine b) Ukraine

Figure 2. Dependence of the sales volume of services on the number of hotels and accommodation facilities of Western Ukraine and Ukraine

The results of correlation analysis conducted for this pair of indicators demonstrate a strong positive linear relationship, as evidenced by the correlation coefficients (rwu = 0,908 for Western Ukraine; ru = 0,899 for Ukraine) and determination coefficients (R2 = 0,825; R2 = 0,808 respectively).

Dependence of the number of hotels/specialized institutions on investment in fixed capital in Western Ukraine (regional pattern) and Ukraine is represented in following linear regression equations:

$$У5 = 0{,}0256\ x5 - 65{,}331;\ R2 = 0{,}415 \quad (1.5)$$

$$У6 = 0{,}0104x6+164{,}67;\ R2 = 0{,}660 \quad (1.6)$$

$$У7 = -\ 0{,}0038\ x7+421{,}93;\ R2 = 0{,}566 \quad (1.7)$$

$$У8 = -\ 0{,}0025\ x8+3418{,}5;\ R2 = 0{,}226 \quad (1.8)$$

where У5, У6 – the number of hotels, units; У7, У8 – the number of specialized institutions of Western Ukraine and Ukraine, units; x5, x6, x7, x8 – investment in fixed capital, mln. UAH.

As shown in Fig. 3 there is a significant correlation between investment in fixed capital and number of hotels (Y5 and Y6). The analysis results show following correlation coefficients (rwu = 0,644 for the Western Ukraine; ru = 0,812 for Ukraine) and determination coefficients (R2 = 0,415; R2 = 0,660 respectively). Although positive significant relationship exists between these two factors in both patterns, it is weaker in the Western Ukraine (Fig. 3a) compared to Ukraine (Fig. 3b).

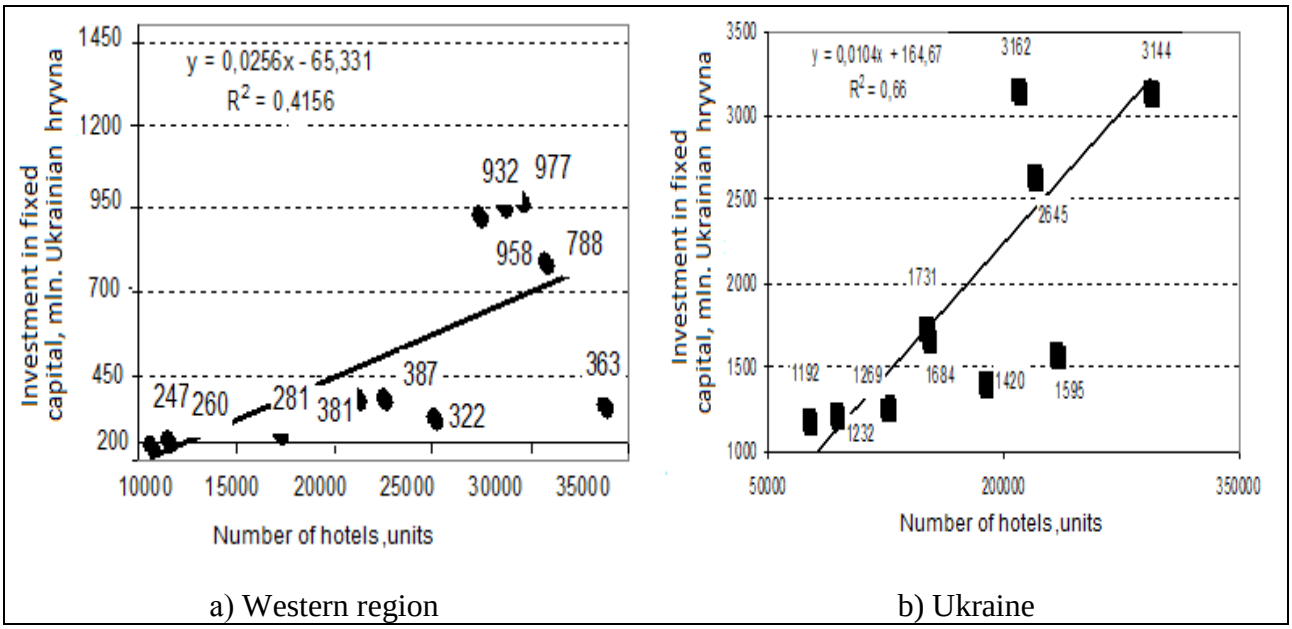

a) Western region b) Ukraine

Figure 3. Dependence of the number of hotels on investment in fixed capital in Western Ukraine and Ukraine

According to our analysis the dependence of the number of specialized institutions (Y7 and Y8) on investment in fixed capital in Western Ukraine and Ukraine is indicated by a stronger negative correlation coefficient for Western Ukraine (rwu = –0,752) compared to Ukraine (ru = –0,476). The negative significant statistical relationship shows inverse effects of increase in investments in fixed assets on the number of specialized institutions every next year.

Thus, the correlation and regression analysis implies that among the above six pairs of variables investment in fixed assets is one of the main infrastructural factors which reflects intensive use of recreational and tourism potential, because its development is essential to replenish and preserve assets that require some investment.

Among important benchmarks for our regression and correlation analysis we input the indicator of foreign direct investment, which is obviously an influential factor in the model of use of recreational and tourism potential of the region in rural areas.

Dependence of number of hotels/specialized accommodation establishments on foreign direct investment in Western Ukraine (regional pattern) and Ukraine expressed by the folowing linear regression equations:

$$У9 = 0,2538\ x9 – 103,37;\ R2 = 0,644 \quad (1.9)$$

$$У10 = 0,049\ x10+257,88;\ R2 = 0,762 \quad (1.10)$$

У11 = -0,0373 x11+425,51; R2 = 0,840 (1.11)

У12 = -0,012 x12+3404,7; R2 =0,272 (1.12)

where У9, У10 – number of hotels in Western Ukraine and Ukraine, units; У11, У124 – number of specialized accommodation establishments, units; x9, x10, x11, x12 – foreign direct investment, mln. $ USA.

According to the results of our analysis there is a strong positive correlation between number of hotels and volume of foreign direct investment in Western Ukraine and Ukraine respectively. Although positive significant relationship exists between these two factors in both patterns, it is weaker in the Western Ukraine compared to Ukraine. The values of the correlation coefficient (rzr = 0,802 for Western Ukraine; ru = 0,873 for Ukraine) and determination coefficient (R2 = 0,644; R2 = 0,762 respectively). The statistical relationship between number of specialized accomodation establishments and foreign direct investment is negative for both patterns and much stronger for Western Ukraine compared to Ukraine. For the pattern Ukraine for this pair of indicators the correlation is statistically weak.

The dependence of the number of tourists on the degree of harmful emissions into the atmosphere from stationary and mobile sources, expressing improvement (deterioration) of environmental conditions in the region, is represented by linear regression equations:

У13 =2,5405 x13 – 1422,9; R2 = 0,422 (1.13)

У14 =0,2426 x14+885,57; R2 = 0,084 (1.14)

where У13, У14 – number of tourists of Western Ukraine and Ukraine, thousand persons; x13, x14 – the amount of harmful emissions into the atmosphere from stationary and mobile sources, respectively, thousand tons.

Our calculations show that there is a statistically weak correlation between the selected pair of indicators for Ukraine, but average strong and statistically significant one for Western Ukraine. The values of the correlation coefficient (rwu = 0,649 for Western Ukraine; ru = 0,290 for Ukraine) and determination coefficient (R2 = 0,422; R2 = 0,084 respectively). This correlation and regression analysis of factors which influence the use of recreational and tourism potential in rural areas of Western Ukraine (as regional pattern) and Ukraine in general, has shown that there is a strong and statistically significant dependence primarily on the external and internal investment for both patterns, and on the ecological state of the environment for Western Ukraine.

Дергалюк М.О., аспірантка
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

В сучасних умовах економічної нестабільності великого значення набуває розвиток агропромислових комплексів, продукція яких забезпечує не тільки споживачів продуктами харчування, переробні галузі сировиною, а й економічну безпеку регіонів та країни в цілому. Це, своєю чергою, зумовлює дослідження регіональних аспектів розвитку агропромислових комплексів.

Сільське господарство, виступаючи однією зі сфер агропромислових комплексів, грає у ньому провідну роль. Виробництво сільськогосподарської продукції безпосередньо залежить від природно-кліматичних умов того чи іншого регіону, тому при управлінні розвитком агропромислових комплексів особливого значення набуває регіональний аспект.

Природно-кліматичні умови та регіональний поділ праці обумовлюють спеціалізацію агропромислових комплексів регіонів: територіальну концентрацію виробництва, переробку та зберігання певних видів сільськогосподарської продукції. Це, своєю чергою, впливає на ефективність використання природних та трудових ресурсів та сприяє зменшенню витрат на одиницю продукції.

Окрім природно-кліматичних умов функціонування та розвитку агропромисловий комплекс залежить від рівня економічного розвитку територій, забезпеченості трудовими ресурсами певної кваліфікації, розвиненості виробничої та соціальної інфраструктури, споживання населення. Всі ці фактори також можуть суттєво різнитися на регіональному рівні.

Так, наприклад, спеціалізація агропромислового територіального комплексу визначається науково-обґрунтованими нормами споживання продуктів харчування з урахуванням платоспроможного попиту на душу населення в регіоні. При цьому простежуються значні територіальні відмінності не тільки у платоспроможному попиті, а й у споживанні окремих видів продукції, що обумовлено демографічними, природними, релігійними та іншими особливостями [2-3].

Для сільськогосподарської продукції важливими є витрати часу на її транспортування між виробництвом та заготівлею сировини, промисловою переробкою, виготовленням кінцевої продукції та споживанням. Це, своєю чергою, зумовлює територіальну концентрацію виробництва, переробки, виготовлення та споживання продукції агропромислового комплексу. Така територіальна концентрація являє собою єдину інтегровану систему агропромислового комплексу в масштабі регіону, з сукупності агропромислових комплексів регіонів формується агропромисловий комплекс країни. Необхідно зазначити, що агропромислові комплекси регіонів функціонують не відокремлено, а на основі кооперації та інтеграції між собою.

Відтворювальний процес в агропромисловому комплексі на регіональному рівні зумовлений тим, що при використанні природних, трудових ресурсів забезпечується виробництво, розподіл, обмін та споживання продукції як в регіоні, так і за його межами. Часткове відшкодування ресурсів та збільшення виробничого потенціалу відбувається перш за все за рахунок ресурсів регіонів [1, с. 70].

Отже, в агропромисловому комплексі регіонів виробництва інтегруються за територіально-виробничим принципом, функціонування яких на основі кооперації та інтеграції між собою формує агропромисловий комплекс країни в цілому.

На наш погляд, агропромисловий комплекс доречно розглядати як міжгалузевий територіальний комплекс, сформований на регіональному рівні, що дає можливість розробляти стратегічні заходи з урахуванням регіональної специфіки умов функціонування агропромислового комплексу та потреб регіону. Розвиток агропромислових комплексів регіонів має надзвичайне важливе значення не тільки для забезпечення продовольчої безпеки населення, а й для розвитку економіки регіонів та країни в цілому.

Список літературних джерел

1. Гороховець Ю. А. Теоретичні основи структурування АПК регіону / Ю. А. Гороховець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 27. – С. 69–72. Семенов В. Ф. Міжрегіональні диспропорції та регіональне зростання / В. Ф. Семенов, О. Л. Михайлюк, В. Д. Олійник: монограф. за ред. В. Ф. Семенова. – Одеса: Атлант, 2011. – 150 с.

2. Долішній М.І. Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів [Текст] / М.І. Долішній, П.Ю. Бєлєнський, Н.І. Гомольська // Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: Монографія. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006 – 248 с.

Диба О. М., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОСТОРОВІ РІВНІ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

На сучасному етапі економічного та соціального розвитку економіки України одним із визначальних фактором стабілізації та подальшого зростання є реалізація пріоритетів суб'єктів господарювання з огляду на специфіку їх функціонування на різних рівнях. Зокрема, у світі визнаною є роль малого і середнього підприємництва. Адже, саме представники зазначеного сектору економіки здатні у відносно короткі терміни сприяти структурній перебудові економіки, сприяти скороченню рівня безробіття, пришвидшити темпи економічного зростання. Крім того, розвиток малого і середнього бізнесу слугує поштовхом для зміни якісного рівня конкуренції за рахунок підвищення інноваційних характеристик продукції, прогресивних змін ринкової кон'юнктури. Однак, практика та умови ведення малого і середнього підприємництва багато у чому відрізняються з огляду на їх регіональне розташування та орієнтацію на рівень прояву конкретного результату. Тому, для вітчизняних суб'єктів малого і середнього підприємництва актуальності набуває дослідження різних рівнів стратегічних пріоритетів їх інноваційного розвитку.

Розвиток ринкових відносин та тенденції інноваційного розвитку економіки України зумовили потребу законодавчого та нормативного регулювання діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва, враховуючи факт їх функціонування в умовах доволі нестабільної соціально-економічної ситуації. Зокрема, в Україні ділова активність малого і середнього підприємництва регулюється законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [1], Національною програмою сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [2], Концепцією Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва [3]. Наразі, Кабінет Міністрів України розглядає проект Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [4]. Тобто, на законодавчому рівні визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва, критерії виокремлення та класифікації суб'єктів малого і середнього підприємництва, звернута увага на можливості та інфраструктуру їх підтримки.

Своєю чергою, зазначений напрям досліджень знайшов своє відображення у працях наших сучасників. Зокрема, окремі аспекти наведених вище питань розглянуто у працях З. Варналія, Л. Федулової, Т. Васильців, С. Реверчука та інших. Метою нашого дослідження є виокремлення рівнів стратегічних пріоритетів малого і середнього підприємництва з огляду на можливості інноваційного розвитку економіки України.

Згідно з визначенням Європейської Комісії, підприємством може займатися будь-який суб'єкт, ділова активність якого пов'язана із економічною діяльністю та не залежить від його організаційно-правової форми [5]. Своєю чергою, успішне функціонування суб'єктів малого і середнього підприємництва часто є похідним від грамотно виставлених пріоритетів на кожному із рівнів функціонування підприємства (рис. 1).

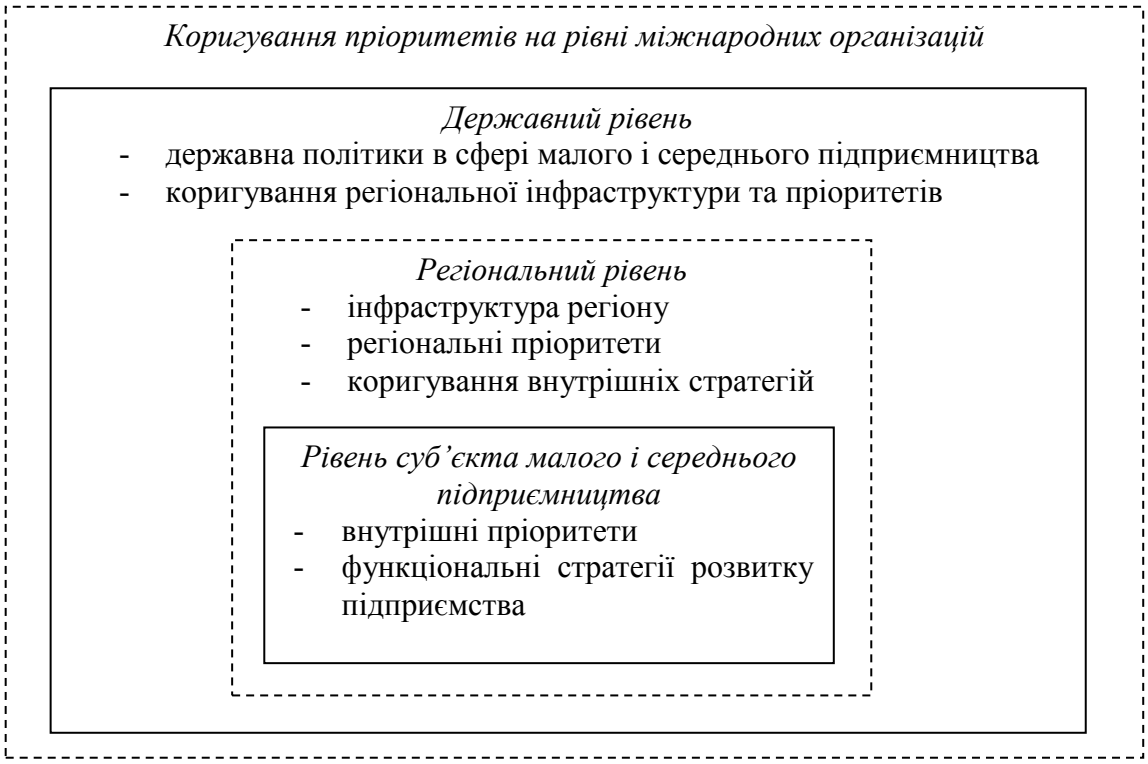

Рис. 1. Просторові рівні пріоритетів малого і середнього підприємництва*

* Джерело: узагальнено автором за матеріалами [6; 7].

Внутрішні пріоритети суб'єкта малого та середнього підприємництва визначаються з огляду на стратегічні пріоритети, які розробляються зусиллями топ-менеджменту підприємства, забезпечують формування та досягнення цілей бізнесу та, в результаті, отримання прибутку.

Проте, для забезпечення реалізації внутрішньої стратегії розвитку підприємства важливим є врахування специфіки його безпосереднього оточення. Найбільш яскравий прояв подібного впливу характерний для господарської системи регіону. Одночасно, мале і середнє підприємництво сприяє вирішенню низки проблем регіонального розвитку, має переваги в контексті регіонального розвитку, зокрема: суб'єкти малого підприємництва функціонують переважно на локальному ринку, забезпечуючи задоволення споживчих запитів; малий бізнес сприяє широкій зайнятості місцевого населення, і відповідно забезпечує зростання його доходів; малий бізнес дозволяє задіяти ресурсний потенціал регіонів, стимулює активну підприємницьку діяльність; будучи чутливим до інновацій, малий бізнес сприяє інноваційному розвитку економіки регіону, забезпечує її конкурентоспроможність, гнучкість, мобільність, здатність до структурних та технічних зрушень [8].

В Україні регіональна структура малого і середнього підприємництва є достатньо розпорошеною. Зокрема, у м. Київ зосереджена найбільша кількість фізичних осіб-підприємців (52,7 на 10 тис. осіб та 8,7 % зайнятих). Більш урбанізовані регіони мають вищу концентрацію суб'єктів підприємництва, а центральна частина України дещо відстає через свою наближеність до м. Київ. Частка фізичних осіб-підприємців у структурі зайнятості насамперед відображає особливості розташування великого бізнесу: значна частина великих підприємств знаходиться в Дніпропетровській області (13,0 %). Цей фактор пояснює меншу

частку працівників малого і середнього підприємництва в цих регіонах (8,4 % та 8,7 % відповідно) [4].

На рівні держави відбувається координація можливостей та інфраструктури розвитку малого і середнього підприємництва на рівні регіонів. Згідно зі статистичними даними в Україні на сектор МСП припадає 79,1 % усіх зайнятих працівників та 59 % доданої вартості, що є вищими показниками, ніж у Польщі та Німеччині. Значна девальвація гривні в 2013-2015 роках призвела до того, що частина суб'єктів господарювання, які традиційно сприймалися як великі, мали дохід від будь-якої діяльності менший за 50 млн. євро, тому їх дані були враховані у статистичній інформації по суб'єктах середнього підприємництва [5].

Опосередкований вплив на діяльність малих і середніх підприємств реалізується з огляду на зміни, які відбуваються на міжнародному рівні, зокрема стосуються трансформації пріоритетів міжнародних організацій. Відбувається трансформація критеріїв конкурентоспроможності, переоцінка якісних характеристик результатів інноваційної діяльності підприємств.

Отже, на основі дослідження рівнів стратегічних пріоритетів малого і середнього підприємництва можемо констатувати ключову роль зовнішніх впливів на рівні регіону та підсумувати наступне:

−пріоритети малого і середнього підприємництва формуються на рівні конкретного суб'єкта господарювання, мають початкову внутрішню спрямованість;

−регіональний рівень створює безпосереднє середовище та умови (інфраструктуру) для реалізації стратегічних пріоритетів з огляду на поточні можливості та перспективи регіонального розвитку;

−держава забезпечує нормативно-правову основу для малого і середнього підприємництва, загальні умови для конкретизації пріоритетів на рівні регіонів;

−на міжнародному рівні відбувається трансформація критеріїв успіху малого і середнього підприємництва, формуються вимоги до нормативно-правового забезпечення на рівні держави, що стане основою для конкурентоспроможності національних суб'єктів малого і середнього підприємництва у майбутньому.

Список літературних джерел

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст.23.

2. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 7, ст.35.

3. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України. 28 серпня 2013 року. № 641-р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80

4. Проект Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=29c94bc5-77f2-44af-bbf4-5f13e382a3b2&title=ProektPostanoviKabinetuMinistrivUkrainiproZatverdzhenniaStrategiiRozvitkuMalogoISerednogoPidprimnitstvaVUkrainiNaPeriodDo2020-Roku

5. Європейська Комісія. Визначення МСП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/smes/businessfriendly-environment/sme-definition/index_en.htm

6. Ткаченко Т. П. Особливості розвитку малого підприємництва в Україні. / Т. П. Ткаченко, І. І. Коляденко // Сучасні проблеми економіки і підприємництво. – 2016. – Вип. 18. – с. 152 – 158.

7. Гернего Ю. О. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / [Ю. О. Гернего, О. М. Диба, Є. А. Поліщук.]/ за заг. ред.. д. е. н., проф. Диби М. І. — К.: КНЕУ, 2016. — 536 с.

8. Бей О. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні / Бей О., Томсон Г. – К.: К.І.С., 2013. – 48 с.

Зимбалевська Ю.В., к.е.н., доц.
Київський національний університет
технологій та дизайну

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДИНГУ УКРАЇНИ, ЩО ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ІМІДЖІ ЇЇ РЕГІОНІВ

За сучасних умов актуальним для України є національний брендинг країни через імідж її регіонів. Цей підхід здатний стати заходом консолідації політичної нації українців, сприяти розвиненню громадянського суспільства, в якому політичні спекуляції з питань мови та регіональних розбіжностей неможливі, й відтворити новий позитивний бренд країни (як для зовнішнього, так і для внутрішнього використання) із слоганом «Сила України в самобутності її регіонів!»

У 2007 році Львів почав працювати над створенням свого унікального позитивного бренду. Влада Львова спільно з громадськістю вибрала концепцію «Львів - Відкритий до світу». Хоча поряд із загальноприйнятою, поширені ще й інші варіації, такі як «місто Лева», «місто ста фестивалів», «місто кави», «місто шоколаду», «місто джазу». Було досягнуто поєднання образу міста в систематичну програму його популяризації. Так, запроваджено проведення сотні цікавих фестивалів, в місті з'явилися нові унікальні пам'ятники і незвичайні ресторани. Про успішність роботи з брендингу міста свідчить мільйонний потік туристів і позитивний образ міста, який асоціюється з містом фестивалів, кави та шоколаду. Львів можна навести як приклад відмінного брендингу, коли традиції поєднуються з сучасними віяннями.

Нещодавно було презентовано концепцію бренду Кропивницький. Команда запрошених бренд-менеджерів вирішила взяти за основу бренду міста недавню перемогу Кропивницького в танцювальному шоу-проекті «Майданс». Так виник логотип і слоган «Кропивницький – рухайся зі смаком!» Місто було презентоване як танцювальна столиця України. На наш погляд, для ефективної реалізації такої концепції необхідним є створення унікальних танцювальних фестивалів міжнародного масштабу не закритого клубного типу, а шоу - на відкритому майданчику, щоб всі бажаючі могли подивитися. Така концепція може спрямувати інвестиції в сферу спортивних комплексів міста.

У 2013 році була презентована концепція бренду міста Вінниця – «Smile city» (логотип у вигляді жовтих чоловічків з реклами M&Ms, які тримають герб Вінниці). У слові smile зашифровано слова strong (сильний), modern (сучасний), interesting (цікавий), liveable (придатний для життя), energyfull (переповнений енергією). На нашу думку, у Вінниці є більш сильні конкурентні переваги – фонтан, швейцарські трамваї, електронний виконком і фабрика «Рошен».

При розробці бренду міста не обходиться і без плагіату. Наприклад, в Україні вже кілька «міст щастя». Так, спочатку Ялта була названа щасливим містом, а потім цю концепцію присвоєно Хмельницькому.

Креативщики запропонували логотип кримського міста Судак у вигляді різнобарвної жаби і слогану «Вам – Судак!». Інтернет-спільнота відразу підхопила цю ідею концепції бренду, перефразувавши її на вельми непристойний манер.

У 2012 році відомі бренд-менеджери за чималі гроші розробили концепцію бренду Луганськ, яка зводилася до однієї позначки букви «Л», тільки в різних варіаціях: бумеранг, арка, ялинка і т.д. Спільнота не оцінила креативності бренд-менеджерів і почала активно критикувати бренд.

На нашу думку, одними з найбільш продуманих є новостворені бренди Харкова (Smart city) та Києва («Місто, де все починається»). Важливо, що ці міста вибрали свою нішу. Наприклад, в Харкові роблять акцент на інформаційних технологіях, розвитку науки. Київ взагалі подається як першооснова: в знайомстві з Україною, на початку кар'єри, бізнесу, романтичних відносин... Важливо, щоб брендинг цих міст здійснювався на постійній основі.

Хоч брендинг на сьогодні не просто новомодне протягом, а життєва необхідність, ще не створено брендів міст Житомир, Миколаїв, Полтава, Рівне, Суми, Ужгород. Що стосується Полтави, то поки що туристів приваблюють такі мікробренди, як Сорочинський ярмарок, колиска української мови, пампухи і сало, М.Гоголь і т.д. Для Полтави дуже важливо пов'язати всі ці унікальні характеристики в неповторний імідж міста.

В Україні і за її межами поки немає жодного міста, яке б так позиціонувалося, як «Чернігів – місто легенд». Це можна навести як приклад грамотно вибудованої унікальної концепції брендингу. Чернігів має достатньо підстав, щоб бути легендарним: Соловей-розбійник, Ілля Муромець, княжна Чорна, Мотря Кочубей, чернігівський звір Семаргл, золото Полуботка, унікальні печери, храми і святині і т.д. і т.п. Про легендарність Чернігова можна і потрібно розповідати всьому світу. Цьому сприяє наявність неохопленого туристичного білоруського ринку.

Для успішного брендингу Чернігову потрібно спрямувати фінансові ресурси на створення нових легендарних парків, скульптур, фестивалів, ресторанів, готелів і т.д. Адже люди люблять казку, а особливо якщо казка з присмаком чудес.

Україна може розбудувати свій бренд з погляду туристичної привабливості. Але нерозвиненість інфраструктури і сервісу є серйозною перешкодою в досягненні цієї мети.

Для розбудови бренда України показники наукового прогресу і новітніх розробок у сфері військових технологій не можуть бути вагомими. За рейтингом наукової продуктивності Україна перебуває на 40-му місці серед 233 країн світу. Саме такими є результати дослідження, проведеного суспільною організацією «Український науковий клуб»: науково-дослідницькі організації не фінансуються, невисокий рівень науковості суспільних інститутів, наукові інновації не знаходять свого втілення в реальній економіці і не приносять прибутків.

Для України є теоретично можливим позиціонування через добре представленого національного виробника. Конкурентоспроможними секторами виробництва є сільське господарство та військово-промисловий сектор (виробництво літаків АН «Руслан» і танків). Для розвитку їх потенціалу потрібні величезні інвестиції, яких держава не має можливості надати за сучасних умов.

Список літературних джерел

1. Процес брендингу українських міст набирає обертів. [Електронний ресурс]. Чернігівський монітор (дата звернення: 27.02.2017).
2. Нагорняк Т.Л. Брендинг территории как вектор политики. Информационный гуманитарный портал «Знание. понимание. умение» - №4, 2013.

Іванчук О. В., к.е.н., доц.
Університет економіки та права «КРОК»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Сучасний розвиток підприємств у багатьох регіонах України визначає необхідність проведення глибокого аналізу із застосуванням показників ефективності інвестиційного проекту (далі – ІП) та надалі впровадження і реалізацію ІП, виходячи з особливостей кожного регіону. Ефективність ІП відображає фінансове забезпечення та відповідність цілям і інтересам учасників проектів, а також визначенню актуальних напрямів розвитку економіки у цілому в усіх регіонах України.

Реалізація ІП у регіонах України, якщо виходити з позицій інвестора, спрямована на збільшення доходу і прибутку підприємств, на підвищення прибутковості акцій. Адміністрація і працівники підприємств можуть зв'язувати реалізацію ІП з іншими цілями, а саме: зростанням доданої вартості, підвищенням рентабельності, підвищенням ефективності використання різних видів ресурсів, поліпшенням умов праці та ін.

Для визначення методичних підходів з оцінки ефективності інвестиційних проектів у регіонах пропонуємо визначати такі види ефективності ІП: ефективність ІП у цілому; ефективність учасника в проекті.

Ефективність ІП у цілому рекомендуємо оцінювати лише з метою забезпечення його потенційної привабливості для можливих учасників і пошуку джерел фінансування. Оцінка ефективності ІП у цілому включає: суспільну (економічну та соціальну) ефективність ІП і комерційну ефективність ІП. [2]

Наукові дослідження показників суспільної ефективності (ефективності національної економіки) показали, що вони враховують економічні та соціальні наслідки реалізації ІП для суспільства в цілому, у тому числі як безпосередні результати і витрати ІП, так і зовнішні витрати і результати в суміжних секторах економіки - економічні, екологічні, соціальні та інші позаекономічні ефекти, що є актуальним в сучасних умовах господарювання. Ефекти в суміжних секторах економіки пропонуємо оцінювати лише при наявності відповідних нормативів і методичних матеріалів. В окремих випадках для оцінки ефективності ІП у суміжних секторах економіки можна допустити використання оцінок незалежних кваліфікованих експертів.

Показники комерційної ефективності ІП враховують економічні наслідки його здійснення для безпосереднього учасника, що реалізує ІП, у припущенні, що він провадить всі необхідні для реалізації проекту витрати і користується його результатами.

Ефективність участі в проекті визначається з метою перевірки його впровадження та забезпечення зацікавленості в ньому для всіх його учасників. З урахуванням проведеного дослідження пропонується включити до визначення ефективності участі в ІП такі види розрахунків:

1. Ефективність участі в проекті підприємства, ефективність інвестування в акції підприємства (ефективність для акціонерів акціонерних підприємств - учасників ІП).

2. Ефективність участі в ІП структур більш високого порядку стосовно підприємства, у тому числі: ефективність для окремого регіону і національної економіки в цілому, секторальна ефективність – для окремих секторів національної економіки, фінансово-промислових груп, об'єднань підприємств і холдингових структур.

3. Бюджетна ефективність ІП (ефективність участі держави в ІП з погляду витрат і доходів бюджетів всіх рівнів).

В основу оцінки ефективності ІП у регіонах покладені такі принципи:

1. Інвестиційний проект розглядається протягом усього його життєвого циклу (розрахункового періоду) від проведення передінвестиційних досліджень до припинення ІП.

2. Моделювання грошових потоків, що включають всі пов'язані зі здійсненням ІП грошові надходження й витрати за весь його життєвий цикл із урахуванням можливості використання різних валют.

3. Порівнянність показників ефективності та умов реалізації різних ІП (варіантів).

4. Позитивне значення і максимум ефекту: перевага повинна віддаватися ІП з найбільшим значенням ефекту або найбільшою нормою доходу на капітал.

5. Врахування фактору часу. При оцінці ефективності ІП повинні враховуватися різні аспекти фактору часу, в тому числі динамічність (зміна в часі) параметрів проекту і його економічного оточення; розриви в часі (лаги) між виробництвом продукції й надходженнями ресурсів та оплатою за ними; різночасність витрат і результатів, перевага більш ранніх результатів і більш пізніх затрат.

6. Врахування майбутніх витрат і результатів. При розрахунку показників ефективності повинні враховуватися майбутні витрати й надходження, включаючи витрати, пов'язані із залученням раніше створених виробничих фондів, а також майбутні втрати, викликані здійсненням ІП (наприклад, від припинення діючого виробництва у зв'язку з організацією на його місці нового). Раніше створені ресурси, що використовуються в ІП, оцінюють не витратами на їхнє створення, а альтернативною вартістю, що відображає максимальне значення упущеної вигоди, пов'язаної з їх найкращим альтернативним використанням.

7. Врахування всіх найбільш істотних наслідків ІП. При оцінці ефективності ІП повинні враховуватися наслідки його реалізації.

8. Врахування наявності різних учасників, що забезпечують реалізацію ІП протягом усього його життєвого циклу. Одночасно враховуються розбіжність їхніх інтересів і різні оцінки вартості капіталу, що виражаються в індивідуальних значеннях норми дисконту.

9. Багатоетапність оцінки: обґрунтування інвестицій, ТЕО, вибір схеми фінансування, економічний моніторинг, ефективність визначається в кілька етапів з різною глибиною пророблення.

10. Врахування впливу інфляції (облік зміни цін на продукцію і ресурси в період реалізації ІП).

11. Врахування впливу невизначеності та ризиків, що супроводжують реалізацію інвестиційних проектів.

12. Визначення суспільної значимості проекту. Суспільно значимими вважаються великомасштабні національні та глобальні проекти. Суспільна значимість (масштаб) ІП визначається впливом результатів його використання на внутрішньому або зовнішньому ринках. [1, с.258]

Глобальні ІП - це такі ІП, реалізація яких істотно впливає на економічну, соціальну або екологічну ситуацію в країні.

Великомасштабні ІП - це такі ІП, реалізація яких істотно впливає на економічну, соціальну або екологічну ситуацію в окремих регіонах або секторах економіки країни.

Локальні ІП – це інвестиційні проекти, реалізація яких не здійснює істотного впливу на економічну, соціальну і екологічну ситуацію і не змінює рівень і структуру цін у регіоні. [3]

Узагальнюючи все вище викладене, варто зробити висновок, що для оцінки ефективності ІП у регіонах необхідно проводити її розрахунки в два етапи. Пропонуємо на першому етапі розраховувати показники ефективності проекту в цілому для локальних проектів та оцінювати їхню комерційну ефективність тільки для суспільно значимих проектів. Тому на цьому етапі оцінюється насамперед суспільна ефективність ІП, а потім і комерційна ефективність. При незадовільній суспільній ефективності, ІП не рекомендується до реалізації. При недостатній комерційній ефективності суспільно значимого ІП рекомендуємо розглянути можливість різних форм його підтримки, що дозволила б підвищити комерційну ефективність ІП до прийнятного рівня. Другий етап оцінки ефективності ІП здійснюється після вибору схеми фінансування. На цьому етапі уточнюється склад учасників, визначається фінансове забезпечення та ефективність кожного учасника в проекті на основі різних показників ефективності (ефективність участі в ІП окремих підприємств, акціонерів, бюджету, регіональна секторальна ефективність тощо).

Список літературних джерел

1. Ковалев В.В. Фінансовий аналіз: Управління капіталом. Вибір інвестицій, Аналіз звітності / Ковалев В.В. – М.: Фінанси та статистика, 2007. – 430 с.

2. Шаров А.П. Модель оцінки капітальних активів / Шаров А.П., Веніамінов К.Д. – Економінвест, 2010.- 116 с.

3. Бірман Г. Економічний аналіз інвестиційних проектів / Шмидт С., Бірман Г., пер. с англ. - М.: Банки і біржі, ЮНИТИ, 2010. - 198 с.

Карпяк М.О., к.е.н., н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
НАН України імені М.І. Долішнього»

НОВІ ФОРМИ ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ В СУЧАСНИХ ПІДХОДАХ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Несприятлива економічна ситуація, що сформувалась в Україні останніми роками внаслідок глибокого економічного спаду та девальвації національної валюти призвела до того, що значна частина підприємств змушені були значно скоротити свій штат або взагалі зазнали ліквідації. В результаті це спричинило звільнення офісних приміщень, як в орендодавців, так і в орендарів, простій яких, своєю чергою, змусив компанії шукати нові бізнес-моделі. І деякі знайшли ефективну бізнес-модель – нею стала організація креативних просторів, яка вже давніше здобула собі певну популярність на Заході.

Креативні простори як явище відноситься до нових форм економіки та управління, які базуються на досягненнях інноваційного розвитку і передових інструментах діяльності людини. Поява подібних економіко-управлінських моделей зумовлена стрімкими трансформаціями класичних економічних умов організації підприємства. На думку багатьох авторів, економічні засади сучасного суспільства та суспільства найближчого майбутнього

не відповідають класичним уявленням та підходам до організації діяльності компанії, натомість вони базуються на нових принципах – самоорганізації, трансформації ролі компанії та вирішальної ролі індивіда, подальшого зростання значення інтелектуальної праці, віртуалізації.[1,2].

Креативний простір – це багатофункціональний майданчик для підприємців, організацій та окремих індивідів, які працюють віддалено, найчастіше із замовниками послуг з інших країн. Це такий, свого роду «центр концентрації інтелекту» із притаманною йому культурою. Крім цього, такий інноваційний культурний простір також може поєднувати в собі безліч різноманітних проектів, як наприклад стартап-бокси, коворкінги, антикафе, креативні ресторани, центри розвитку дітей, творчі майстерні, еко-парки, тощо. Окрім цього, креативний простір є також платформою для різноманітних культурних та освітніх подій, конференцій та фестивалів.

Креативні простори є динамічними структурами, які орієнтуються на своїх резидентів, тобто постійних учасників, які бажають працювати, навчатись або просто проводити час у цьому просторі. Резиденти приймають всі умови використання простору і здійснюють передоплату за користування послугами на місяць, півроку, рік або більше. В основному у креативних просторах відбувається міграція резидентів, які постійно то відпадають, то приєднуються. Спільнота резидентів, яка сформувалася у креативному просторі на певний період часу утворює екосистему даного простору. Відтак ці платформи дуже зацікавлені у розвитку ринків на свої послуги.

Традиційними джерелами доходів для креативних просторів є [3]:

−плата за використання простору (погодинна оплата),

−членство (плата за використання простору впродовж певного часу у місяць і т.п.),

−оренда приміщення для проведення заходів та організації платних навчальних програм.

Креативний простір пропонує компаніям та окремим підприємцям новітній підхід до організації своєї праці, - простір, де вони можуть працювати творчо, невимушено та ініціативно, маючи комфортну атмосферу самоорганізації та внутрішньої мотивації. Крім цього, подібні простори обладнані спеціальними лекторіями, у яких зручно проводити майстер-класи та лекції для різноманітної аудиторії. Своєю чергою, міжнародні компанії отримують своє представництво у відповідному регіоні, де можуть представити свої розробки.

У країнах ЄС плата за робоче місце переважає у доходах креативних просторів. Середній дохід з резидента на місяць становить 230 євро [4] і набагато перевищує показники в Україні.

Креативні простори можуть приймати нескінченну кількість варіацій, залежно від [3]:

−галузевого фокусу (IT чи медійники, інженери чи фінансисти),

−від типажу талантів-головних клієнтів (креативні, підприємницькі чи управлінські),

−типу приміщення (для заходів чи майстерня),

−виду послуг, що надаються (виключно сервіс з надання приміщення чи інвестиції у компанії-резиденти),

−типу спільноти (відкрита спільнота чи закритий клуб),

−категорії членства (фіксоване чи гнучке),

−конструкції бізнес-моделі.

До чинників виникнення креативних просторів можемо віднести насамперед зростання кількості «вільних» працівників, які сьогодні працюють у режимі віддаленої праці.

Подібний вид зайнятості зумовив початок кризи в Україні, під час якої значна частина працівників змушені були залишати офіси і переходити на віддалений режим роботи. Отже, тенденція віддаленої праці або так званого «фрілансу» сьогодні вже не викликає здивувань, а вітчизняні спеціалісти активно співпрацюють із замовниками їхніх послуг з інших країн. Іншою причиною такого стрімкого розвитку віддаленої праці стало те, що ринок замовлень в Україні відносно невеликий, а потенціал українських фахівців (програмістів, дизайнерів та ін..) дуже високий. Багато підприємців успішно працюють через Інтернет, стабільно забезпечуючи собі високий рівень доходів ніколи віч-на-віч не зустрічаючись зі своїми роботодавцями.

До інших чинників виникнення креативних просторів в Україні і у світі можемо віднести також [3]:

−зміну структури зайнятості
−розширення переліку «вільних професій»
−особливість міського способу життя
−прагнення до міжособистісної комунікації
−розвиток інформаційних технологій.

Сьогодні дедалі більше підприємств переводять свій бізнес у віртуальний простір, тому розвиток креативних просторів як в Україні, так і в світі останніми роками набуває дедалі більшої популярності, а кількість їх користувачів зростає. Як зазначалося вище, найбільш відомими типами креативних просторів є коворкінги, бізнес-інкубатори, антикафе та навчальні центри.

Список літературних джерел

1. Christian Fuchs. Internet and Society: Social Theory in the Information Age. – New York: Routledge, 2008. - 408 p.

2. Nico Stehr. A World Made of Knowledge. Lecture at the Conference «New Knowledge and New Consciousness in the Era of the Knowledge Society», Budapest, January 31st 2002

3. Економіка креативних просторів // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http:// pawillion.com/uk/ekonomika-kreativnih-prostoriv/

4. Coworking Europe 2014// [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://prezi.com/ epoe0ogs-wzq/coworking-europe-2014/

Кончин В.І., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ТИПОЛОГІЯ РЕГІОНІВ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ТА ВИБІР КРАЇНАМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ І ДОБРОБУТУ

В умовах міжнародної економічної інтеграції країн з різним рівнем розвитку актуальною проблемою є дослідження якісних характеристик їх економік на регіональному рівні та виявлення потенціалу забезпечення економічного зростання й підвищення добробуту.

Важливими методологічними напрямами розкриття цієї проблеми є формулювання типології регіонів за економічним та технологічним розвитком в глобальному просторі, за

ступенем їх міжнародної відкритості та участі в процесах інтернаціоналізації (транснаціоналізації) виробництва, а також вибір моделі економічного зростання та підвищення добробуту для кожного з окреслених типів регіонів. Розроблена методологія вимагає пошук необхідного емпіричного інструментарію, за допомогою якого можна пояснити економічний стан та шлях розвитку регіонів в міжнародному інтеграційному економічному просторі.

Методологія

Для визначення різних економічних та технологічних типів регіонів країн на глобальному рівні ми пропонуємо загальновідому класифікацію економік згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності Світового економічного форуму. Слід виділити три економічні та технологічні типи регіонів: 1) регіони з факторними економіками; 2) регіони, зорієнтовані на ефективність; 3) регіони, зорієнтовані на інновації.

Крім цього, для посилення типології регіонів слід взяти до уваги характеристики регіонів-центрів та регіонів-периферій згідно з постулатами неокласичної моделі «Центр-Периферія» Пола Кругмана.

Для пояснення місця регіонів в системі координат економічного розвитку (ВРП на особу) та темпів економічного зростання (приріст ВРП) доцільно взяти на озброєння три теоретичні концепції економічного зростання: 1) традиційну неокласичну модель екзогенного зростання Роберта Солоу [1]; 2) модифіковану неокласичну модель Солоу [2,3,4,5] з врахуванням параметрів економічної інтеграції в контексті реалізації країнами міжнародних регіональних торговельних угод вищого типу (поглиблені зони вільної торгівлі – Economic Partnership/ FTA+/Economic Integration Area (EIA), які передбачають свободу міжнародного руху товарів, послуг та капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій; повноцінно оформлені митні союзи зі свободою міжнародного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили; спільні ринки мінус (економічні простори з чотирма свободами міжнародного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили без митного союзу). Дана модель передбачає міжнародний трансфер технологій через прямі іноземні інвестиції з розвинутих регіонів, які досягли стаціонарного стану, в менш розвинуті регіони, що інтегруються і перетворюються з доінтеграційних периферій (факторооріентованих економік) в регіони з економіками, зорієнтованими на ефективність; 3) модель ендогенного економічного зростання Пола Ромера [6], яка пояснює в сучасному глобальному просторі інноваційно-інвестиційний сценарій розвитку виключно розвинутих регіонів, зорієнтованих на інновації.

Отже, синтезуючи вищеописані концептуальні положення, ми виділяємо чотири економічних та технологічних типи регіонів в глобальній економічній системі:

1) Низькорозвинуті регіони-периферії – доінтеграційні напівзакриті економічні регіони з ВРП на особу до 20000 дол. США, які є складовими національних держав. Вони розвиваються в своїх адміністративно-територіальних межах, а їх економічні суб'єкти частково використовують вигоди міжнародного поділу праці у формах експортно-імпортної діяльності, організації спільних підприємств, не вмонтованих в глобальні ланцюги доданої вартості, та мають потребу в зовнішніх боргових фінансових/кредитних ресурсах. Для цих регіонів характерним є розвиток ресурсних виробництв первинного сектору, сталий ефект від масштабу через екстенсивні технології цих виробництв, немобільна на міжнародному рівні робоча сила, яка не має зв'язку з транснаціональними технологіями переробного промислового виробництва диференційованих товарів. Для цих регіонів притаманна олігополія як домінуючий тип конкуренції та значні бар'єри на вхід. Дані регіони можуть

мати традиційні неінтегровані технології переробного виробництва (за Кругманом володіють «специфічним фактором»), результатом яких є виробництво квазідиференційованих товарів споживчого та промислового призначення, що користуються попитом на внутрішньому ринку. Прототипи кейнсіанських моделей підтримки такого вітчизняного виробництва ведуть до неоптимального розподілу капіталу та до марнотратства і без того обмежених фінансових ресурсів. Суспільство зіштовхується зі значними трансакційними витратами та рентою держави як «стаціонарного бандита». Ці регіони можуть характеризуватися одночасно високою нормою споживчого імпорту, що підкріплений нарощуванням зовнішніх корпоративних чи державних запозичень на міжнародних фінансових ринках. Вказані характеристики добробуту та споживчого попиту для такого типу регіонів розглядаються поза проблемою «голландської хвороби» (надлишок енергетичних ресурсів) та поза системою розподілу доходів в рамках кривої Лоренца, обумовленою суспільним ладом.

Досягаючи граничної ефективності традиційного основного капіталу за низької інвестиційної свободи на міжнародному рівні в реальному секторі, дані низькорозвинуті регіони можуть дійти до свого стаціонарного стану, що виражатиметься в зниженні продуктивності праці, в нульових темпах зростання або реальному економічному спаді внаслідок вирування інфляції. Об'єктивною необхідністю для покращення економічного стану їх економічних систем стає формування якісно нових інституцій за взірцем ліберальних суспільств, виробнича транснаціоналізація та міжнародна економічна інтеграція з більш розвинутими регіонами.

2) Низькорозвинуті регіони-центри, які зорієнтовані на ефективність – це інтегровані в глобальний простір регіони з ВРП на особу до 20000-25000 дол. США, які характеризуються технологічною готовністю (pillar of GCI Index «Technological Readiness») за рахунок міжнародного трансферу технологій та прямих іноземних інвестицій. Ці економічні регіони розвиваються переважно на основі участі країн в регіональних торговельних угодах вищого рівня (Regional Trade Agreements) за принципами СОТ. В процесі інтернаціоналізації та транснаціоналізації ці регіони переходять в систему монополістичної конкуренції – диференціації товарів і споживчих преференцій (pillar of GCI Index «Market Size») та створюють платформу для прояву продуктивного використання факторів виробництва і ефективного функціонування товарного, фінансового ринків та ринку праці. Ці регіони характеризуються високими темпами зростання продуктивності праці та на цій основі заробітних плат. Зростання прямих іноземних інвестицій передусім в реальному секторі веде до акумуляції капіталу і зниження процентних ставок. Дані регіони генерують високі темпи економічного зростання і здатні збільшувати регіональний добробут (ВРП на особу). Робоча сила цих регіонів стає потенційно мобільною на міжнародному рівні в міру освоєння нею технологічних форматів транснаціоналізованого виробництва та підвищення кваліфікації за міжнародними стандартами під дією прямих іноземних інвестицій.

3) Високорозвинуті регіони-центри зі стаціонарним станом – це регіони з високим добробутом (ВРП понад 20000-25000 дол. США), які характеризуються високим рівнем технологічної оснащеності та усіма характеристиками світу монополістичної конкуренції. Ці регіони представлені транснаціональними схемами промислового виробництва, добре розвинутими ринковими інституціями, високим фінансовим та соціальним потенціалом. Ці регіони знаходяться на кращих точках кривої досвіду організації промислового виробництва та бізнесу в цілому. Проблемою для багатьох таких економічних регіонів є досягнення ними стаціонарного стану, коли економіка регіону перестає забезпечувати економічне зростання та на цій основі приріст заощаджень як індикатора зростання добробуту. За умов подальшого

зростання капіталу при недостатньому рості робочої сили в існуючому технологічному укладі, а також при недостатньому НТП знижується ефективність (продуктивність) капіталу згідно з законом спадної віддачі від кожної додатково залученої одиниці капіталу (Y/K) в економічну систему. Це призводить до перенасичення капіталом економіки, що виражається в зайвій (неефективній) капіталізації економічної системи (K/L) при відсутності росту продуктивності праці (Y/L) при даному технологічному укладі стаціонарного регіону. Подальше нагромадження капіталу виходить за межі матеріального виробництва. Все це об'єктивно демонструє природну неможливість підвищувати заробітні плати (w) в реальному секторі. Дефіцит робочої сили при зростанні капіталу не дає можливості запроваджувати його нагромаджену частину в процес товарного виробництва та розширювати його обсяги і зрештою збут. Перегрів капіталом економічної системи призводить в довгостроковому періоді до інфляції, а потім до економічної рецесії регіону. Для пом'якшення умов стаціонарного стану високорозвинуті регіони, керуючись положеннями модифікованої неокласичної моделі Солоу, повинні на основі інтенсифікації процесів міжнародної економічної інтеграції експортувати надлишковий реальний капітал в низькорозвинуті регіони, зорієнтовані на ефективність, передусім у вигляді прямих іноземних інвестицій, або альтернативно посилити міжнародну мобільність робочої сили та імміграційні потоки з цих регіонів і розширити внутрішнє виробництво та споживчий ринок на своїй території. Такі високорозвинуті стаціонарні регіони в міру об'єктивних причин або через вибір ними моделі економічного росту на основі міжнародної інтеграційної експансії не здатні/або не мають бажання інтенсивно докладати своїх зусиль до реалізації ендогенної моделі економічного зростання Пола Ромера – посилено фінансувати НДДКР в системі малого і середнього бізнесу та генерувати інновації з метою виходу на нову технологічну хвилю, тобто в площину потенційного зростання загальної факторної продуктивності. Якщо проблема стаціонарного стану не вирішується за допомогою жодної з моделей економічного зростання, то високорозвинуті регіони з нульовими темпами росту зіштовхнуться з глибокою кризою перенасичення капіталом. Для відновлення рівноваги вони вимушені будуть демонтувати частину своїх соціальних стандартів, штучно базованих на надлишку нефективного (за Фрідріхом фон Хаєком неякісного) капіталу, а отже, збідніти.

4) Регіони-центри, зорієнтовані на інновації – це високорозвинуті регіони, які з огляду на достатні фінансові, економічні та технологічні можливості здатні та бажають генерувати інновації і беруть на озброєння модель ендогенного зростання Пола Ромера. Фінансування НДДКР здійснюють як самі компанії, так і застосовуються механізми та інструменти активної інноваційно-промислової політики на національному/наднаціональному та регіональному/локальному рівнях, які направлені на підтримку суб'єктів малого та середнього бізнесу, здатних сформувати нові наукомісткі сектори та виробництва, що виведуть регіон на нову технологічну хвилю і будуть генерувати економічне зростання і добробут.

Беручи до уваги представлену типологію економічних регіонів, необхідно вказати, що існують такі напрями регіональної трансформації, яку можна представити квадрантами в двовимірній системі координат ВРП на особу до темпів приросту ВРП:

−Низькорозвинуті регіони-периферії, зорієнтовані на свою факторну забезпеченість (квадрант III) здатні трансформуватися у низькорозвинуті регіони-центри, зорієнтовані на ефективність (квадрант IV) внаслідок лібералізації економічного життя, що відобразиться в зміні складових індексу економічної свободи (The Heritage Foundation Economic Freedom Index), а також з огляду на реалізацію підписаної між країнами, що інтегруються такої

регіональної торговельної угоди за принципами СОТ, атрибутом якої має бути обов'язково свобода міжнародного руху капіталу в реальному секторі.

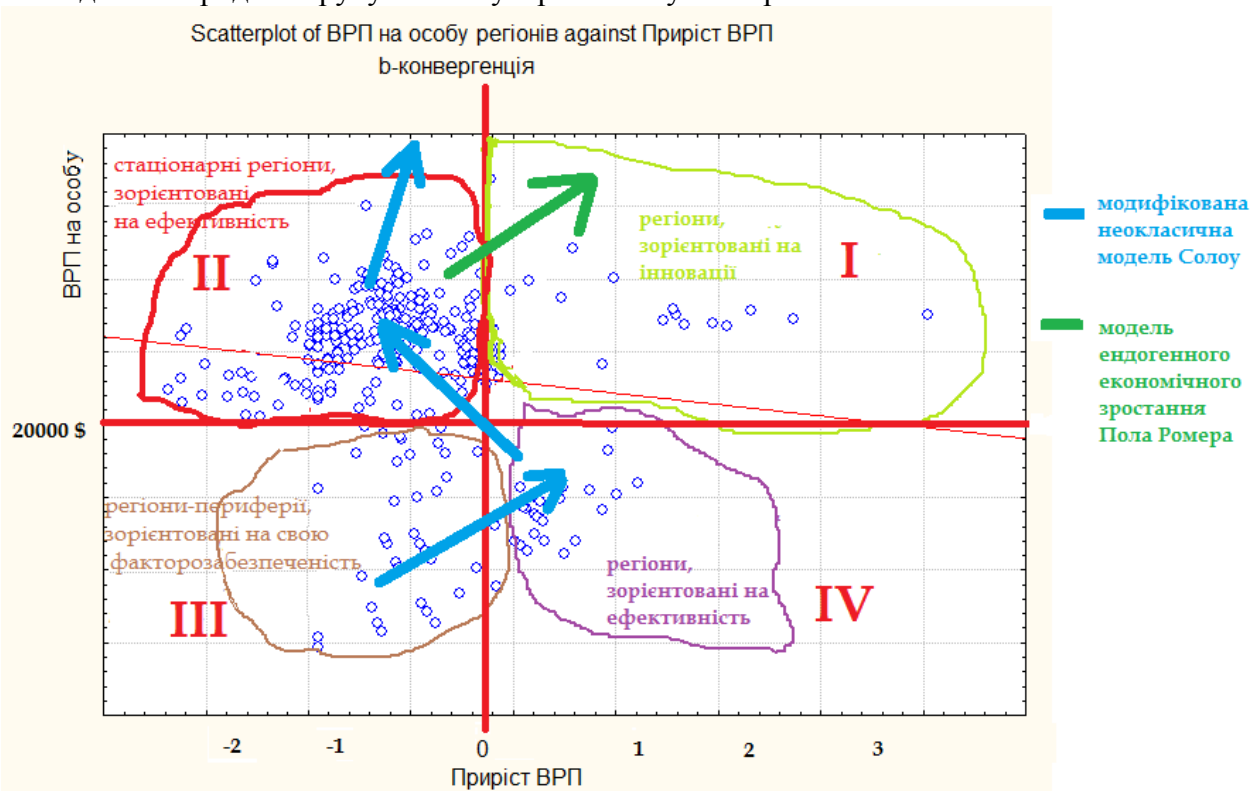

Рис.1. Типологія регіонів за економічними та технологічними характеристиками в сучасному глобальному просторі.

−Низькорозвинуті регіони-центри, зорієнтовані на ефективність (квадрант IV), інтегруючись з високорозвинутими регіонами-центрами, зорієнтованими на ефективність (квадрант II) та транснаціоналізуючи промислове виробництво, здатні трансформувати олігопольну економічну систему в систему монополістичної конкуренції (monopolistic competition) з перейняттям атрибутів виробництва та збуту диференційованих товарів з вищою доданою вартістю. Відбуватиметься культивування суспільства підприємця («заводського середнього класу») та суспільства споживача. На цій основі досягатимуться вищі темпи економічного зростання та добробуту.

Водночас розвинуті регіони-центри на основі економічної взаємодії з менш розвинутими регіонами-центрами, зорієнтованими на ефективність, через забезпечення процесів вертикальної виробничої інтеграції здатні експортувати надлишковий капітал і отримувати від цього доходи, частину яких будуть репатріювати і розподіляти в своїх суспільствах, збільшуючи добробут (валовий регіональний дохід – ВРД на особу) в умовах нульового (стаціонарного) зростання на своїй економічній території (приріст ВРП – const).

−Певні високорозвинуті регіони-центри (квадрант II) здатні трансформуватися в регіони-центри (квадрант I), які ставатимуть флагманами продукування інновацій і економічного зростання (темпів приросту ВРП) та будуть виходити зі стаціонарного стану, показуючи приклад іншим регіонам у квадранті II. (Див. рис. 1)

Емпіричний інструментарій

В якості емпіричного інструментарію для виявлення місця економічних регіонів за квадрантами I-IV можуть слугувати елементи методик вимірювання процесу економічної

конвергенції. З одного боку, важливим результатом застосування методик оцінки конвергенції є оцінка наявності або відсутності (досягнення стаціонарного стану) абсолютної або умовної конвергенції чи навіть і наявності дивергенції взятих для аналізу регіонів. З іншого боку (що стає важливим для розкриття нашої проблеми), при застосуванні тої чи іншої методики вимірювання β-, *δ- чи* γ-конвергенції регіонів можна знайти розкид в двовимірній системі координат значень взаємозв'язку параметрів добробуту та економічного зростання. Саме така оцінка дає можливість продемонструвати приналежність того чи іншого регіону до певного економічного та технологічного типу за чотирма квадрантами представленої вище методології, а також з'ясувати через динамічний аналіз, чи відбувається трансформація цих типів регіонів в контексті реалізації ними різнопланових моделей економічного зростання та добробуту – інтеграційної моделі екзогенного зростання Солоу чи моделі ендогенного зростання Ромера.

1. Абсолютна конвергенція як результат (стаціонарний стан) передбачає, що регіони з тими самими обсягами нагромадженого капіталу, однаковим зростанням населення і тією ж виробничою функцією досягають того ж рівня валового регіонального продукту на душу населення (GRP per capita) в стаціонарному стані, який вже описується вирівняним рівнем приростів валового регіонального продукту (GRP growth, %) регіонів, що прямують до нуля. Економічна конвергенція як процес передбачає, що регіони мають і проявляють здатність поступово зближуватися (прямувати до абсолютної конвергенції) на основі відмінностей в ВРП на особу, які першопочатково випливають з відмінних рівнів нагромадженого капіталу на одиницю ефективної (продуктивної) праці. В процесі зближення до настання кінцевої точки конвергенції стаціонарні регіони мають відмінні між собою рівні капіталоозброєнності, рівні продуктивності праці, відмінні відношення зарплат до процентних ставок тощо. Розвинуті регіони мають низькі (або нульові) темпи економічного зростання, в той час як менш розвинуті регіони характеризуються вищими темпами економічного зростання. В момент досягнення абстрактно-ідеальної кінцевої точки зближення регіони вирівнюються за усіма вищевказаними параметрами і колись нерозвинуті регіони тепер теж виявляють стаціонарний стан.

2. Умовна конвергенція передбачає, що економічні регіони можуть перебувати в різних (своїх власних) стаціонарних станах. Це означає, що додаткові параметри, крім тих, що описують абсолютну конвергенцію, здатні описувати стаціонарний стан окремих регіонів, але можуть відрізнятися в різних регіонах. Отже, відмінні між собою регіони будуть досягати відмінних рівнів ВРП на особу в стійкому стані, який визначається параметрами абсолютної конвергенції. В. Баумоль [7] визначив цей феномен як клуби, що знаходяться у процесі конвергенції (convergence clubs) як частину дослідження, що підтвердили існування умовної конвергенції. Такі клуби конвергенції, які сформовані регіонами зі стаціонарними станами, здатні зрештою приводити до зростання ВРП на особу, який потім зводиться до загального середнього доходу у групі клубів. [8] Даний концепт дуже добре пояснює принципи реалізації регіональної інтеграції ЄС на сучасному етапі.

Як було показано Р. Барро та Х. Сала- і-Мартіном (1995) [9], процес економічної конвергенції **як процесу** в неокласичній моделі можна відобразити формулою:

$$\left(1/T\right)\log\left(Y_{iT}/Y_{io}\right)=\alpha+\beta\log\left(Y_{io}\right)+\varepsilon_{iT},$$

де і – індекси економік країн чи регіонів;

YiT/Yio – приріст ВРП

Y*io – ВРП на особу;

0 і Т – відповідно попередній та наступний за ним роки;

α – Intercept (Const) – не внесені у модель чинники, але які можуть визначати зв'язок. Модель абсолютної конвергенції абстрагується від параметру α як такого.

ε – стандартна помилка

Отже, в загальному, існування абсолютної β-конвергенції вимірюють, регресуючи приріст ВРП економік регіонів із значеннями їх початкового рівня ВРП на особу. Якщо β<0 та є статистично значимою, то можна зробити висновок про наявність β-конвергенції; якщо ж навпаки, β>0 і є значущим, то це є свідченням β-дивергенції.

Методика обчислення умовної конвергенції являє собою теж регресійне рівняння з розширенням його детермінантою, яка описує інші чинники, які здатні впливати на тест існування чи відсутності абсолютної β-конвергенції.

$$\ln(\Delta y_{i,t}) = \alpha + \beta \ln(y_{i,t-1}) + \gamma Z_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad ,$$

де $Z_{i,t}$ – це інші фактори, які здатні забезпечувати економічне зростання; Якщо значення γ зведено до 0, розглядається абсолютна конвергенція за умов від'ємного та значущого коефіцієнту β. [10,11]

На жаль, емпіричні перевірки часто не підтверджували дієвість концепції β-конвергенції. Наприклад, економісти Світового банку виявили, що темпи економічного зростання показують низьку кореляцію з початковим рівнем ВВП на душу населення. Дослідження проводилося на основі даних більш ніж 80 країн за період 1965-1989 рр. [12]. Схожі результати були отримані й іншими вченими, при цьому обрахунки здійснювалися на основі різних даних. [13] Певні науковці вказують на те, що отримана кореляція є методологічно дуже сумнівною після оцінки зв'язку показників регресійним аналізом. Проблемними пунктами стають високе значення t-статистики для Intercept, що говорить про наявність інших неврахованих чинників, а також при оцінці регіональних чи то динамічних чи одноперіодних панельних даних Євростату– низьке значення тесту автокореляції залишків Дарбіна-Уотсона.

Регресійний підхід, який переважно застосовується для вимірювання β-конвергенції, був розкритикований деякими економістами, зокрема М. Фрідменом [14] та Д. Куа [15]. Вони наголошували, що вищезгадана техніка обчислення може викликати відхилення в оцінюванні β-конвергенції. Для вирішення даної проблеми М. Фрідмен пропонує використати коефіцієнт варіації, оскільки він зможе надати об'єктивну оцінку і підкреслити існування β-конвергенції.

Саме з цього моменту дослідження починаються навколо нового показника економічної конвергенції, яка досліджується через варіацію і називається в науковій термінології *δ-конвергенцією та* γ-конвергенцією.

У той час як β-конвергенція фокусується на виявленні можливих процесів надолуження бідними регіонами багатих, δ-конвергенція та γ-конвергенція просто посилаються на скорочення нерівності між регіонами в часі. Ці два поняття, звичайно, тісно пов'язані між собою. Формально, сигма-та гама-конвергенція потрібні для підкреслення характеристик β-конвергенції. Однак не обов'язковою є наявність β-конвергенції, щоб оцінювати часові тренди розвитку процесу зближення або розбігу регіонів за економічним добробутом через тест сигма- та гама-конверції. Цей тест може робитись і для тих регіональних моделей, які не виявляють ознак β-конвергенції.

Результати

Для демонстрації двовимірної системи координат з розкидом регіонів, методично віднесених до того чи іншого економічного та технологічного типу, ми наведемо в якості

прикладу окремо побудовані дві інтегровані моделі оцінки абсолютної конвергенції регіонів ЄС та регіонів України (за принципом адміністративно-територіального поділу NUTS 2). Статистичні дані за 2013 та 2014 р. для обчислення приросту ВРП та ВРП на особу були взяті для 280 регіонів країн ЄС та 25 регіонів України з Євростату та Державної служби статистики України.

В першій моделі дані для України взяті за офіційним курсом грн./євро для ВРП на особу та темпу приросту ВРП без врахування зміни валютного курсу.

В другій моделі дані для України взяті як для ВРП на особу, так і для темпу приросту ВРП за офіційним курсом грн./євро.

Додатково нами робився аналіз окремо для регіонів ЄС та України.

Результати першої представленої моделі для 2014 р. в Scatterplot-аналізі показали дуже гарну картину з приростом ВРП, коли начебто всі українські регіони, крім Луганської та Донецької областей входять в зону IV квадранту, що вказує на те, що вони в системі євроінтеграційного простору можуть визначатися як низькорозвинуті регіони, зорієнтовані на ефективність. (Див. рис. 2) Результат кореляції вказує на наявність абсолютної конвергенції як процесу (коефіцієнт Пірсона –0,204**, зв'язок значущий на рівні значущості 0,01). (Див. рис.3)

Проте цей результат зовсім не відповідає дійсним характеристикам, які визначають українські регіони в сучасному глобальному та зокрема євроінтеграційному просторі.

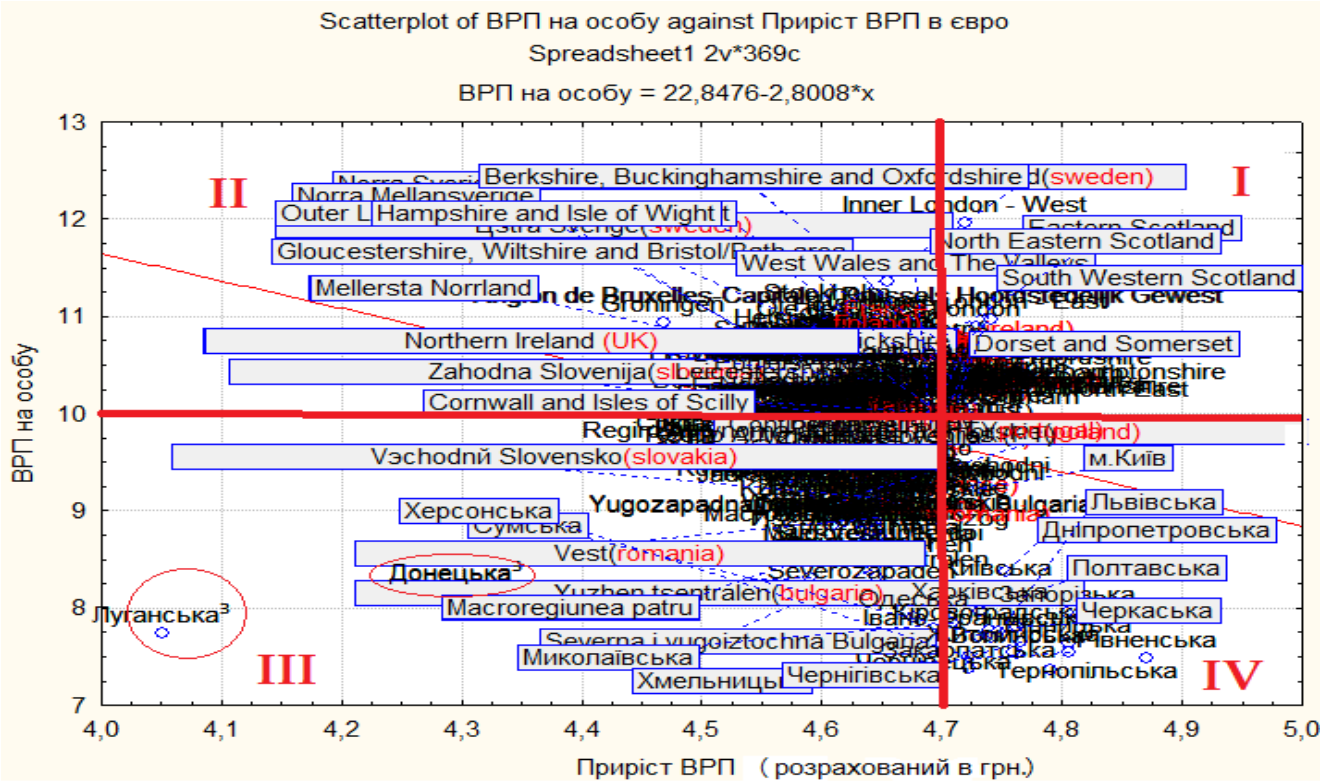

Рис.2. Емпіричне відображення типології регіонів в моделі, що інтегрує регіони ЄС та України за NUTS 2 (без врахування валютного курсу української гривни до євро при обчисленні темпів приросту ВРП українських регіонів).

Correlations

		Логарифм приросту ВРП в грн	Логарифм ВРП на особу
Логарифм приросту ВРП в грн	Pearson Correlation	1	-,204**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	305	305
Логарифм ВРП на особу	Pearson Correlation	-,204**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	305	305

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рис.3. Оцінка економічної конвергенції в моделі, що інтегрує регіони ЄС та України (без врахування валютного курсу української гривни до євро при обчисленні темпів приросту ВРП українських регіонів).

Слід зазначити, що результати проведеного нами раніше аналогічного аналізу для 2011-2013 рр. показували, що українські регіони не виявляли конвергенцію з регіонами ЄС як процес, а характеризувалися досягненням свого власного стаціонарного стану, маючи доволі низькі темпи економічного зростання в умовах відносно стабільного валютного курсу і знаходилися фактично в пограничній зоні III-IV квадрантів. Українські регіони швидше описувалися умовами периферії доінтеграційного періоду з ЄС.

Результати другої побудованої моделі, що інтегрує регіони ЄС та України і враховує зміну валютного курсу в 2014 р., виявилися діаметрально протилежними. Значущий прямий кореляційний зв'язок між логарифмованим ВРП на особу та логарифмованим значенням приросту ВРП (коефіцієнт Пірсона +0,559**, значущий на рівні значущості 0,01) вказує на процес дивергенції та наявність двох стаціонарних станів для регіонів ЄС II квадранту та для всіх регіонів України III квадранту (Див. рис. 4, рис.5).

Своєю чергою, існує суттєва відстань між м. Києвом, Луганською і Донецькою областями за темпом приросту ВРП, а також значна відстань у рівнях розвитку областей України з м. Києвом. Отже, всі регіони України чітко потрапляють в III квадрант і можуть визначатися характеристиками економічної периферії в глобальному просторі, зорієнтованою на свою факторозабезпеченість. (Див. рис. 4). Додатково місто Київ досить добре описує імпортоорієнтований квазіцентр в українській доінтеграційній економіці, що представлений третинним сектором зі значними доцентровими фінансовими потоками.

Якщо говорити про регіональний розвиток ЄС, то чітко можна бачити великий спектр тих індустріально розвинутих та заможних регіонів, що потрапили в зону стаціонарного стану (II квадрант). Регіони Східної Європи, передусім, Румунії, Болгарії, Хорватії та певну частину регіонів Польщі можна ідентифікувати як поки що менш розвинуті регіони-центри, зорієнтовані на ефективність (IV квадрант). Значна кількість регіонів Великобританії, а також окремі регіони Ірландії та Швеції виявляють ознаки інноваційних центрів, розвиток яких швидше за все відповідає умовам реалізації моделі ендогенного економічного зростання Пола Ромера. Ці регіони відносяться до I квадранту.

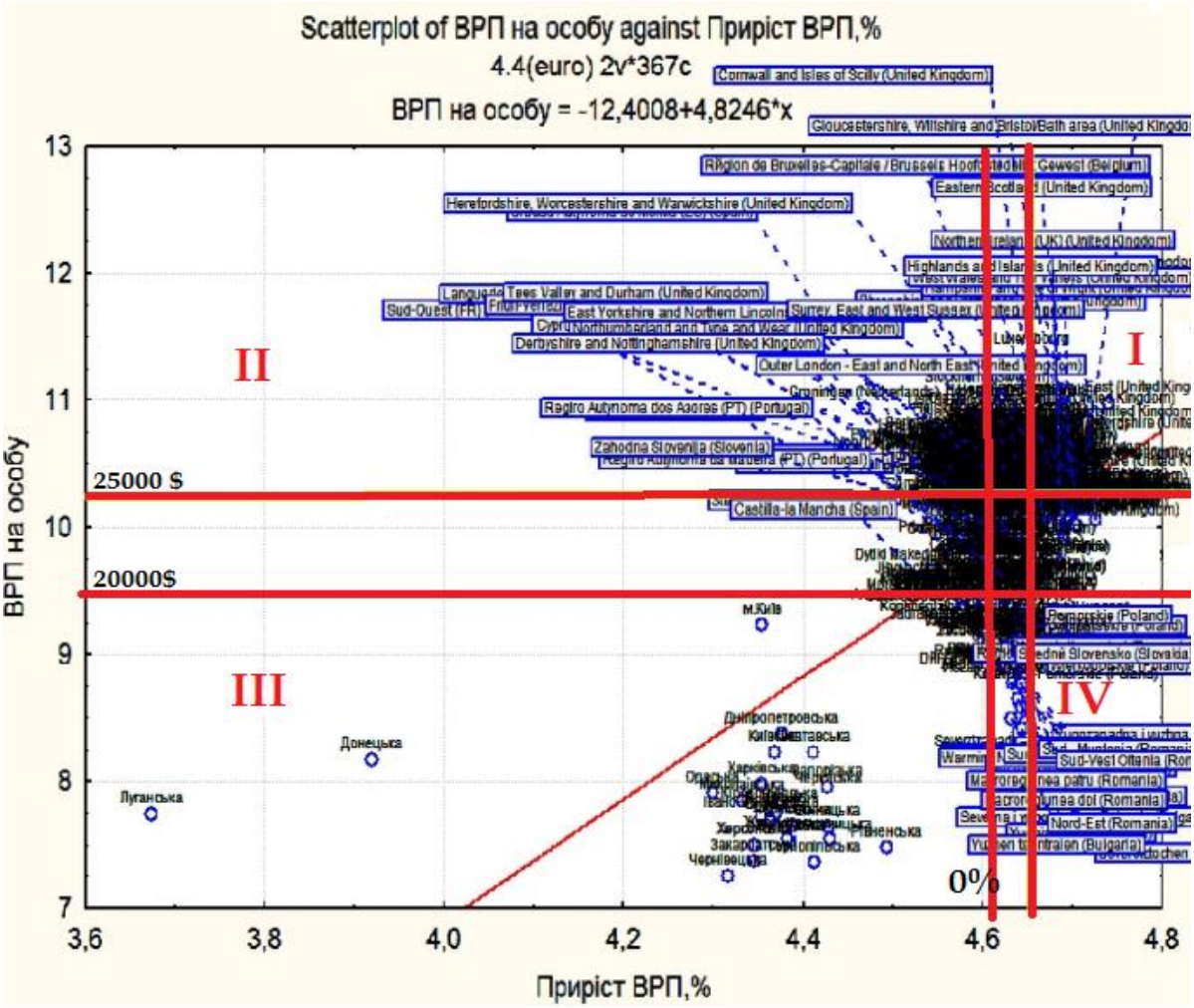

Рис.4. Емпіричне відображення типології регіонів в моделі, що інтегрує регіони ЄС та України за NUTS 2 (з врахуванням валютного курсу української гривни до євро при обчисленні темпів приросту ВРП українських регіонів).

Correlations

		Логарифм ВРП на особу	Логарифм приросту ВРП
Логарифм ВРП на особу	Pearson Correlation	1	,559**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	305	305
Логарифм приросту ВРП	Pearson Correlation	,559**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	305	305

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рис.5. Оцінка економічної конвергенції в моделі, що інтегрує регіони ЄС та України (з врахуванням валютного курсу української гривни до євро при обчисленні темпів приросту ВРП українських регіонів).

Виконання Україною Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з ЄС, особливо в частині статті 145 «Рух капіталу» в контексті пришвидшення лібералізації інвестиційних процесів в реальному секторі, дозволить вирішити гостру проблему знецінення національної валюти та інфляційних процесів, яка є відображенням домінуючої олігополії в первинному та вторинному секторах, існуючої викривленої структури капіталу та примітивної сучасної системи капіталізації української економіки, а також неефективних технологій промислового виробництва, заснованих на пострадянському «специфічному факторі». Слід очікувати в цьому контексті перехід українських регіонів з затяжної периферії III квадранту в IV квадрант економік, зорієнтованих на ефективність.

Список літературних джерел

1. Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, No. 70, Vol.1: 65-94.

2. Dan Ben-David, Michael B. Loewy (2003). Trade and the Neoclassical Growth Model, *Journal of Economic Integration*, 18, 1-16, March 2003.

3. Polpat Kotrajaras (2010). Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Comparative Study among East Asian Countries, *Applied Economics Journal* 17 (2): 12-26

4. Robert E. Baldwin (2002). *Openness and Growth: What's the Empirical Relationship?* In: Challenges to Globalization: Analyzing the Economics, edited by Robert E. Baldwin and L. Alan Winters, the National Bureau of Economic Research, University of Chicago Press, 2004.

5. Viner, J. *The Customs Union Issue*, New York: Carnegie Endowment for International Peace, 1950.

6. Romer, P. M. (1994). The Origins of Endogenous Growth, *The Journal of Economic Perspectives* 8(1): 3

7. Baumol, W. J. (1986). Productivity growth, convergence and welfare: what the longrun data show, *American Economic Review*, 76 (5): 1072-1085.

8. Barro J. Robert, Sala-i-Martin Xavier (1992). Convergence, T*he Journal of Political Economy*, Vol. 100, No. 2.

9. Barro J. Robert, Sala-i-Martin Xavier (1995). Technological Difusion, Convergence and Growth, NBER Working paper No. 5151.

10. Cuadrado-Roura, J. (2001). Regional Convergence in the European Union. From Hypothesis to the Actual Trends, *Annals of Regional Science*, No.35: 333-356.

11. López-Bazo, E. (2003). *Growth and Convergence Across Economies. The Experience of the European Regions*, in Fingleton, B., Eraydin, A. and Paci, R. (eds.) Regional Economic Growth, SMEs and the Wider Europe, Aldershot et al., Ashgate, 49-74.

12. Barbone L. and J. Zalduendo (1996). *EU Accession and Economic Growth: The Challenge for Central and Eastern European Countries*, Washington, D.C.: Central Europe Department, The World Bank, mimeo, 1996, 44 p.

13. Barro R.J. (1991) Economic Growth in a Cross Section of Countries, *Quarterly Journal of Economics*., No.106/2: 407–443.

14. Friedman M.J. (1992). Do old fallacies ever die? *Journal of Economic Literature*, No. 30: 2129-2132.

15. Quah D. (1993). Galton´s fallacy and test of the convergence hypothesis, *The Scandinavian Journal of Economics*, No. 95: 427-443.

Королюк Т.О., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЕКТІВ

Основою модернізації національної економіки виступає розвиток інфраструктури, що вимагає багатомільйонних капіталовкладень. Враховуючи сучасний стан об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури, необхідність будівництва та реконструкції закладів освіти, охорони здоров'я, доріг, об'єктів житлово-комунального господарства, в умовах обмеженості коштів державного та місцевих бюджетів, звуження інвестиційної діяльності публічно-приватне партнерство виступає актуальним інструментом фінансування національних та регіональних інфраструктурних проектів. Це форма співробітництва між публічним та приватним секторами шляхом об'єднання матеріальних та нематеріальних активів задля підвищення якості надання публічних послуг. Реалізація регіональних інфраструктурних проектів сприяє створенню нових робочих місць (що досить актуально для депресивних регіонів), зростанню зайнятості населення, розвитку людського капіталу та врешті мультиплікативному зростанню валового регіонального продукту.

Як засвідчує зарубіжний досвід, найбільш привабливими для інвестора є проекти у сфері транспорту та інфраструктури, менш – у сфері національної безпеки, охорони навколишнього середовища, культури. В розрізі секторної структури європейського ринку публічно-приватного партнерства за вартістю проектів у 2015 р. найбільша частка припадала на транспорт, охорону здоров'я, освіту, послуги загальнодержавного характеру [1].

Регіональні інфраструктурні проекти є значущими для місцевих громад, проте малопривабливими для потенційного інвестора, що пов'язано із високими ризиками та низьким рівнем дохідності. Процеси глобалізації розширюють коло потенційних учасників багатосторонніх публічно-приватних відносин, охоплюючи як внутрішніх інвесторів, так і зовнішніх. У даному контексті варто відзначити міжнародні фінансові організації, такі як ЄБРР, ЄІБ, МБРР, що беруть участь у співфінансуванні інфраструктурних проектів в Україні.

Так, на сьогодні Міністерство інфраструктури України тісно співпрацює із міжнародними організаціями щодо залучення коштів для фінансування розвитку автомобільного та міського, залізничного та водного транспорту. В рамках першого пілотного проекту «Міський громадський транспорт в Україні», над яким наразі працює Міністерство, відібрано спільно з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) проекти по 10 містах України, обсяг фінансування яких складає близько 160 млн. євро [2]. Для порівняння, середня вартість угоди в європейських країнах у першому півріччі 2016 р. складала 194 млн євро [3].

Підписання угоди між Мінінфраструктури та ЄІБ, що відбулося наприкінці 2016 р., передбачає підтримку органів місцевого самоврядування та комунальних транспортних підприємств у залученні пільгових кредитів на оновлення парку громадського транспорту, будівництва та реконструкції наявних трамвайних і тролейбусних ліній, тягових підстанцій тощо. Реалізація зазначеного проекту дасть змогу підвищити якість сервісних послуг різних видів громадського транспорту, забезпечити комфорт та безпеку громадянам, мінімізувати викиди шкідливих речовин в атмосферу, покращити екологічний стан міст, а отже, сприяти сталому розвитку регіонів.

Існують різні моделі публічно-приватного партнерства, від вибору якої залежить ефективність реалізації проекту. У рамках здійснення публічно-приватного партнерства в Україні можуть укладатися концесійні угоди, угоди на управління майном, спільну діяльність та інші. Часто у співпраці державні та приватні партнери використовують одночасно декілька моделей, що залежить від урядової політики, специфіки проекту, виду економічної діяльності (сектору), в якому він реалізується, можливостей та досвіду приватного партнера, джерел фінансових ресурсів. Проте найчастіше використовується концесійна форма публічно-приватного партнерства у реалізації інфраструктурних проектів. При відборі концесіонера беруться до уваги наявність у нього досвіду реалізації подібних проектів, фінансова спроможність (власні та залучені кошти), термін, протягом якого концесіонер зобов'язується завершити проект, величина плати за експлуатаційну готовність об'єкта.

Не зважаючи на певні кроки з боку центральних та місцевих органів влади щодо стимулювання розвитку публічно-приватного партнерства в Україні, дана форма співпраці держави та бізнесу в реалізації інфраструктурних проектів знаходиться на початковій стадії свого розвитку та вимагає, насамперед, законодавчих ініціатив щодо створення чіткого, зрозумілого та прозорого правового поля функціонування.

В Європі публічно-приватне партнерство як інструмент фінансування соціально значущих проектів давно довів свою ефективність. У 2015 р. лідером за кількістю угод публічно-приватного партнерства стали Великобританія, Туреччина, Франція та Німеччина (див. рис. 1). Натомість за вартістю угод найвищі позиції займали Туреччина (9174 млн євро), Великобританія (2409 млн євро) та Франція (1172 млн євро) [1].

Основними джерелами фінансування проектів публічно-приватного партнерства в світі є позикові кошти (фінансові ресурси банків та небанківських фінансових установ), акціонерний капітал (приватні кошти), гранти, субсидії та кредити МВФ [4]. До відносно нових інструментів фінансування угод публічно-приватного партнерства відносяться інструменти сек'юритизації, проектне фінансування. Водночас структура фінансових джерел залежить від сфери реалізації проектів публічно-приватного партнерства, якщо проекти є прибутковими з погляду приватного партнера, то зростає частка акціонерного капіталу.

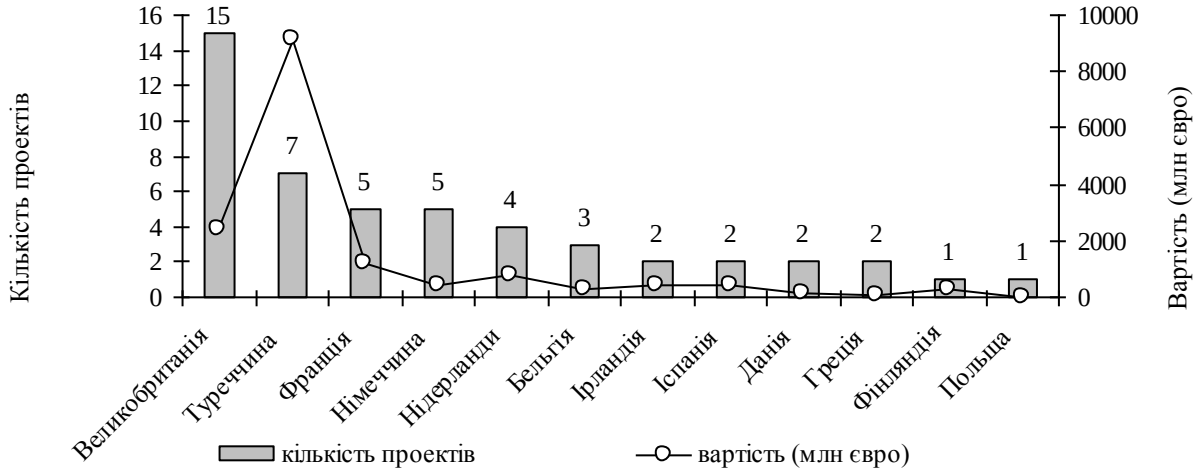

Рис.1. Показники розвитку європейського ринку публічно-приватного партнерства в розрізі країн у 2015 році

Державно-приватному партнерству як формі співпраці характерні потенційні ризики, пов'язані з ефективністю використання державних фінансових ресурсів, політичними, соціальними та економічними труднощами реалізації проекту, якістю роботи приватних партнерів, виконанням зобов'язань тощо. А тому важливо в угодах прописувати чіткі та детальні вимоги щодо звітності приватного партнера, відповідальності, визначити усі можливі непередбачувані обставини в процесі розробки та реалізації проекту.

Зважаючи на суттєві переваги від публічно-приватної форми взаємодії у реалізації регіональних інфраструктурних проектів, варто створити необхідні умови для повноцінного її розвитку в Україні з урахування кращих практик європейських країн. Для цього центральним та місцевим органам влади необхідно:

−запровадити реальні важелі впливу на розвиток публічно-приватного партнерства та забезпечити справедливість у перерозподілі ризиків і доходів між учасниками відносин;

−забезпечити з боку центральних органів влади реальне втілення принципів фіскальної децентралізації, що надасть більше повноважень та фінансових можливостей регіонам щодо реалізації регіональних програм;

−удосконалити механізм управління публічно-приватним партнерством шляхом удосконалення процедури конкурсного відбору приватних партнерів, забезпечення прозорості інвестування, об'єктивної оцінки ефективності проекту та конкретизації переваг участі для приватного партнера, чіткого визначення прав сторін, меж відповідальності та наслідків порушення вимог договору;

−удосконалити механізм фінансування таких проектів шляхом забезпечення адресності бюджетних видатків, залучення до участі банків та небанківських фінансових посередників (шляхом надання гарантій, податкових пільг);

−зменшити кількість бюрократичних процедур, що дасть змогу зменшити витрати коштів та часу.

Водночас варто взяти до уваги, що міжнародні фінансові організації не завжди готові взяти зобов'язання щодо фінансування навіть потенційно привабливих суспільно значущих регіональних проектів в Україні, що пов'язано із економічною та політичною нестабільністю, незацікавленістю надавати доступ до техніко-технологічних інновацій та розвивати українську науку.

Список літературних джерел

1. European PPP Market in 2015: 49 deals / European Investment Bank [Electronic resource]. – Available at: http://www.eib.org/epec/ (Accessed 30 November 2016)

2. Інфраструктурні проекти Міністерства інфраструктури України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtu.gov.ua/timeline/Infrastrukturni-proekti.html

3. Review of the European PPP Market: First half of 2016 [Electronic resource]. – Available at: http://www.eib.org/epec/resources/publications/epec_market_update_2016_h1_en (Accessed 30 November 2016)

4. Коваленко В.В. Методологічні основи фінансування проектів публічно-приватного партнерства / В.В. Коваленко, Д.С. Гайдукович // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2706

Y. Koroliuk,
Doctor of Public Administration, Assoc.Prof.
Chernivtsi Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics

ANN MODELING OF THE BORDERING REGIONS SCENARIOS DEVELOPMENT

The problem of the regional management effectiveness increase is of a prior importance among the aims of the State Strategy for Regional Development on the period up to 2020 [1]. Reaching the aim expects the improvement of the regional development strategy planning system on the state level as well as on the regional one, especially by means of implementation the effective software for defining regional development problems, conducting the analysis and modeling the ways of their solving as the basis for development and making substantiated management decisions.

Another state regional development priority mentioned by the State Strategy is a territorial economic and social integration and spatial development, in particular by realization the measures of the bordering territories development.

Mentioned above problem of the choise of state management improvement mechanisms on the mesolevel determines the main aspects of our research, aimed at identifying the tendencies and developing efficiency methods of regions' management, that have joint borders with the countries of the European Union.

As a main concept of the investigation we have taken a system representation of the social and economic system of Chernivtsi region. For parameters we have chosen 15 regional statistic indices that fully represent economic and social level of the region.

Nine statistic parameters of the World Bank were used as environmental parameters that characterize economic and social status of Ukraine and the bordering neighbours of Chernivtsi region: Romania and Moldova.

So, for making an artificial neural network model analog of Chernivtsi region we have used 42 input and 42 output parameters. The process of the neural network learning foresaw the application on the inputs and outputs the learning selection formed by the shift to one time period of the mentioned above statistical indices during 2005-2015 (the so-called method of succession) [2, p.189-209]. The neural network architecture was expressed in the form 42*5*42*42 and underwent the adequacy verification by means of selection 5% of the data from the learning set as tested ones.

After the successful learning process (with the help of the Back Propagation method [3]) there was formed a scenario conditions for the model application. The advantage of the above described model is the universality of the model instrument setting from the point of view of input and controlled parameters determining. That's why, the main aim of the conditions formation was the necessity of achieving the objective results of fundamental economic and social indices in Chernivtsi region in the case of the following scenarios:

1. Economic and social indices increase in Ukraine and in the neighbouring countries.
2. Economic and social indices increase in the neighbouring countries and decrease of the same indices in Ukraine
3. The dynamics of economic and social indices increase in Ukraine and in the neighbouring countries on the prognosticated level developed for a medium-term prospective (up to 3 years).
4. Maintaining the fundamental environmental indices on the level of 2015 and simultaneous change of some region's indices that are defined as of primary importance in the strategy of its development.

The modeling results allow revealing, for the first time, optimistic, pessimistic and realistic tendencies of a bordering region development that is the consequence of its interaction with environment. Moreover, the model gives the opportunity to show the hidden possibilities (region growths points) and may analyze the perspectiveness of the regional development strategies and their ability to reach aims.

References

1. Про затвердження Державної стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. №385 // Офіційний вісник України. – № 70. – 9 вересня. – 2014. – С. 23.

2. Королюк Ю. Г. Механізми управління розвитком регіональних систем [Монографія] / Ю. Г. Королюк. – К.: Терно-граф, 2011. – 344 с.

3. Pineda F. J. Generalization of backpropagation to reccurent neural networks // In Phys. Rev. Lett. – 1987. – vol. 18. – pp. 2229-2232.

Коценко К. Ф., к.г.н., доцент,
Лукаш І. М., асист., здобувач
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ

Починаючи з 1992 року, коли в Ріо-де-Жанейро було сформульовано поняття «сталий розвиток», все більш очевидною стає залежність шляхів розвитку людства від можливостей та стану довкілля. Упродовж століть людство намагалося здійснювати управління природними процесами, хоча, насправді, управління потребують активні дії суспільства по відношенню до природи. Загострення глобальних екологічних проблем впродовж перших десятиріч XXI століття з особливою силою підкреслюють актуальність ідеї сталого розвитку. Дослідженням проблем сталого розвитку присвячено чимало дослідницьких робіт. Зокрема, значний внесок в дослідження цієї проблеми зробили Б.Данилишин, І.К.Бистряков, Я.В.Коваль, В.С.Міщенко, Л.Г.Мельник, М.А.Хвесик, Josef Fiksel, R.T. Anastasand J.B.Zimmerman, J. Benjusta ін. Ця концепція як наукова ідея має достатньо своїх прихильників і інтерпретаторів, однак з усією очевидністю постала актуальність дослідження запровадження принципів сталого розвитку у виробничі процеси, тобто на локальному рівні – на підприємствах, в компаніях чи організації. З одного боку, саме тут приховано більшість резервів і можливостей для «зеленого» зростання, а з іншого, – гальмування запровадження принципів сталого розвитку на локальному рівні можуть звести нанівець глобальні та національні стратегії.

По відношенню до впливу антропогенної діяльності на довкілля спостерігаються різні підходи, якими керуються держави, компанії, суспільство.1. (Герасимчук И., 2004).

Перший підхід - екологічний нігілізм - полягає в ігноруванні екологічних факторів розвитку і прийняття економічних рішень без врахування екологічних і природно-ресурсних обмежень. Прикладом екологічного нігілізму є заперечення взаємозв'язку між антропогенною діяльністю та глобальними змінами клімату. Американський економіст

Kenneth Boulding запровадив термін «ковбойська економіка» (Cowboy Economics) як відкрита економіка з необмеженими екоресурсами, провівши паралель з поведінкою самотнього ковбоя на рівнинному дикому Заході: його потреби легко задовольняються, а відходи асимілюються в довкіллі. На противагу відкритій ковбойській економіці минулого Kenneth Boulding запропонував інший термін для закритої економіки майбутнього – «економіка космічного корабля» або «економіка астронавта» (Spaceman Economics), яку він визначив як замкнену забруднену екосистему з обмеженими ресурсами, коли суб'єкти вимушені шукати собі місце в циклічній екологічній системі і завжди бути залежними від пункту поповнення енергії.

Другий підхід – неомальтузіанство – вирішення екологічних проблем за рахунок обмеження зростання господарської діяльності і споживання, а це можливе тільки за умови обмеження природного приросту населення.

Третій підхід – «екологічний технократизм» – на противагу неомальтузіанству обґрунтовується можливість вирішити екологічні проблеми за рахунок досягнень науково-технічного прогресу. «Екологічний технократизм» є перспективною концепцією державного та корпоративного управління, яка передбачає, що екологічність товарів та послуг стає важливим чинником конкурентоспроможності. Цей підхід передбачає дотримання вимог застосування найкращих технологій (Best Available Technology) і стимулювання запровадження інновацій, що лежить в основі економічної та екологічної політики більшості західних країн, які вступили в постіндустріальну стадію розвитку.

Четвертий підхід було розроблено на глобальному рівні під егідою ООН – це концепція сталого розвитку (Sustainable Development) – у «Повістці дня на XXI століття» наведено таке визначення сталого розвитку: «…така модель руху людства вперед, при якому досягається задоволення потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь» Сталий розвиток передбачає відповідальність за трансформації не тільки держав і міжнародних урядових і неурядових організацій, але й транснаціональних копаній, підприємств і організацій. На сьогодні існує понад 60 визначень сталого розвитку, в яких домінує або одна із складових розвитку: екологічна, соціальна, економічна або ж йому притаманний комплексний підхід з урахуванням усіх трьох, проте сам термін міцно увійшов в державні документи усіх країн світу та звіти корпорацій. В Україні у 2015 р. була прийнята Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», яка, як відзначається в цьому документі, визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, економічних, соціальних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Одним із важливих положень Стратегії є: «з метою розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав – членів Європейського Союзу необхідно привести систему технічного регулювання у відповідність із європейськими вимогами та завершити реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів». Україна відстає від більшості країн майже за всіма макроекономічними показниками та оцінками, залишається на периферії світових інноваційних систем, що гальмує подальший розвиток.

Одна із умов дотримання принципів сталого розвитку є їх інтеграція у функціонування конкретних локалізованих систем: їх планування, проектування та розвиток. З цією метою цікавим є дослідження американського економіста Josef Fiksel, який простежив сім принципів сталого розвитку в умовах запровадження інноваційної практики в локалізованих системах.

1. Впровадження ідей життєвого циклу (Life-Cycle) в результати розвитку процесів. Життєвий цикл продукту описує період часу, протягом якого він розробляється, попадає на

ринок і в кінцевому результаті, втративши споживчі якості, знімається з ринку. Для цілей сталого розвитку виділяють п'ять етапів життєвого циклу продукту. Деякі з них можуть потрапити за межі даного виробництва.

Перший – придбання матеріалів, компонентів, енергії та послуг, необхідних для виробництва продукції.

Другий – виробництво і (або) монтаж готових виробів, контроль, пакування, нагромадження товарів або підготовка продукції для транспортування.

Третій – транспортування виробленої продукції каналами дистриб'юторів до споживачів.

Четвертий – забезпечення споживачів чи користувачів продукту необхідним обслуговуванням, куди входять доставка, ремонт, заміна та ін..

П'ятий – вторинне використання, утилізація.

2.Оцінка продуктивності ресурсів разом з ефективністю всієї системи. Кожний продукт, процес виробництва чи обслуговування є часткою великої економічної системи, а тому необхідно відстежувати, як вибір окремих проектів може впливати на довкілля при роботі всієї системи. Жоден продукт чи виробничий процес не може розцінюватись як такий, що здатен підтримувати сталий розвиток без оцінки його в широкому контексті. Виклики планування й проектування сталого розвитку вимагають оцінки всієї системи.

3. Вибір відповідної системи оцінювання з метою відображення результатів запровадження життєвих циклів.

4. Напрями підтримки та використання portofolio-стратегії проекту в цілях сталого розвитку: 1) дематеріалізації - врахування стратегії використання мінімізації матеріалів та енергії на кожній стадії формування ресурсного циклу. 2) детоксикації – зведення до мінімуму потенціалу шкідливих речовин для людини та довкілля; 3) ревалоризації використання цінних відходів, матеріалів та ресурсів, що були вже використані; 4) проектування головного захисту і відновлення якостей довкілля як впевненість, що придатність різних типів виробництва є базою для майбутнього процвітання людства.

Існує велика різноманітність стратегій сталого розвитку, до складу яких входять правила проектування у відповідності зі специфікою секторів економіки. Наприклад, вчені Anastas і Zimmerman опублікували загальні принципи розвитку зеленої економіки, які можуть бути використані як на мікро-, так і на макрорівнях.

Таблиця 1

Основні типи методів, що використовуються для окремих цілей сталого розвитку

	Відбір і порівняння	*Виконання оцінки*	*Аналіз збуту/обміну*
Реальна оцінка	Прийняття необхідних умов	Функціональне тестування	
Якісна оцінка	Базові критерії контролю	Індекси якості	Матриця розрахунків
Аналіз довкілля	Індикатори «екологічний слід»	Оцінка довговічності циклів	Передбачення можливості імітацій
Ризик аналізів	Оцінка загроз	Оцінка ризиків кількості (обсягів виробництва)	Оцінка інтегральних ризиків
Фінансовий аналіз		Розрахунки довговічності циклів	Аналіз Ціни/прибутків

5. Використання аналітичних методів для оцінки управлінських рішень з питань ефективності виробництва та продажу/обміну;

Основні типи методів, що використовуються для окремих цілей сталого розвитку: *відбір та порівняння* (прийняття необхідних умов, базових критеріїв контролю індикаторів «екологічний слід», оцінка загроз), *оцінка* (функціональне тестування матеріальної складової, оцінка якості продукції, оцінка довговічності циклів, оцінка ризиків масштабів виробництва, розрахунок життєвої тривалості циклів); *аналіз збуту та обміну* **(** розробка матриці рахунків, передбачення імітацій, оцінка інтегральних ризиків, аналіз ціни/прибутків). Картка рахунків для матеріального виробництва в цілях сталого розвитку.

Таблиця 2

Дванадцять принципів зеленого проектування [7]

1.	Проектувальникам потрібно докладати зусилля, щоб гарантувати становище, при якому матеріали та енергія на вході та на виході забезпечують максимальну безпеку.
2.	Краще попередити витрати, ніж оплачувати збитки чи проводити очистку після того, як запущені виробничі процеси.
3.	Збагачення та очищення повинні проектуватися з мінімальною массою, енергією та матеріалами.
4.	Товари, процеси та системи повинні проектуватися з мінімальною массою, об’ємом та енергією.
5.	Продукція, процеси та системиповинні бути вилученими швидше, ніж були втягнені шляхом використанняенергії та матеріалів.
6.	Впровадження ентропії та складності повинно мативигляд як капіталовкладення (інвестиції), коли здійснюєтьсявибір на повторневикористання, утилізація відходів чи інша вигідна можливість.
7.	План довговічності, не бесзсмертя, повинен бути метою проекту.
8.	Рішення, прийняте з необхідності чи можливості, коли тільки одна частина задовольняє усіх, повинен розцінюватися як недолік.
9.	Проектування продукції, процесів і систем повинні мати зв’язок та інтегруватися з можливими потоками матеріалів та енергії.
10.	Матеріали в багатокомпонентній продукції повинні бути зведені до мінімуму, щоб сприяти демонтажу та цінному збереженню.
11.	Продукція, процеси і системи повинні проектуватися для виконання в комерційних процесах «післяжиття»
12.	Матеріали та енергія на вході повинні бути швидше відновлювальними, ніж вичерпними.

6. Використання інформаційних технологій та програмне забезпечення потенційних можливостей виробництва в цілях сталого розвитку;

7. Пошуки натхнення від природи в процесі проектування виробничих процесів і систем.

Для використання принципів сталого розвитку вкрай необхідним є запровадження на підприємстві, в компанії, організації чи локальній виробничій мережі системи екологічного менеджменту.

Список літературних джерел

1. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування. Київ: РВПС, 2008. – 280 с.

2. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку. Посібник для післядипломної освіти. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 325 с.

3. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій./ підзаг. ред. Б.М.Данилишина. К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.
4. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник. / Под. Ред. Л.Г.Мельника и Л.Хенса. Сумы: ИДТ «Университетская книга», 2007. – 1120 с.
5. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». http://protokol.com.ua.ua/pro_strategiyu_stalogo_rozvitku_ukrain..
6. Fiksel Josef. *Design for Enviroment*. Second Edition. New-York: McGrawHill, 2007.
7. Anastas, R.T. and J.B. Zimmerman. Design Through the 12 Principles of Green Engineering. *Environmental Science &Technology*. March 1, 2003.
8. Benjus. J. *Biomimicry: Innovation Inspired by Nature*. New York: William Morrow, 1997.
9. United Nations Environment Programme, Division of Technology, Industry, and Economics, Product-Service Systems and Sustainability, Paris, France, 2002.

Лисак В.Ю., к.е.н., доц.
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМИ ТА ФАКТОРИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ РЕГІОНУ

Теоретичні дослідження міграційних процесів індустріального світу були розпочаті ще в XIX ст., тоді ж, в 1885 році англійським вченим Е.Г. Равенштейном були сформульовані одинадцять міграційних законів, які він вивів розглядаючи міграції у Великобританії й Північній Америці. Ці закони справедливі й сьогодні, що свідчить про їх об'єктивний характер, а значить і можливість впливу на їх перебіг. Саме тому на них базуються багато теорій в міграціології. Основними з них є наступні: найбільше міграцій здійснюється на короткі відстані; чим крупніше територіальний центр, тим він більше привабливий для мігрантів; кожному міграційному потоку відповідає свій контрпоток; зростання великих міст більшою мірою обумовлений міграцією населення, ніж природним приростом; масштаби міграції зростають із розвитком промисловості й торгівлі й особливо з розвитком транспорту; економічні причини міграції є визначальними [1].

Взагалі, термін «міграція» походить від латинського слова migratio, що означає переміщення, переселення.

Вперше поняття «міграція» вводить у науковий вжиток у кінці XIX століття англійський учений Е. Равенштейн (1834—1913) у роботі «Закони міграції». Автор розглядає міграцію як безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру [2, с. 36].

Демографічні процеси, які відбуваються в Україні останнім часом, мають чималий вплив на економічний та соціальний розвиток регіонів. В умовах загострення економічної кризи збройного конфлікту на Сході країни, набуло широкого розповсюдження таке явище як міжрегіональна міграція. Чимало українців в пошуках кращої долі покидають країну. Це явище негативно впливає на розвиток не тільки національної економіки, але й створює чимало соціальних проблем на регіональному рівні. Спостерігається становлення покоління соціальних сиріт, які при живих батьках не відчувають батьківської опіки, проживаючи з дідусями та бабусями.

Беручи до уваги різні сторони впливу міграційних процесів на якість життя населення регіону й країни, можна визначити критерії державної підтримки груп мігрантів, зокрема прагнення до самореалізації на новому місці проживання; перевага в мотиваційній системі мігранта щодо проживання на новій території.

Хмельницька область являє собою відносно відокремлену, однак відкриту відтворювальну соціально-економічну систему. Основною метою державної політики має бути забезпечення гідного рівня життя мешканців відповідного регіону з урахуванням місцевої специфіки.

У процесі дослідження нами було проведено аналіз міграційних рухів населення Хмельницької області. Результати дослідження свідчать про те, що Хмельницька область виступає постачальником робочої сили в інші регіони України, що зменшує чисельність і масштаби людського капіталу регіону.

Таблиця 1

Динаміка міграційних рухів населення Хмельницької області у 2005 – 2014 рр, осіб

Рік	Міжрегіональна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	приріст (скорочення)
2005	7843	10801	-2958
2006	8153	10168	-2015
2007	8243	9127	-884
2008	8444	9439	-995
2009	8181	8764	-583
2010	8548	9359	-811
2011	8413	9967	-1554
2012	8719	9725	-1006
2013	8160	9331	-1171
2014	7602	7952	-350

Складено на основі джерела [6, с. 237]

Аналіз даних таблиці табл. 1 дають підстави стверджувати, що Хмельниччина щороку втрачає значну кількість працездатного населення через міграцію саме всередині країни. Працездатне населення покидає регіон в основному через пошук роботи. Останнім часом багато населення виїжджає в такі міста як Київ, Одеса, Харків та інші, оскільки в великих мегаполісах є шанс знайти хоч якусь роботу, що дає можливість отримати кошти на утримання сімей. Дані свідчать про те, що з кожним роком кількість осіб, які покидають межі області, збільшується на регіональному рівні. З огляду на цю тенденцію слід вжити заходів, які допоможуть зберегти наявний людський капітал. Серед них наступні: сприяти збільшенню заробітної плати населення регіону, забезпечити умови створення додаткових робочих місць, сформувати ефективну систему підтримки малого та середнього бізнесу регіону, поліпшувати інвестиційний клімат регіону шляхом залучення додаткових інвестицій в реальний сектор економіки.

Міграційні процеси формуються під впливом багатьох факторів, обставин та ситуацій, але головними каталізаторами посилення трудової міграції нині виступають, з одного боку, незадовільний попит на робочу силу та низький рівень оплати праці в Україні, а з іншого, – приваблива матеріальна оцінка трудової діяльності та зростання попиту на працю іноземців за кордоном [3, с. 32].

Одним з ключових факторів, що змушує населення покидати регіон, є неможливість реалізації набутого людського капіталу на практиці через високий рівень безробіття. Досить часто роботодавці ставлять завищені вимоги до потенційних працівників саме через велику пропозицію робочої сили на ринку.

Показники міграційної рухомості впливають на стан і розвиток людського капіталу в частині, коли населення переїжджає в регіони, де праця оплачується краще, є можливості до самовираження та самореалізації, більш зручні умови праці, місцевість сприяє зміцненню здоров'я або його підтриманню тощо. Отже, міграції є важливим складником демографічної ситуації, впливають на характер демографічного розвитку, взаємопов'язані з процесом формування та розвитку людського капіталу [4, с. 33].

За даними соціологічних досліджень, основним чинником мобільності осіб з відповідним загальноосвітнім рівнем є їх молодість. Прагнення перейти з одного підприємства на інше або переїхати в іншу місцевість є обернено пропорційним вікові працівника. Період інтенсивного переходу з одного місця роботи на інше звичайно закінчується у віці 24-26 років. Працівники вищої кваліфікації змінюють місце роботи рідше, ніж нижчої. Низька заробітна плата є однією з причин зміни місця роботи. Працівники, які не мають на даному підприємстві перспективи зростання, часто значно мобільніші за тих, у кого є такі перспективи [5, с.29].

Світова економічна криза не могла не позначитись на економічному та соціальному розвитку регіону. В економіці регіону спостерігається падіння обсягів виробництва майже в усіх секторах. Це, своєю чергою, вплинуло на скорочення попиту на робочу силу, знизився рівень зайнятості, насамперед, у таких секторах, як промисловість, сільське господарство, будівництво, котрі традиційно визначали структуру ринку праці області.

Однак, на жаль, є і негативні моменти міграційних процесів, зокрема скорочення людського капіталу внаслідок розриву сімейних зв'язків, відстрочення шлюбів та народження дітей, труднощів переїзду та адаптації до нових умов життя, що негативно впливає на здоров'я мігрантів та частоту їх захворюваності. Отже, міграції є складником демографічної ситуації, які впливають на характер демографічного розвитку, взаємопов'язані з процесом формування та розвитку трудового потенціалу [4, с. 33].

Проблемою міграції є і те, що велика кількість осіб, які покидають межі регіону та країни, є люди високоосвічені, як правило вони мають вищу освіту та є висококваліфікованими фахівцями в різних секторах економіки, що призводить до «витоку мізків». Однак, як правило трудові мігранти працюють не за професією, а виконують низькокваліфіковану роботу. Ситуація, яка склалась, не може позитивно вплинути на покращення економічного та соціального стану регіону.

Серед основних ключових факторів, що впливають на еміграцію з регіону, слід виділити такі: економічна нестабільність; низька якість життя; низька заробітна плата; обтяжлива система оподаткування; низький рівень системи освіти; недоступна або малодоступна система охорони здоров'я; погані умови праці; відсутність можливостей для професійного росту та реалізації креативного потенціалу; політична нестабільність; відсутність демократичних перетворень; корумпованість влади; несприятлива екологічна ситуація тощо.

На нашу думку, для поліпшення ситуації, яка склалась, необхідно перш за все вжити наступних заходів:

−державне регулювання зайнятості в регіоні;

−надання ситимулів підприємствам, які здійснюють працевлаштування вперше;

−поліпшення податкового законодавства та сприяння розвитку малого підприємництва;

−юридичний супровід тих, хто хоче відкрити приватне підприємство;
−покращення співпраці навчальних закладів з роботодавцями.

Як показали результати дослідження в регіоні склалась несприятлива економічна та соціальна ситуація, яка не сприяє позитивним трендам міграційних процесів.

Список літературних джерел

1. Simon J.L. The Economic Consequences of Immigration / J.L. Simon. — N.Y., 1989. — P. 15–18.
2. Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н.Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення / В.М. Ніколаєвський, Н.Є. Прохоренко // Вісник міжнародного слов'янського університету.— 2009. — Т. 12. — №1. — С. 34-39.
3. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферу в Україні: соціальна експертиза: монографія / [О.І. Амоша, О.Ф. Новикова, В.П. Антонюк, Л.В. Шаульська, та ін.]. – Донецьк, НАН України. Ін-т економіки пром-сті, 2006. – 208 с.
4. Назарова Г.В. Формування та розвиток людського капіталу корпоративних підприємств. Наукове видання / Г.В. Назарова., Н.Л. Гавкалова., Н.С. Маркова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 240 с.
5. Буркинський Б.В., Нижник В.М., Ніколайчук М.В. Ефективність використання трудового потенціалу: теорія і практика: монографія /Б. В. Буркинський, В. М. Нижник, М. В. Ніколайчук. – Хмельницький: ХНУ, 2009. – 223 с.
6. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2014 рік. – Хмельницький, 2015. – 404 с.

Луцків О.М., к.е.н., с.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

За роки незалежності в економіці України виникли значні структурні диспропорції які є основним стримуючим чинником динамічного розвитку регіонів країни. В структурі економіки українських регіонів наразі переважають низькотехнологічні сфери економічної діяльності 3-го і 4-го технологічного укладів з низьким рівнем залучення інтелектуального потенціалу, а питома вага продукції машинобудування, що є основою інноваційного розвитку, є нижчою ніж у розвинутих країнах світу у 2-3 рази. Ситуація, що склалася в економіці, обумовлює необхідність здійснення позитивних структурних зрушень в контексті трансформації економіки, спрямованої на диверсифікацію її структури, надання пріоритету розвитку наукомістким секторам, високотехнологічним та конкурентоспроможним сферам економічної діяльності, які вироблятимуть продукцію з високою часткою доданої вартості. Для того щоб подолати наявні структурні диспропорції і мати змогу українським товаровиробникам успішно конкурувати на світовому ринку, сьогодні назріла гостра потреба у виробленні і реалізації дієвої регіональної інноваційної політики.

Зазначимо, що регіональна інноваційна політика повинна містити нові підходи та механізми розвитку. Вона має, як і будь-який інший напрям регіональної політики, враховувати методологічний арсенал регіональної політики і формуватись з врахуванням основних положень макроекономічних та інших теорій регіоналістики.

Реалізація регіональної інноваційної політики передбачає використання методичних підходів, що забезпечують узгодження інтересів суб'єктів господарювання на даній території з цілями її економічного і соціального розвитку. Серед функцій, які надані регіонам, найбільший інтерес, з погляду впливу на розвиток інноваційних процесів у регіоні і їх активізації, є розробка програм економічного та соціального розвитку регіонів і організація контролю за їх виконанням. На регіональному рівні визначаються пріоритети інноваційною розвитку регіону, формуються й реалізуються регіональні програми, можуть вводитися в рамках його компетенції додаткові податкові стимули, інші механізми впливу на розвиток інноваційних процесів у регіоні. Саме в програмах інноваційного розвитку і закладаються основи для формування регіональної інноваційної політики [1].

На сьогоднішній день основною стратегічною метою розвитку українських регіонів має бути високотехнологічна модернізація всіх секторів економіки та перехід до інноваційної моделі розвитку. Слід відзначити, що сьогодні українські регіони можуть самостійно визначати модель інноваційного розвитку їх економіки з огляду на наявні їх ресурсні можливості. Так, одні регіони мають достатню науково-дослідну базу для розробки інноваційних технологій, які затребуванні на даній території, а інші навпаки повинні закуповувати іноземні або розвинені в іншому регіоні технології. Основною перешкодою активізації інноваційної діяльності є відсутність належних фінансових коштів, недосконала податкова та кредитна система. На жаль, найближчим часом ситуація в інноваційній сфері суттєво не покращиться навіть зі вступом у січні 2016 року в дію Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з ЄС. Україні буде дуже важко дотягнутися до рівня інноваційного розвитку європейських країн, навіть якщо вона і матиме певні преференції у цій сфері.

Пріоритетні напрями інноваційного розвитку регіонів повинні визначатися, виходячи із секторальної структури та економічної кон'юнктури. Так, наприклад, серед визначальних пріоритетів в Регіональній програмі інноваційного розвитку Львівської області [2] не акцентовано увагу на розвитку в регіоні, зокрема, м. Львові ІТ сектору та формуванні нових форм просторової організації бізнесу (технопарків, технополісів, венчурних фірм, логістичних центрів), які вже сьогодні відіграють визначальну роль у забезпеченні інноваційного розвитку регіону. Так, м. Львів є одним із ІТ-лідерів в Україні, після м. Києва та м. Харкова. Разом з тим, за кількістю ІТ-спеціалістів на особу Львів посідає перше місце в Україні (0,018 на одного мешканця), тоді як, наприклад, у Дніпропетровську – лише 0,008 на одного мешканця. В ІТ-секторі міста задіяні більше, ніж 12 тисяч працівників. Виникнення потужної ІТ-сфери на теренах Львівщини зумовлено не тільки наявністю необхідної кількості фахівців, а й системи їх підготовки. Так, вищі навчальні заклади області готують 1800 бакалаврів (із магістрами ця кількість становить 2,5 тисяч) фахівці, які можуть працювати у сфері ІТ-технологій. Лідерами за кількість ІТ-спеціалістів є ЛНУ ім. І. Франка та НУ «Львівська політехніка». Щорічний оборот ІТ-секторі в Львові за обсягом приблизно дорівнює бюджету Львівської області [3]. Тобто функціонування ІТ-підприємств не лише надає додаткові робочі місця з високим рівнем оплати праці, а й гарантує постійні надходження до місцевих бюджетів. Слід відзначити, що ці надходження були б значно більшими за умови унеможливлення тіньової оплати праці спричиненою недосконалою системою оподаткування доходів.

Слід зазначити також і той факт, що на даний час завершується етап переговорів по організації ІТ-парку неподалік аеропорту у Львові. Тобто місцева влада сприяє подальшому розвитку цієї сфери та створює належні умови для залучення спеціалістів як з України, так і Східної Європи.

На сьогоднішній день у Львівській області ефективно функціонують і науково-технологічні парки «Яворів» та «Самбір», почалося будівництво технопарку «Рясне-2». Основною метою їх діяльності є залучення інвестицій, забезпечення сприятливих умов для функціонування та розвитку промислових підприємств, покращення інвестиційного клімату, підвищення конкурентоспроможності території, створення нових робочих місць, збільшення надходжень до міського та державного бюджетів, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури. Наприклад, технопарк «Яворів» займається впровадженням науково-технічних розробок у виробництво та виведенням їх на ринок через середні та малі підприємства і надає послуги, пов'язані з забезпеченням правового, маркетингового, комерційного та експертного супроводу інноваційного та інвестиційного процесу, координації діяльності наукових, виробничих і фінансових інституцій в сфері розробки та впровадження інвестиційних та інноваційних проектів, створює інвестиційно-привабливі території для залучення іноземних інвестицій. Вище наведені факти є свідченням того, що саме ці сфери економічної діяльності повинні бути першочерговим пріоритетним напрямом активізації інноваційного розвитку регіону.

Загалом слід відзначити, що інноваційна політика не має охоплювати всі напрями науково-технічного розвитку, а бути спрямованою лише на стратегічно орієнтовані інноваційні можливості регіону. Регіональна інноваційна політика повинна бути важливим інструментом регіональної влади, спрямованим на підтримку розвитку високих технологій, створення сприятливого економічного середовища і умов для підвищення інвестиційної активності в науково-інноваційній сфері, а також орієнтованим на концентрацію наукового потенціалу на конкретні потреби регіону.

Список літературних джерел

1. Луцків О.М. Регіональна інноваційна політика: особливості формування та проблеми реалізації / О.М. Луцків // Регіональна економіка, 2015. – №2. – С. 153-162.

2. Регіональна програма інноваційного розвитку Львівської області на 2013–2015 роки / [Електронний ресурс].Режим доступу: http://cstei.lviv.ua/upload/pub/Innov/13866 29428_55.pdf.

3. Веселовський С. 5 фактів, завдяки яким Львів став ІТ-столицею України / С.Веселовський [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/ 5_faktiv_zavdyaky_yakym_lviv_stav_itstolytseyu_ukrainy

Панкратов О.М., к.т.н., доц.
Шалаєва Т.П., асист., здобувач
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА ЗБИТКІВ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ – ЕТАП ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Статистика свідчить: починаючи з середини XX сторіччя щільність негативних природних явищ має позитивну динаміку. За останні 10 років кількість природних катастроф, порівнюючи з минулими роками, збільшилася у тричі, а збитки від них − у дев'ять разів. Деякі країни світу втрачали до 5% валового національного продукту. В зв'язку з цим економісти все більше переконуються в тому, що існують прямі і зворотні зв'язки між вибором оптимальної стратегії розвитку регіону та збитками, які очікуються від

надзвичайних ситуацій (НС). Тому оцінка і прогноз показників економічного та соціального розвитку регіонів вимагає обов'язково враховувати ці втрати. Крім того, облік збитків від НС дозволяє визначати розмір необхідних фінансових резервів, які прийдеться використовувати разом з позабюджетними механізмами, такими як страхування, залучення спеціальних позабюджетних фондів та іншими, для організації та здійснення заходів запобігання, захисту і ліквідації наслідків природних небезпек. Схема розрахунків показників економічного та соціального розвитку регіонів в даному випадку повинна включати оцінку величини збитків, що відшкодовується, а також розмір виплат за використання відповідних механізмів фінансування заходів ліквідації наслідків дії стихії.

Важливою складовою процедури обліку збитків від НС в регіоні є оцінка ефективності запобіжних заходів щодо зниження чисельності та ступеня тяжкості природних загроз. Зовсім недавно вони розглядалися окремо від завдань прогнозування показників економічного та соціального розвитку регіонів та оцінки ефективності системи відшкодування збитків від НС. В загальному випадку запобіжні збитки слід оцінювати як функцію витрат на заходи попередження НС. Тоді модель прогнозу розвитку регіону на першому етапі має забезпечити включення низки показників економічного та соціального розвитку без обліку збитків від НС, на другому – здійснити оцінку збитків від НС, в тому числі й на їх запобігання та (чи) пом'якшення. Третій і четвертий етапи присвячуються вибору ефективної схеми впливу, наприклад, розмір виплат на відшкодування коштів, використаних позабюджетними механізмами і оцінки розмірів збитків, що є не відверненими. Надалі ця інформація передається у перший блок, де прогноз розвитку регіону корегується з урахуванням отриманих даних щодо збитків та системи їх відшкодування.

Очевидно, що необхідною умовою виконання завдань прогнозування економічних та соціальних наслідків виникнення і розвитку НС має бути створення системи збору та узагальнення фактичної і прогнозованої інформації щодо економічного збитку на рівні первинної ланки, а саме на підприємствах, регіональних територіальних утвореннях, спеціальних об'єктах. Ця інформація повинна охоплювати всі складові втрат. Головне завдання щодо формування показників економічного збитку на первинному рівні може бути покладено на бухгалтерські та планово-економічні підрозділи підприємств, економічні служби регіональних органів управління, територіальні органи служби надзвичайних ситуацій (СНС). Опрацювання первинних даних має здійснюватися за однозначною методикою, наприклад, оголошеною Постановою Кабінету Міністрів України від 15. 02. 2002 року № 175.

Розв'язати цю проблему можливо лише завдяки існуванню системи тотального збору даних про економічні об'єкти регіонів і залученням спеціального органу.

Для кількісної оцінки імовірності можливих економічних збитків від НС природного характеру має здійснюватися аналіз природних ризиків. Кінцевою метою цього заходу є розробка управлінської функції, яка повинна мінімізувати наслідки стихійного лиха.

Разом з тим, управління природними ризиками неможливо без інформаційної підтримки підготовки і прийняття управлінських рішень. Для цього здійснюється моніторинг стану природного середовища, об'єктів техносфери і прогнозування наслідків природних загроз. Рішення цього завдання під силу лише міжвідомчій системі моніторингу, лабораторному контролю і прогнозування розвитку НС. Вона може формуватися як інформативно-аналітична підсистема СНС, що об'єднує зусилля функціональних і

територіальних підсистем СНС в частині прогнозування НС та їх економічних та соціальних наслідків. Можна прийняти, що її головними завданнями будуть:

−збір, опрацювання, аналіз і узагальнення даних про енергоємні процеси на земній кулі та навколо неї з метою виявлення аномалій як передумови небезпечних природних явищ;

−прогноз, виявлення та оцінка небезпечних природних процесів і явищ;

−систематичне визначення фонових параметрів стану довкілля;

−спостереження, прогноз та оцінка трансграничних і трансрегіональних переносів небезпечних речовин;

−лабораторний контроль, своєчасне виявлення радіоактивного, хімічного і біологічного зараження питної води, продуктів харчування, об'єктів середовища;

−оцінка стану середовища існування людей і складання екологічних, метеорологічних, сейсмічних й інших карт для окремих територій та регіонів;

−оперативний збір, опрацювання і направлення в органи влади інформації про потенційно небезпечні об'єкти – джерела НС;

−обґрунтування заходів із запобігання НС і пом'якшення їх соціально-економічних наслідків;

−прийняття невідкладних заходів щодо захисту населення і територій від радіоактивних, сильнодіючих отрутних речовин і біологічних засобів;

−контроль за динамікою виробничих процесів на підприємствах;

−своєчасне виявлення, ідентифікація і прогнозування розвитку аварій і техногенних катастроф;

−оцінка ступеня небезпеки, що утворюється при нормальному функціонуванні промислових і дослідницьких об'єктів.

Створення комплексної моніторингової системи з прогнозування НС природного (та й антропогенного) характеру значно збільшить ефект зниження ризиків за рахунок точності і своєчасності прогнозів, а оцінка показників економічного та соціального розвитку регіонів, в яких враховані втрати від НС, стане більш адекватною.

Поліщук Є.А., к.е.н., доцент
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

БАНКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

На сьогоднішній день в Україні хоч банки і скорочують філіальну мережу, втім вона й досі вважається роздутою. Причиною розширення мережі до кризи 2008 року був бум продажів фінансових установ іноземним інвесторам, які, своєю чергою, ставили за умову наявність гарно розвинутої мережі торгових точок. В основу їх регіональної інвестиційної політики (навіть важко назвати її так) лягало і лягає залучення фінансових ресурсів, які потім перенаправляються у регіон, де розташований головний офіс, що фактично знекровлює фінасову систему регіона-постачальника. Зниження рівня інвестиційної привабливості регіонів-постачальників фінансових ресурсів є більш, ніж очевидним. Так звані системні банки не тільки не примножують інвестиційний потенціал регіону-постачальника, а навпаки пригнічують його, оскільки регіональна політика мережевих банківських установ в Україні

носить, як це не парадоксально звучить, «…централізований характер» [1, с. 56]. Це відбувається внаслідок того, що філіальна мережа орієнтована на просування споживчого кредиту – він є менш затратним з огляду на коротші терміни розгляду кредитної заявки, оскільки такі кредити є типовими. Натомість, корпоративне кредитування вимагає індивідуального підходу: насамперед це стосується оцінки застави, бізнесу тощо, що вимагає значних часових та трудозатрат.

На жаль, регіональна інвестиційна політика українських банків не є ефективною з точки зору спрямованості на «…соціально-економічний розвиток регіону…» [2], оскільки, акумулюючи фінансові ресурси населення, не інвестують їх у проекти цього ж регіону. Іншими словами соціальна відповідальність банків України знаходиться на надзвичайно низькому рівні. Це свідчить про недостатнє сприйняття українськими банками соціально-економічних проблем регіонів України.

Поверхневе оцінювання регіональних ринків, нехтування економічними особливостями регіонів країни є характерним для переважаючої більшості банків України. Дана проблема спостерігається також на етапі планування (тактичного та/або оперативного) діяльності банківської установи. Все це обґрунтовує необхідність проведення наукових досліджень у даному напрямі, враховуючи тісний зв'язок між якістю планування, фінансовою ефективністю та конкурентоспроможністю банку [3].

Іншими словами, для українських банків, які організовують свою діяльність у регіонах країни через систему регіональних підрозділів, не є пріоритетним напрямом вивчення умов їх функціонування у зовнішньому середовищі. Втім, від того, як побудована мережева структура банку, прямо залежить ефективність його діяльності.

Не переймаються вітчизняні банки і напрямами вкладання коштів позичальниками. Своєю чергою, останні витрачають позичкові ресурси здебільшого не на інвестиційні цілі. Таких лише 7% [4, с.8], які спрямовують кредитні ресурси на придбання, оновлення та реконструкцію основних фондів.

Разом з тим, банкам важко здійснювати свою інвестиційну діяльність в регіонах з огляду на скорочення обсягів залучення ресурсів протягом 2015-2016 рр. Їх низька інвестиційна активність у цьому напрямі гальмує і розвиток регіонів. Це призвело до переміщення грошей – потенційних депозитних ресурсів - у позабанківський сектор.

Банки не надають відкритої інформації щодо кредитування або прийому вкладів у тому чи іншому регіоні, особливо це стосується системних банків.

Варто перевірити тезу про те, що банки, що присутні на регіональному ринку, здійснюють викачку грошей з визначеного регіону. Для цього порівняємо депозитну базу та сукупні кредитні портфелі умовно регіональних банків та системних банків.

Так, наприклад, банківські установи, що зареєстровані в Одеській області, залучили всього 17418,261 млн. грн. (5291,379 від юридичних осіб та 12126,882 від фізичних осіб), а надали кредитів 3433,0 млн. грн., що менше, ніж у 5 разів від суми залучених коштів. Щодо Львівської області, то ситуація така: коштів там залучено 1855,030 млн. грн. (1217,446 млн. грн. від фізичних осіб, а від юридичних – 637,584), кредитів надано 2714,24 млн.грн. Не дуже відрізняється стан й у Харківській області. Так, прийнято всього депозитів 8115,155 млн. грн. (3323,345 млн. грн. від фізичних осіб, та 792,160 млн. грн. від юридичних), а надано кредитів – 3389,50 млн. грн. [5]

Різниться ситуація у Дніпропетровській області. Там залучених депозитів від юридичних осіб (6293,661 млн. грн.) більше, ніж фізичних (5334,539 млн. грн.), хоча загальної картини не змінює: обсяги кредитування є меншими (7450,74 млн. грн.) [5], ніж обсяги залучених коштів у 1,5 рази.

Тож, можна сказати, що дійсно в усіх цих регіонах банки займаються фактично грошовим знекровленням, що зменшує інвестиційний потенціал регіону.

Щодо системних банків, то тут картина є діаметрально протилежною: так залучено коштів тут менше (365041,175 млн. грн.), ніж наданих кредитів (487657,38 млн. грн.). Співвідношення є 1,33.

Позаяк можна припустити, що корпоративне кредитування умовно регіональних банків хоч і відрізняється від кредитування фізичних осіб в рази, водночас, воно є значно мешним від обсягів залучених ресурсів. Разом з тим постає завдання перед нами щодо визначення залежності індексів інвестиційної привабливості регіонів від обсягів наданих кредитів умовно регіональними банками. Для цього спробуємо побудувати модель залежності індексів інвестиційної привабливості регіонів від обсягів корпоративного кредитування (див. Рис. 1)

Як свідчить аналіз індексів інвестиційної привабливості обраних регіонів до обсягів кредитвування юридичних осіб умовно регіональними банками, звязок між цими двома показниками хоча й є, але дуже незначний (R2=0,31). Це значить, що у формуванні інвестиційної привабливості регіонів участь банків є мізерною, майже непомітною.

Неоднорідність розподілу банків за регіонами свідчить про те, що вони намагаються провести територіальну диверсифікацію своєї діяльності та вийти за межі регіонів.

Регіональний розподіл банківських установ свідчить про нерівномірність надання окремих видів послуг або навіть про їх цілковиту відсутність у багатьох регіонах.

Рис. 1. Модель залежності індексів інвестиційної привабливості регіонів від обсягів корпоративного кредитування*.

*Складено автором на основі [5]

Якщо подивитися на закордонний досвід у цьому питанні, то, наприклад, у Німеччині, незважаючи на високу концентрацію фінансів у Франкфурті-на-Майні, на регіональні банки припадає більш ніж 50% активів банківської системи. В Італії фінансова столиця Мілан контролює не більше 38% активів [6, с.204]. Як бачимо, у жодній країні з числа економічно розвинутих чи з економікою перехідного типу немає подібної концентрації банківських установ та диспропорції між розміщенням виробничих сил і концентрацією капіталу. Тож, це доводить про необхідність збалансованого розвитку банківської справи в Україні задля ефективного обслуговування реального сектору економік регіонів.

Як бачимо регіональна інвестиційна політка системних банків значно відрізняється від політики умовно регіональних банків. Аналіз підтвердив, що системні банки орієнтовані на споживче кредитування, яке апріорі не бере прямої участі у формуванні інвестиційної привабливості регіонів. Тож для економічного розвитку їх діяльність не є стратегічною.

Умовно регіональні банки більше адаптовані під діяльність суб'єктів господарювання тієї чи іншої області оскільки співвідношення кредитів фізичним особам і юридичним особам у кредитному портфелі значно відрізняється у бік зростання корпоративного кредитування, що підвищує їх потенціал у формуванні інвестиційної привабливості регіону.

Було доведено, що діяльність банків у регіонах не направлена на вирішення його економічних проблем, шляхом фінансування інвестиційних проектів. Хоча вони й здійснювали кредитування, але обсяги коштів, залучених на депозит значно перевищували його. Це значить, що кошти перенаправлялися в інші, більш сприятливі регіони.

Список літературних джерел

1. Другов О.О. Політика регіонального розвитку банківської системи України/ О.О. Другов// Вісник Української академії банківської справи. - 2006. – №1 (20) — С. 56–60.

2. Білозір Ю.П. Значення регіональних банків у розвитку економіки України/ Ю.П. Білозір [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу: http://libfor.com/index.php?newsid=1880, вільний. – Загол. з екрану. – Мова укр.

3. Гончарук Т.І. Управління конкурентоспроможністю банку на регіональному сегменті фінансового ринку: прикладний аспект/ Т.І. Гончарук, М.Е. Лозняк//Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад « Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип.31. - С. 29-36.

4. Долішній М.І. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку/ М.І. Долішній// Регіональна економіка. - №2. – 2005. – С. 7-14

5. Показники діяльності банків за станом на 01.01.2016 р. [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=11715&menu=104&Itemid=112 , вільний. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Приходченко Т.А.
к.е.н., доц., докторант
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Основними напрямами наукової діяльності в галузі теорії і методології розвитку і розміщення продуктивних сил та регіональної економіки є:

−дослідження теоретичних проблем територіальної організації продуктивних сил, розробка методології прогнозування та визначення основних напрямів розвитку і розміщення продуктивних сил України в умовах зростання мережевих та кластерних форм організації;

−визначення ролі окремих елементів продуктивних сил як продуктивних факторів виробництва та соціального прогресу;

−виявлення місця і ролі України та її регіонів у міжнародному поділі праці, наукове обґрунтування виробничої спеціалізації регіонів в умовах посилення ринкових механізмів економічного розвитку;

−розробка наукових основ економічного та соціального макро- і мікрорайонування України, сегментації ринків виробництва, збуту та споживання як єдиного економічного відтворювального циклу;

−визначення економічної, соціальної та екологічної ефективності розвитку різних форм територіальної організації виробництва і продуктивних сил у цілому;

−вдосконалення теоретичних основ підготовки схем розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів на середньо- та довгострокову перспективу в умовах зростання ролі регіонів і органів місцевого самоврядування в соціально-економічному розвитку, всезростаючому впливу глобалізаційних чинників. [1, с. 11-12]

Україна опинилася в своєрідному «силовому полі» широкомасштабних цивілізаційних змін, які охопили не лише процеси демократизації та лібералізації, розбудови нового суспільства, але й зміни пріоритетів глобалізаційного розвитку. Долаючи шлях демократизації як поетапний процес поступової ліквідації авторитаризму та встановлення демократичних норм, українське суспільство остаточно не визначило власне модель розвитку продуктивних сил, яка може поєднувати у собі різні елементи таких конкретних варіантів її втілення, як ліберальний, гуманістичний, популістський, номенклатурний чи патерналістський. Україна, котра залучилася до демократичних перетворень ще на початку 90-х років XX ст., коли демократизація в загальноцивілізаційному сенсі досягла піку активності, наразі здійснила часткову інтеграцію продуктивних сил у глобальну систему капіталістичного господарювання. У цьому контексті необхідно підкреслити, що, на думку відомого американського професора Френсіса Фукуями, безальтернативною моделлю політичної та економічної організації продуктивних сил розвинутих країн Заходу є демократичний капіталізм як ідеал для суспільств, що прагнуть максимально реалізувати свої можливості.

Не менш важливе значення для розвитку стратегічного потенціалу продуктивних сил має сучасна інституціональна модернізація (її основні інструменти охоплюють законодавчу базу, форми власності, організаційно-правовий механізм взаємодії держави і бізнесу та конкурентне середовище), спрямована на формування у руслі інституціоналізму податкової та фінансової систем держави, її ефективно працюючих адміністративно-правових структур на всіх рівнях управління.

Для розбудови демократичної моделі розвитку продуктивних сил пріоритетного значення набуває організаційна інституалізація територіальних громад, тобто формування соціальних об’єднань громадян – некомерційних і неурядових організацій, а також розвиток місцевого самоврядування.

Просторова концентрація продуктивних сил, що виражається в зосередженні засобів виробництва, робочої сили і випуску готової продукції (товарів і послуг) у межах визначених регіонів, може розглядатися як закономірність розміщення продуктивних сил. Ступінь просторової зосередженості розміщення окремих виробництв або, навпаки, ступінь їх просторового розосередження значною мірою визначаються мірою їх концентрації. Характер процесів просторової концентрації продуктивних сил значною мірою обумовлений також ступенем зв’язності з природною природно-географічною основою території. Зокрема, продуктивні сили, пов’язані з сільськогосподарськими видами діяльності, прикріплених до земельних ресурсів, і виявляють певну інертність у процесах просторової концентрації. Для них характерними є дисперсні форми просторової організації виробництва.

Досвід підтверджує, що в основних програмах, стратегіях та інших вітчизняних нормативних документах регіонального рівня не акцентується увага на зв’язку прогресивних і негативних тенденцій із циклічним характером розвитку економіки, у тому числі і світової, не робиться спроба виявити чинники, які прискорюють або гальмують проходження кожного еволюційного витка, не розглядається відповідність продуктивних сил регіону технологічному укладу, не береться до уваги зростання впливу міжрегіональної конкуренції, що дає підстави для подальшого наукового пошуку.

З позиції методології дослідження процесів саморозвитку регіону, цей процес є багаторівневим. Процеси саморозвитку здійснюються із задіюванням багатьох чинників: економічних, соціальних, фінансових, структурно-інноваційних, а також із реалізацією нових підходів до управління, що одночасно забезпечує реалізацію на практиці процесів саморозвитку.

Кожен науковий напрям розвивається в органічному зв'язку з практичними потребами та вимогами суспільства. Теорія нової регіональної науки, заснованої на принципах саморозвитку, є щільно пов'язаною з практичними завданнями регіонального розвитку з плануванням та прогнозуванням, управлінням, функціонуванням соціальної сфери, формуванням умов для забезпечення гідного життя населення регіону.

Модель саморозвитку має свою специфіку: вона об'єднує об'єктивні та суб'єктивні основи, виступає як процес, і водночас як мета на різних етапах управління. Саморозвиток як процес всебічного розвитку за допомогою самостійного використання отриманої і вивченої інформації, а також індивідуального підходу до поставлених завдань, і саморозвиток як механізм, за допомогою якого можна вирішити виникаючі проблеми в економічній і соціальній сферах.

Результати дослідження методологічних засад гідного рівня та якості життя на принципах саморозвитку регіону направлено на подальше вдосконалення методології сталого розвитку та соціального потенціалу регіону. Саме регіональна влада здатна найбільш точно визначати цілі, які мають бути вирішені найперше. Цілі регіонального розвитку можуть змінюватися з огляду на економічну та соціальну ситуацію і регіональна влада повинна оперативно вносити зміни до програм та заходів з їх реалізації. Усе це може забезпечити значне збільшення темпів економічного зростання та підвищення рівня життя мешканців регіонів на основі саморозвитку останніх. [2, с. 75]

Отже, в сучасних умовах система державного управління включає в себе організаційні структури державного апарату, систему державної бюрократії, сукупність реалізованих функцій і при цьому використовується комплекс методів, засобів і ресурсів, а також прямі і зворотні взаємозв'язки між суб'єктами і об'єктами управління. При цьому процес державного управління являє собою свідому і цілеспрямовану сукупність дій, що призводять до певної динаміки управлінських результатів.

На нашу думку, цілями регіонального управління в Україні є:

−подолання системної кризи в регіоні;

−забезпечення зростання економіки на базі розумного поєднання ринкових механізмів та цільового регулювання органами влади;

−зміцнення фінансового становища регіону за рахунок його діяльності, залучення внутрішніх приватних та іноземних інвестицій, нормативної цільової допомоги центру;

−підвищення рівня життя населення та скорочення безробіття, в тому числі за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу;

−вирівнювання рівня економічного розвитку між регіонами за допомогою їх економічної взаємодії, а також відносин з центром.

З метою підвищення адаптаційних властивостей господарських підсистем регіону зокрема та економіки регіону в цілому необхідне оновлення регіональної економічної системи у відповідності з вимогами сучасної регіональної політики:

1. послідовне здійснення всіма органами влади державної регіональної політики;

2. врахування в рішеннях центральних органів влади інтересів і особливостей регіонів, яких ці рішення стосуються;

3. підвищення самостійності регіонів у вирішенні власних проблем, тобто формування ефективного самоуправління.

Основним завданням державної регіональної політики в Україні є, з одного боку, зняття штучних обмежень на мобільність ресурсів, а з іншого, – створення спеціального механізму, що дозволяє стримувати зростання міжрегіональних відмінностей.

Серед компонентів регіональної політики слід виділити: соціальні (направлені на соціальний захист і підтримку населення, розвиток та підтримку в належному стані об'єктів соціальної інфраструктури) та економічні (підвищення ефективності виробництва на території регіону з урахуванням природно-ресурсного потенціалу, фінансових і матеріальних ресурсів, розвиток та підтримка малого і середнього бізнесу, стимулювання інвестиційної активності, експорту та ін.).

Отже, організаційні цілі державного управління полягають у створенні системи оптимально функціонуючих структур, їх інституалізації, здатної забезпечити відповідний вплив суб'єкта управління на об'єкт управління. При цьому передбачаються оптимізація людського фактору і конкретизація діяльності всіх структур і складових частин керованої системи на основі максимального наближення до досконалої діяльності з огляду на її ефективність. Головною метою регіонального управління є підвищення ступеня задоволення соціально-економічних потреб мешканців, що проживають на території регіону. В принципі ступінь задоволення потреб є свого роду критерієм оцінки здатності регіональної влади здійснювати свої функції.

На основі викладеного вище можна зробити висновок, що економіка регіону – це господарська система, що характеризується ієрархічністю управління, активністю окремих її підсистем і має складну внутрішню структуру. Взаємодія підсистем у рамках даної структури визначається функціональними зв'язками, специфіка яких характеризується економічними умовами, що склалися на певний момент. При цьому ефективне управління регіональним розвитком слід визначати як цілеспрямовано організовану сукупність соціальних, економічних, політичних, правових, інституційних та інших впливів на умови сталого розвитку господарських підсистем регіональної економіки і взаємозв'язків між ними з метою забезпечення ефективного відтворення регіонального потенціалу.

Список літературних джерел

1. Фащевський М. І., Чернюк Л. Г. Розвиток наукових досліджень з питань теорії і методології розміщення продуктивних сил та економіки регіонів /М. І. Фащевський, Л. Г. Чернюк // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 1. – 308 с.

2. Гріневська С. М. Теоретико-методологічні засади саморозвитку регіону як потенціалу сталого розвитку / С. М. Гріневська // Економіка промисловості. – 2013. – № 3 (63). – С. 70-76.

Прокопюк Александер, *к.е.н.,*
ректор Вищої школи економіки
в Бялимстоку (Польща)

«РОЗУМНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ» ЯК ІМПЕРАТИВ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Визначальне місце в системі досягнення цілей регіонального розвитку в Україні належить секторальній політиці, яка спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу. У ЄС такий підхід до структурних трансформацій отримав назву розумної спеціалізації *(smart specialization).*

Розумна спеціалізація як стратегічний підхід привернув велику увагу протягом останніх п'яти років. Крім Європейської комісії, також незалежні інститути і міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Світовий банк і ОЕСР займаються поширенням розуміння та практичним втіленням цього підходу. При цьому практика його використання свідчить, що найбільш ефективним є поєднання стратегії розумної спеціалізації з політикою кластеризації економіки країн-членів ЄС. Європейська Комісія в червні 2011 р. створила Платформу для підтримки розробки стратегії розумної спеціалізації (S3Platform), яка покликана допомогти регіонам і державам (у тому числі країнам-сусідам ЄС), які зареєстровані на неї у розробці, здійсненні та оцінці регіональних стратегій розумної спеціалізації і допомагають представникам регіонів визначати діяльність з високою доданою вартістю, які надають кращі шанси зміцнення їх конкурентоспроможності [1].

Концепція розумної спеціалізації передбачає активізацію взаємозв'язків між бізнесом, наукою і громадською сферою. Відповідно до цих відносин, мета розумної спеціалізації – це оптимальне використання потенціалу окремих регіонів і країн через найбільше пристосування можливих напрямів розвитку науки й освіти у цих регіонах або країнах до їх конкретних соціально-економічних умов. Державне втручання спрямовується у такі ініціативи, заходи і проекти, які уможливлюють розумну спеціалізацію на основі розвитку базових технологій чи продуктів і послуг з використанням цих технологій у даному регіоні або країні. Роль уряду не є вибором тієї чи іншої спеціалізації. Його участь полягає в залученні різних партнерів у процес формування регіональної спеціалізації, виявленні додаткових інвестиційних можливостей у нові напрями спеціалізації та розширення ділових контактів у межах технологій і їх застосування різними партнерами.

Однак концепція розумної спеціалізації має свої недоліки. Це небезпека концентрації розвитку сучасних технологій в найрозвиненіших регіонах, що може призвести до великої поляризації регіонів.

Для досягнення стратегічних завдань регіонального розвитку був обраний тематичний підхід. Такий підхід до створення інноваційної стратегії та проведення інноваційної політики у регіоні вказує на концентрацію уваги щодо використання ендогенного потенціалу для зростання регіону і досягнення переваги в глобальному масштабі. Прийнятий тематичний підхід узгоджується з керівними принципами Європейської Комісії в галузі т. зв. регіональних інноваційних стратегій третього покоління, опублікованими в грудні 2011 р. Генеральною дирекцією з регіональної політики у межах ініціативи «Smart Platform Specialisation». Він відображає положення Європейської Комісії про те, щоб оновлені регіональні інноваційні стратегії ґрунтувались на ідеї чотирьох «С»:

−choices (вибір) – зазначення кількості інвестиційних пріоритетів щодо підприємницького потенціалу і перспективних напрямів спеціалізації;

−competitive advantage (конкурентні переваги) – побудова на поточній економічній спеціалізації регіону та мобілізації талантів завдяки поєднанню потреби і можливості сектору досліджень і розвитку промисловості та бізнесу;

−critical mass (критична маса) – спрямування на розвиток світового класу кластерів та створення простору для різноманітних міжсекторних зв'язків, що прискорюють процеси диверсифікації в умовах росту участі в міжрегіональних мережах;

−collaborative leadership (колективне керівництво) – включення до інноваційних процесів не тільки навчальних закладів, компаній і державних органів, але й користувачів інновацій [1].

Використання тематичного підходу не треба плутати з секторальним підходом, тому що це відкриває перспективи для розвитку малих, середніх та великих фірм B+R+I, установ,

організацій підтримки та організованих і індивідуальних користувачів інновацій, що зосереджуються навколо конкретних тем, незалежно від сектору (виду економічної діяльності). Центром ваги є можливість брати участь у ланцюгах створення доданої вартості, що характерно для конкретних тематичних рішень як на регіональному рівні, так і в глобальному масштабі.

Беручи до уваги сучасні умови і пріоритети регіонального розвитку в Україні, концепція розумної спеціалізації у регіональній структурній політиці може бути імплементована шляхом виділення таких пріоритетів:

−пріоритет I – масштабування і внутрішня інтеграція інноваційного потенціалу регіону;

−пріоритет II – створення ринків для смарт-технологій майбутнього.

Пріоритет номер один пов'язаний з налагодженням і подальшим розвитком взаємодій між представниками науки, економіки та сфери бізнес-послуг задля отримання нових знаннєвомістких продуктів. У принципі це має бути вдосконалення та розвиток інфраструктури, а також посилення ендогенних зв'язків у межах регіональної економічної системи.

Другий пріоритет передбачає зміни в управлінні та бізнес-моделі компаній, що відкриває нові можливості для участі в ланцюгах створення доданої вартості, сформованої у міжрегіональному масштабі. Важливим компонентом цього пріоритету є майбутня хвиля перетворень у напрямі створення інтелектуальних ринків. Пріоритет полягає в підготовці інституційного потенціалу і соціальної платформи для функціонування в умовах інтелектуальних ринків. Це є активним очікуванням проривів у сфері технологій і продуктів, що вимагає підготовки їх сприйняття усіма суб'єктами економічного та соціального розвитку. У цьому контексті стратегічними напрямами публічного втручання є:

−створення та розвиток креативних регіонів (або регіонів знань та інновацій);

−розвиток мережі технологічно розвинених громадських послуг;

−сприяння розвитку інфраструктури інноваційної екосистеми в регіоні;

−заохочування малого та середнього підприємництва до участі у глобальній структурі створення вартості в плані реалізації інноваційних рішень.

Однак серед напрямів реформ, орієнтованих на запуск нової моделі зростання в Україні, велике значення має компонент реформ політичної системи та системи державного управління, пошук моделі, що дозволяє відновити довіру до політичних інститутів, зміцнити авторитет інститутів громадянського суспільства та місцевого самоврядування, що дозволить проводити більш ефективну регіональну структурну політику.

Список літературних джерел

1. The Smart Specialisation Platform. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home

Пугачевська К. Й., к.е.н., доц.
Мукачівський державний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Проблематика формування регіональної політики транформувалась з урахуванням існуючих ринкових умов, а відтак потребує нових підходів до управління її розвитком. Сучасне трактування змісту поняття регіональної політики полягає в залученні всіх регіонів у процес інноваційних перетворень, визначення потенціалу підприємств з урахуванням їх територіальної специфіки.

Нинішні виклики, які постають перед регіонами України, зумовлюють необхідність в пошуку підходів інноваційного характеру до формування регіональної політики, а також удосконалення системи управління регіональним розвитком.

Протягом останніх років у світі різко зростає кількість та якість теоретичних досліджень інноваційного регіонального розвитку, розробляються нові інтерактивні моделі інноваційного процесу, теорії, зокрема регіональних інноваційних мереж та інноваційних систем, елементи методології, форми та методи державного регулювання інноваційного розвитку регіонів.

Вибір форм інноваційного розвитку є актуальним для всіх постіндустріальних країн. Вибір моделі державної інноваційної політики в своїй основі визначається наступними факторами: подоланням диспропорцій адміністративної економіки на ринковій основі, складними політичними проблемами, розробкою стратегії конкурентоспроможності в умовах формування сучасного глобального середовища постіндустріального інформаційного суспільства.

В умовах глобалізації перед регіонами України постають завдання щодо інтенсивного освоєння нових підходів і прийомів ведення господарства, застосування на практиці інноваційних механізмів та інструментів стимулювання економічного і соціального розвитку територій, що позитивно зарекомендували себе у світовій практиці [1, с.3].

Реформування системи управління регіональним розвитком передбачає запровадження нової якості регіональної політики, покликаної поєднати завдання модернізації економіки країни із завданнями забезпечення комплексного збалансованого розвитку регіонів. Вирішення накопичених в Україні системних економічних і соціальних проблем вимагає інноваційних підходів, оновлення механізмів та інструментів стимулювання розвитку регіонів, запровадження дієвих управлінських рішень [1, с.4].

У дослідженнях закономірностей інноваційного регіонального розвитку України є доцільним використання методологічних засад теорії регіональних інноваційних систем: інтерактивної інноваційної моделі, поєднання мікро-, мезо- та макропідходів, економіко-статистичного та історико-генетичного методів, методу моделювання. Оцінка випливає з того факту, що зміст сучасних інноваційних процесів значною мірою відповідає даній теорії, яка виступає ефективним теоретичним інструментом для формування та аналізу регіональної інноваційної політики розвинутих країн [2].

Дослідження впливу інноваційних форм розвитку на ріст чи трансформацію економіки країни, а також визначення ролі подібних вилучень з загальнонаціональних умов економічної діяльності у теоретичних моделях економічного росту чи їх практичних впровадженнях видається необхідним для окреслення методологічно грамотного підходу до питання обґрунтованості соціального, економічного чи інтегрального ефекту від впровадження інноваційних проектів регіонального розвитку.

Стратегічною метою впровадження інноваційних форм регіонального розвитку будемо вважати підвищення рівня якості життя, а їх роль у національній економіці визначимо як системоутворюючу, тобто сприяння процесу формування соціального капіталу, інституційним перетворенням при забезпеченні конкурентоспроможності економічної діяльності у межах території.

Спираючись на вітчизняне законодавство, фахівці вважають, що формування регіональної інноваційної політики має ґрунтуватись на таких основних принципах, як формування системного підходу регіону до інноваційної політики, створення регіональної інноваційної інфраструктури, з урахуванням специфіки територій, узгодженості пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального та загальнодержавного рівнів

та концентрація ресурсів на ключових напрямах з чітким обґрунтуванням потенційних джерел фінансування [2, с.69].

Пріоритетними завданнями впровадження інноваційних форм регіонального розвитку доцільно визначити створення внутрішніх передумов і стимулів для мобілізації інвестиційних ресурсів, переструктурування господарських комплексів регіонів, зменшення рівня ризику підприємницької діяльності і, як наслідок, посилення ділової активності та пом'якшення негативних наслідків кризи.

Серед завдань регіональної економічної політики слід назвати: створення інституційних передумов до стимулювання економічного зростання, ліквідації адміністративних бар'єрів щодо розвитку підприємництва; розвиток міжрегіонального та міжнародного співробітництва, реалізація потенціалу регіональних кластерних ініціатив (у т. ч. щодо спільного освоєння ресурсів); реалізація інвестиційної реформи, поліпшення інвестиційного клімату, формування системи інноваційно зорієнтованих інвестиційних проектів, створення низки нових інструментів інвестиційного фінансування; диверсифікація джерел фінансового забезпечення розвитку регіону, раціональне поєднання державного, місцевого, приватного та міжнародного фінансування [1, с.17].

Необхідною передумовою для виходу економіки України на шлях стійкого зростання є впровадження ефективної регіональної інноваційної політики, яка спрямована на вирішення проблем регіональної соціально-економічної нерівномірності через створення сприятливого середовища для активізації інноваційної діяльності в регіонах, залучення їх у науковий та інноваційний простір. Перспективним слід вважати перехід від підтримки фізичної інфраструктури НДДКР та інновацій до стимулювання кооперації та процесу «колективного навчання», активного використання програмної та інституційної форм політики [3, с.159].

Інноваційний потенціал у частині активізації регіонального розвитку в Україні ґрунтується на створенні інноваційних проектів, що, однак, потребує: забезпечення нормативно-правової та законодавчої підтримки конкурентоспроможності й розвитку інноваційних форм; включення програм підтримки проектів до регіональних програм економічного, соціального та інноваційного розвитку; активізації зв'язків «влада – бізнес – наука» завдяки запровадженню ефективних механізмів державно-приватного партнерства; забезпечення інформаційної підтримки інноваційних проектів регіонального розвитку; розроблення заходів щодо фінансового стимулювання впровадження і реалізації інноваційних проектів - системи податкових стимулів і податкових канікул у перші роки функціонування, надання іноземним інвесторам пільгових умов діяльності за їх участі в проектах, спрямованих на виробництво високотехнологічної та інноваційної продукції.

Список літературних джерел

1. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.

2. Копитко, В. І. Проблеми розвитку інновацій на регіональному рівні в Україні / В. І. Копитко // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 2. – С. 67-72.

3. Нетудихата К. Вплив факторів інноваційної активності на нерівномірність регіонального розвитку // Вчені записки: Наукове видання. Вип. 9. – Харків: ХІУ, 2005. – С. 158-165.

Синюра-Ростун Н.Р., м.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ: УПРАВЛІНСЬКО-ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТ

Прискорений розвиток світової економіки вимагає формування нових підходів до розвитку освітньої системи країни з метою формування якісного людського ресурсу, здатного реалізовувати свій потенціал у швидкозмінних умовах зовнішнього середовища. Загальносвітовим трендом стає посилення соціальної спрямованості економічних систем. У XX столітті саме швидке нарощування людського капіталу як сукупності фізичних, інтелектуальних та духовно-культурних якостей індивіда, а не збільшення масштабів матеріально-речового накопичення постало основним каталізатором економічного зростання і підвищення продуктивності праці. Вкладення в людський капітал сьогодні дають для суспільства значно вищу віддачу, ніж інвестиції у матеріальне виробництво [1]. Основною вимогою часу є можливість отримання якісної освіти на усіх щаблях розвитку особистості: від дошкільного віку до повноцінної професійної самореалізації. На жаль, в період трансформації державного устрою та становлення ринкової економіки в Україні сформувалась низка факторів, які стали перешкодою на шляху доступу до якісної освіти. Визначення напрямів розвитку освітньої системи є частиною освітньої політики держави та орієнтиром соціально-економічного розвитку суспільства, його націленістю на прогресивний розвиток.

Розвиток освітнього сектору в ринкових умовах висуває нові виклики перед організацією ефективної освітньої діяльності, яка виникає та функціонує у нових просторових формах, що сприяє активізації економічних та соціальних процесів у регіональних економічних системах.

Освіта та освітні послуги в умовах глобалізованої економіки розглядаються як перспективний вид бізнесу, капіталовкладення у який з року в рік лише зростають, а освіта визначається з позиції конкурентоспроможності та прибутковості. Однак, якщо у індустріальній економіці важливим чинником успішного розвитку нового бізнес-об'єкту ставала його локалізація на території, то у глобалізованій економіці цей фактор частково втрачає лідерські позиції, що дозволяє залучати широку аудиторію споживачів, відтак з'являються можливості для створення нових просторових структур в освіті. Посилюватиме дані явища реформування освіти в Україні, яке супроводжується оновленням законодавчо-нормативної бази. Так, серед перших таких документів підготовка нового закону «Про освіту» [2] та розробка концептуальних засад розвитку освітньої системи «Нова Українська Школа» [3]. Проект нового Закону України «Про освіту» покликаний врегулювати процес реформування системи освіти у державі. У просторово-територіальному розвитку системи освіти він сприятиме забезпеченню права на рівність умов доступу до освіти та на безоплатну освіту, визнання інвестицій в освіту як пріоритетної інвестиції у сталий розвиток суспільства, розвитку фінансової, академічної та адміністративної автономії закладів освіти, урізноманітненню форм і можливостей для здобуття до початкових та початкових рівнів освіти (очну, заочну, змішану, вечірню, дуальну, дистанційну, індивідуальну, екстернат), можливість здобуття початкової освіти за місцем проживання тощо. Також держава гарантує право на отримання дошкільної освіти всіма дітьми віком від 3 років, розвиток та фінансування якої, крім освіти в сім'ї, фінансується з видатків місцевих бюджетів.

Іншим не менш важливим документом у процесі реформування системи освіти є концепція «Нова Українська Школа» [3], завдяки якій у значній мірі і буде визначатися успіх реформування шкільної системи. Концепція визначає особливості формування та удосконалення мережі навчальних закладів, управління ними передається на низовий рівень об'єднаних громад, які самі вирішуватимуть питання формування мережі навчальних закладів у межах своєї території, формування зон обслуговування навчальними закладами, фінансове та матеріально-технічне забезпечення функціонування закладів освіти. Таке нововведення є логічним та необхідним з огляду на адміністративну реформу, оскільки громада сама вирішуватиме як їй управляти навчальними закладами на своїй території.

Як бачимо з концептуальних та проектно-законодавчих документів, вони скеровані на підняття якісної сторони надання та отримання освітніх послуг. Щодо розвитку системи освіти, то дані документи сприятимуть підсиленню поляризаційно-трансформаційних процесів, що проявлятиметься у формуванні регіональних освітніх округів з центрами в опорних школах, які покликані стати генераторами та розповсюджувачами інновацій на прилеглі території. Процес поляризації у системі освіти матиме свої позитивні та негативні наслідки для регіональної економіки, зокрема, серед позитивних – підвищення якісної сторони освітнього потенціалу людських ресурсів регіону, формування освітніх центрів низового рівня, які здатні впроваджувати та продукувати інновації, що є запорукою успішного економічного розвитку у XXI ст. Серед негативних слід відзначити підвищення рівня безробіття у зв'язку зі скороченням частини зайнятих у навчальних закладах, зростання фінансових витрат на утримання вивільнених будівель та їх інженерно-інфраструктурного забезпечення тощо. Водночас, розширення можливостей для ведення підприємницької діяльності в освіті та диверсифікація форм і методів надання освітніх послуг сприятиме розширенню явища соціогетеротопії. Соціогетеротопічні явища в сфері освіти пов'язані зі зростанням попиту населення на специфічні освітні послуги, появою нових форм та методів навчання, які не вимагають щоденного відвідування навчального закладу. Окрім того, зі зростанням мобільності жителів категорія відстані поступово перестає бути детермінуючим фактором у виборі навчального закладу. Зокрема, заклади освіти виникають у не типових місцях: за межами населених пунктів, на екологічно безпечних територіях, у торгово-розважальних центрах тощо. Тенденція до утворення навчальних закладів (здебільшого спеціалізованих) у незвичних місцях сприяє порушенню звичної територіальної структури у системі освіти. Таке явище одержало наукову назву *соціогетеротопія* або утворення нових соціальних об'єктів, явищ та процесів у незвичних для них місцях [4, с. 3 - 11]. Прикладом може стати накладання освітніх послуг на інші види економічної діяльності і їхнє подальше функціонування у певному симбіозі. На сьогодні досить популярними є великі торгово-розважальні центри, які стають осередками концентрації економічної діяльності як у середині міст, так і на їх околицях. Водночас, в усіх таких центрах працюють заклади по роботі з дітьми, які надають послуги освітнього (гурткова робота, центри раннього розвитку освітнього спрямування, міні дитсадки, садки неповного дня тощо) та розважального характеру на комерційній основі. Функціонування дитячих розважально-освітніх закладів у торгово-розважальних центрах стало гарним маркетинговим інструментом по збільшенню людських та фінансових потоків. Прикладами таких соціогетеротопічних утворень є функціонування більше 10 закладів освітнього спрямування на території ТВК «Південний» (м. Львів [5]) та в інших торгово-розважальних центрах м. Львова. Посиленню соціогетеротопічних явищ сприятиме ухвалення проекту закону «Про дошкільну освіту», що дасть можливість створювати корпоративні дитсадки, які діятимуть на засадах державно-приватного партнерства та матимуть кількох засновників (місцеві органи влади, громадські організації тощо) [6].

Стимулювання розвитку підприємництва в освіті сприятиме: покращенню доступу населення до освітніх послуг, підвищенню умов, рівня та якості життя населення, зростанню рівня ділової активності регіону, розвитку інноваційної інфраструктури, збільшенню валового регіонального продукту на душу населення, стимулюванню розвитку нових форм взаємодії у системі «освіта-бізнес» тощо. Можливість поширення приватних освітніх навчальних закладів перебуває у безпосередній залежності із рівнем загального добробуту населення, особливо сімей з дітьми. На жаль, саме домогосподарства з дітьми найчастіше потрапляють у категорію соціально незахищених. Відтак, для активізації процесів у системи «освіта-бізнес» необхідна розробка ефективних механізмів стимулювання розвитку підприємництва в освіті на фоні загального зростання добробуту населення.

Список літературних джерел

1. Science and education: organizational and economic aspects. Collective monograph [Electronic resource] – Access mode: -http://ecofin.at.ua/monografija _nio_2015.pdf (last access: 23.02.17). – Title from the screen.

2. Проект Закону України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/gromadske-obgovorennya-zakonoproektu-%C2%ABpro-osvitu%C2%BB.html (дата звернення: 23.02.17). – Назва з екрана.

3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednyaua-sch-2016/konczepcziya.html (дата звернення: 23.02.17). – Назва з екрана.

4. Шевчук Л.Т. Методи дослідження територіально-структурних процесів в регіоні / Л.Т. Шевчук // Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 5 (79). – 484 с. – с. 3 – 11

5. Південний. Навчання та розвиток [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pivdennij.com/kataloh/index/index/cat/229/ (дата звернення: 23.02.17). – Назва з екрана.

6. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://base.kristti.com.ua/?p=963 (дата звернення: 23.02.17). – Назва з екрана.

Ткач С.М., к.е.н., н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах становлення інформаційного суспільства інформація, знання та комунікації стали визначальними чинниками конкурентоспроможності підприємств. Функціонування підприємств у межах просторової організації бізнесу (ПОБ) в регіоні насамперед дозволяє їм ефективно використовувати свій потенціал на інноваційній основі, співпрацюючи із широким колом учасників ринку та підвищувати свою

конкурентоспроможність. Своєю чергою, для регіону нові форми ПОБ (наукові, технологічні, секторальні парки, спеціальні економічні зони (СЕЗ), кластери, бізнес-інкубатори тощо) слугують каталізаторами економічного зростання, генераторами новітніх технологій. З огляду на це, актуальності набуває розгляд вітчизняного досвіду функціонування таких форм ПОБ.

Загалом практика створення сприятливих умов для розвитку бізнесу за просторовим критерієм застосовується доволі давно. Зокрема, перші прояви формування СЕЗ у світі виявлені у фінікійців, давніх греків. У минулому столітті сформувалися сучасні форми СЕЗ: однофункціональні торгові зони у вигляді безмитних зон і зон вільної торгівлі (до ІІ світової війни); промислово-виробничі зони у вигляді експортно-виробничих зон та ін. (перша половина ХХ ст.); техніко-впроваджувальні зони у вигляді технополісів, наукових парків, технопарків, зон розвитку нових і високих технологій (70-80 рр. ХХ ст.) [6]. Упродовж останніх десятиліть можна прослідкувати активну трансформацію наукових парків, яка відбулася в декілька етапів: від технологічних (наукових) парків при університетах (до 80-х рр. ХХ ст.), галузевих парків (до 2000 р.), технопарків як мережевої організаційної структури (до 2015 р.) і до віртуальних роздільних парків без фізичної локації на одній площі (після 2015 р.) [5].

Разом з тим, поява та розвиток нових форм ПОБ в Україні відбувалася за дещо відмінним, аніж, до прикладу, в Європі, алгоритмом (табл. 1).

Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-XII передбачено порядок створення і ліквідації та механізм функціонування СЕЗ на території України [1]. СЕЗ «Сиваш» стала першою експериментальною СЕЗ в Україні. Вона була створена 18.09.1996 р. терміном на 5 років на території Красноперекопського району, міст Красноперекопськ та Армянськ АР Крим. Загалом на території України було утворено 12 СЕЗ з терміном дії 5 (1 СЕЗ), 20 (4 СЕЗ), 25 (1 СЕЗ), 30 (4 СЕЗ) і 60 (2 СЕЗ) років. У тому числі 01.01.2000 р. було створено перший і єдиний в Україні технополіс, ухвалений Законом України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець».

Метою створення СЕЗ було залучення іноземних інвестицій, нарощування експорту товарів і послуг, поліпшення розвитку інноваційної діяльності, використання трудового та природного ресурсу, розвитку інфраструктури та прискорення соціально-економічного розвитку країни. Однак, у підсумку їх функціонування виявилося неефективним, скасовано всі пільги і на даний момент їх існування більшою мірою носить формальний характер.

Правові засади функціонування технопарків в Україні встановлені Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків« від 15.07.1999 р. № 991-XIV. Спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технопарків терміном на 15 років і діє при виконанні ними проектів. Однак, перший технопарк в Україні був створений ще до прийняття цього закону. Так, технологічний парк «Яворів» у 1998-2007 рр. діяв як науково-технологічний парк однойменної СЕЗ, реалізовуючи проекти виключно в її межах. Після реєстрації технологічного парку у 2007 р. він отримав екстериторіальний статус з можливістю виконувати проекти по всій території України [3]. На нинішній день в Україні зареєстровано 16 технопарків «віртуального типу», однак лише в половині з них відбувається реалізація проектів.

Таблиця 1

Особливості становлення та розвитку основних нових форм ПОБ в Україні

Форма ПОБ	Перша поява в Україні, рік	Особливості	Сучасний стан
Спеціальна економічна зона	1996	Певна частина території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. Податкові пільги скасовані у 2005 р.	Загальна кількість – 12. Повністю завершено, припинено або не здійснювалася реалізація інвестиційних проектів у 3 СЕЗ, ліквідовано 2 СЕЗ. Фактично режим СЕЗ в Україні не діє.
Технопарк	1998	Юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юр особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технопарку з виробничого впровадження науко-ємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.	Зареєстровано 16 технопарків, однак лише в половині з них відбувається реалізація проектів. Виключно віртуальний характер діяльності технопарків не забезпечує відповідного економіч-ного ефекту для регіонів.
Кластер	1998	Мережа взаємозалежних виробників, постачальників, споживачів, наукових (освітніх) установ, громадських організацій та органів місцевої влади, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги один одного.	Загальна кількість – понад 50. Відсутнє нормативно-правове регламентування особливостей створення і функціонування кластерів.
Науковий парк	2007	Юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків заснов-ників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів НП	Загальна кількість – 19. Мережа в Україні є вузько локалізованою, не зважа-ючи на наявність сильних наукових осередків в інших регіонах України.
Індустріа-льний парк	2012	Облаштована відповідною інфраструк-турою територія, у межах якої її учасники можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій	Загальна кількість – 23. Не всі зареєстровані парки запрацювали, значна кількість знаходиться на підготовчому етапі.

Перший в Україні кластер («Поділля Перший») з'явився ще у 1998 р. Ядром цього швейного кластеру стали 24 малих і середніх швейних та трикотажних підприємств різних форм власності. На нинішній день на території України функціонує понад 50 різносекторних кластерів (лісові та туристично-рекреаційні кластери, деревообробки, екологічно чистої продукції, ІТ, транспортно-логістичний та ін.). Не зважаючи на це, у вітчизняному законодавстві досі відсутніми є як визначення поняття «кластер», його види, так і нормативно-правове регламентування особливостей його створення і функціонування. В Україні були розробленими, але залишилися не затвердженими «Концепція створення кластерів в Україні» (2008 р.) і «Національна стратегія формування та розвитку транскордонних кластерів» (2009 р.). Поняття «кластер» неодноразово зустрічається в нормативно-правових актах України (у понад 100 документах). На практиці кластерні утворення в Україні юридично оформлюються здебільшого у формі асоціацій комерційних і некомерційних організацій або у формі громадських неприбуткових організацій.

Якщо у світі першими створювалися наукові парки з розробленням відповідної правової бази, то в Україні навпаки – спершу був прийнятий закон щодо регулювання діяльності технопарків, а лише згодом – і для наукових парків. Так, правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані із створенням та функціонуванням наукових парків в Україні, затверджені Законом України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. № 1563-VI. На даний час в Україні існує 19 наукових парків, яким Міністерство освіти і науки України погодило рішення про створення [4]. Однак, більшість (70%) наукових парків України розташовані в м. Київ, Харків, Одеса.

Ініціювання створення індустріальних парків в Україні відбулося відносно недавно – після затвердження Закону України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI. Першими індустріальними парками в Україні стали «Коростень» в Коростині, «Соломоново» на Закарпатті, «Львівський індустріальний парк «Рясне-2» та «Свема» в Шостці. Вітчизняним законодавством передбачено створення індустріальних парків терміном не менше 30 років. На нинішній день до Реєстру індустріальних парків України включено 18 парків [2]. Окрім того на території країни функціонує 5 приватних парків. Разом з тим, багато наявних парків досі не запрацювали повністю і не дали очікуваного економічного ефекту.

Останніми роками в Україні державними органами влади на центральному та регіональному рівні ведеться активна робота щодо забезпечення сприятливих умов розвитку ПОБ. Зокрема, удосконалюється нормативна база регулювання діяльності індустріальних і технологічних парків; Кабінетом Міністрів України розроблено проект «Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інноваційної інфраструктури на 2017-2021 роки»; регіональними органами влади відводиться вагоме місце ПОБ у стратегіях розвитку регіонів. Разом з тим, як показала практика, через наявність організаційних й правових прорахунків формування структур ПОБ регіони України не отримують очікуваного ефекту від їх діяльності. Законодавча база регулювання наявних ПОБ в Україні є доволі громіздкою, містить багато спекулятивних моментів та забюрократизоних процедур.

Отже, трансформація та удосконалення вітчизняного законодавства в Україні щодо регулювання діяльності ПОБ має відбуватися у напрямі розвитку таких форм як наукові, технологічні, інноваційні парки, наукові та інноваційні центри, кластери, бізнес-інкубатори тощо та базуватися на стратегічних цілях розвитку регіонів та їх конкурентних перевагах, забезпечувати реалізацію пріоритетних напрямів розвитку інноваційної діяльності, науки та техніки в Україні.

Список літературних джерел

1. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-XII [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12
2. Мережа індустріальних парків в Україні [Електронний ресурс]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. - Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini
3. Науково-технологічний парк «Яворів» [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт. – Режим доступу: http://tp-yavoriv.at.ua/index/pro_tekhnopark/0-10
4. Про наукові парки [Електронний ресурс]. – Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/innovaczijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/naukovi-parki/
5. Bianchi P. International Handbook on Industrial Policy // P. Bianchi, S. Labory / MPG Book Ltd, Cheltenham, 2006. – 463 p.
6. Tkach S.M. New Forms of Spatial Organization of Business as a Motive Force for Innovation Activity in the Region / S.M. Tkach // Managing Economic Growth: Marketing, Management and Innovations. 1st edition, Prague Institute for Qualification Enhancement: Prague, 2016. – P. 138-150.

Федько Я.В., к. е. н,
Навчально-науковий інститут економіки та бізнесу
Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СЕКТОРАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Визначено особливості оцінки секторальної економічної ефективності у регіональному розрізі. Розглянуто специфіку споживчого та виробничого аспектів оцінювання регіональної ефективності.

Ключові слова: ефективність, регіон, оцінка, споживчий ефект, виробничий ефект.

Постановка проблеми. Достовірна оцінка секторальної ефективності розвитку виробництва в регіонах країни є однією з необхідних умов реалізації регіональної політики розвитку продуктивних сил країни, здійснення стратегії, реалізації планів ефективного використання природних ресурсів та економічного і соціального розвитку регіонів.

З погляду принципового методологічного та методичного підходів до вирішення цієї проблеми найбільше визнання отримали оцінки витрат і результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження методологічних засад та формування практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності різнорівневих виробничих систем є досить актуальним та знаходиться в центрі уваги провідних вчених України протягом останніх 20 років. Проблема оцінки та обліку доходів і витрат у системі економічної безпеки ґрунтовно досліджені в працях вітчизняних вчених В.В. Сопка, М. Т. Білухи, М.Г. Чумаченка, В. О. Шевчука та ін. У працях українських та зарубіжних науковців приділено увагу оцінюванню секторальної ефективності на рівні країни та регіону. Менш вивченою залишається категорія оцінки економічної ефективності

на рівні регіону. Існують різні концепції територіального устрою, розміщення продуктивних сил та використання окремих елементів економічного потенціалу, що відображено в наукових працях О.І. Амоші, О.М. Алимова, В. М. Василенка, Б. Т. Кліяненка, М.Д. Прокопенка та ін. Максимовим В.В., Гончаровим В.М. та іншими українськими сучасними вченими висвітлено методологічні особливості оцінювання економічного потенціалу регіону [1, 2, 3].

Виклад основного матеріалу. Під час оцінювання економічної секторальної ефективності, регіон слід розглядати як єдине ціле з яскраво вираженою внутрішньою спеціалізацією з орієнтацією на переважне задоволення потреб у продукції відповідного сектору та поставку виготовленої продукції на за межі регіону.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування особливостей оцінки економічної секторальної ефективності в регіональному аспекті.

У ході дослідження визначилися й найважливіші аспекти в оцінці ефективності: орієнтація на кінцеві результати і відображення економічного та соціального ефекту. Заслуговують на увагу пропозиції щодо розгляду найважливіших складових соціально-економічної ефективності і кількісної оцінки соціального, науково-технічного та економічного ефектів, особливостей їх взаємозв'язку з інтегральним. Слід відзначити також і загальне визнання методу наведених витрат в якості основного в практиці обґрунтування варіантів розміщення суспільного виробництва, оцінки порівняльної економічної ефективності.

З позиції вирішення проблем територіального поділу праці, регіональної спеціалізації його виробництва і техніки важливим є положення, зазначене ще Н. О. Некрасовим: «Порівняльна економічна ефективність розміщення підприємств визначається щодо варіантів, порівнянних за кінцевим народногосподарським ефектом, при технічних рішеннях, найбільш повно відповідають природним і економічним умовам розміщення районів» [4, с.78].

Особливості оцінки секторальної ефективності в розвитку регіональної економіки важливо розглянути стосовно специфіки споживчого та виробничого її аспектів. Регіональний споживчий ефект відображає порівняння витрат і результатів споживання продукції машинобудування в зоні, регіоні згідно з потребами національної економіки та економіки регіону. Він дозволяє визначити найважливіші вимоги до машин і устаткування, встановити оптимальні межі цих вимог по основних соціальних, науково-технічних, економічних і екологічних параметрів з позиції досягнення цільових програм довгострокового розвитку регіону і конкретних умов у забезпеченні трудовими, енергетичними, мінеральними, лісовими та іншими природними ресурсами, природно-кліматичних умов регіону.

Регіональний виробничий ефект секторальної ефективності повинен відображати порівняння витрат і результатів виробництва в регіоні. Він дозволяє визначити ступінь відповідності розглянутого виробництва ресурсному потенціалу регіону, його спеціалізації і потребам, виявити перспективні напрями в регіональній секторальній спеціалізації, визначити прогресивні тенденції його подальшого розвитку.

Обидва ці аспекти на рівні зони та регіону знаходять інтеграцію в єдиній секторальній ефективності регіонального відтворювального процесу.

Виробничий і споживчий аспекти доцільно підпорядкувати кінцевому споживчому ефекту, що характеризує результативність регіонального відтворювального процесу.

Висновки. У дослідженні питань ефективності та вирішенні завдань розвитку секторів промисловості на регіональному рівні слід звернути особливу увагу на дві групи

особливостей регіонального відтворювального процесу: загальноекономічні та структурні. Вони визначають особливості вимог до споживаної продукції, відповідно до рівнів розвитку та спеціалізації в регіоні. Недостатній облік зазначених регіональних особливостей відтворювального процесу істотно впливає на ефективність науково-технічного прогресу в регіонах. Для зниження негативного впливу деяких економічних особливостей регіонального процесу відтворення на секторальну ефективність, необхідно корегувати їх техніко-економічні параметри, форми секторально-територіальної організації виробництва, що обумовлює особливості методичного підходу в оцінці економічної секторальної ефективності.

Список літературних джерел

1. Амоша О. І. Взаємодія держави і регіонів у стратегічному плануванні ефективного розвитку виробництва / О. І. Амоша // Схід. – 1999. – № 4. – С. 3-6.

2. Гончаров В. М. Організація управління економічним потенціалом промислових підприємств: монографія / В. М. Гончаров, М. В. Савченко, Д. В. Солоха, І. В. Савченко. – Донецьк: СПД Купріянов В. С., 2008. – 202с.

3. Максимов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) / В. В. Максимов. - Луганск: ВНУ им. Владимира Даля, 2002. - 360 с.

4. Некрасов Н. П. Региональная экономика / Н. П. Некрасов М.: Экономика, 1978.-С. 140.

Хом'як М.С., к.е.н., докторант
Університет Державної фіскальної служби України

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОСТОРУ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У сучасній науковій економічній літературі наразі відсутнім є спільне бачення поняття простору, в яке часто вкладається широкий спектр смислів, включаючи територіальні, географічні, соціологічні та середовищні аспекти. Зокрема, у багатьох дослідженнях, як вузькоспеціалізованих, так і міждисциплінарних, поняття «середовище» та «простір» використовуються як взаємозамінні. При цьому простір розглядається як систематизоване й організоване середовище, а тому є надбудовою над середовищем, яку формує взаємодія економічних суб'єктів.

Загалом середовище часто розглядається як система розташованих на певній території економічних одиниць (об'єктів і суб'єктів), у той чи інший спосіб пов'язаних із певним організованим процесом, наприклад бюджетним. Зокрема це можуть бути як органи влади області, району, об'єднаних територіальних громад, а також їх мешканці (спільноти, індивідууми, домогосподарства). З формальної точки зору середовище може бути множиною відповідно окреслених територіальних одиниць із приписаними до них властивостями: географічною прив'язкою, рівнем ієрархії, економічним становищем тощо.

Розглядаючи структуру бюджетного простору можна виділяти кілька складових. Залежно від підходів застосовують, зокрема, такі види поділу: територіальний (фізичний) й економічний (бюджетно-фінансовий); природно-ресурсний, виробничий, соціально-економічний. У другому випадку економічна складова є дотичною до всіх трьох складників, зокрема через господарське використання ресурсів, їхню переробку та виробництво

продукції, а також через економічну складову соціальних взаємовідносин між елементами бюджетного простору й усередині них.

Рис.1. Проекції сутності та структури бюджетного простору

Для бюджетного простору характерними є такі чинники:

−територіальна прив'язка її елементів;

−соціальний і економічний стан цих елементів;

−система бюджетних потоків між територіальними елементами – бюджетно-фінансова взаємодія між ними;

−система регулювання зазначених фінансових потоків, що містить ресурси та засоби прийняття та впровадження рішень і контролю за їх виконанням;

−норми та правила бюджетно-фінансової й управлінської діяльності, її організація.

На цій підставі можна виділити 3 проекції визначення сутності та структури бюджетного простору:

1) територіальна проекція – географічно-територіальна структура національного бюджетного середовища, в чітко визначених межах якої здійснюються бюджетні фінансові операції, рухаються (збираються та перерозподіляються) кошти. Бюджетний простір у цій проекції виглядає як регульований процес взаємодії економічних суб'єктів, які пов'язані бюджетними відносинами в межах території країни;

2) інституційна проекція – система законів, установок й інших формальних правил, а також неформальних норм поведінки та взаємодії економічних суб'єктів щодо акумулювання та перерозподілу бюджетних фінансових потоків. Правила функціонування зазначених фінансово-управлінських взаємозв'язків між суб'єктами власне і становить організаційну надбудову для формування бюджетного простору;

3) фінансова проекція – система бюджетних фінансових потоків між суб'єктами національного бюджетного процесу.

Отже, на підставі вищевикладеного можна стверджувати, що *бюджетне середовище* складається з:

−множини адміністративно-територіальних одиниць, включених у бюджетну систему країни;

−ієрархічної структури цих одиниць, їх адміністративної підпорядкованості;

−а також – для кожного суб'єкта – його економічно-соціальних характеристик, що тим чи іншим чином може мати відношення до бюджетних взаємостосунків.

−Бюджетний простір є поняттям, що уточнює сутність бюджетного середовища, до якого додано надбудову, яка містить опис:

−адміністративних і фінансових зв'язків між суб'єктами бюджетного середовища, що забезпечують доведення, виконання та контроль завдань у рамках бюджетної системи, а також реалізують рух бюджетних коштів;

−інституційних норм, що встановлюють правила поводження суб'єктів, принципи контролю за їх дотриманням і забезпечують зазначений вище рух бюджетних коштів.

Секція 3. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ І СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНАЛІЗМУ Й УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Беновська Л.Я., к.е.н., с.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І.Долішнього НАН України

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Існуючий впродовж останніх років низький рівень фінансової спроможності територій зумовлений, насамперед, надмірною фінансовою залежністю віддалених територій від центру та високою дефіцитністю бюджетів, що не дозволяє територіальним органам цілком виконувати свої функції. Подолання зазначених негативних тенденцій передбачає проведення бюджетної децентралізації та зміцнення власної фінансової бази територіальних громад.

Результатом проведеної в країні адміністративно-територіальної реформи стало створення у 2015 році 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), з яких 15 – у Львівській області. Ще близько 70 громад у Львівській області знаходяться у стані формування [1]. У новій редакції Бюджетного кодексу були закріплені основи стимулювання розвитку та підвищення фінансової спроможності ОТГ. Зокрема, такі громади наділяються повноваженнями та ресурсами, які мають міста обласного значення, найголовнішими з яких є: прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, надходження 60% ПДФО на виконання власних повноважень; право здійснення внутрішніх та зовнішніх місцевих запозичень, у тому числі шляхом отримання кредитів від міжнародних фінансових організацій. Натомість громади, що залишаються осторонь цього процесу, позбавляться цих можливостей.

Фінансова спроможність територіальних громад залежить насамперед від можливостей формування власних доходів. Затверджений плановий обсяг доходів (з трансфертами) загального фонду ОТГ Львівської області на 2016 р. становив 197 млн грн., що у 7 разів більше від доходів місцевих бюджетів (які увійшли до складу ОТГ) за 2015 р. Таке значне зростання планувалось головним чином за рахунок того, що у 2016 р. ОТГ отримують напряму субвенції з державного бюджету [2].

Завдяки об'єднанню громад планувалося у 2016 році вдвічі збільшити власні доходи ОТГ Львівщини з 28 млн. грн. до 54 млн грн. Найефективнішим таке об'єднання мало стати для ОТГ м. Новий Калинів, власні доходи якої мали збільшитись більше ніж у 5,5 разів (рис. 1). За підсумка І півріччя 2016р. до ОТГ Львівщини надійшло 72 % фактичних надходжень власних доходів до очікуваних надходжень на 2016 р. [3].

Основною причиною вагомого зростання власних доходів є те, що у 2016 р. в структуру надходжень тепер входить ПДФО. Зокрема, в структурі Новокалинівської ОТГ доходи від ПДФО становлять – 83%, Гніздичівської – 65 %, Вільшаницької 52 %.

Найважливішою проблемою ОТГ області є те, що їх доходи у більшості випадків не забезпечуються функціонуванням потужних підприємств та створенням нових робочих місць. Зокрема, Тростянецька ОТГ третину своїх доходів отримує за рахунок надходжень

акцизного податку з нафтопродуктів (на території громади є 5 автозаправних станцій, які обслуговують трасу Київ-Чоп), близько 43 % складає орендна плата з юридичних осіб за землю та надра (розташовані піщані, кам'яні та вапняні кар'єри)). Слід звернути увагу на те, що близько 20 % доходів громади від ПДФО – податок сплачений бюджетними організаціями, тобто нараховується на зарплату бюджетників та повертається у той же бюджет. Як бачимо, доходність найбагатшої громади Львівщини слабко пов'язана з її економічною діяльністю.

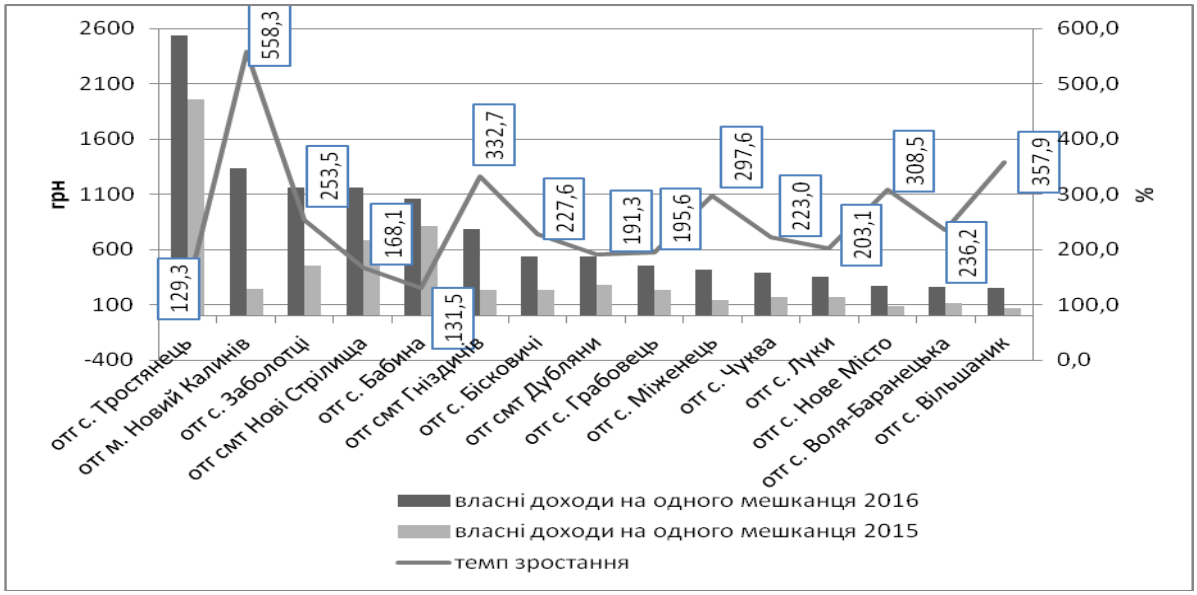

Рис.1. Динаміка власних доходів ОТГ Львівської області у 2015-2016 рр
*Дані за 2016 рік – планові
**За інформацією Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації

Основними джерелами формування доходів більшості бюджетів ОТГ Львівщини у 2016 р. є податок з доходів фізичних осіб, акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання (кінцевих продаж), єдиний податок, орендна плата з юридичних осіб. Частка ПДФО у структурі доходів ОТГ (без трансфертів) для більшості ОТГ є дуже вагомою, зокрема у ОТГ м.Новий Калинів сягає 80,9%.

Дуже нерівними є можливості наповнення бюджетів ОТГ за рахунок податку на майно, до складу якого входить податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та плата за землю. За результатами 6 місяців 2016 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року усі ОТГ Львівщини значно перевиконали надходження з податку на майно: ОТГ с.Нове Місто – 343, 0%, ОТГ смт. Дубляни – 325, ОТГ с.Вільшаник 246,6%. Для ОТГ Львівщини частка податку на майно у доходах ОТГ змінювалась від 0,43 % у ОТГ м.Новий Калинів до 20,5 % ОТГ с. Міженець [2]. Основні надходження цього податку для більшості ОТГ здійснюються за рахунок земельного податку, що пов'язано із підвищенням у 2016 р. ставки земельного податку. Труднощі справляння податку на майно пов'язані з маніпулюванням землею з боку місцевих рад (ставки податків і нормативно-грошову оцінку землі встановлює місцева рада); заниженою нормативно-грошовою оцінкою землі. Щодо податку на нерухомість, то його частка в структурі місцевих податків і зборів має тенденцію до зростання, що пов'язано зі зростанням ставки оподаткування. Однак, слід зауважити, що

проблеми адміністрування податку на нерухомість пов'язані з існуванням значної частки належним чином незареєстрованої нерухомості та низького рівня доходів сільського населення.

Важливим джерелом наповнення бюджетів багатьох ОТГ став акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання. У першому півріччі 2016 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року зростання фактичних надходжень акцизного податку становило: у Бабинській ОТГ (280%), Новострілищанській ОТГ (206%), Вільшаницькій ОТГ (300%), Новомістківській ОТГ (135%). Значна нерівномірність наповнення бюджетів цим податком (розмах асиметрії 392,5 разу) викликана різними можливостями через нерівномірну розвиненість торгівельної мережі на території ОТГ, наявності важливих магістралей (де розміщені автозаправні станції). Надходження від цього податку різко посилює внутрірегіональну диференціацію. Тому необхідно змінити механізм розподілу коштів: одним з варіантів може бути «розщеплення» доходів від акцизного податку між різними рівнями адміністративно-територіальних одиниць. З метою дотримання справедливості в розподілі фінансових ресурсів, покращення стану автомобільних доріг доцільно внести зміни до Бюджетного кодексу України і частину акцизного податку від реалізації нафтопродуктів акумулювати в обласному бюджеті з подальшим їх спрямуванням на ремонт доріг в інших населених пунктах.

Отже, перші результати діяльності ОТГ показали зростання їх фінансової спроможності та підтвердили правильність рішення про їх створення. Формування дохідної бази ОТГ потребує вдосконалення механізмів справляння та розподілу деяких видів податків (акцизного податку, податку на майно) та врегулювання міжбюджетних відносин.

Список літературних джерел

1. Місцеве самоврядування в Україні 2015 року. [Електронний ресурс]. – Асоціація міст України. – Режим доступу http://auc.org.ua/sites/default/files/stanlg_2015_0.pdf

2. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України»; наук. ред. В.С.Кравців. – Львів, 2016. – ХХХ с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). – 264 с.

3. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 ОТГ. І півріччя 2016р. – [Електронний ресурс]. – Децентралізація влади. Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Monitoriing_OTG.pdf.

Гиренко Х. В., студентка
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

БЮДЖЕТ УЧАСТІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В умовах реформування економіки України та розвитку процесів демократизації актуальним є питання ефективного використання коштів місцевих бюджетів із урахуванням думки громади. Тому виникає потреба в застосуванні нових інструментів управління

публічними фінансами в Україні, одним з яких є бюджет участі. Головна ідея – залучити місцевих жителів до процесу ухвалення рішень з розподілу бюджетних коштів на реалізацію їхніх власних проектів. Тобто це впровадження норм прямої демократії, що передбачає поліпшення рівня комунікації, налагодження ефективного діалогу між громадою та органами місцевого самоврядування.

В Україні існує широке коло соціальних проблем, які потребують значних видатків з бюджетів усіх рівнів на утримання медичних, соціальних, спеціальних освітянських закладів, утримання та розвиток інфраструктури. Хронічний бюджетний дефіцит, системна політична, економічна криза, постійні вимоги МВФ вимагають зменшення рівня соціальних видатків, їх низька ефективність викликає зниження рівня життя в країні.

З початку 2015 року активно відбувається процес реформування місцевих бюджетів. Головними напрямами змін є фінансова самостійність місцевих бюджетів, закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів, новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання, нова трансфертна політика для посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях, децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності, стимулювання громад до об'єднань та формування спроможних територіальних громад.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевих громад важливими є виконання низки вимог: кошти місцевих бюджетів мають використовуватися за призначенням; бюджет має складатися з врахуванням реальних потреб громади; складенню та затвердженню бюджету має передувати процес аналізу потреб громади; бюджет має відповідати основним напрямам місцевого розвитку; бюджет має бути інструментом реалізації стратегічного плану розвитку регіону; за результатами виконання місцевого бюджету має здійснюватися оцінка ефективності використання коштів.

Отже, бюджет участі – це інноваційний механізм, який спрямований на залучення громадян до процесу прийняття рішень місцевого бюджету. Створюючи можливість для громадян висловити свою думку щодо розставлення пріоритетів, бюджет участі може сприяти в більш всеосяжному і справедливому розподілі публічних ресурсів. Доступ громадськості до інформації щодо доходів та витрат ефективно підвищує прозорість в бюджетно-податковій політиці і управління державними видатками, тим самим підвищуючи довіру до уряду. Громадський бюджет може також підвищити якість послуг, що надаються шляхом об'єднання ідентифікації потреб, планування інвестицій, системи оподаткування та управління проектами. Отже, бюджет участі виходить за рамки простої участі громади і передбачає соціальне навчання, активну громадянську позицію та соціальну відповідальність, відкриваючи нові способи безпосередньої участі, який доповнює традиційні форми представницького правління[1].

Бюджет участі був вперше запроваджений на муніципальному рівні, але в даний час реалізується на рівні органів державного управління та привертає увагу міжнародної спільноти (сам термін «бюджет участі» входить до переліку рекомендацій ООН щодо формування та використання місцевих бюджетів).

Вивчаючи світовий досвід, слід звернути увагу на досвід країни-сусіда Польщі. Ідея впровадження першого бюджету участі у Польщі з'явилася у 2010 році в рамках Сопотської ініціативи розвитку – неформальної групи, що діє в місті Сопот з метою реалізації вимог сталого розвитку і розширення громадської участі. Спочатку ідея не знайшла прихильників серед представників місцевої влади, проте завдяки проведенню освітніх та рекламних

заходів, які здійснювала Сопотська ініціатива розвитку, вдалося при повторному голосуванні впровадити бюджет участі. Було сформовано план передачі частини повноважень місцевої влади громадянам у сфері здійснення видатків у розмірі менше 1% бюджету міста (близько 3 млн. злотих) та створено Комісію ради міста у справах бюджету участі.

Процедура у більшості польських міст має спільні характеристики. Переважна частина міст посилається на досвід міста Сопот. Загальна схема бюджету участі після розробки принципів передбачає реалізацію таких етапів:

1) надання ідей та пропозицій громадянами;

2) перевірка можливостей реалізації ідей та ідентифікація пропозицій;

3) відбір ідей, які будуть профінансовані і внесені до бюджету міста;

4) реалізація визначених завдань [2].

Сьогодні майже в ста містах Польщі, зокрема й у Варшаві – столиці держави, у різних формах реалізується цей принцип участі мешканців у міському бюджетуванні: кожен громадянин може подати свої пропозиції, а потім взяти участь у голосуванні щодо виділення коштів з бюджету міста. Без сумніву, це революція. Усе більше і більше людей розуміють, що не тільки політики, але й самі жителі здатні ухвалювати раціональні рішення щодо життя та розвитку міста [3].

Ідеї впровадження партиципаторного бюджету набувають широкої популярності серед країн Центральної та Східної Європи, таких як Албанія, Вірменія, Болгарія, Молдова, Румунія і Росія. Але недостатній рівень демократії, зумовлений історичними причинами, гальмує цей процес.

У рамках Проекту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», який запроваджений Польсько-Українською фундацією співпраці ПАУСІ, в Україні почали впроваджувати бюджет участі. Першими стали громади міст Чернігова, Полтави і Черкас.

Наразі деякі результати можна побачити в Чернігові та Черкасах. У Полтаві процес реформування місцевого бюджету відклали і тільки на прикінці 2016 року було відібрано проекти, які отримали позитивну оцінку і рекомендовані для включення у бланк для голосування експертною групою щодо аналізу проектів. Порівнюючи позитивні зрушення в містах, хочемо виокремити місто Черкаси, де за цільовою програмою «Громадський бюджет міста Черкаси на 2015-2019 роки» у 2015 році було 54 проекти, серед яких пріоритетними напрямами проектів були облаштування зон відпочинку, естетичне облаштування міста; вуличне освітлення; ремонт тротуарів; дороги та інше (групові проекти та заходи; дитячі дошкільні навчальні заклади, житлово-комунальне господарство). 39 проектів отримали позитивний висновок.

На сьогодні досягнення громадського бюджету в місті Черкаси стало налаштування діалогу між громадськістю та посадовцями як інструмент демократії для вирішення конфліктів; визначено найбільш актуальні проблеми міста, які хвилюють жителів; ознайомлено активну громадськість із моделлю партиципаторного бюджетування[4].

Окрім того, серед позитивних аспектів запровадження механізму «партиципаторного бюджету» можна виділити:

1) поліпшення інформування населення щодо планів і намірів органів місцевого самоврядування;

2) раціоналізація заходів та дій: більш чітке визначення пріоритетів у можливості використання нових рішень, запропонованих мешканцями;

3) зростання рівня задоволення діями органів місцевого самоврядування: громадяни краще поінформовані й відчувають себе партнерами;

4) зростання рівня довіри мешканців до органів влади;

5) уникнення соціальних конфліктів: можливість швидко отримувати інформацію щодо проблем та їх конструктивного вирішення;

6) у процесі реалізації консультаційних проектів можуть з'явитися нові громадські лідери;

7) підвищення громадянської освіти: отримання громадянами нових компетенцій, пов'язаних з участю в громадському житті.

Вважаємо, що для успішної імплементації даного інструменту в Україні варто:

- визначити головних та другорядних суб'єктів бюджетного процесу;
- здійснити вибір моделі партиципаторного бюджетування;
- розширити коло учасників;
- створити консультаційну комісію впровадження функціонування бюджету участі;
- розробити концепцію, при якій участь громади є ключовою (визначення відсоток від видатків, який буде виділений на громадський бюджет);
- чітко визначити етапи впровадження (на цьому етапі мають визначитися певне коло питань: хто має право голосувати, в якій формі буде проходити голосування, критерії відбору проектів, створення ради, яка буде відбирати проекти)
- чітко визначити процес реалізації відібраних проектів, їх контролю та моніторингу;
- проводити зріз отриманих результатів задля врахування можливих проблем та усунення їх в наступному бюджетному процесі.

На нашу думку, цей інноваційний механізм дозволить раціонально та ефективно розпоряджатися місцевим бюджетом з урахуванням потреб громадськості, вирішувати найбільш гострі питання, підвищити довіру до органів самоврядування, активізувати за згуртувати громаду. Органи місцевого самоврядування в Україні можуть застосовувати бюджет участі як гнучкий, політично нейтральний інструмент, який, ґрунтуючись на відкритих зустрічах громадян, результативно підвищує ефективність реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, а також забезпечує досягнення низки переваг у короткостроковій і довгостроковій перспективі.

Список літературних джерел

1. Визначення бюджету участі [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Світового Банку. – Режим доступу: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/ EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTPCENG/0,,contentMDK:20509380~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:410306,00.html

2. Кириленко О. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду / О. Кириленко, І. Чайковська // «Вісник ТНЕУ». - № 2. - 2015 р. – С. 86-100

3. Sintomer Y., Herzberg C., Allegretti G. Participatory Budgeting Worldwide –Updated Version Dialog Global No.25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ces.uc.pt/myces/UserFiles/livros/1097_DG-25_bf.pdfp. 41

4. Чабан О. О. Демократія участі та сучасні технології реалізації громадського інтересу на місцевому рівні/ О.О. Чабан // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. - № 1073, серія «Питання політології». – 2013. – С. 131- 136

5. Інтернет-видання «Полтавський вісник» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.visnyk.-poltava.ua/articles/1441267160/

6. Сайт Чернігівської міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.chernigiv-rada.gov.ua/budget/news

7. Сайт Черкаської міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.cherkasy.ua/ua/sections.php?s=34

Науковий керівник: **Усик В. І.**, к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Hrynchyshyn Iryna, PhD in Economics,
State institution Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

FINANCIAL PROVISION OF SOCIAL SPHERE DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION UNDER THE FISCAL DECENTRALIZATION

Current conditions of decline in social and economic development and limited capacity to increase budget financing of social spending require making smart decisions in the transformation of distribution relationships, identifying inefficient spending, changing in approaches and mechanisms of funding provision based on efficacy. At the same time, administrative-territorial reform and decentralization are intended to promote the reduction of inter-regional and intra-regional differentiation in terms of service delivery in social sphere.

The need to change the priorities of social policy towards the modernization of financial provision of social services in the Carpathian region in terms of decentralization is due to the presence of horizontal and vertical imbalances in distribution of responsibilities of local governments and financial resources of local budgets. This in turn requires development of new approaches to finance social development of the Carpathian region under the conditions of the administrative-territorial reform both in terms of formation and use of financial resources.

Evaluation of absolute values of social protection and social security in the Carpathian region demonstrates positive dynamics of growth, due to a major increase in the size of social benefits and the number of recipients. Despite the increase in spending on social protection and social security, their rate of growth has slowed down. In the Carpathian region there was a decrease in spending on social protection and social security compared with the previous year [1].

The reform of local government covers decentralization of expenditure responsibilities, including the field of social security. The Concept of reforming local government and territorial organization of power in Ukraine specifies the main powers of local governments of the basic level in the sphere of social protection that includes social assistance through territorial centers – own powers. The Concept also notes that structural subdivisions of territorial bodies of central executive authorities of the basic level will provide services of social protection (pensions, subsidies, compensation, benefits provision) - delegated powers [2].

We should pay attention to the main risks in social security that emerged with the beginning of fiscal decentralization in Ukraine: 1) there were no joint responsibility of local communities and the authorities regarding the provision of social services; 2) the practice of funding institutions, not social services maintained; 3) providing a lower priority social protection comparing to education, medicine and culture; 4) lack of preventive mechanisms for the prevention of major risks in the field of social protection and deepening of poverty population.

The main result of the decentralization of powers in social sphere should be provision of services on the basis of subsidiarity, quality and efficiency. The above mentioned actualizes the need to assess the effectiveness of social development of the Carpathian region, to identify opportunities to achieve consensus between economic efficiency and social justice in order to build an optimal model of social development of the Carpathian region under the conditions of the administrative-territorial reform and extend financial decentralization.

References

1. Kravtsiv V. Territorial Development and Regional Policy in Ukraine. – Lviv, State institution Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, 2016.

2. The Cabinet of Ministers of Ukraine. On approval of the Concept of reforming the local government and territorial organization of power in Ukraine. – Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80

Громоздова Л.В., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Громоздов В.В., аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

На реалізацію регіональної реформи в Україні впливають суб'єктивні чинники, а саме: наявність лобіюючих ініціатив різних впливових бізнес-груп, відсутність бажання у регіональних держслужбовців сприяти активному проведенню адміністративної реформи через невіру в свої майбутні амбіційні перспективи в даному проекті чи взагалі в їх втрату, недостатній рівень кваліфікації експертного середовища та пасивність науковців, які повинні стати в авангарді проведення революційних змін. Як результат – лише 30 (з 159, що були створені у 2015 році) новоутворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ) відповідають урядовій Методиці формування спроможних територіальних громад. [2, С.32].

У 15 ОТГ частка субвенцій на формування інфраструктури ОТГ складає понад 200% від дохідної частини бюджету ОТГ, ще у 46 ОТГ цей показник є вищим за 100% [2, С.31], у 58 ОТГ цей показник наближається до 100%, що ставить під сумнів доцільність створення цих громад в такому форматі. Такі громади слід визначати як громади-реципієнти, які потребують донорство з державного бюджету. Це відроджує систему споживчого існування

одних громад за рахунок інших. Вирівнювання ресурсних можливостей громад справа тонка і потребує дуже ретельних досліджень і розрахунків. І якщо зараз, у період, коли децентралізація не закінчена, таке споживче існування штучно можливе (а в деяких випадках це є обґрунтована допомога громаді-реципієнту, що потребує вирівнювання), то в умовах самодостатності децентралізованих громад це стає неможливим.

Заслуговує на аналіз та відповідні висновки і проблема диференціації видатків на утримання державних службовців ОТГ, де у третини громад на утримання службовців ОТГ від загальної суми бюджету ОТГ (без врахування субвенцій) надходить від 21% до 30% бюджету ОТГ, в той час є громади (їх більше 20), що витрачають на утримання службовців більше 40%. [2., С.28], Тому у СМІ та наукових колах оживилися дискусії з приводу наявності кореляцій між розміром громади та оплатою праці її службовців.

Досить сильна варіація простежується в доходах громадського бюджету на одну особу за новоствореними ОТГ: від декількох сотень до 2,7 тис. грн. і навіть більше, при цьому бюджети громад варіюють в інтервалі: «менше 1 млн. грн.» – «більше 10 млн. грн.». [2, С.24]. Показник дохідності громадського бюджету ОТГ на одну особу за 2016 рік за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України був найбільшим у Вербківської ОТГ Дніпропетровської області і склав 7,2 тис. грн. на 1 особу, однак для 14 (зі 159) ОТ цей показник знаходиться в межах від 2 до 3 тис. грн. на одну особу [1, С.23]. Середній показник дохідності громадського бюджету на одну особу становить у 2016 році 1,3 тис. грн. при загальнодержавному показнику 1,4 тис. грн. [4].

Географічна територія, що охоплюється новоствореними ОТГ, станом на початок 2017 року, становить 225 квадратних кілометрів. Що стосується чисельності населення ОТГ, то найбільша вона в Лиманській ОТГ Донецької області – 43,0 тис. осіб, однак для приблизно половини громад чисельність населення складає менше ніж 5 тис. осіб [4].

Дослідженню процесу утворення ОТГ в таких ключових для розуміння питаннях, як сталий розвиток, покращення рівня та якості життя населення, присвячені наукові розробки науковців і аспірантів кафедри регіоналістики і туризму ДВНЗ «КНЕУ ім.Вадима Гетьмана», науково-дослідного інституту регіоналістики. На даний час наука, підтримуючи ідею децентралізації влади, не може вітати методи практичної реалізації реформи. Є над чим працювати. Обговорення відбувається в різних формах: конференції, круглі столи, наукові семінари, сесії.

Починаючи з 2015 року Товариство дослідників України у різних містах України: Києві, Львові, Маріуполі, Вінниці, Березані, Ніжині, Яготині, селищі Шишаки проводить стратегічні сесії «Нарощування експертного потенціалу для реформ децентралізації влади», головною метою яких є залучення практикуючих експертів з питань проведення реформ, посадовців місцевого самоврядування, активістів по створенню громад нового формату, майбутніх і сучасних старост громад, політиків, студентів та аспірантів з системи підготовки регіоналістики. В число учасників стратегічних сесій, як правило, входять представники громадського суспільства, органів місцевого управління, місцевих громад, студентська молодь, науковці НАН, а також експерти з територіальної організації влади в Україні.

Ці сесії слугують платформою для конструктивних дискусій, що присвячені визначенню та обговоренню основних проблем та потреб задля ефективної реалізації реформи децентралізації влади а Україні. Завдяки таким діалогам учасники спільними зусиллями сприяють вирішенню таких питань, як:

−удосконалення методики формування об’єднаних територіальних громад;

−аналіз та оцінка успіхів перших років реалізації реформи децентралізації;

−аналіз локальних проблем та труднощів реалізації реформи децентралізації на сучасному етапі;

−бачення майбутньї реформи децентралізації влади у форматі сталого розвитку;

−врахування критеріїв оптимізації та спроможності на стадії формування об'єднаних територіальних громад;

−заснування інституту експертної оцінки тенденцій процесу створення та розвитку нових створених об'єднаних територіальних громад.

Усі ці питання є нелегкими для трактування навіть науковими експертами та практиками з регіонального управління, ще складніше ці питання вирішуються на місцях, де методологічний рівень не є роботою, що заслуговує поваги більшості членів громади: людина чекає миттєвого покращення якості життя або хоча б прозорого прогнозу, як це покращення буде відбуватися.

Найціннішим у роботі цих сесій є проведення тренінгів по створенню об'єднаних територіальних громад, що проводяться за методикою ділової гри, з використанням методів імітаційного моделювання. В процесі гри проходить робота в малих групах, учасники проводять порівняльний аналіз змістових та якісних характеристик регіональних перспективних планів формування територій громад та моделюють альтернативні, більш оптимальні, проекти перспективних планів, обговорюють існуючі прецеденти щодо утворення «фейкових» об'єднаних територіальних громад, розробляють альтернативні варіанти, надаючи свої пропозиції з оптимізації процесу формування об'єднаних територіальних громад, створюють прогнозні моделі розвитку на прикладі обраної об'єднаної територіальної громади, генерують і оговорюють власні пропозиції по розвитку об'єднаних територіальних громад, аналізують донорські програми для реформи децентралізації влади. Такі сесії і тренінги є корисними як для досвідчених практиків (вони пізнають, що прагне молодь отримати на виході від реформи), так і для недосвідченої в питаннях регіоналістики молоді (вони починають розуміти науково обгрунтовані принципи та методи територіального об'єднання). В результаті аудиторія інтелектуально збагачується і поглиблює знання в різних площинах реалізації децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування. Зокрема аудиторія концетрує свою увагу на таких питаннях:

−передумови реалізації реформи децентралізації влади та місцевого самоврядування;

−державні інтереси у сфері добровільно об'єднаних територіальних громад;

−що таке спроможність територіальних громад і якими є технологія та методика їх створення;

−географія добровільного об'єднання громад.

Аналітики Товариства дослідників України стверджують, що лише близько 30 новоутворених ОТГ (15 %) мають більш-менш сформовану територіальну структуру та повністю відповідають урядовій Методиці формування спроможних територіальних громад. На їх думку, можуть очікуватись такі сценарії адміністративно-територіального реформування в Україні:

1. На місцевому та селищному рівні до ОТГ будуть приєднані нові сільські території;
2. На рівні сільських ОТГ буде відбуватися розукрупнення за рахунок найближчих територій:
3. До ОТГ, утворених поза зоною впливу міст та селищ, будуть додані інші сільські населені пункти, які також не потрапляють в зону такого впливу. [2, С.31], [3], [5].

Можна сподіватися, що таке приєднання не буде спонтанним чи хаотичним і держава виконає свою регуляторну функцію, одним з перших проявів дії якої є розробка

Перспективного плану формування територій громад областей. В ідеалі такий план повинен відповідати найраціональнішому розподілу ресурсів в інтегрованій системі на користь нових створених спроможних територіальних громад, що в баченні держави призведе до створення нової ефективної адміністративно-територіальної структури з оптимальною кількістю ОТГ, побудованої з опорою на урядову Методику та науково-експертне обґрунтування територіального переустрою.

На думку експертів, поки що Плани формування територій громад не стали надійним запобіжником формування неспроможних територіальних громад [2, С. 32].

Висновки: процес створення територіальних громад відбувається повільно і потребує своєчасного коригування. Серед перших кроків оптимізації реформування адміністративного устрою мають бути:

−оцінка поточного ефекту реалізації реформи децентралізації влади України повинна провадитись на постійної основі, систематично;

−вдосконалення методики формування спроможних територіальних громад в Україні;

−безперервна процедура проведення аналізу новоутворених об'єднаних територіальних громад за критеріями «спроможності» та «самодостатності».

Адміністративно-територіальна реформа має реалізовуватися на основі таких принципів:

−новоутворена громада повинна трактуватись як територія для продуктивної роботи і якісного життя;

−ОТГ повинна протидіяти невигідній міграції свого населення: мати можливості для стовідсоткового працевлаштування, під що розробляти стартами і проекти майбутнього, причому такі, що є адекватними для сталості розвитку території;

−між громадами повинен відбуватися перехресний обмін інноваціями, міжсекторна співпраця, щоб запобігти сповзанню на «хуторні» підходи, де кожнен виробляє все сам для внутрішнього споживання громади;

−створення громад повинно обумовлювати ефективний розподіл праці, ефективну взаємну торгівлю, використання феноменальних можливостей своєї території, не дублюючи можливості іншої, якщо вони обумовлені відносними або абсолютними перевагами громади-сусіда;

−диференціація доходів населення в ОТГ повинна відповідати 10 Цілі сталого розвитку ООН «Скорочення нерівності» (ціль 10);

−нормою нового територіального устрою повинні стати публічно-приватні ініціативи та публічне адміністрування, щоб два обличчя, публічне та приватне, співвідносилися паритетно;

−уряд, як публічний партнер об'єднаних територіальних громад, повинен відігравати роль незалежного інтегратора фінансування, такого, що унеможливлює донорсько-реципієнтські взаємовідносини;

−при всій складності схем децентралізації кінцевий ефект створення співдружності територіальних громад національного масштабу повинен бути синергетичним з Цілями сталого розвитку людства: Рівність можливостей і соціальна справедливість, свобода, економічне зростання, здорове навколишнє середовище.

Список літературних джерел

1. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000–2015. Національна доповідь. – К., 2015.

2. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа №1 [аналітичні записки]. – К.: «Глобус» ФОП Кравченко Я.О. – 2016. – 35 с.

3. Ганущак Ю.І. Територіальна організація влади: Напрямки змін / За заг. ред. д.держ.упр. проф. Куйбіди В.С. [Монографія]. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2013. – 166 с.

4. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад. Фінансово-аналітичні матеріали / За ред. Казюк Я.М. – К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2016 р.

5. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади: Швейцарсько-Український проект «Підтримка децентралізації в Україні – LESPRO». – К.: ТОВ «Софія-А», 2015. – 168 с.

Єрмакова О.А., к.е.н., доцент, с.н.с.
Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД БАЗОВОГО РІВНЯ ІЗ УРАХУВАННЯМ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ТЕОРЕТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Стратегії розумної спеціалізації (Smart Specialization Strategies, S3) поєднують інновацію зі специфічними перевагами регіональної економіки. Розумна спеціалізація має відношення до створення унікальних активів і компетенцій, заснованих на регіональній специфіці, одночасно концентруючи обмежені людські та фінансові ресурси в декількох глобально конкурентоспроможних галузях, досягаючи тим самим синергізму інноваційно-інвестиційної діяльності. Стратегії розумної спеціалізації впроваджуються як в європейських країнах, так і в Сінгапурі, В'єтнамі, Чилі та ін. Сінгапур, наприклад, планує збільшити обсяг фінансування НДДКР в галузі наук про життя (life science), екологічно чистих технологій і цифрової медіа. При цьому надаються різноманітні пільги (податкові, доступ до надсучасної інфраструктури, навчання, гранти для проведення НДДКР) для залучення компаній, зацікавлених у проведенні досліджень та практичному впровадженні інновацій у визначених галузях [1].

У відповідності до Розпорядження Європейського Парламенту і Ради 1301/2013 від 17 грудня 2013 року юридичне визначення поняття «стратегія розумної спеціалізації» є наступним:

−Стратегія розумної спеціалізації означає національні чи регіональні інноваційні стратегії, які визначають пріоритети для створення конкурентної переваги за рахунок знаходження відповідності сильних сторін досліджень та інновацій з потребами бізнесу, що дозволяє реагувати на можливості, що виникають, та тенденції розвитку ринку, уникаючи дублювання та фрагментації зусиль;

−Стратегія розумної спеціалізації може повністю формувати чи бути частиною національної чи регіональної політики в сфері досліджень та інновацій;

−Стратегії розумної спеціалізації повинні розроблятися шляхом залучення національних чи регіональних органів управління, а також зацікавлених сторін, таких як навчальні та наукові установи, бізнес, соціальні інститути в процес підприємницького пошуку.

Передумовою переходу до стратегій розумної спеціалізації в країнах Європейського Союзу стала низька ефективність регіональних інноваційних стратегій, що своєю чергою обумовило низьку ефективність державних витрат і відставання за рівнем інноваційного розвитку від США та Японії. Проблемами стратегування інноваційної діяльності регіонів країн ЄС були наступні:

−відсутність міжвідомчої взаємодії на різних рівнях управління;

−відсутність зовнішньої перспективи;

−розробка заходів тільки в сфері досліджень, інновацій і розвитку компетенцій, а не для стимулювання попиту та розвитку ринку інновацій;

−фокусування на престижних проектах;

−фокусування на традиційних галузях промисловості, а не на секторах та послугах, що розвиваються.

Всі ці проблеми стратегування інноваційної діяльності є актуальними і для регіонів України.

Основними принципами розумної спеціалізації є наступні:

−пошук унікальної спеціалізації для кожного регіону;

−визначення спеціалізації регіону відбувається «знизу-вгору» в процесі підприємницького пошуку;

−комплексний підхід: не лише стимулювання наукових досліджень та інновацій, але й активізація структурних зрушень в економіці регіону;

−акцент на створенні умов (державне регулювання, зміцнення фінансової системи, посилення конкуренції), розвиток науки і освіти, стимулювання попиту (через систему закупівель) тощо;

−інтенсифікація міжрегіональної взаємодії (підтримка купівлі/продажу технологій, розширення діяльності місцевих підприємств і включення до глобальних мереж і ланцюгів створення вартості) [2].

Вперше на системній основі та на засадах імплементації європейського досвіду довгострокового планування науковцями Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України розроблено методику складання стратегій соціально-економічного розвитку території базового рівня з урахуванням сучасних вимог до процесу стратегування на інноваційному базисі та децентралізації управління економічним розвитком. Розробку впроваджено на території 14 сіл Лиманського (колишнього Комінтернівського) району Одеської області [3]. В рамках стратегій визначені точки інноваційного та економічного росту, визначені ендогенні та екзогенні джерела фінансування проектів в рамках кожного пріоритету.

Конкурентною особливістю даного методичного підходу до стратегування є залучення громади до розробки стратегії на всіх етапах: 1) детальна оцінка наявних ресурсів громади; 2) проведення соціологічного дослідження бачення громади щодо можливостей та перспектив розвитку села; 3) оцінка сильних та слабких сторін ресурсного забезпечення;4) визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку громади; 5) визначення проектних пропозицій за визначеними стратегічними пріоритетами; 6) управління впровадженням стратегії розвитку територіальної громади.

Громадська участь у стратегічному плануванні - це окремий випадок громадської участі у прийнятті владних рішень, що розуміється як безперервний процес взаємодії між бізнесом, наукою, громадськістю та органами влади, відповідальними за підготовку, прийняття і виконання рішень. Громадська участь дозволяє вирішити ряд важливих для

влади завдань, таких як діагностика проблем і потреб, виявлення можливих альтернативних рішень, оцінка наслідків різних альтернатив. Основою для організації громадської участі населення у розробці та реалізації стратегії виступає поняття «соціальний капітал». Досвід стратегічного планування переконливо показує значимість обліку людського фактора для успішного розвитку. Стратегічним потенціалом розвитку територіальної громади виступають в цьому випадку не стільки природні та економічні ресурси, скільки людська діяльність по перетворенню цих ресурсів у конкурентні переваги громади.

Практичну спрямованість Стратегії забезпечує включення до неї проектної складової. В умовах погіршення показників соціально-економічного розвитку переважної більшості територіальних громад було застосовано двоетапний інноваційного-інвестиційний підхід до визначення проектів розвитку села.

Перший етап (1-3 роки): реалізація проектів, спрямованих на реалізацію існуючих конкурентних переваг громади: нарощення сировинної бази, а також усіх видів капіталів – фізичного, людського, соціального.

Другий етап (3-5 років): реалізація проектів, спрямованих надати інноваційний імпульс розвиткові території: впровадження новітніх технологій подовження ланцюга створення доданої вартості в пріоритетних галузях громади.

Проведена робота зі стратегування соціально-економічного розвитку територіальних громад виявила ряд перешкод, які потребують вирішення, зокрема таких як:

−нестача досвіду експертного середовища громад;

−недостатнє бюджетне фінансування, відсутність спонсорського фінансування соціальних проектів;

−непідготовленість активу громади до участі в міжнародних грантах;

−суттєві соціально-економічні диспропорції.

З метою успішної реалізації Стратегії та її моніторингу необхідним є створення єдиного інформаційного середовища на базі веб-платформи, до функцій якої входитиме: моніторинг, коригування Стратегії, забезпечення взаємодії усіх учасників процесу розробки та впровадження Стратегії, прийняття колективних рішень.

Моніторинг впровадження Стратегії здійснюється Комітетом з управління впровадженням (КУВ), дорадчим органом, що створюється шляхом делегування до його складу осіб, які представляють актив громади. Серед цих осіб мають бути учасники розробки Стратегії, що безпосередньо працювали над формуванням цілей даної Стратегії. До складу цього дорадчого органу також мають увійти посадові особи місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, депутати різних рівнів, представники бізнесу, науки, громади та інших зацікавлених осіб. Комітет управління впровадженням є наглядовим органом, який здійснює моніторинг якості виконання завдань, дотримання графіка, внесення змін чи доповнень до цілей, коли виникає необхідність. Члени КУВ зустрічаються щонайменше 2 рази на рік з метою оцінки виконання завдань, передбачених Стратегією. Вирішення організаційних завдань та затвердження плану діяльності КУВ відбувається на установчому засіданні. Функцію Комітету на себе можуть взяти окремо створена чи вже діюча структура.

Список літературних джерел

1. Хопкинсон Л. Поддержка инновации на уровне регионов и муниципалитетов. Руководство для государственных служащих [Электронный ресурс] / Лана Хопкинсон. – Великобритания: M.A. International Business. – 65 с. – Режим доступа: http://www.uiis.com.ua/files/Hopkinson.pdf.

2. Куценко Е. Новое поколение региональных инновационных стратегий в Европе: уроки для России: доклад [Электронный ресурс]// Российская кластерная неделя, Москва, 28.05.2015. – Режим доступу: http://www.slideshare.net/evgenykutsenko/ss-48744869.

3. Підсумки діяльності наукової групи ІПРЕЕД НАНУ в Лиманському районі [Электронный ресурс] / InfoLiman. Інформаційний портал Лиманського району. – 13.12.2016. – Режим доступу: http://www.infoliman.net/tyligulskyj-subregion/.

Кічурчак М. В., к.е.н., доц.
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У зв'язку з реформою у царині фіскальної децентралізації, окресленою стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», та євроінтеграційними прагненнями нашої країни відбувається трансформація чинної моделі відтворення суспільних благ. Це створило підґрунтя для визначення впливу фіскальної децентралізації на організацію виробництва суспільних благ в національній економічній системі та окреслення перспектив використання зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці надання таких благ.

З цією метою виконано порівняльний аналіз найголовніших умов відтворення суспільних благ в Україні, Польщі та ЄС на національному і субнаціональному рівнях і сформовано низку практичних рекомендацій щодо удосконалення виробництва таких благ з огляду на фіскальну децентралізацію. На підставі динаміки структури доходів державного і місцевого бюджетів ЄС, Польщі та України (табл. 1) визначено найголовніші закономірності щодо спроможностей держави їх надання на національному та регіональному рівнях. В аналізованих країнах у 2000–2014 рр. для структури податкових надходжень до державного і місцевого бюджетів можна простежити подібні підходи (табл. 1), коли більша їхня частка припадала на державний і менша – на місцевий бюджет.

Це свідчило про те, що акумулювання податків для виробництва суспільних благ містило ознаки централізації, а зв'язаність рівнів урядування забезпечували через розвиток міжбюджетних відносин. Основними визначниками цього є «вузькість локальної бази оподаткування щодо податкового експортування екстерналій при наданні суспільних благ, чинника мобільності і економії на масштабах; широкими податковими основами краще керувати на вищих щаблях уряду» [1, p. 366]. Тому така практика формування бюджетних ресурсів для виробництва суспільних благ ґрунтувалася на необхідності досягнення компромісу в забезпеченні інтересів національного і субнаціонального урядів та побудови власних моделей взаємодії.

Звернемо увагу на те, що в ЄС і Польщі флуктуації податкових надходжень до державного і місцевого бюджетів не були стрибкоподібними і певною мірою гармоніювали із соціально-економічними умовами. Для ЄС найнижчу частку податкових надходжень до державного бюджету зафіксували у 2009 р., що спричинено дією світової фінансово-економічної кризи, а найвищу частку – у 2001 р., в інші періоди вона становила близько 19 % ВВП. У ці роки частка податкових надходжень місцевих бюджетів ЄС зросла незначно, що засвідчувало порівняно стабільну податкову базу формування доходів місцевих бюджетів і визначеність відносин національного і субнаціонального урядів.

Така ситуація детермінована інститутом фіскальних відносин, бо «в Європі децентралізація підтримується політичним об'єднанням» [4, p. 713] і діями з посилення синергизму між європейським, національними і субнаціональними бюджетами, закріплених стратегією «Європа – 2020», «Багаторічним фінансовим каркасом 2014–2020», «Політикою Злагоди 2014–2020» та іншими програмами [5, p. 6–14]. У Польщі відбулося поступове скорочення частки податкових надходжень до державного бюджету з невеликим зростанням у 2007–2008 рр. і, відповідно, її збільшення для місцевих бюджетів. Це є індикатором переформатування відносин національного і субнаціонального урядів, підґрунтям чого стали політична воля і міжнародні правові стандарти децентралізації суспільних фінансів, які в Польщі закріплені конституційно [6, s. 19–20]. Така практика реформування привела до розширення податкових повноважень для виконання зобов'язань у сфері виробництва суспільних благ для місцевої влади.

Таблиця 1

Податкові надходження до державного і місцевого бюджетів в Україні і країнах ЄС, % ВВП

Показник	Країна	Вид бюджету	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податкові надходження	ЄС*	ДБ	20,1	18,9	18,6	18,7	18,9	19,5	19,6	19,1	17,9	18,4	18,5	18,7	19,0	19,1
		МБ	3,8	3,8	3,9	4,0	4,0	3,8	3,8	3,8	3,8	3,7	3,9	4,0	4,1	4,0
	Польща	ДБ	17,0	16,9	16,7	15,8	16,6	17,3	18,1	18,3	16,1	16,3	16,5	15,8	15,5	15,5
		МБ	3,0	3,3	3,1	4,1	4,2	4,3	4,6	4,7	4,1	4,0	3,9	4,1	4,1	4,3
	Україна	ДБ	11,5	12,8	13,4	13,0	16,9	17,4	16,2	17,7	16,3	15,4	19,4	19,6	17,9	17,9
		МБ	6,9	7,3	7,0	5,3	5,3	5,7	6,2	6,3	6,5	6,2	5,4	6,1	6,2	5,6
Податок з доходів фізичних осіб	Польща	ДБ	3,1	3,0	3,0	2,3	2,5	2,7	3,0	3,0	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
		МБ	1,2	1,2	1,2	1,7	1,8	2,0	2,2	2,3	2,0	1,9	1,9	2,0	2,0	2,1
	Україна	ДБ	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,5	0,8
		МБ	3,8	4,8	5,1	3,6	3,7	4,2	4,8	4,8	4,9	4,7	4,0	4,4	4,4	4,0
Податок на прибуток підприємств	Польща	ДБ	2,3	1,9	1,7	1,4	1,6	1,8	2,1	2,1	1,8	1,5	1,6	1,6	1,4	1,4
		МБ	0,1	0,1	0,1	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
	Україна	ДБ	3,3	3,6	4,9	4,6	5,3	4,8	4,7	5,0	3,6	3,7	4,1	3,9	3,7	2,5
		МБ	1,2	0,6	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Податок на додану вартість (ПДВ)	ЄС	ДБ	5,7	5,6	5,6	5,7	5,8	6,0	6,0	5,9	5,6	5,9	6,0	6,0	6,0	6,1
		МБ	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
	Польща	ДБ	6,9	7,2	7,1	7,1	7,7	8,1	8,2	8,0	7,3	7,6	7,9	7,2	7,0	7,1
		МБ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Україна	ДБ	4,4	6,0	4,7	4,9	7,7	9,3	8,2	9,7	9,3	8,0	9,6	9,9	8,8	8,9
		МБ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Акцизний збір	ЄС	ДБ	3,5	3,3	3,3	3,4	3,2	3,2	3,1	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0
		МБ	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
	Польща	ДБ	3,3	3,7	3,8	4,0	4,1	4,0	4,1	4,5	3,7	4,1	4,0	3,9	3,8	3,6
		МБ	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
	Україна	ДБ	1,2	1,7	1,9	1,9	1,8	1,6	1,5	1,3	2,3	2,6	2,5	2,7	2,4	2,9
		МБ	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

* – 27 країн ЄС. Дб – державний бюджет; МБ – місцеві бюджети. *Джерело*: побудовано на підставі [2; 3].

Натомість в Україні становлення власної моделі фіскальної децентралізації триває, проявом чого є неусталеність підходів до розподілу податкових надходжень між

національним і субнаціональним рівнями (табл. 1). У 2010 р. частка податкових надходжень у державному бюджеті була найнижчою, у 2011–2012 рр. – найвищою; у 2000–2003 р. частка податкових надходжень до місцевого бюджету була найвищою, у 2004–2014 рр. її зростання мало коливний характер. Позитивом є те, що в Україні відбувалася поступова адаптація податкової системи до підходів, сформованих в ЄС, хоча за окремими параметрами вона містила деякі неоднозначності [7, с. 108–124]. Така флуктуаційність структурування податкових надходжень державного і місцевого бюджетів спричинена кон'юнктурністю ухвалення урядових рішень та орієнтованістю на короткострокові горизонти виробництва суспільних благ.

Отже, на підставі порівняльного аналізу стверджуємо, що в ЄС і Польщі фіскальна децентралізація є важливим інструментом поліпшення параметрів відтворення суспільних благ, оскільки як за податковими надходженнями загалом, так і за окремими видами податків розширювали компетенції субнаціональних урядів для їхнього надання. В Україні фіскальна децентралізація мала суперечливий характер, бо прогресивні зрушення стосувалися розподілу окремих видів податків між рівнями урядування. Це свідчило про проблеми фіскальної децентралізації, пов'язані з акумулюванням бюджетних ресурсів для виробництва суспільних благ на субнаціональному рівні. Тому «вертикальний вимір податкових реформ системи державних фінансів має бути спрямований на... посилення фінансової потужності регіонів за рахунок рефінансування і перерозподілу системи оподаткування» [8, с. 24] і дотримання принципу фіскальної еквівалентості, бо його порушення «створює інституційну асиметрію у сфері місцевих фінансів» [9, с. 148].

З погляду становлення вітчизняної моделі фіскальної децентралізації можна виокремити такі особливості відтворення суспільних благ: концентрація податкових надходжень на вищому рівні урядування; стагнація процесу реформування місцевих бюджетів; чутливість до змін у пропорціях розподілу податкових коштів на субнаціональному рівні. Тому удосконалення відтворення суспільних благ в Україні в умовах реформування вітчизняної моделі фіскальної децентралізації відтворення суспільних благ в Україні пов'язане з врахуванням досвіду ЄС і Польщі. У цьому зв'язку важливим є визначення основних засад розподілу податкових надходжень для виробництва суспільних благ між рівнями урядування.

Список літературних джерел

1. *De Mello L.R.* Fiscal Decentralization and Intergovernmental Fiscal Relations: A Cross-Country Analysis / L.R. de Mello // World Development. – 2000. – № 2. – P. 365–380.

2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

3. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

4. *Stegarescu D.* The Effects of Economic and Political Integration on Fiscal Decentralization: Evidence From OECD Countries / D.Stegarescu // Canadian Journal of Economics. – 2009. – № 2. – P. 694–718.

5. *Dhéret C.* Creating Greater Synergies Between European, National and Subnational Budgets / C.Dhéret, A.Martinovici, F.Zuleeg. – EU, 2012. – 67 p.

6. *Ruśkowski E.* Podstawowe uwarunkowania decentralizacji finansów publicznych / E.Ruśkowski [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nik.gov.pl/kolegium-nik/posiedzenia/glowne-uwarunkowania-i-bariery-w-procesie-naprawy-finansow-publicznych.html.

7. *Крисоватий А.І.* Домінанти гармонізації оподаткування: національний та міжнародний вектори: монографія / А.І.Крисоватий, В.А.Валігура. – Тернопіль: Підр. і посіб., 2010. – 248 с.

8. *Молдован О.О.* Стратегія реформування системи державних фінансів України: завдання, пріоритети, механізми: аналітична записка / О.О. Молдован. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.

9. *Небрат В.В.* Фінансова децентралізація у контексті теорії суспільних благ / В.В.Небрат // Український соціум. – 2016. – № 1. – С. 146–155.

Kornieieva Tetiana, Ph.D, Prof.
International Business Institute, France
Devemy Jean-Francois
Charge de mission for international cooperation,
Ministry of Interior, France
President, FranceXP
Zatonatska Tetiana, Doctor of Sc., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine

NATURE AND TRENDS OF DECENTRALIZATION AND ITS DIMENSIONS: CHALLENGES FOR UKRAINE

Since the beginning of the financial, economic, and social crisis, local and regional authorities have had to adapt to a new political and economic context. Numerous reforms have been made concerning the practices of these governments, as well as the functions of subnational authorities. These legislative and organizational modifications, often initiated by local governments, call into question the role of the local and regional level within the inner workings of states.

Reforms involving territorial reorganizations have become quite common over the past few decades in Europe, usually carried out as mergers of municipalities or regionalization of the territory. This reform movement, based on the concept of a Europe of regions, was very active in the 1980s and 1990s and, ever since the first signs of the financial crisis, now seems to have found new life [1].

The subject of «decentralization» has come to get the higher and especial attentions of many countries which come to use this for their political, administrative, social and economic advancement in the recent past. Many institutions also recommend the application of decentralization for different reasons. However, different definitions and interpretations have been developed in conceptualizing decentralization by different scholars and organizations based on their different thematic motivations which make researches and experts difficult to understand it, its dimensions and forms in a comprehensive manner.

Decentralization has emerged as a high popular means for number of issues related to democracy, governance, administration, development, local participation, conflict resolution and peace building. It has been one of the most widespread and influential policy trends of the present generation.

Decentralization is a process by which central State power is transferred in varying degree into sub-national governance units to broaden access to political and administrative decision-making and

localize provision of delivering public goods and services and strengthen local development initiatives. It has become one of the most popular terms in both the field of development administration and local governance [2].

The process of empowering and improving sub-national governance systems involves the three major dimensions of decentralization of powers, i.e. political, administrative and financial powers from the central government through varying degrees and various institutional and implementing mechanisms. Therefore, decentralization is often depicted as a welcome governance reform in order to improve efficiency and equity in resource allocation and to enhance participation and involvement of locals in decision-making process. The success of decentralization processes highly depends, however, on country circumstances, the design of the decentralization process and the institutional arrangements governing its implementation.

The current wave of reforms has been following the trend of territorial simplification which begun several decades ago and still widespread in recent years. Both Denmark and Greece, in 2007 and 2011 respectively, implemented a policy involving mergers between municipalities on a massive scale. Luxembourg is looking at a proposals of municipal mergers which would reduce the number of municipalities from 116 (total in 2006) to 71 between now and 2017 [1].

Other countries have similar projects planned, but with cost reduction objectives more clearly stated. This applies to Portugal where many civil parishes, municipal subdivisions with strictly local competences, are being merged. A German university study has shown, however, that municipal mergers do not automatically result in increased efficiency and scale economies. This type of reform should therefore be used sparingly and in coordination with the local governments and populations. That being said, decentralization remains at the heart of the reforms currently underway. In the United Kingdom and the Netherlands, local authorities now enjoy more powers in the areas of health and social issues. However, this further decentralization is sometimes merely symptomatic of the state's withdrawal, which does not transfer the financial means necessary to properly fulfill these new tasks.

In almost all of the European states, the municipality remains the basic territorial level. Nevertheless, many territorial reforms have been proposed in order to reduce their number, postulating better management of local public services and reduced public expenditures. To encourage such mergers, political or financial incentives are often put on the table, particularly in Switzerland or Ukraine, and in the new Lander in Germany. Notably, Greece went from mere words into action with the completion of a large number of mergers between municipalities.

Different options were chosen in Ireland, where the municipal councils are to be abolished in favor of the counties by 2014, thus reducing the number of first tier authorities from 114 to 31 [1]. In Turkey, while the villages still maintain some authority on their territory, those with less than 2000 inhabitants no longer carry the status of local authority. Municipalities have achieved substantial economies of scale through the help of intermunicipal cooperation, which is often encouraged by the central government in order to increase efficiency and in application of budgetary reduction guidelines. This has been the case in Austria, Cyprus and Italy, but also outside of the EU, for example in Ukraine. In other countries, for example the Netherlands, these types of cooperation may be set up asymmetrically, varying in accordance with the competences being exercised. The situation is also a bit particular in France as a result of the enormous number of municipalities there. A law, which requires all the municipalities of a given territory to form part of an EPCI (Public Institution of Inter-municipal Cooperation) with tax-levying powers, went into effect on 1 January

2014. These mechanisms do not cost municipalities the autonomy which is their due and allows them access to efficient management of public services while maintaining an optimal size [1].

Since spring 2014, Ukraine has embarked on an ambitious reform process aiming at stabilizing its economy, improving the livelihoods of its citizens and meeting international standards. Local self-government, administrative-territorial and regional policy reforms became top priorities as a result of the pronounced public demand for the devolution of power and resources to local communities and a subsequently strong commitment by the new political elite to reform the existing system of local governance. The Government of Ukraine has recognized the Decentralization Reform as key reform priority. Notwithstanding, the development of effective democratic governance requires a well-functioning system of governance, which will enhance the country's competitiveness in the global arena.

Nevertheless, Ukraine has made distinct progress to enact the Decentralization Reform. A concept on «Reformation of Local Self-Government and Territorial Organization of Powers» was approved in April 2014 which sets the framework for an ambitious reform. Additional important legislation has been adopted during 2014 and 2015, including laws on state regional policy, fiscal decentralization (Amendments to Budget and Tax Code) as well as on cooperation and amalgamation of local communities [3]. On 20 May 2016, the Cabinet of Ministers of Ukraine published a draft Government Priority Action Plan for 2016. Continued decentralization is one of the plan's overriding priorities. This created an enabling environment for the implementation of reforms.

The new legislation has already increased the financial and institutional capacity of territorial communities. During the first nine months of 2015, the total income of local budgets increased by 40,7 percent compared to the same period in 2014: from EUR 1,96 billion (UAH 50,4 billion) to EUR 2,76 billion (UAH 70,9 billion) [3]. During this time, local communities have generated additional income that exceeds their expenditure by EUR 953,8 million (UAH 24 billion), which shows their potential to become self-sustaining and even prosperous entities. As local budgets are increased due to revenues from locally generated taxes, the reform has created new incentives for local leaders to deliver quality administrative services and foster economic development. However, in order to succeed, decentralisation reforms will require an unprecedented re-enforcement in administrative capacities at the local community (hromada), district (rayon) and regional (oblast) levels. It equally needs a significant change in political and administrative culture among elected officials and public servants, so that they are able to adapt to their new roles and responsibilities.

In the area of regional development, the Government of Ukraine has displayed qualitatively and quantitatively new approaches. The State Strategy for Regional Development was adopted on 6 August 2014. With guidance and expert support from the EU funded Support to Ukraine's Regional Development Policy program, the Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services approximated to principles of EU Regional Policy and established a transparent funding mechanism for regional development: the State Fund for Regional Development. The fund is an innovation in the Ukrainian budgetary system: It provides stable and predictable funding, uses a fixed formula to calculate the distribution among regions10 and allows multi-annual development projects. In 2015, the Government of Ukraine allocated UAH 2.9 billion to the fund. To ease the application process and projects' independent evaluation, ensure transparency and visibility, the fund is administered through a web-based system [4].

In 2015, for the first time since its inception, the fund has been providing financing for all types of investment programs and regional development projects. In earlier years, the fund focused solely on

the construction or reconstruction of social infrastructure. To support amalgamations of local communities according to the newly adopted legislation, the fund also provides funding for investment programs and regional development projects that are implemented as cooperation projects of local communities and projects for voluntarily amalgamated local communities.

The reform steps taken and an emerging consensus of all main stakeholders on the need for decentralization and regional policy reform create momentum for a new quality of multilevel governance in Ukraine which is both effective and close to the citizen. However, the practical realization and implementation of the reform agenda remain a major challenge. On the central level, the President, Government and Parliament have demonstrated political will to decentralize through the adoption of reform legislation. However, given budget and capacity constraints, the Government very much relies on external support for elaboration and implementation of the reforms [4].

References

1. Decentralisation at a crossroads. Territorial reforms in Europe in times of crisis. Council of European Municipalities and Regions, 2013.

2. Conceptualizing Decentralization and its Dimensions. Mohammad Agus Yusoff, Athambawa Sarjoon, Azmi Awang and Dori Efendi. International Business Management 10 (6): 692-701, 2016.

3. Monitoring the progress of reforms. Report for 9 Months of 2015, National Reforms Council, p. 20, available at http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/nationalreform_ broshura4.pdf

4. Commission Implementing Decision of 2.12.2015 on the Special Measure 2015 for Decentralisation Reform in favour of Ukraine to be financed from the general budget of the European Union.

Мацедонська Н. В., к.е.н., доц.
Клівїденко Л. М., к.е.н., доц.
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

Сьогодні в Україні відбувається поступовий процес бюджетної децентралізації. Вона має стати одним із засобів реалізації бюджетної політики країни. Ось чому, коли в країні відчувається нестача фінансових ресурсів, коли не дотримується принцип бюджетного федералізму, коли місцеві бюджети не мають достатнього обсягу власних коштів для покриття власних витрат – актуальним постає питання об'єднання територіальних громад, перегляд та перерозподіл повноважень місцевих органів влади, надання на підставі законодавства права на формування та використання фінансових ресурсів самостійно адміністративно-територіальним одиницям.

Оратівський район Вінницької області – економічно розвинений агарно-промисловий, екологічно чистий район, з великий потенціалом розробки корисних копалин, виробництва будівельних матеріалів, привабливим інвестиційним кліматом, стійким ростом добробуту громадян.

Територія Оратівського району ділиться на 4 функціональні зони з своєрідним використанням території [1]:

Перша – Оратівська, що включає територіальні громади Оратівської селищної, Зарудянської, Рожичнянської, Оратівської, Осинянської, Угарівської, Животівської сільських рад. Характерною ознакою цієї зони є розташування райцентру - смт. Оратів. У селищі міського типу знаходяться районні органи місцевого самоврядування і державної виконавчої влади, заклади культури, освіти, медицини, соціального забезпечення, інші районні організації та установи.

Економічно ця зона рівноцінно розвивається і як сільськогосподарська, і як промислова. Основні сільськогосподарські підприємства розташовані в смт.Оратів та селах Зарудця, Гонораткa, Рожична, Осична, Угарове, Животівка. У двох населених пунктах (смт. Оратів та с. Животівка) ведеться розробка надр. В інших населених пунктах необхідно провести геологічну розвідку запасів корисних копалин.

У Оратівській зоні розташовані основні рекреаційні ресурси району, які необхідно розробляти та використовувати.

Друга – Балабанівська, до якої належить територіальні громади Балабанівської, Фронтівської, Підвисоцької, Сабарівської, Юшківецької
сільських рад.

Економічно ця зона має чітке сільськогосподарське спрямування. Основні сільськогосподарські підприємства розташовані в селах Балабанівка, Фронтівка, Підвисоке, Юшківці.

На території цієї зони є корисні копалини, але, на жаль, фінансових можливостей району не вистачає освоєння надр землі.

Третя – Чагівська, що включає територіальні громади Очитківської, Кожанської, Медівської, Великоростівської, Чагівської, Стрижаківської, Яблуновицької, Кошланівської, Лопатинської, Сологубівської сільських рад.

Ця зона розвивається як сільськогосподарська, так і промислова, при цьому частка промислового виробництва може в перспективі зростати. Саме у цієї групи впровадження децентралізації має зайняти центральне місце та сприяти розвитку економічного регіону та покращенню фінансового стану.

Четверта – Скоморошківська, до якої належать територіальні громади Чернявської, Скальської, Скоморошківської, Човновицької, Якимівської, Новоживотівської сільських рад.

Ця зона характеризується розвиненим сільськогосподарським виробництвом. Крім цього у 2012 році розпочато промислову розробку Староживотівського гранітного кар'єру, що дає поштовх до економічного розвитку цієї групи та створенню робочих місць. У цій зоні проходить автомагістраль Київ - Біла Церква - Тетіїв - Оратів - Гуменне.

Реформи бюджетної децентралізації 2017 року передбачають об'єднання територіальних громад. Ось чому гостро постає питання поєднання чотирьох функціональних зон у дві з розробкою стратегії розвитку на перспективний період.

Метою стратегії є створення умов для підвищення якості життя та добробуту населення на основі зростання конкурентоспроможності району, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, забезпечення сталого розвитку на сучасній технологічній основі, комплексного економічного і соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Стратегія має передбачати систему пріоритетів, цілей та завдань і має стати джерелом оновлення, мотивації, позитивної «політики» і продуктивної влади. У ній повинно бути

визначено 4 пріоритети, а саме: розвиток людського потенціалу, екологічна безпека та використання рекреаційного потенціалу, інвестиційно-інноваційний розвиток економіки, формування позитивного іміджу району.

В умовах бюджетної децентралізації реалізація Стратегії повинна здійснюватися на основі відповідного плану заходів, як складової програм економічного і соціального розвитку району на відповідні роки.

Основними інструментами реалізації Стратегії є:

−галузеві цільові програми;

−програми, направлені на вирішення комплексу проблем у певних галузях.

Фінансування програм буде здійснюватися за рахунок місцевого бюджету та інших джерел фінансування.

Отже, проводячи адміністративно-територіальну реформу місцевим органам влади необхідно об'єднати Оратівську та Балабанівську зону в єдину одиницю, а Чагівську та Скоморошківську – у другу. Отже, Оратівський район буде мати дві функціональні зони, що дозволить підвищити рівень економічного та соціального розвитку регіону.

Своєю чергою, таке об'єднання дозволить першій зоні розвивати переробку продукції сільського господарства. Зокрема, доцільно на промислову основу перевести виробництво борошна, використовуючи наявні млини в селах: Гоноратці, Осичній, смт. Оратові можуть в перспективі випускати борошно не лише для власних потреб, а й для реалізації хлібопекарським підприємствам і через торгову мережу.

У цій зоні сьогодні працює лише одне промислове підприємство - ТОВ «Оратів м'ясо». Однак, на базі виробничих потужностей Оратівського молокозаводу ВАТ «Вінницямолоко», ПАТ РП «Агромаш» можна утворити підприємства відповідно харчової та обробної промисловості.

Головним напрямком господарювання має стати в рослинництві – вирощування зернових культур, цукрового буряка, в тваринництві – виробництво молока та м'яса.

У подальшому варто розвивати промислове виробництво цегли на Фронтівському цегельному заводі. Також в цьому населеному пункті є нерозвідані запаси каоліну, які потребують інвестиційних надходжень до їх розробок. Поклади високоякісної глини в с. Юшківці є чи не найбільшими в районі. У перспективі тут можна побудувати потужне підприємство з виробництва 15-20 млн. шт. цегли на рік та керамічної плитки. У районі сіл Балабанівка, Сабарівка, Юшківці є поклади бурого вугілля, що можуть розроблятись для місцевих потреб.

Враховуючи що ця зона знаходиться в лісовій місцевості, має великий водний фонд, села, розташовані у живописній місцевості, є привабливими для організації відпочинку, зеленого туризму тощо.

У другій зоні доцільно розвивати переробку сільськогосподарської продукції, зокрема ПП «Чагівське» може здійснювати переробку молока та випускати товарну продукцію споживання.

У цій функціональної зоні слабко розвідані корисні копалини, за виключенням с. Яблуновиця, с. Кошлани, с. Чагів, де є чималі запаси глини, що може використовуватися для виробництва будівельної цегли. Цегельні заводи у селах Яблуновиця, Чагів, Кошланів можуть виробляти 3-5 млн. шт. цегли на рік, але для розробки надр необхідно оформити дозвільні документи.

У цій зоні масштабними темпами необхідно розвивати видобуток покладів граніту, розвіданих поблизу сіл Якимівка (Староживотівський гранкар'єр), Кам'яногірка, Скала,

Новоживотів. У с. Новоживотів розвідані великі поклади глини, що в перспективі дозволяє будівництво цегельного заводу з виробництва 15 млн. шт. цегли на рік.

На території зони проходять залізниця Черкаси – Оратів – Вінниця та автомагістраль Оратів – Вінниця, що підсилює її привабливість.

Ми вважаємо, що впровадження децентралізації сприяє зацікавленості місцевих органів влади проводити ефективну та обґрунтовану бюджетну політику спрямовану на покращення іміджу району, збільшення доходів населення, розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності тощо.

Список літературних джерел

1.Розвиток Оратівського району за 2011-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://orativrada.org.ua/

Мельничук І.О., асистент
Національна академія статистики,
обліку та аудиту, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕРОЗПОДІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Бюджет як інструмент реалізації функцій та завдань, що стоять перед державою сприяє розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) в країні. Враховуючи те, що рівень перерозподілу ВВП України та інших розвинутих країн світу через доходи бюджету є значним та може нівелювати процес зростання національної економіки, питання дослідження системи перерозподілу ВВП через дохідну частину бюджету набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Вагомий внесок у дослідження перерозподілу ВВП через бюджет зробили такі вчені, як Д. М. Серебрянський [1], К. В. Аврамченко, А. Л. Дешко, Я. А. Жаліло [2], та ін. Праці вказаних науковців забезпечили підґрунтя дослідження проблемних аспектів перерозподілу ВВП через дохідну частину бюджету, що уможливило здійснення їх поглибленого оцінювання.

Метою дослідження є аналіз перерозподілу ВВП через дохідну частину бюджету.

Валовий внутрішній продукт виступає ключовим джерелом формування доходів бюджету як в Україні, так і в інших країнах світу.

Рівень перерозподілу ВВП через бюджет відображає обсяг фінансових ресурсів держави, які перерозподіляються через систему державних фінансів, і свідчить про ступінь централізації фінансової системи. Масштаби перерозподілу ВВП через місцеві бюджети є одним з основних факторів, що впливають на темпи економічного розвитку регіонів [1, с. 50-51].

Нестабільність соціально-економічного життя та ряд інших негативних факторів обумовлюють необхідність здійснення прогнозної оцінки частки доходів місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті.

Економетричний метод є найбільш поширеним методом прогнозування, що базується на виведенні трендового рівня. Рівняння лінійного тренду має вигляд:

$$y_t = a_0 + a_1 t \quad (1)$$

де a_0, a_1 – параметри, які знаходяться методом найменших квадратів;

t – порядковий номер періоду.

Порядок розрахунку прогнозних показників перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на 2017-2020 рр. характеризуються даними табл.1.

Таблиця 1

Розрахунок параметрів трендового рівняння

Рік	ВВП (у фактичних цінах)	Доходи	Частки доходів місцевих бюджетів у ВВП, %	Умовна ознака часу, t	t^2	$y \times t$
1997	93365	14615,0	15,7	-9	81	-141,3
1998	102593	15413,6	15	-8	64	-120
1999	130442	16094,8	12,3	-7	49	-86,1
2000	170070	18689,8	11,0	-6	36	-66
2001	204190	24972,7	12,2	-5	25	-61
2002	225810	28247,4	12,5	-4	16	-50
2003	267344	34306,5	12,8	-3	9	-38,4
2004	345113	39593,1	11,5	-2	4	-23
2005	441452	53677,3	12,2	-1	1	-12,2
2006	544153	75895,2	13,9	0	0	0
2007	720731	107050,5	14,9	1	1	14,9
2008	948056	137455,3	14,5	2	4	29
2009	914720	134552,4	14,7	3	9	44,1
2010	1094607	159397,1	14,6	4	16	58,4
2011	1314000	181600,0	13,8	5	25	69
2012	1411238	225273,4	16	6	36	96
2013	1454931	221019,4	15,2	7	49	106,4
2014	1566728	231702,0	14,8	8	64	118,4
2015	1979458	294460,2	14,9	9	81	134,1
Всього	-	-	**262,5**	**0**	**570**	**72,3**

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України, фінансового порталу Міністерства фінансів України [3; 4].

Аналіз доходів місцевих бюджетів України показує, що їх рівень знизився з 15,7 % ВВП у 1997 р. до 11,0 % ВВП у 2000 р. З 2005 р. по 2013 р. спостерігається не тільки стійка динаміка номінальних показників доходів, а й найвищі після 2001 р. темпи їх щорічного зростання. Лише у 2011 р. питома вага доходів місцевих бюджетів не перевищувала 14 %. У 2013 р. зазначений показник склав 15,2 %. Однак у 2015 р. зазначений показник знизився до 14,9%. Така тенденція свідчить про послаблення ролі місцевих бюджетів у розподілі ВВП.

На основі обчислених показників необхідно розрахувати параметри трендового рівняння для розрахунку прогнозного рівня перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів.

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} = \frac{262,5}{19} = 13,8$$
$$a_1 = \frac{\sum yt}{\sum t^2} = \frac{72,3}{570} = 0,13$$

Рішення лінійного тренду частки ВВП, що перерозподіляється через доходи місцевих бюджетів у 1997-2015 рр. має вигляд:

$$y_t = 13,8 + 0,13t$$

Для визначення прогнозної частки доходів місцевих бюджетів у ВВП на 2017-2020 рр. необхідно здійснити підстановку параметрів трендового рівняння:

2017 рік $y_{2017} = 13,8 + 0,13 \times 11 = 15,23\ \%$

2018 рік $y_{2018} = 13,8 + 0,13 \times 12 = 15,36\ \%$

2019 рік $y_{2019} = 13,8 + 0,13 \times 13 = 15,49\ \%$

2020 рік $y_{2020} = 13,8 + 0,13 \times 14 = 15,62\ \%$

Проведення розрахунку параметрів трендового рівняння частки доходів місцевих бюджетів у ВВП протягом 1997–2015 рр. дає змогу зробити висновок, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП зростатиме на 0,13 % щорічно. На кінець 2020 р. частка доходів місцевих бюджетів у ВВП становитиме 15,62 %.

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що рівень перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів в Україні демонструє наявність централізованої моделі управління фінансовими ресурсами, в результаті чого спостерігається фінансова залежність місцевих органів влади від державного бюджету. Така тенденція, своєю чергою, нівелює процес економічного зростання національної економіки та провокує зниження ділової активності суб'єктів господарювання. Тому необхідним є реформування системи державних та місцевих фінансів у напрямі підвищення ефективності перерозподільних відносин.

Список літературних джерел

1. Серебрянський Д. М. Оцінювання рівня та ефективності перерозподілу ВВП через публічний сектор економіки України / Д. М. Серебрянський, А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 45-57. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2013_4_5

2. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень: Аврамченко К. В., Дешко А. Л., Жаліло Я. А. та ін. – К., СТ-ДРУК, 2016. – 112 с.

3. Офіційний веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index

4. Офіційний веб-портал Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/gdp/

Остафійчук Я. В., д.е.н., с.н.с.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Процеси децентралізації пов'язані як з новими можливостями, так і ризиками для розвитку сільських територій. Це підтверджує досвід європейських країн, які зіткнулися з певними проблемами в ході впровадження адміністративно-територіальних змін. По-перше, це ризики, обумовлені необхідністю об'єднання територіальних громад із метою забезпечення їх фінансової спроможності. Добровільний характер такого об'єднання,

передбачений Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», не гарантує систематичного застосування відповідних норм. Можливий політичний спротив локальних еліт із перспективою залучення на свою підтримку широкої громадськості. Соціальна база спротиву може розширитися через побоювання мешканців окремих відносно розвинутих сільських рад утратити статус та інфраструктурні переваги.

По-друге, це ризики подальшого поглиблення диспропорцій економічного розвитку на локальному рівні та спричинене цим загострення соціальних і екологічних проблем на сільських територіях. Згідно з принципом субсидіарності, за територіальними громадами закріплено широкий спектр як власних, так і делегованих повноважень у соціальній сфері, включаючи розвиток місцевої інфраструктури (утримання та будівництво доріг, водо-, тепло-, газопостачання і водовідведення, благоустрій територій), надання соціальної допомоги через територіальні центри, управління школами та садками, надання первинної медичної допомоги тощо.

Зміни до Бюджетного кодексу розглядаються як основа для стимулювання громад до об'єднання та підвищення їхньої спроможності. Однак, як засвідчує аналіз перспективних планів розвитку громад, без створення економічного базису та підвищення рівня зайнятості сільського населення більшість сільських громад України залишатимуться фінансово неспроможними. Навіть з урахуванням трансфертів, їхніх доходів не вистачить для покриття мінімально необхідного обсягу соціальних видатків. Тобто, практично не буде можливості інвестувати власні ресурси у відтворення та інноваційний розвиток територіальних економічних систем, що в остаточному підсумку може ще більше посилити негативні явища в соціальній та екологічній сферах. У цьому контексті слід звернути увагу на наступне:

−в умовах децентралізації зростає роль проектного підходу до реалізації стимулюючої функції органів державної влади. Передусім це повинні бути локальні проекти на умовах співфінансування зі значним потенціалом створення нових робочих міць у проблемних територіальних громадах. Необхідно врахувати, що принцип «ініціатива знизу» в даному випадку вірогідно не спрацює. Як свідчать соціологічні дослідження, депресивні сільські громади є найменш ініціативними, у них переважно немає локальних лідерів, а отже, за умов відкритих конкурсів вони завідома перебувають у програшних позиціях. Більшість мешканців України поки що не уявляє механізм функціонування територіальних громад у державі, знаходиться під впливом радянських стереотипів, що джерелом влади є органи влади, а не члени територіальних громад. Тому на початковому етапі такі ініціативи повинні генерувати регіональні органи влади, у тому числі з урахуванням можливостей залучення коштів міжнародних програм допомоги (як варіант, підготовка та проведення в громадах своєрідних донорських конференцій із презентацією перспективних інвестпроектів, які організаційно, фінансово й інформаційно підтримуватиме регіональна влада);

−негативний вплив на фінансове та соціально-економічне становище сільських територіальних громад здійснюватиме демографічний чинник. Основні ризики пов'язані зі швидкими темпами демографічного старіння сільських жителів, а саме: зменшуватиметься трудоресурсний потенціал громад; старші вікові групи населення менш економічно активні й ініціативні; зростатиме навантаження на територіальні центри соціальної допомоги, що потребуватиме додаткових бюджетних трансфертів. Особи у віці 60 років і старше нині становлять 23% від загальної кількості сільського населення, а на перспективу до 2030 р. їх частка може перевищити 28%;

−із запровадженням децентралізації неминуче загостриться проблема скорочення мережі об'єктів соціально-культурної інфраструктури. На думку експертів Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [4], реалізацію заходів, що

включають скорочення закладів із надання освітніх та медичних послуг, необхідно було завершити до початку децентралізації. В іншому випадку, вони можуть бути використані так званими місцевими елітами як привід для спротиву реформам;

−потрібно забезпечити можливості співробітництва між територіальними громадами щодо спільної реалізації проектів. Це особливо важливо в контексті створення об'єктів інженерної інфраструктури.

Підходи до вирішення перелічених проблем щодо забезпечення належних умов життєдіяльності сільських жителів необхідно розглядати з урахуванням процесів євроінтеграції України. Директиви та регламенти ЄС містять низку конкретних зобов'язань, встановлюють контрольні терміни й основні етапи їх імплементації, а також окреслюють фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру населених пунктів. Важливим завданням є виявлення потенційних бюджетних ризиків, а також так званих gaps — розривів між обсягом доступних фінансів і затребуваним їх рівнем для реалізації європейських стандартів. Фінансові розриви неминучі, особливо коли відповідальність за розвиток інфраструктури значною мірою несуть саме територіальні громади. Постає завдання пошуку можливостей їх покриття за рахунок активізації резервів внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування. Звертаємо увагу на наступне:

1. Існує можливість збільшення надходжень до бюджетів територіальних громад від місцевих зборів і платежів. Показовим індикатором неефективності використання комунального майна громадами є показник доходів від власності на рівні менше, ніж 5% сукупних доходів. Необхідно вдосконалити систему рентних платежів за споживання природних благ, а також контролю за дотриманням чинних норм на регіональному й локальному рівнях (наприклад, сьогодні масово спостерігаються прояви самовільного буріння свердловин глибиною понад 60 м, у зв'язку з чим потрібно налагодити строгий облік і контроль за цим процесом, щоб ідентифікувати реальну базу стягнення плати за спеціальне водокористування).

2. Магістральним шляхом створення фінансового підґрунтя для імплементації європейських екологічних стандартів у господарську практику є вдосконалення системи екологічних платежів та порядку формування фондів охорони навколишнього природного середовища на різних адміністративних рівнях. Слід наголосити, що екологічні податки є не тільки результативним інструментом акумулювання фінансових ресурсів (на цілі модернізації інфраструктури очищення вод, поводження з побутовими відходами тощо), а й дієвим важелем стимулювання суб'єктів господарювання до екологічних інвестицій. База екологічного оподаткування за досвідом країн ЄС ширша, ніж в Україні, й охоплює як екологодеструктивні чинники, так і товари та послуги, що можуть стати причиною негативного впливу на довкілля і здоров'я людей [3, с. 57]. Враховуючи директиви ЄС, необхідно визначити мінімальні екологічні вимоги щодо ведення сільського господарства й унормувати їх як умову надання сільгоспвиробникам державної допомоги за будь-якими державними програмами (принцип екообумовленості); за недотримання вимог — позбавляти підтримки та накладати штрафні санкції, кошти від яких спрямовувати до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

3. Передбачається, що в ході реформи до юрисдикції місцевої ради передадуть місцеві ресурси територіальної громади (земельні, водні, мінеральні ресурси місцевого значення), у тому числі й за межами населених пунктів. У країнах ЄС економічний потенціал територіальних громад активізується насамперед через створення аграрних кооперативів членами територіальних громад, які у своїй господарській діяльності використовують

комунальні ресурси. У сукупності це забезпечує створення робочих місць, ефективне використання ресурсного потенціалу, залучення інвестицій, у тому числі від членів територіальної громади, економічну самодостатність власне громад. Отже, територіальна громада повинна стати повноцінним суб'єктом господарювання (об'єднання людей, які володіють спільним ресурсом, можуть забезпечити його капіталізацію, є продуцентами доданої вартості). Показово, що в Польщі Верховний суд визнав гміну суб'єктом підприємницької діяльності [2, с. 5].

Згідно з дослідженнями [1, с. 35–37], необхідне формування корпоративних структур змішаного типу, до яких територіальна громада через місцеві владні структури може входити зі своїми природно-ресурсними активами. При корпорації на принципах сек'юритизації природних ресурсів має діяти фонд суверенного добробуту території, що дасть змогу акумулювати ресурси для вирішення соціальних і екологічних проблем. Така модель є перспективною та потребує подальшого дослідження.

4. Як свідчить досвід країн Центральної та Східної Європи, котрі здійснювали апроксимацію до законодавства ЄС, цей процес отримував вагому фінансову підтримку з різних фондів ЄС, у тому числі структурних. Щодо України така допомога прямо не передбачена (крім технічної), однак можлива. Зокрема, ідеться про необхідність лобіювання нашою державою започаткування ЄС програми на зразок IPA та IPARD для країн потенційних кандидатів на членство в ЄС.

Список літературних джерел

1. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика, д.г.-м.н. С. О. Лизуна]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». — К., 2015. — 72 с.

2. Напрями забезпечення безпеки розвитку територіальних громад у процесі реформи адміністративно-територіального устрою України: аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — К., 2015. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles.

3. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля / Європейський Союз. — К., 2015. — 107 с.

4. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — К., 2014. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles.

Парко Д.Ю., студент
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Децентралізацію, як процес, варто розцінювати як передачу значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування [6, с. 65]. Це, своєю чергою, означає, що місцеві органи влади, які мають ближчий доступ та вплив безпосередньо

на людей, можуть використовувати свої владні повноваження більш ефективно, враховуючи потреби населення.

Процес децентралізації в Україні розпочався у 2014 році з прийняттям Закону України «Про співробітництво територіальних громад» [4]. Також 1 квітня 2014 року була ухвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була схвалена провідними експертами Ради Європи.

Натомість у Європі цей процес активно розпочався ще у 1985 році з прийняттям Європейської хартії місцевого самоврядування, у якій були систематизовані базові європейські стандарти організації місцевих фінансів, як однієї із найважливіших складових децентралізації [2]. Також до даних європейських стандартів відносяться такі необхідні умови, як:

−органи місцевого самоврядування мають право в рамках загальнодержавної економічної політики вільно розпоряджатися достатніми фінансовими ресурсами;

−обсяг фінансових ресурсів органів місцевої влади повинен відповідати функціям, передбаченим Конституцією і законами країни;

−частина фінансових ресурсів органів місцевої влади повинна формуватися завдяки місцевим податкам і зборам, розмір яких вони уповноважені встановлювати в рамках законодавства;

−диверсифікація органами місцевої влади джерел доходів місцевих бюджетів;

−підтримка менш фінансово забезпечених регіонів державою;

−органи місцевого самоврядування необхідно відповідним чином інформувати про порядок виділення їм ресурсів, а також про перерозподіл цих ресурсів;

−надання дотацій не повинно скасовувати основоположну свободу місцевої влади проводити власну політику в рамках своєї компетенції;

−з метою здійснення позик інвестиційного капіталу місцева влада повинна мати доступ до національного ринку капіталу в рамках законів.

Аналізуючи застосування таких стандартів для України, можемо відзначити, що не всі з них реалізовуються на даному етапі децентралізації. Наприклад, до початку реформи 483 територіальні громади на 90% утримувалися за рахунок дотацій держави [1, с. 7]. Відповідно це обмежувало свободу місцевої влади проводити власну політику, що суперечить стандартам Європейської хартії.

Аналіз європейського досвіду децентралізації засвідчує еволюційність реформування державного управління (табл.). Ми окремо виділили періоди, які можна вважати початком децентралізації в окремих європейських країнах. Якщо процес децентралізації у провідних країнах Європи почався ще у середині 20 ст., то в Україні це відбулося значно пізніше. Досвід реформ державного управління в європейських країнах показав, що межі децентралізації обумовлені специфікою центр-локальних відносин і потенціалом місцевого самоврядування. Політична децентралізація і комерціалізація публічних послуг в Англії, підвищення ролі комун і поступовий перехід до ринкових відносин в управлінні Німеччини, адміністративні реформи і активізація місцевих громад у Франції, – всі ці процеси відображають ту чи іншу модель децентралізації, на які орієнтуються інші європейські країни, зокрема Україна.

Таблиця 1

Особливості децентралізації державного управління в провідних країнах Європи

Країна	***Початок***	***Особливості***
Великобританія	з 1871 року	Одна із найбільш децентралізованих держав: місцева влада є єдиним агентом, який представляє інтереси місцевих громад на національному рівні.
		Місцева влада самостійно координує окремі функції та обирає стратегію розвитку.
Німеччина	з 1960 року	Велика увага відводиться громадянській участі та комунальній автономії, інтеграції комунального самоуправління із державним.
		Домінування політики посилення ролі інститутів громадського суспільства.
Франція	з 1982 року	На відміну від Британії та Німеччини, Франція передусім була орієнтована на посилення демократичних начал та активізацію місцевого самоуправління, аніж на впровадження принципів менеджменту.
		Встановлення партнерства бізнесу, політики та громадянського суспільства на місцевому рівні.
Скандинавські країни (Фінляндія, Швеція)	1970-1990 роки	Комбінація сильної центральної влади, слабких регіонів і добре розвиненої місцевої автономії.
		Поява нових рівнів прийняття рішень, таких як провінції та муніципалітети.

Джерело: складено автором на основі [7, с. 84-89]

На сьогоднішній день децентралізація в Європі характеризується можливістю громад, комун, провінцій обирати найбільш оптимальний спосіб управління фінансами та місцевою економікою. До компетенцій місцевих органів влади в європейських країнах належить підтримка та розвиток інфраструктури (громадський транспорт, дороги), надання соціальної допомоги, розвиток спорту, культури та туризму. До основних завдань комун відносяться встановлення податків та їх акумулювання, регулювання закладів охорони здоров'я, освіти, міліції тощо [1, с. 8].

З огляду на проаналізований європейський досвід можемо запропонувати наступні рекомендації щодо реформування державного управління в Україні:

−надати місцевій владі більше самостійності задля координації функцій окремої громади та вибору стратегії розвитку, зокрема, щодо вибору пріоритетних галузей та їх розвитку, визначення сфер покращення економічного добробуту, створення децентралізованих ділових, рекреаційних, адміністративних центрів;

−обрати загальнодержавний курс на створення громадянського суспільства, яке сьогодні в Україні залишається неконсолідованим та значно відстає у своєму розвитку від європейських країн;

−продовжувати розвивати політику державно-приватного партнерства за участі інститутів громадянського суспільства [3];

−розширити політику розвитку слабких регіонів України за рахунок допомоги від центральної влади та провідних регіонів, однак не шляхом дотаційних виплат, а створюючи нові центри зростання у даних регіонах, використовуючи їхні основні конкурентні переваги.

За результатами 2016 року до місцевих бюджетів надійшло 146,6 млрд грн (116,3% від річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами), що на 48,4 млрд грн або 49,3% більше, ніж у 2015 році [5]. Ми вважаємо, що це свідчить про певні зрушення та дієвість реформи, однак це лише початок. Водночас децентралізація влади йде на благо економічно розвинутим регіонам і громадам, натомість державним органам влади варто продумати заходи щодо підтримки менш розвинутих регіонів України.

Отже, досвід Європи показує, що децентралізація є невід'ємною ланкою формування демократичного громадянського суспільства. А тому обрання курсу на проведення децентралізації в Україні є, безумовно, правильним рішенням, яке підтвердило свою ефективність у європейських країнах. Водночас важливо реалізовувати принципи децентралізації не лише у політичній, фінансовій, але й у соціальній та культурній сферах.

Список літературних джерел

1. Данилишин Б. М. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України / Б. М. Данилишин, В. В. Пилипів // Регіональна економіка. – 2016. – № 1. – С. 5-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_3

2. Європейська хартія місцевого самоврядування / Міжнародний документ від 15.10.1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036

3. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17

4. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 № 1508-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508-18

5. Інформація щодо стану виконання місцевих бюджетів за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv-za--rik?category=bjudzhet

6. Іртищева І. О. Децентралізація системи управління в забезпеченні сталого розвитку сільських територій / Іртищева І. О., Хвесик Ю. М., Стегней М. І. // Економіка АПК. – 2015. – №. 4. – С. 64-70.

7. Трофимова И. Н. Трансформация отношений центральной и местной власти в процессе децентрализации управления (опыт европейских стран) // Ars Administrandi. – 2011. – №2. С. 80-91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-otnosheniy-tsentralnoy-i-mestnoy-vlasti-v-protsesse-detsentralizatsii-upravleniya-opyt-evropeyskih-stran

Науковий керівник: **Королюк Т.О.**, к.е.н. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Патицька Х.О., аспірант
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ

На законодавчому рівні основним питанням адміністративно-територіальної реформи визначено формування спроможних територіальних громад внаслідок об'єднання декількох для забезпечення відповідного рівня їх фінансової спроможності. Відтак, відбулося перенесення поняття «спроможність» зі сфери аналізу господарських систем на мікрорівні у сферу дослідження територіальних утворень (громад, населених пунктів, регіонів).

Зважаючи на виділення фінансової спроможності як ключової складової економічної спроможності територіальної громади, важливим є визначення змісту даного поняття. Аналізуючи підходи до з'ясування сутності фінансової спроможності, слід виділити такі характеристики даного поняття:

−по-перше, фінансова спроможність регіону розглядається як «фінансова здатність регіону задовольняти основні соціально-економічні потреби жителів регіону та забезпечувати фінансування загальнодержавних функцій, пропорційно фінансовим можливостям регіону» [4]. В даному випадку увага акцентується на питанні реалізації функцій органів місцевого самоврядування та органів влади [4, 1], а фінансова спроможність трактується як результат управлінської діяльності;

−по-друге, фінансова спроможність розглядається як складова категорії «конкурентоспроможність регіону», яка дає можливість характеристики конкурентоспроможності регіону з погляду фінансів;

−по-третє, фінансову спроможність регіону можна характеризувати як його здатність протистояти дестабілізаторам соціально-економічного розвитку на основі забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за умови дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільний розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі [2, 3];

−по-четверте, категорію «фінансова спроможність» визначають як комплекс характеристик, що одержані на підставі цілісної оцінки фінансового стану на мікро- чи макрорівні, тобто фінансова спроможність є відображенням на певний момент стану фінансових ресурсів, кругообігу капіталу та ресурсної здатності регіону до висхідного економічного розвитку [5, 6].

Зважаючи на характеристику вченими поняття «фінансова спроможність регіону» та виділяючи особливості розвитку територіальної громади як суб'єкта економічних та управлінських відносин на локальному рівні, визначимо, що фінансовою спроможністю територіальної громади є її здатність до акумулювання та ефективного використання наявних фінансових ресурсів, визначення та задіяння їх резервів для забезпечення реалізації

матеріальних потреб, розвитку території та конкурентоздатності громади у коротко- та довгостроковій перспективі.

Отже, фінансова спроможність територіальної громади є адитивною сумою її бюджетної спроможності, фінансової спроможності суб'єктів господарювання, які розташовані або провадять свою діяльність на території громади, фінансової спроможності домогосподарств, фінансової спроможності позабюджетних фондів і, що найважливіше, рівня їх взаємодії та характеризує рівень достатності, стабільності та результативності фінансового забезпечення розвитку територіальної громади (рис. 1).

Фінансову спроможність слід розглядати як спроможність до забезпечення розширеного самовідтворення для задоволення потреб територіальної громади, її соціально-економічного розвитку та утримання відповідного рівня конкурентоздатності. При цьому, як зауважує М.І. Карлін [4], фінансова спроможність включає в себе внутрішню та зовнішню складові або форми прояву.

Внутрішня складова включає: рівень використання фінансово-економічного потенціалу територіальної громади; рівень забезпеченості фінансовими ресурсами для задоволення надання суспільних послуг; податкову спроможність територіальної громади та рівень використання її податкового потенціалу. Зовнішньою формою прояву фінансової спроможності територіальної громади є рівень її включення в розподільчі відносини в масштабах регіону чи країни та показники конкурентоспроможності громади.

Аналізуючи зовнішню та внутрішню форми прояву фінансової спроможності, можна виділити наявність двох її складових – реальної та потенційної. При цьому, врахування потенційної складової фінансової спроможності територіальної громади робить її значно вищою, ніж при визначенні лише реальна складової фінансової спроможності, яку можна проаналізувати за допомогою оцінки статистичних показників. Основною причиною такої ситуації є врахування при визначенні потенційної складової фінансової спроможності рівня та можливостей «тіньової економіки».

Існує певне протиріччя у визначенні реальної та потенційної фінансової спроможності. Деякі вчені вважають недоцільним виділення реальної та потенційної фінансової спроможності, звертаючи увагу на те, що «спроможність сама по собі є явищем, пов'язаним з можливістю, з потенціалом громади спрямовувати фінансові ресурси на задоволення потреб, і тіньові фінанси також беруть у цьому участь» [6].

Проте, з позиції визначення фінансової спроможності територіальної громади на основі врахування та оцінки відповідних показників фінансово-економічного розвитку розрахунок рівня фінансової спроможності територіальної громади можна проводити, по-перше, аналізуючи фактичні показники розвитку громади, по-друге, фактичні показники та резерви забезпечення фінансової спроможності. Відтак, про можливість виділення реальної та потенційної складової фінансової спроможності говорити можна і потрібно.

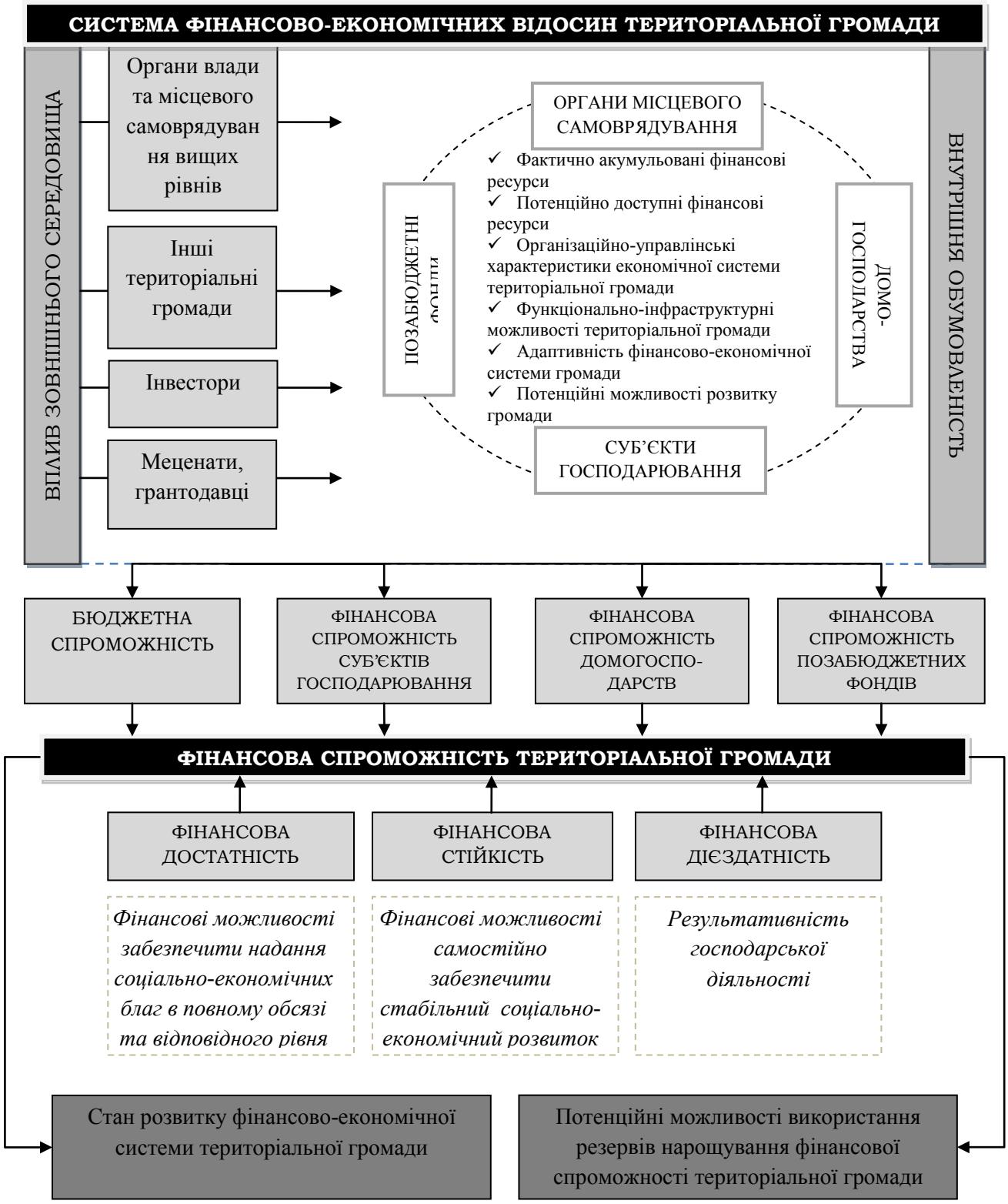

Рис.1. Концептуальна модель фінансової спроможності територіальної громади

Аналіз та дослідження показників фінансово-економічного розвитку територіальної громади як елементів формування певного рівня її фінансової спроможності, виділення фактичних показників розвитку територіальної громади та резервів нарощування фінансової спроможності дозволяють комплексно оцінити здатність територіальної громади до забезпечення сталого розвитку на довгострокову перспективу. Відтак, можна стверджувати про наявність певних ознак фінансової спроможності територіальної громади, які існують незалежно від рівня використання фінансових ресурсів та їх перерозподілу. До основних ознак фінансової спроможності слід віднести:

−внутрішню обумовленість – фінансова спроможність територіальної громади є наслідком розвитку громади з притаманними їй ендогенними взаємозалежностями та впливами;

−зовнішню залежність – фінансова спроможність територіальної громади є результатом соціально-економічного розвитку громади в реальному секторі економіки, тому показники фінансової спроможності територіальної громади прямо залежні від бюджетно-податкової політики, рівня розвитку регіону та інвестиційної політики держави, розвитку банківсько-кредитної системи тощо;

−структурованість у відповідності до будови фінансової системи – фінансова спроможність територіальної громади залежить від наявних в громаді ланок фінансово-кредитних відносин;

−вплив взаємодії суб'єктів економічних відносин територіальної громади на показники фінансової спроможності – характеризуючи фінансову спроможність територіальної громади, варто виділити ключову роль суб'єктів економічних відносин на фінансову спроможність громади через наявність порівняно невеликої кількості таких суб'єктів, що максимізує вплив кожного з них на розвиток території;

−спрямованість на розвиток – оцінка фінансової спроможності територіальної громади здійснюється для виявлення резервів та можливостей, тобто спрямовується на виділення та за діяння фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, використання якого дозволяє забезпечити її розвиток у перспективі.

Зважаючи на різний рівень фінансової спроможності як регіонів України, так і адміністративно-територіальних утворень на локальному рівні внаслідок галузевої, функціональної та територіальної диференціації, проблема визначення фінансової спроможності територіальних громад, виявлення та максимально ефективне використання фінансового потенціалу кожної є важливим етапом формування спроможних територіальних громад.

Список літературних джерел

1. Зарубіна О. С. До питання інвестиційні аспекти розвитку міста // [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: eprints.ksame.kharkov.ua/ 5039/1/тезисы_Зарубина.doc.

2. І.М. Вахович, І.М. Камінська. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України / Вахович І.М., Камінська І.М. // Актуальні проблеми економіки. - № 3 (105). – 2010. – с. 187-196.

3. Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення / І.М. Камінська // Економічний форум: наук. журн. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – № 2. – С.131-144.

4. Карлін М. І. Необхідність врахування фінансової спроможності регіонів в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні / М. І. Карлін //

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Економіка. – 2010. – Вип. 15. – С. 21-31.

5. Поліщук В.Г., Вахновська Н.А., Іванова І.О. Концептуальна модель фінансової спроможності регіонів держави / В.Г. Поліщук, Н.А. Вахновська, І.О. Іванова // Економічний форум: наук. журн. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2016. – № 3. – С.131-137.

6. С.В. Сембер, О.Г. Чубарь, К.С. Машіко. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади / Сембер С.В., Чубарь О.Г., Машіко К.С. // Регіональна економіка. – 2015. - № 3. – С. 81-90.

Пономаренко Д.О., студентка
Національний авіаційний університет

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ ЯК ДВІ АЛЬТЕРНАТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми полягає у тому, що сьогодні Україна стоїть на перетині двох можливих шляхів подальшого розвитку: децентралізацією та федералізацією. Однак, якщо на перший погляд обидва поняття є тотожними, між ними є низка ключових відмінностей. Розглянемо основні поняття.

Під децентралізацією України розуміють розділення країни на вже існуючі адміністративні області з частковим делегуванням повноважень, перерозподіл функцій, сил, влади, людей та речей від центрального органу управління до місцевих. Федералізація передбачає створення принципово нової ланки управління, яка пов'язує районні центри з Києвом. Спільним для обох процесів є бажання оптимізувати розподіл бюджетних коштів регіону для більш ефективного їх використання всередині регіону: створення нових програм для покращення життя громадян, фінансування соціальних проектів, рефінансування державних закладів, підтримка малого та середнього бізнесу, інвестування в інноваційні технології виробництва тощо. У чому ж полягає різниця?

Федералізація пропонує істотно розширити вже існуючий апарат управління, додавши замість одного уряду двадцять п'ять нових, що суттєво збільшує витрати на їх «утримання». До того ж федералізація передбачає створення двопалатного парламенту, тобто з'являється потреба у збільшенні числа депутатів, що також не зменшує витрати бюрократичного апарату. Федералізація робить можливим створення окремих Конституцій для кожного регіону, що сприяє формуванню міжрегіональної прірви.

Для більш глибокого порівняння використаємо зарубіжний досвід. У світі із 195 держав 168 є унітарними. З 27 держав федеративного устрою усі виникли в результаті об'єднання вже існуючих державних утворень, жодна країна не дійшла федерації шляхом розпаду вже існуючої унітарної держави. І хоча за приклади ефективного існування федеративного устрою можна взяти такі розвинені країни світу, як ФРН, США, Канада, більшість існуючих або тих, що колись існували, федерацій та конфедерацій зазнали занепаду та були розділені на окремі унітарні держави.

Порівняємо Бельгію та Іспанію, які при схожих проблемах (конфлікти на етнічній основі, мовні проблеми, неспівпадіння інтересів різних груп людей) використали принципово різні підходи до їх вирішення.

Прикладом сучасної федерації може бути Королівство Бельгія. Перехід на федеративний устрій не вирішив міжетнічний конфлікт, досі не існує компромісу між деякими регіональними партіями, продовжуються «мовні війни», тобто з досвіду Бельгії бачимо, що основні проблеми, з якими зіткнулася Україна, і які повинна вирішити обрана альтернатива розвитку, не можуть бути вирішені шляхом федералізації.

Ідея сучасної унітарної децентралізованої держави може бути представлена Королівством Іспанією, у якій не зважаючи на юридичну незавершеність та суперечливість, система показала себе достатньо ефективною, здатною вирішувати конфліктні ситуації та паралельно працювати над вирішенням широкого кругу місцевих господарчих завдань.

Бачимо, що метод Іспанії для вирішення проблемних завдань виявився вдалішим ніж метод Бельгії. Але при запозиченні світового досвіду для використання в українських реаліях треба врахувати специфіку у всіх сферах соціально-економічної діяльності країни.

Отже, шляхом децентралізації можна досягти більших успіхів у вирішенні кола поставлених завдань при використанні менших коштів на створення нового апарату управління. Та хоча немає ідеальної моделі розподілу повноважень між регіонами саме для України, ми можемо використовувати найбільш вдалий досвід інших держав для вирішення цієї проблеми.

Науковий керівник: **Касьянова Н.В.**, д.е.н., проф.
Національний авіаційний університет

Попадинець Н. М., к.е.н., н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

РОЛЬ МОНІТОРИНГУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Ефективність розвитку регіонів в умовах децентралізації влади багато в чому залежить від створення системи моніторингу соціально-економічних процесів. Організація моніторингу визначається комплексом механізмів практичної реалізації реформи децентралізації влади і при цьому застосовність тих чи інших методів та інструментів децентралізації залежить від достовірності й оперативності оцінки процесів, що відбуваються в соціально-економічній сфері регіонів. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіону дозволяє приймати рішення щодо успішного проведення децентралізації, зміцнювати потенціал територіальних громад, посилювати ініціативу громадян у вирішенні питань самоврядного розвитку.

Сьогодні під моніторингом розуміють спеціально організовану і постійну систему необхідної статистичної звітності, збору та аналізу соціально-економічної інформації, проведення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень (опитування населення тощо) і оцінки (діагностики) стану тенденцій розвитку і конкретних регіональних проблем. Таке визначення моніторингу в умовах виключно великої різноманітності регіональних ситуацій і проблем в умовах децентралізації влади не є повністю обґрунтованим. Основне його завдання полягає у створенні надійної та об’єктивної основи для адресної державної

підтримки тих чи інших територій. В умовах децентралізації влади на перший план виходить забезпечення участі громадян у формуванні регіональної політики та управлінні розвитком соціально-економічних процесів.

На наш погляд, на основі моніторингу соціально-економічних процесів розвитку регіону можливо:

– прискорити процеси, якщо вони бажані для територіальної громади, і підвищити їх результативність;

– завчасно вжити адекватних заходів, для майбутніх подій, підвищивши тим самим результативність управління соціально-економічними процесами в регіоні чи на території певної громади.

Використовуваний сьогодні регіональний моніторинг виступає, як правило, у ролі:

– специфічного інструменту «зворотного зв'язку» в територіальному управлінні, що забезпечує стійкість розвитку територіальних утворень і управління в критичних ситуаціях;

– особливого методу отримання знань про протиріччя і закономірності соціально-економічних процесів, формування громадянського суспільства;

– основи для виявлення причин відхилень від запланованого ходу подій, для прийняття рішень.

Більш конструктивно використовувати трактування категорії моніторингу, прийняту сучасною наукою, відповідно до якої під моніторингом соціально-економічного розвитку регіону можна розуміти як систему спостереження, оцінки, аналізу та прогнозу економічної і соціальної ситуації, що складається на території регіону чи місцевої громади. Тобто моніторинг – це тривале спостереження за будь-яким процесом для оцінки його стану до початку спостереження і прогнозу про його можливу поведінку в майбутньому.

Щодо вивчення соціально-економічних процесів, що відбуваються в регіоні, це спеціально організоване системне спостереження за перебігом і характером кількісних і якісних змін в економіці і в суспільстві, пов'язаних з їх переходом з одного стану в інший, тому завданням моніторингу є не тільки спостереження, а й накопичення фактів. Моніторинг є інструментом спостереження і аналізу економіки.

Моніторинг розглядається як початкова ланка, яка виконує два основні завдання: збір фактів, що характеризують соціально-економічні процеси в регіоні; аналіз і інтерпретація соціально-економічної інформації.

Значні труднощі у становленні повноцінної системи моніторингу регіональних ситуацій і регіональних проблем пов'язані з особливостями умов децентралізації влади, що складаються в різкому скороченні об'єктів, масштабів і повноти обов'язкової статистичної звітності, у «випаданні» з поля зору офіційної статистики цілих пластів соціально-економічної дійсності (тіньова економіка, самозайнятість населення, реальні доходи населення тощо). Практично руйнується і без того слабка структура регіональної статистики – основа моніторингу регіональних ситуацій і регіональних проблем.

Тому необхідне створення інформаційної системи як основи системи моніторингу, яка складається з [1, с. 41]:

– інструментального комплексу для створення динамічних інтелектуальних систем в управлінні і моделюванні регіональним розвитком;

– створеного на базі інтелектуальної системи інструментального багатофункціонального (статистичного) комплексу для проведення моніторингу.

Головною метою моніторингу соціально-економічних процесів є збір, вивчення і підготовка інформації для прийняття і аналізу економічних рішень на різних рівнях

управління [2, с. 29]. Це обумовлює дві особливості, які має задовольняти моніторинг як система збору та обробки інформації: цільова спрямованість інформаційних процесів і максимальна об'єктивність отриманих висновків на кожній стадії переробки даних.

Завданнями моніторингу є:

– організація спостереження, отримання достовірної і об'єктивної інформації про протікання на певній території соціально-економічних процесів;

– оцінка та системний аналіз одержуваної інформації, виявлення причин, що виникають в реалізації соціально-економічних процесів;

– виявлення чинників, що викликають економічні та соціальні загрози сьогодні та у перспективі;

– забезпечення органами управління, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від їх підпорядкованості та форм власності, громадян інформацією, отриманою при здійсненні соціально-економічного моніторингу;

– розробка прогнозів розвитку соціально-економічної ситуації;

– підготовка рекомендацій, спрямованих на подолання негативних і підтримку позитивних тенденцій, доведення їх до органів регіональної та місцевої влади.

Через складність внутрішньої організації, а також управління регіональною соціально-економічною системою від моніторингу вимагається:

– достовірність моніторингу – використання інформаційних даних і системи моніторингових показників (індикаторів), які найповніше і найдостовірніше характеризують досліджуване явище;

– оперативність – орієнтація на скорочення збору і обробки інформації задля можливості прийняття екстрених управлінських рішень, якщо того вимагає соціально-економічна ситуація;

– систематичність – здійснення моніторингу протягом більш-менш тривалого терміну з певними інтервалами збору інформації;

– комплексність – одночасне відстеження динаміки показників, що характеризують різні точки розвитку (при цьому можливий як моніторинг кожного окремо взятого показника, так і зведення їх в інтегральний показник, що дозволяє оцінювати процеси загалом) незалежність і об'єктивність. Система моніторингу не має залежати від суб'єктивних факторів, у ролі яких можна розглядати політичні інтереси, оскільки в іншому випадку не виконується вимога об'єктивності та достовірності.

Для найбільш повного відображення сутності соціально-економічних процесів розвитку регіону необхідно об'єднати як кількісні, так і якісні їх характеристики. Для цього, виходячи з особливостей об'єкта спостереження, в організацію моніторингу закладається низка основних принципів: цілеспрямованість, комплексність оцінки, тотожність, системність, репрезентативність, економічність, максимальна інформативність результатів.

Моніторинг соціально-економічних процесів розвитку регіону є інструментом узгодження інтересів у процесі реалізації реформи децентралізації влади та є умовою і базою, на основі якої можлива консолідація регіонального співробітництва.

Отже, моніторинг є інструментом забезпечення комплексного розвитку, у межах якого здійснюється взаємний контроль за реалізацією реформи децентралізації влади і на його основі здійснюється об'єктивна оцінка соціально-економічної ситуації. Основну роль в організації моніторингу має відігравати інститут експертів, до складу якого входитимуть: учені, фахівці підприємств і менеджери, представники органів регіональної та місцевої влади. Їх залучення до процесу моніторингу соціально-економічними процесами розвитку

регіону сприятиме процесам лібералізації, демократизації і гуманізації організаційно-правових і економічних відносин.

Список літературних джерел

1. Пурський О. І. Соціально-економічний моніторинг як фактор стабільного і збалансованого розвитку регіону / О. І. Пурський, І. О. Мороз, О. І. Моісеєнко // БІЗНЕСІНФОРМ, 2012. – № 6. – С. 39-41.

2. Макара О. В. Організація моніторингу соціально-економічного розвитку країни / О. В. Макара // Вісник Хмельницького національного університету, 2009. – № 5. – Т. 1. – С. 26-30.

Сакаль О. В., к.е.н., с.н.с., докторант
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ: ПРИРОДНІ РЕСУРСИ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Регіональний розвиток законодавством України визначено як процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах [1]. Пріоритети державної регіональної політики в Україні накладаються на заходи з децентралізації державної влади. Відтак актуальним є дослідження змісту, алгоритму й завдань управління природними ресурсами і природокористуванням у новітніх умовах господарювання.

Основними причинами децентралізації державного сектора полягає у необхідності підвищення його загальної ефективності та дієвості шляхом надання місцевим органам влади можливості підвищення оперативності, підзвітності та ефективності адміністрування. Децентралізація є важливим елементом забезпечення активної і суттєвої ролі місцевих органів влади у процесі локального управління. Ретроспективний аналіз процесу децентралізації управління свідчить про те, що головними чинниками децентралізації є [2]: 1) поступова поява нового розподілу обов'язків між національними, регіональними та місцевими рівнями влади у межах процесу деконцентрації (початкова і обмежена форми децентралізації); 2) розмежування державної та економічної лібералізації, які сприяли новій хвилі децентралізації через деволюцію; 3) розширення участі місцевих органів управління та громадянського суспільства в управлінні з новими формами участі, консультацій та партнерства. Існує залежність між рівнем централізації та ефективністю управлінських рішень. Менш централізоване прийняття рішень забезпечує більшу ефективність національних державних інститутів, а також більшу компетентність в управлінні на відповідному управлінському рівні й території місцевих органів влади і громадянського суспільства.

Стандартної моделі децентралізації не існує, форма децентралізації залежить від основних цілей і завдань, а також організаційної структури й механізмів реалізації. Відповідно до цього можливі різні форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням [2, 3]: політична, адміністративна, фіскальна, ринкова.

Процес децентралізації передбачає, що децентралізовані інституції, місцеві представництва центрального уряду, або місцевих приватних і громадських організацій

(об'єднань, асоціацій тощо), мають бути забезпечені належними повноваженнями розробки політики і прийняття управлінських рішень. Принцип субсидіарності становить основу децентралізації. Субсидіарність у цьому контексті означає, що управлінські рішення приймаються власником природних ресурсів – місцевою громадою, або від імені місцевого населення, за умови локальної дії такого рішення – контроль і відповідальність за його результати несе місцева громада.

Узагальнено децентралізація влади на сьогодні передбачає спеціалізацію різних рівні влади у виконанні конкретних завдань. Управління просторовою спеціалізацією становить нові завдання децентралізації, сприяючи інтеграції місцевих рівні влади і солідарності їх повноважень, з іншого боку, диференціація управлінських рівнів оптимізує розвиток регіонів через їх економічну діяльність, планування, стале природокористування [4].

Алгоритм процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами і природокористуванням, що покликаний також сприяти вирішенню екологічних проблем, охоплює кілька етапів. Спершу відбувається визначення місії децентралізації, досліджуються її можливі форми. Потім розглядаються переваги та можливі обмеження децентралізації для досягнення встановленої місії. При цьому важливо відзначити, що децентралізоване прийняття рішень є важливою умовою в системі управління природними ресурсами та природокористуванням, а також вирішенні екологічних проблем належним чином. Однак не є достатньою підставою, щоб вважати, що всі функції управління природними ресурсами і природокористуванням повинні реалізовуватися децентралізовано на локальному рівні. Для належного вирішення завдань управління природними ресурсами і природокористуванням необхідно розмежувати управлінські функції на такі, що стосуються кожного окремого власника ресурсу або природокористувача, й такі, вирішення яких потребує колективної участі шляхом переговорів між усіма стайкхолдерами, або прямого втручання держави в особі центрального уряду [2, 4].

Передача відповідальності центральних органів державної влади за виконання певних функцій щодо природних ресурсів і природокористування інституціям місцевого рівня зумовлює необхідність у формуванні нових сталих джерел місцевих доходів шляхом розширення переліку об'єктів оподаткування. При цьому постає нове завдання – забезпечення належного рівня адміністрування природних ресурсів і природокористування, що достатньо утруднено для органів влади на місцях.

Зазначене свідчить про необхідність подальших поглиблених досліджень і пошуку інструментів забезпечення ефективної децентралізації управління регіональним розвитком, а також належного відповідного розподілу управлінських функцій, зокрема щодо природних ресурсів та природокористування.

Список літературних джерел

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19.

2. Децентрализация и налогообложение сельскохозяйственной недвижимости [Электронный ресурс] / ФАО исследования по вопросам земледелия 7. – Рим: Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций, 2005. – Режим доступа: http://www.fao.org/docrep/007/y5444r/y5444r00.htm.

3. Сакаль О. В. Форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням / О. В. Сакаль // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної

конференції, м. Суми, 17 березня 2016 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2016. – С. 78–79.

4. The Online Sourcebook on Decentralization and Local Development. A History of Decentralization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/history_fao.

Синютка Н. Г., к.е.н.
Національний університет «Львівська політехніка»
Синютка О. М., к.е.н.,
Голова Львівської державної адміністрації
Курило О. Б., к.е.н.
Національний університет «Львівська політехніка»

МУНІЦИПАЛЬНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасні виклики, які постали перед Україною та її фінансовою системою в умовах Асоціації з Євросоюзом, вимагають принципово нових ефективних рішень в напрямку фіскальної децентралізації бюджетних відносин. Нетрадиційним способом створення міцних спроможних громад, забезпечення прискореного економічного розвитку окремих територій є використання інструменту місцевих запозичень та формування боргової політики муніципалітетів.

Потреба в розширені фіскально-боргових повноважень органів місцевого самоврядування визнана на загальноукраїнському рівні, зокрема, підтверджений особливий статус, роль та значення міст в умовах фактичної урбанізації, депопуляції села та змін системи розселення населення [1, с. 7]. У 2014–2016 рр. відбувся справжній поступ у формуванні та імплементації національного законодавства з питань місцевого самоврядування. Зокрема, Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2020 р. [1, с. 7, 14; 5] передбачено стимулювання функціональних можливостей міст як центрів у подальшому розвитку регіонів, забезпечення розвитку інфраструктури міст, залучення інвестицій у будівництво та / або реконструкцію вулично-дорожньої мережі, інженерної та соціальної інфраструктури; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності територій.

Для реалізації Стратегії з погляду повноцінного фінансування проектів важливим є збільшення в структурі видатків місцевих бюджетів частки, що спрямовується на фінансування місцевих інвестиційних програм [1, с. 42].

Позитивним прикладом реалізації фінансової децентралізації стали Бюджетна і Податкова реформи-2014 щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх функціонування. Це дозволило збільшити ресурсну базу місцевих бюджетів України у 2015 році до 120,5 млрд грн або на 19,1 %, а з врахуванням нової системи міжбюджетних трансфертів – до 294,4 млрд грн або на 40% проти показників 2014р. У 2016 році зростання пришвидшилося - 146,6 млрд грн надходжень загального фонду або 21,7 відсотків зростання проти доходів 2015 року [3].

Реформами також вдосконалено механізми здійснення місцевих запозичень. У 2015 році вже 184 міста обласного значення України отримали право на зовнішні запозичення, а у 2014 році таких муніципалітетів було лише 16. Ліквідовано бюрократичні та корупційні бар'єри для залучення місцевих позик та надання місцевих гарантій, запроваджено т.зв. принцип мовчазної згоди. Надзвичайно важливим кроком у забезпеченні ефективності управління борговими коштами місцевих бюджетів стало віднесення витрат на обслуговування місцевого боргу до захищених статей видатків.

На жаль, реалізація фіскальної децентралізації в Україні загальмувала на рівні міст обласного підпорядкування, бюджетні ресурси яких порівняно з ресурсною базою міст районного значення є більшими в 3–10 разів. Міста з однаковою чисельністю населення та різним адміністративним статусом і зараз мають істотно різні фіскальні можливості [4, с. 52]. Як наслідок, міста районного значення узалежнені від районного бюджету, неспроможні на власний поступальний розвиток та автономну інвестиційну, боргову політику. Отже, вади територіально-адміністративного устрою чинять негативний вплив на фіскально-боргові стратегії окремих регіонів та територій України. Такий пострадянський спадок у вигляді поділу муніципалітетів на міста обласного і районного підпорядкування слід негайно утилізувати під час територіально-адміністративної реформи.

Аналіз інформації щодо структури та динаміки місцевого боргу в Україні засвідчує його повільне нагромадження на початок 2017 р. на рівні 20,1 млрд грн, або 13,7 % доходної бази місцевих бюджетів у відповідному періоді. В розрізі компонент переважають муніципальні позики — 5,2 млрд грн, гарантії — 5,9 млрд грн та 9,0 млрд грн — міжбюджетні позики з Єдиного казначейського рахунку [3]. Найшвидшими темпами зростають саме обсяги наданих місцевих гарантій. Динаміка місцевого боргу корелює з динамікою валютного курсу національної грошової одиниці.

Значною проблемою для розвитку інституту муніципальних запозичень у 2016 р. стала реструктуризація єврооблігацій Києва на суму 550 млн. дол. США шляхом включення цих боргів до периметру державної боргової операції, передбаченої програмою розширеного фінансування EFF МВФ. Як наслідок, місцеві борги столиці конвертувалися у суверенні борги та деривативи, Київ звільнився від тягаря виплат за «фінансовою пірамідою», водночас це налякало потенційних інвесторів муніципальних запозичень. Тому у 2013–2016 рр. прискорилася тенденція перенесення активності сектору місцевого кредиту з Києва в регіони — ініціативу перехопили середні та малі міста України, принаймні щодо кількості позикових операцій.

Новим трендом на ринку муніципальних запозичень у 2013–2016 рр. є зміна пропорцій між його інструментами саме на користь інституту місцевих гарантій. Об'єктивне пояснення цього просте — низькі інвестиційні рейтинги країни та її муніципальних одиниць в умовах ескалації військової агресії на сході, фактичної анексії частини територій Російською Федерацією, позбавляють можливості запозичень з інших джерел. Оскільки за схемою муніципальних гарантій в Україні працюють міжнародні донори — МБРР, ЄБРР, НЕФКО, ключовим ризиковим чинником такого інструменту є фіксація суми позик у вільноконвертованій валюті в умовах волатильності.

Збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів у 2015-2016 рр відбулось також за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Вони спрямовувалися на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад, що мали на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків. У

2015 році загальний обсяг профінансованих коштів склав 2,4 млрд гривень на 876 проектів. У 2016 році на реалізацію 810 проектів регіонального розвитку спрямовано 2,7 млрд гривень коштів ДФРР [5]. Найбільше коштів ДФРР у 2016 році отримали Дніпропетровська область (173,8 млн грн), м. Київ (142,4 млн грн), Донецька (180,9 млн грн), Харківська (150,6 млн грн), Львівська (213,5 млн грн) області [5]. На наш погляд, Стратегія регіонального розвитку [1] надміру покладається на ресурси ДФРР України як домінанти фінансування економічного поступу територій і необґрунтовано відволікає увагу міст від активності у сфері місцевих позик. ДФРР повинен відігравати допоміжну роль у розбудові територій, зокрема, при реалізації масштабних інфраструктурних проектів, які зачіпають інтереси декількох регіонів (міст) одночасно і які потребують високої концентрації державного фінансового ресурсу.

Отже, наявний поступ у формуванні та імплементації національного законодавства з питань місцевого самоврядування в Україні у 2014–2016 рр. посприяв посиленню інституційної спроможності адміністративних територій, інтенсифікував процеси емісії місцевого боргу і розвитку муніципальної боргової політики. З цією метою також пропонуються основні механізми вдосконалення її формування в контексті адміністративно-територіальної реформи та фіскальної децентралізації:

−гармонізація муніципальної боргової політики як ресурсної бази зростання із інноваційно-інвестиційною політикою розвитку міст;

−уніфікація фіскальних повноважень муніципальних бюджетів в містах обласного та районного значення, об’єднаних територіальних громадах, що забезпечить зростання бюджетів малих міст, їхню самостійність та автономність;

−утворення легітимних підстав для функціонування інституту міжмуніципального співробітництва між бюджетами окремих міст, а також бюджетами спроможних територіальних громад після їх створення для реалізації масштабних проектів, передачі об’єктів, земель державної власності у власність учасників такого співробітництва;

−надання новоутвореним спроможним територіальним громадам повноважень у сфері боргового фінансування капіталовкладень аналогічно з повноваженнями міст обласного значення;

−утворення професійних посередників, в тому числі спеціалізованих комунально-інвестиційних банків, з функціями регіонального регулятора інвестиційної політики в юрисдикції для забезпечення міст кваліфікованою допомогою у сегменті фінансового менеджменту, вирішення проблеми недостатності технічного та адміністративного ресурсу для управління боргом в муніципалітетах.

Список літературних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

3. Звітність про виконання державного бюджету та інформація про суми місцевого боргу. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/236.

4. Місцеві бюджети Львівської області в умовах реформи місцевого самоврядування:/ НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України; за ред. Сторонянської І.З. –Львів, 2015. – 223 с.

5. Офіційний сайт Державного фонду Регіонального розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/monitoring

6. Krysovatyj A., Synyutka N. Komponenten der Fiskalpolitik in der Ukraine fur eine nachhaltige Entwicklung von Regionen / A.Krysovatyj, N.Synyutka // The world economy. Global and country-specific aspects. Reihe: «Europäische Integration. Grundfragen der Theorie und Politik». — 2014. — № 38. —P. 49–69.

7. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization / C.Tiebout // In: NBER, Public Finances, Needs, Sources and Utilization. — Princeton (Univ.Press), 1961. — P.79–96.

8. Swianiewicz P. Local Government Borrowing: Risks and Rewards: A Report on Central and Eastern Europe / P. Swianiewicz // OSI/LGI, Budapest. — 2004. —P.385–424.

9. Fiscal Federalism in Theory and Practice / T.Ter-Minassian, editor. – Washington: International Monetary Fund, 1997. — 683p.

10. Dafflon B. Managing local public debt in transition countries: An issue of self-control / B.Dafflon, K.Beer-Toth // Financial Accountability & Management. — 2009. — № 25 (3). — P. 305–314.

Снаговська Є.С., студентка
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НА РОЗВИТОК ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

Реформа децентралізації влади є одним із стратегічних кроків реформування національної економіки. Водночас, не зважаючи на реалізацію заходів щодо трансформації системи державного управління, багато громадян не зовсім розуміють її суть, важливість та доцільність. У політичних та наукових колах точаться дискусії з приводу її впливу на рівномірність та сталість розвитку регіонів.

Децентралізація державного управління передбачає передачу повноважень від центральних органів державного управління до місцевих, а також підвищення фінансової автономії територіальних громад. Саме місцеві органи влади будуть вирішувати, на що витрачати кошти у першу чергу, адже саме вони найбільш проінформовані про проблеми регіону та зацікавлені в їх вирішенні. Завдяки децентралізації зростає самостійність та відповідальність громад у вирішенні місцевих проблем, а також зацікавленість у розвитку свого регіону.

Зрозуміло, що для розвинутих регіонів децентралізація стане кроком вперед, дозволить використовувати повністю отримані доходи. Але виникає риторичне запитання, чи принесе це користь депресивним регіонам України, чи не погіршить їх стан?! Згідно Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» депресивність регіонів визначають за чотирма базовими критеріями: рівень господарської діяльності, рівень інвестиційної та будівельної діяльності, рівень фінансової забезпеченості, рівень соціального розвитку [3]. Отже, депресивні регіони – це регіони з низьким рівнем життя, яким складно повністю забезпечити виконання функцій органами місцевої влади.

Проаналізуємо основні макроекономічні показники в розрізі областей України задля визначення найменш розвинутих регіонів. На регіональному рівні узагальнюючим

показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт (ВРП). За результатами аналізу найменший обсяг ВРП у 2015 р. спостерігався у Чернівецькій, Тернопільській, Херсонській, Закарпатській та Волинській областях, а найбільший у Дніпропетровській та Харківській [2]. За обсягом доходів населення останні позиції в рейтингу областей України займають Чернівецька, Тернопільська, Кіровоградська, Волинська, Закарпатська та Херсонська області (рис.1).

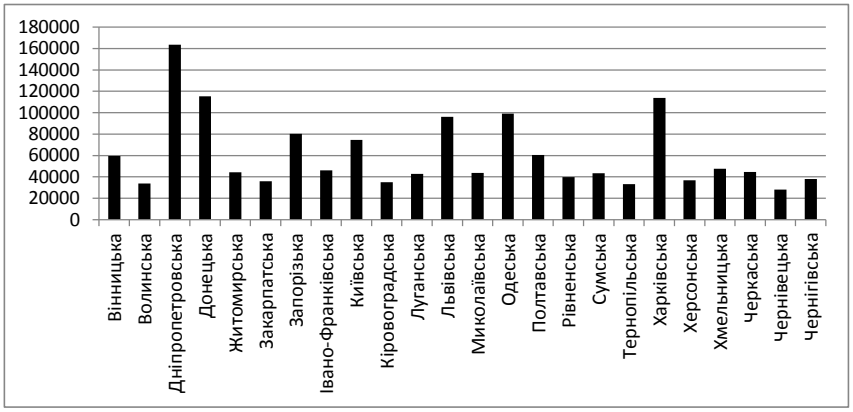

Рис.1. Доходи населення в розрізі областей України у 2015 (млн. грн.)
Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України [2].

Херсонська область є однією з трьох областей, що мають вихід до моря, ще за радянські часи побудовані промислові підприємства (нафтопереробний завод), родючі ґрунти дають можливість вирощувати сільськогосподарську продукцію. А це значить, що регіон може забезпечувати себе самостійно, розподіляючи сформований бюджет на потреби регіону на свій глузд. А тому децентралізація державного управління може позитивно вплинути на економічне зростання та підвищення соціального добробуту, зацікавленість населення працювати на благо регіону, дасть змогу зменшити рівень корупції, збільшити потенціал регіонів, розподіляти ресурси на потреби населення, підвищити соціальні стандарти [4].

На наш погляд, на початку реформування задля пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків державі варто підтримувати дані регіони шляхом створення структурних фондів регіонального розвитку (на прикладі ЄС). Вони затверджують, управляють та контролюють програми регіонального розвитку; розподіляють фінанси; допомагають найбіднішім регіонам; стимулюють приватне підприємництво, малий та середній бізнес. Європейський досвід свідчить про те, що найбільш ефективним механізмом регіонального розвитку є створення державою правових основ для підвищення ефективності внутрішнього потенціалу самими територіями задля посилення їхньої конкурентоспроможності, а значить подолання відсталості [5]. Надання дотацій з державного бюджету також допоможе забезпечити рівний соціально-економічний розвиток регіонів. Але для цього треба визначити та розвивати науково-передові галузі регіонів, які стануть надалі конкурентоспроможними. Лише тоді підприємства почнуть працювати заради свого майбутнього, зокрема, свого регіону. У громад з'являться додаткові фінансові можливості, збільшиться їхня платоспроможність.

Досвід реструктуризації депресивних старопромислових регіонів Західної Європи показав, що основою їх стабільності в більшості випадків служив розвиток в них наукоємних галузей, сфери ділових послуг, рекреації. Одночасно проводилася «пасивна санація», тобто заохочення еміграції вивільненням робочої сили в інші райони [1].

Отже, наслідки децентралізації державного управління в контексті розвитку депресивних регіонів варто розглядати з двох позицій. По-перше, децентралізація може негативно вплинути на розвиток депресивних регіонів через звуження фінансової бази, що вплине на погіршення стану життя населення. А з іншого боку, децентралізація – це можливість розкрити та використати свій потенціал на благо свого регіону. Але для цього потрібно розробити ефективну державну підтримку та спиратися на європейській досвід.

Список літературних джерел

1. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики: Учебник - СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1998. - 659 с.

2. Державний статистичний збірник України за 2015 рік. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

3. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 04.06.2015 р. № 2023а / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1K768A.html

4. Постанова Верховної Ради України «Щодо стану та перспективи депресивних регіонів, міст та селищ України» від 15.05.2003 № 782-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1964

5. Регіоналізація і вибори як засоби удосконалення владних відносин в Україні: теорія і практика: монографія / В.Лісничий, О.Грищенко, О.Радченко; за заг. ред. О. Дьоміна. - Х.: Вид-во ХарРІ УАДУ «Магістр», 2003.- 580 с.

Науковий керівник: **Королюк Т.О.**, к.е.н.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Стасюк Т.І., студентка
Національна академія статистики,
обліку та аудиту, м. Київ.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні уже багато років ведуться дискусії щодо реорганізації (реформи) усієї системи публічної влади в державі. Але вони, в основному, завжди стосувались перерозподілу повноважень у владному трикутнику на національному рівні: Президент – Парламент – Уряд [1]. За таких умов люди, які живуть у конкретних містах і селах, продовжують стикатись з одними і тими ж самими проблемами: дитячі садки і школи, неефективна первинна медична допомога, захаращенність територій сміттям та забрудненість водойм, відсутність якісної питної води тощо.

Постала нагальна потреба в здійсненні децентралізації місцевого самоврядування в Україні [2]. Децентралізація – це передача повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування. Метою децентралізації місцевого самоврядування є, передусім, забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Йдеться про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів [3].

Проте, сьогодні процес становлення та імплементації положень бюджетної децентралізації в Україні проходить достатньо повільно та з певними складнощами. Адміністративний устрій нашої країни поки що залишається ще радянського зразка, а система виконавчої влади і органів місцевого самоврядування створені на основі вертикальної системи прийняття рішень (рис. 1) [4, с. 201]. От тут і виникають основні розбіжності. Яким чином має відбутись зміна владних повноважень між національним та місцевим рівнями влади і які органи мають отримати нові повноваження і ресурси для їх реалізації. Адже мова може йти або про органи місцевого самоврядування, або про органи виконавчої влади, що діють на місцевому рівні – місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади [1, с. 5].

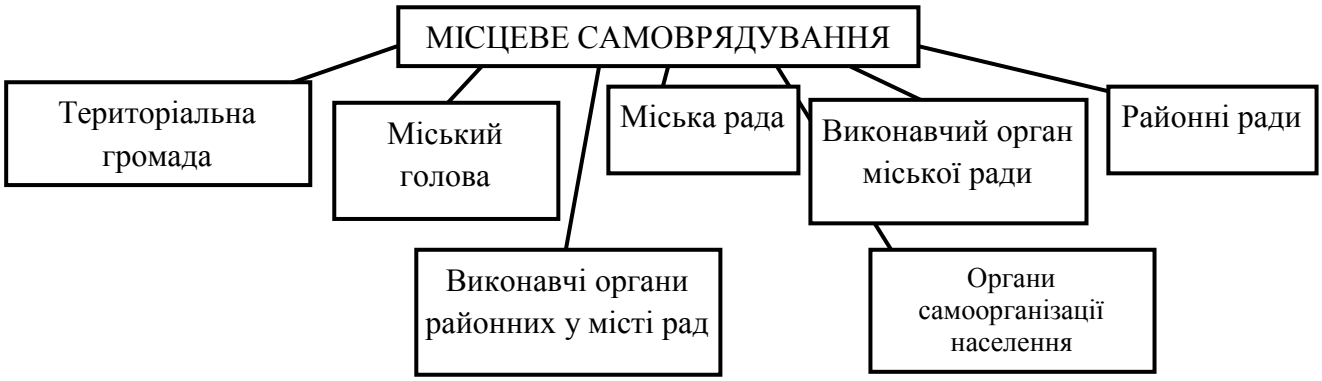

Рис.1. Система органів місцевого самоврядування в Україні [4, с. 201]

Після Революції 2014 року чи не вперше новий уряд почав не з централізації, а навпаки – оголосив про широку децентралізацію влади і розпорядженням від 01 квітня 2014 року № 333-р схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [5]. Це стало логічним кроком, адже тотальна централізація, яка здійснювалась попередніми урядами, показала свою неспроможність.

Додатковим аргументом тут є і те, що в умовах, коли Україна практично повністю позбавилась державної власності на майно, коли утворена багатоукладна ринкова економіка і проведене розмежування у системі публічних коштів на кошти держави та кошти місцевого самоврядування, вирішити усі проблеми життєзабезпечення людини у найбільшому місті і найменшому селі централізованим управлінням не можливо.

З іншого боку, навіть найширша децентралізація не зможе вирішити означених вище проблем, якщо ми не зможемо віднайти ту золоту середину, чи точніше ту ланку адміністративно-територіального устрою, органи управління, які діють на цій ланці, і дійсно мають ресурси для виконання наданих повноважень.

Сьогодні процес децентралізації не можливо уявити без принципу субсидіарності. Принцип субсидіарності вимагає, щоб рішення у державі приймались на нижчому можливому рівні, і верхні ланки управління вдавались до будь-яких дій тільки у тому разі,

якщо ці дії будуть ефективніші за відповідні дії нижніх ланок [6]. В будь-якій державі Європейського Союзу цей принцип пронизує всю політичну систему кожної країни.

Ідеї субсидіарності мають давню історію і пов'язані з католицькою традицією, згідно якої суспільство має втручатись у справи людини, тільки коли дії родини та регіональної релігійної громади виявляються неефективними [7]. Принцип субсидіарності є одним з наріжних каменів законодавства Європейського союзу і базовою вимогою Європейської хартії про місцеве самоврядування [8]. Теза про неможливість європейської інтеграції без впровадження субсидіарності доводиться величезною кількістю досліджень, і її можна вважати аксіомою.

Принцип субсидіарності застосовується як політична і організаційна норма Європейського Союзу (ст. 3b Маастрихтського договору), згідно з яким політичні рішення повинні прийматися на рівні, найближчому до громадян, проте достатньому для їх ефективного виконання. Зрозуміло, що на практиці знаходження оптимального розташування осередку прийняття рішень може бути наслідком певних домовленостей між центром та нижчими рівнями влади [9]. Це принцип, який передбачає передачу повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні. Цей принцип було піднесено до рангу конституційної норми в континентальному європейському федералізмі, узасаднюючи процес децентралізації повноважень публічної влади і розширення можливостей участі громадян у процесах прийняття рішень.

Субсидіарність – організаційний і правовий принцип, згідно з яким спільнота вдається до будь-яких заходів лише в тому разі, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на національному, регіональному або місцевому рівнях (виняток становлять сфери виняткової компетенції Спільноти); один з основоположних принципів Європейського Союзу. Означає постійне оцінювання обґрунтованості дій ЄС з погляду наявних можливостей на національному, регіональному та місцевому рівнях [10].

Ідея впровадження в Україні такої форми субсидіарності, як децентралізація влади, має безпосереднє відношення до планів збільшення повноважень регіонів. З цим пов'язані певні проблеми, навіть якщо відкинути вкрай суперечливу перспективу федералізації. Перша проблема полягає у тому, що східні і західні регіони країни мають різні пріоритети щодо вибору зовнішньоекономічних партнерів. Надання регіонам більших прав потенційно може призвести до ситуації, коли внутрішні зв'язки між ними не зможуть протистояти різновекторним зовнішньоекономічним впливам.

Гарантія територіальної цілісності України є базовою умовою децентралізації державної влади на користь збільшення прав регіонів, і це є природним обмеженням на застосування даної форми субсидіарності [11].

Отже, держава може здійснювати децентралізацію влади в інтересах населення, на підставі закону, передаючи частину повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Передаючи повноваження від органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування більш високого рівня адміністративно-територіального устрою на більш низький рівень, має бути забезпечено передачу необхідних для цього ресурсів і надано право органу місцевого самоврядування приймати рішення щодо переданих повноважень виходячи із місцевих особливостей.

Список літературних джерел

1. Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук. – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016.

2. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: [моногр.] / Таїсія Григорівна Бондарук.; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К.: Експрес, 2009. – 608 с.

3. Міжнародний центр перспективних досліджень[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/sut-reformy-detsentralizatsiyi--spromozhnist-rehioniv-samostiyno-za-rakhunok-vlasnykh-resursiv-vyrishuvaty-pytannya-mistsevoho-znachennya/

4. Melnychuk Nataliia. Decentralizationasa methodofrealization budgetpolicy for.organsoflocalgovernment./ NataliiaMelnychuk // Science.and practice: Collection of scientific articles. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P.200-204

5. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р.

6. Subsidiarity. EU.Glossary [Електронний.ресурс]. – Режим.доступу: http://europe.eu.int/scadplus/glossary/subsidiarity_en.htm

7. Subsidiarity.Wikipedia [Електронний.ресурс]. – Режим.доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Subsidiarity

8. Основы Европейской хартии местного самоуправления. Методическое пособие / Европейская сеть учебных заведений по подготовке кадров для местных и региональных властей. - М., 1999.

9. М.П. Рагозін. Демократія від А до Я. Словник-довідник [Електронний ресурс]. - Режим.доступу: .http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_slovnik/Text.htm

10. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/

11. Олексій Їжак «Принцип субсидіарності ЄС і межі його застосування в Україні» [Електронний.ресурс]. Режим.доступу:.http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/185.htm&gws_rd=cr&ei=3hCzWPVPjPOwAeGFlfAO

Науковий керівник: **Мельничук Н.Ю.**, к.е.н., доц.
Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

Сторонянська І.З., д.е.н., проф.,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І.Долішнього НАН України»

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Необхідність подолання проблем у територіальному розвитку держави, однією з яких є поглиблення соціально-економічної диференціації територій на міжрегіональному та на внутрішньорегіональному рівні, призвела до того, що на сьогоднішній день в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації урядом зроблено низку кроків щодо передачі ресурсів і повноважень на місцевий рівень. При цьому відбувається перенесення ваги управлінського процесу та, відповідно, концентрація фінансового ресурсу з рівня регіону на рівень територіальної громади і перетворення області на «статистичну одиницю». Це відповідає європейським тенденціям реформування адміністративно-територіального устрою і принципам побудови громадянського суспільства, зокрема принципу субсидіарності.

Не заперечуючи економічної та суспільної доцільності впровадження таких процесів, необхідне встановлення їх певних меж, адекватних українській практиці. Адже, сліпе копіювання світового досвіду без врахування вітчизняних реалій може нести низку ризиків і загроз для України загалом та призвести до виникнення ще глибшої внутрішньорегіональної соціально-економічної диференціації.

Рівень децентралізації бюджетних коштів держави при формуванні міжбюджетних відносин має визначатись здатністю територіальних громад до саморозвитку. Це зумовлює необхідність оцінювання фінансових можливостей кожної конкретної громади, ув'язуючи їх одночасно із тактичними і стратегічними цілями їх соціально-економічного розвитку. Також правомірною слід вважати постановку питання про необхідність оцінки фінансової спроможності до саморозвитку кожної територіальної громади, що може стати основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо вибору напрямів розвитку територіальних громад, визначення потреб в трансфертах з державного бюджету, залученні іноземних інвестицій.

Центральною ланкою і реалізуючим механізмом економічного саморозвитку територіальних громад є створення системи фінансування, що функціонує в інтересах населення територіальної громади.

Однак, досвід багатьох держав, які проходили шлях децентралізації свідчить про таку залежність – зниження рівня централізації повноважень та фінансових ресурсів на державному рівні не дозволяє здійснювати їх перерозподіл між регіонами на тому ж рівні, що часто має негативним наслідком посилення територіальної диференціації в державі. Тобто сучасна реформа місцевого самоврядування та передача повноважень на місцевий рівень має супроводжуватись реалізацією виваженої політики щодо інтегрування країни та недопущення зростання внутрішньодержавних та внутрішньорегіональних асиметрій.

На сучасному етапі в Україні першочерговим завданням є збереження унітарного державного устрою України з одночасною децентралізацією – важливою складовою оптимізації системи органів державної влади і місцевого самоврядування. Отже, визначальними в умовах демократизації українського суспільства, європейської інтеграції є його реалізація відповідно до існуючих міжнародних стандартів і потреб людини, трансформація системи влади і територіальної організації. Надмірне посилення центральної влади – шлях до централізму, а результатом безмежної самостійності регіонів можуть стати сепаратизм, руйнування державності. Звідси завданням для науки і практики є пошук і забезпечення таких механізмів, які підтримували б оптимальне співвідношення між різними рівнями влади, забезпечували територіальну цілісність, єдність держави і прагнення регіонів реалізувати власний потенціал, надавати відповідні послуги населенню та максимально ефективно реалізовувати стратегії регіонального розвитку.

Аналіз результатів сучасного етапу бюджетної децентралізації та її впливу на функціонування системи місцевих фінансів в Україні вказує на існування низки ризиків національного, регіонального та базового рівня для фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

До основних ризиків слід віднести:

−посилення асиметричності фінансового забезпечення розвитку регіонів, районів, територіальних громад, що значною мірою обумовлено передачею доходів від акцизного податку до бюджетів базового рівня (додатковий дохід від цього податку отримали населені пункти, які традиційно були більш заможними - міста, сіла та селища, які знаходяться у приміській зоні, або вздовж основних транспортних магістралей);

−послаблення фінансової бази регіонального рівня управління та можливості його впливу на внутрішньо регіональну асиметрію розвитку територій;

−намагання центральної влади зберегти контроль за розподілом коштів, що проявилось введені галузевих субвенцій місцевим бюджетам для фінансування делегованих повноважень, які мають чітко зазначену ціль: медична, освітянська, соціальна, на підготовку кадрів, що забезпечує виключення випадків перерозподілу зазначених коштів на інші видатки. Отже, місцеві органи отримали конкретні цільові кошти, які не можуть змінювати, тоді як попередня система вирівнювання дозволяла такий перерозподіл;

−подальше послаблення системи місцевих фінансів в державі: у 2015 р. мало місце зниження частки доходів місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету України та підвищення залежності місцевих бюджетів від офіційних трансфертів. Така ситуація частково обумовлена необґрунтованим перерозподілом доходів від податку на доходи фізичних осіб та передачею їх значної частини до держбюджету, в результаті чого місцеві бюджети у 2015 р. недоотримали 32,4 млрд.грн.;

−недостатність переданого на місцевий рівень бюджетного ресурсу для фінансування делегованих повноважень, зокрема у сфері освіти та медицини, може спричинити до необґрунтованого скорочення мережі закладів соціальної інфраструктури;

−відсутність реальних фінансових важелів стимулювання процесу добровільного об'єднання територіальних громад в ході реалізації адміністративно-територіальної реформи.

Зазначені ризики мають враховуватись при виробленні подальших кроків реалізації реформи фінансових основ місцевого самоврядування та обґрунтуванні моделі адміністративно-фінансової децентралізації в Україні.

Тимечко І.Р., к.е.н., с.н.с., докторант
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»

УЗАГАЛЬНЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У контексті реалізації реформи децентралізації в Україні слід зазначити, що в розвинених європейських країнах в основі сучасного місцевого самоврядування лежить теорія вільних громад, за якою місцеве самоврядування визнається самостійним та незалежним від центральної влади інститутом. Для ефективної реалізації такого підходу на практиці необхідні певні передумови: демократичні традиції, відповідний рівень політичної культури та достатній рівень розвитку громадянського суспільства. Система місцевого самоврядування, що базується на системі територіальних громад, за цих умов характеризується наступними рисами (ознаками) [1]: наявність чітко усвідомлених суспільних інтересів та готовність громадян брати на себе політичну відповідальність за прийняті рішення; розмежування компетенцій держави і територіальної громади, за якого держава мінімально втручається у процес місцевого самоврядування; діяльність органів місцевого самоврядування має демократичний та прозорий характер; реалізується принцип субсидіарності при розподілі повноважень; - посадові особи органів місцевого самоврядування мають спеціальну освіту та дотримуються особливої етики.

О. Гураль, застосовує історико-правовий підхід визначення територіальної громади, як середовища, де українці в умовах багатовікової бездержавності, розділення української території, багаторазової денаціоналізації провідної верстви українства, зберігали громадську, державну та правову традицію [2].

О. Батанов вбачає в територіальній громаді територіальну спільноту, що складається з фізичних осіб, які постійно проживають і працюють на території села чи добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селища чи міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, нерухоме майно на даній території, платять комунальні податки і пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру [3]. Вчений зазначає, що територіальна громада – це складна «кумулятивна» форма суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів), асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднана різноплановими ознаками системного характеру (зокрема, демографічний і територіальний (земляцький) зв'язок, правовий і політичний зв'язок, майновий (економічний) і професійний зв'язок, мовний і релігійний (соціально-культурний) зв'язок тощо). Це об'єднання, яке не виключає право людини на індивідуальність, окреме житло та дозвілля, консолідує зусилля багатьох для досягнення бажаного всіма результату. У межах територіальних громад місцеві інтереси переважають над глобальними, відомчими та вузькопрофесійними. Ефект від такого об'єднання сильніший, ніж від механічного поєднання зусиль роз'єднаних індивідів, оскільки в рамках такої спільноти відбувається не тільки поєднання спільних зусиль в єдине ціле, а й спеціалізація окремих її членів для виконання професійних функцій, починаючи від господарських і завершуючи управлінськими. Інтеграція людей у територіальну громаду з метою спілкування, виховання, виробництва тощо має природний характер, відбувається на добровільній, свідомій основі, із врахуванням уявлень, побажань, мотивів, прагнень кожної людини або більшості людей. Ознакою територіальної громади є соціально-демографічна взаємодія, тобто сусідські відносини, спільні правила та норми поведінки, відчуття належності та співпричетності до подій у громаді, психологічна ідентифікація інтересів людини з інтересами спільноти, єдиними морально-етичними цінностями.

Д. Хіллері (Hillery) визначає громади (community) як об'єднання людей в межах території, з поділом праці в спеціалізовані та взаємозалежні функції, із спільною культурою та соціальною системою, яке організовує свою діяльність, члени якого усвідомлюють їх єдність та приналежність до громади і хто може діяти колективно в організованому порядку. Уже в 1955 році, Дж. Хіллері дійшов висновку, що, незважаючи на наявні розбіжності, в більшості з них найважливішими є такі ознаки територіальної громади: соціальна взаємодія, територія і загальний зв'язок (або зв'язки).

К. Іонассен (Jonassen C.T.) визначив елементи громади (community) [5]: населення; територіальна база; взаємозалежність спеціалізованих частин громади і поділ праці в ньому; спільна культура і соціальна система, що інтегрують діяльність його членів; усвідомлення жителями єдності та належності до громади; можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем.

М.О. Баймуратов виділяє такі характерні ознаки територіальних громад [6]:

−територіальна, яка пов'язується з «дислокацією» місцевого самоврядування на рівні села, селища, міста, як територіальної основи муніципальної демократії;

−інтегративна, за якою територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, які мешкають на певній території, незалежно від того, чи є вони громадянами даної

держави, тобто членами територіальної громади можуть бути громадяни даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно мешкають на певній території. Також, на думку цього автора, можливе включення до територіальної громади біженців і переміщених осіб;

−інтелектуальна, зумовлена наявністю у жителів спільних інтересів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектра системних індивідуально-територіальних зв'язків;

−майнова, яка випливає з права цих спільностей мати спільну комунальну власність;

−фіскальна, зумовлена тим, що члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів.

Р. Шаффер (Shaffer R.) пропонує наступні підходи дослідження громади [7]:

−якісний підхід, ключовим є питання рівень якості життя членів громади;

−екологічний підхід, вивчення громади у природно-географічному просторі;

−етнографічний підхід, вивчення певного способу життя, акцент робиться на культурному просторі;

−соціологічний підхід, розглядає громаду як соціальну систему та описує соціальні відносини, типові для певних груп та більш великих соціальних утворень як усередині спільноти, так і у відносинах із зовнішнім середовищем;

−економічний підхід вивчає взаємодію субєктів економічних відносин в межах територіальної громади враховуючи наявні ресурси громади.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних засад функціонування територіальних громад зробила відомий науковець - лауреат Нобелівської премії з економіки Е. Остром. Особливістю її методологічного підходу є вивчення індивідуальних особливостей різних територіальних громад при здійсненні управління спільними ресурсами. Е. Остром ідентифікує «громади» так: чітко визначена група індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, у відповідності з локальними умовами, створює довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій. Основні положення лауреата Нобелівської премії з економіки Е. Остром [8]:

−територіальні громади можуть ефективно управляти суспільними ресурсами;

−якість громадського користування ресурсами залежить від особливостей кожної громади та її здатності до саморегулювання;

−результати створення суспільних благ залежать не стільки від форми власності, скільки від набору правил, які регламентують створення і використання суспільних благ. Тому формування таких передумов повинно базуватися на інституціоналізації соціальних норм громад, які є ефективними не тільки при формуванні кооперативної поведінки, але також заохочують до кооперативної поведінки в довготривалій перспективі;

−децентралізація влади та прийняття рішень стає можливою і доцільною у випадку, якщо в її здійсненні зацікавлені всі учасники процесу, інтереси користувачів суспільних ресурсів узгоджені, якість життя населення покращується.

Список літературних джерел

1. Розширення компетенції місцевого самоврядування базового рівня з метою ефективного забезпечення принципу субсидіарності: аналітична записка/ Ю. Каплан// НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/Juni/14.htm

2. Гураль, Павло Федорович. Територіальна громада в Україні: історико - правове дослідження: автореф. дис. д-ра юрид. наук / П. Ф. Гураль. – Львів: Б. в., 2009. – 40 с.
3. Батанов О. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: [монографія] / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К.: ВД «Ін Юре», 2003. – 512 с.
4. Hillery, G.A. Definitions of Community: Areas of Agreement. New York: Rural Sociology (20). - 1955. - P.111-123
5. Jonassen C.T. Community Typology // Community Structure and Analysis. – N.Y., 1959. – P. 20–21
6. Баймуратов М.О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України // В кн.: Муніципальне право України: Підручн. / За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. – К., 2001. – С. 122–123.
7. Shaffer R. Community Economics. Economic Structure and Change in Smaller Communities. Iowa, Iowa State University Press // Ames, 1989. – P. 4.
8. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Элинор Остром; пер. с англ. — М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. - 447 с.

Фащевський М.І., д.г.н., проф.,
Білоконь І.В., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Важлива роль у законодавчому вирішенні проблем регіональної політики, розвитку регіонів та формуванні територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднаних структур належить Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», прийнятому у березні 2015 року. Зазначений закон сприяє вирішенню проблем удосконалення механізмів формування та функціонування територіальних громад.

Разом з тим, окремі положення Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і його законодавчі засади формування об'єднаних мікрорегіональних систем вимагають доповнення. Насамперед необхідно зауважити відсутність в законі прямого тлумачення змісту понять «громада» і «територіальна громада». В ньому вказується лише на те, що територіальні громади села, селища, міста є первинними суб'єктами місцевого самоврядування, основними носіями його функцій і повноважень. Звідси можна зробити висновок про те, що територіальна громада села, селища, міста – це жителі цих типів населених пунктів. В роз'ясненні Конституційного суду України вказується на те, що «Територіальна громада – жителі, об'єднанні постійним місцем проживання у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр». Звідси випливає, що об'єднавчою силою громади є спільність місця проживання і адміністративного управління. Таке тлумачення громади і чинників її єдності є не повним.

Громада в загальному науковому розумінні – це сукупність людей, які мають спільні засади діяльності, соціальної організації, форми відносин, етнонаціональні пріоритети, певне

середовище функціонування тощо. Для них територія є не лише спільним місцем зосередження, а й місцем певної діяльності, функціонування. В юридичних межах території населеного пункту (села, селища, міста) можуть функціонувати різні територіальні громади, пов'язані етнічною, національною, культурною, релігійною, історичною чи іншою спільністю. У цьому випадку важливо, щоб законодавча база добровільного об'єднання етносоціальних громад в межах території сіл, селищ, міст забезпечувала практичну реалізацію регіональної політики держави усієї етнонаціональної різноманітності жителів на усій території населеного пункту. Самобутність, культурна автономія, етнонаціональні традиції в межах територіальної громади населеного пункту слід розглядати під кутом зору їх спільної ролі в розвитку регіону і країни в цілому. Кожну етнонаціональну групу жителів села чи міста слід вважати як певну окремішність і разом з тим як союзників і партнерів у вирішенні загальнорегіональних і загальнодержавних проблем.

З зазначеного вище випливає важливе завдання при організації і функціонуванні територіальних громад – законодавчо передбачити представництво в органах місцевого самоврядування усіх етносів населених пунктів з метою захисту їх інтересів щодо забезпечення для них гідного життя – матеріального і духовного в їх єдності. Цим самим законодавчо буде забезпечено згуртування етнонаціональних спільнот, яких в Україні понад 130 видів, формування єдності та інтеграції територіальних громад, які складають єдину регіональну спільність.

Правове регулювання, яке передбачене зазначеним законом, на основі територіальних єдності і спільності проживання не може бути достатнім і вичерпним в умовах високої міжрегіональної міграційної взаємодії людей. Міграційна активність населення порушує територіальну єдність громад. Тому більш досконале правове регулювання в умовах децентралізації управління соціально-економічними процесами різних етносів населених пунктів має забезпечувати злагоду різних етнонаціональних громад. Слід законодавчо передбачити сукупність повноважень кожній етнонаціональній громаді в органах влади і місцевого самоврядування, оскільки саме всі етноси та всі територіальні громади є джерелом влади. Зазначене вище вимагає підвищення юридичного статусу національних спільнот в об'єднанні територіальних громад. Тим більше, що децентралізація влади саме і створює підстави для внесення змін в законодавчі акти, які формують єдність територіальних громад, зміцнення злагоди громадянського суспільства за рахунок гармонізації окремішності і загальної єдності територіальних громад. У прийнятому законі вказується лише те, що при добровільному об'єднанні територіальних громад «беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники», що є недостатнім оскільки не розкрито механізм врахування різноманітності етнічних потреб і тому посилення законодавчого механізму функціонування етнонаціональних спільнот на часі.

Об'єднана територіальна громада може мати у своєму складі різні етнічні і соціальні громади сіл селищ, міст, які пов'язані етнічною, національною, культурною, релігійною, виробничою, історичною та іншою спільністю (роми, лемки, русини, болгари та ін.). Таку територіальну громаду можна кваліфікувати як полісоціальну об'єднану територіальну громаду на відміну від моносоціальної, яка базується на єдиній етнонаціональній основі. Отже, у складі об'єднаної територіальної громади можуть функціонувати різні етнонаціональні громади, які розміщені на певній території. Вони можуть виступати як локальні громадські організації з певними функціями місцевого самоврядування. Їх доцільно залучати до загального органу місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, де вони матимуть своє представництво.

З зазначеного вище випливає необхідність обґрунтування додаткових принципів добровільного об'єднання територіальних громад. В законі виділено сім таких принципів, однак не розкрито їх зміст. Так, принцип економічності можна трактувати довільно. Очевидно в основі об'єднання територіальних громад повинні бути ті конкретні принципи, які сприяють досягненню мети такого об'єднання. Однак визначення мети такого об'єднання територіальних громад в законі немає. В законі важливо було б акцентувати увагу на таких принципових питаннях, які посилюють і поглиблюють регулюючу роль організації управління функціонуванням регіональних соціумів:

−як місцеве самоврядування об'єднаних територіальних громад позначиться на підвищенні рівня і якості життя цих громад;

−які зміни відбудуться у зайнятості населення і спільному ринку праці об'єднаних територіальних громад;

−які нові можливості відкриваються у територіальній організації економічної діяльності в різних населених пунктах, зокрема, малих, які входять в громаду а також доступності адміністративно-управлінських послуг населенню цих пунктів;

−як поліпшиться медичне і лікувально-оздоровче, культурно-освітнє, побутове забезпечення жителів кожного населеного пункту територіальної громади;

−як позначиться територіальне об'єднання громад на соціально-культурній та духовній єдності населення;

−чи позначиться об'єднання громад на єдиному плануванні територій для різних спільних функціональних потреб кожного населеного пункту;

−чи сприятиме об'єднання територіальних громад розвитку спільної транспортної, ринкової, сервісної інфраструктури тощо.

Об'єднані територіальні громади, які формуються на базі міст, мають свої особливості. Компактне територіальне угрупування кількох сільсько-міських поселень, об'єднаних виробничими, трудовими, культурно-побутовими, інфраструктурними, адміністративно-управлінськими та іншими зв'язками наявного міста, яке є адміністративним центром і соціально-економічним полюсом інтеграції населених пунктів і їх жителів, формує регіональну функціональну поліструктурну з різних типів поселень взаємозв'язану систему. Центр – полюс цієї системи функціонально підпорядковує своєму впливу суміжні населені пункти в т.ч. і завдяки діяльності єдиних органів адміністративного управління. Його функціональний вплив посилюється за рахунок зростання територіальної концентрації виробництва та об'єктів соціальної інфраструктури, єдиного ринку робочої сили, спільного територіального планування тощо. У цьому випадку формується периферійна по відношенню до центра зона. Вона складається, як правило, з дрібних за чисельністю жителів навколишніх сіл і селищ. Її розвиток неодмінно пов'язаний з розвитком міста – центра.

Зазначене вище посилює регулюючу адміністративно-управлінську роль органів місцевого самоврядування міської об'єднаної територіальної громади, яка здійснює загальне управління соціально-економічним та екологічним розвитком такого регіону. У цьому зв'язку важливо забезпечити участь в управлінні розвитком міської територіальної громади усіх суб'єктів з відповідними повноваженнями щодо соціально-економічного розвитку громади кожного населеного пункту. Законодавче вирішення науково-обґрунтованого представництва кожного населеного пункту об'єднаної міської територіальної громади в органах місцевого самоврядування необхідно ще й тому, що кожна територіальна одиниця – село, селище, місто, будучи елементом єдиної громади, є цілісним і певною мірою

обособленим суб'єктом з власними інтересами і проблемами, на які поширюються певні розпорядчі функції органів місцевого самоврядування.

Міські, селищні і сільські об'єднані територіальні громади мають значні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку, їх потенціалах, різного ступеня вирішеності питань життєдіяльності населення. Отже, територіальні громади з різними рівнями соціально-економічного розвитку мають і різні перспективи. Для забезпечення вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку територіальних громад, поліпшення умов життя населення різних регіональних соціумів необхідно здійснити значну аналітичну роботу за наступними напрямами:

−аналіз стану соціально-економічного розвитку територіальних громад в цілому і кожного населеного пункту;

−оцінка ресурсозабезпеченості кожного регіону і їх конкурентоспроможності;

−виявлення проблем функціонування соціумів кожного поселення і об'єднаної громади в цілому;

−обґрунтування перспектив розвитку територіальних громад;

−обґрунтування можливостей і переваг функціонування об'єднаних територіальних громад тощо.

Фесюк В.О., д.г.н., проф.
Східноєвропейський національний
університет ім. Лесі Українки (м. Луцьк)
Мороз І.А., к.х.н., доц.,
Луцький національний технічний університет

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА МІСЦЕВИХ ГРОМАД МІСТ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стратегія держави у сфері екологічної безпеки визначається «Основними напрямами державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». На місцях вона реалізується відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» № 1650-XII від 11 жовтня 1991р. Враховуючи інтеграцію нашої держави в світове співтовариство, екологічний імператив розвитку суспільства та орієнтацію нашої держави на збалансований безпечний розвиток, методологічною та світоглядною підвалиною активізації розвитку місцевих екологічних ініціатив став «Порядок денний XXI ст.», що його було прийнято на 1992 р. на конференції у Ріо-де-Жанейро.

Екологічна політика в регіонах та містах України буде тоді ефективною, коли при її формуванні та здійсненні послідовно і до кінця буде витриманий критерій реальності. Тобто, екологічна політика має базуватись на об'єктивній оцінці місця екологічних благ в ієрархії суспільних пріоритетів та реальних можливостей її ресурсного забезпечення. Як показує досвід, між законодавчо-нормативним забезпеченням екологічної політики і її практичною реалізацією зберігається ще досить велика дистанція. А тому об'єктивна оцінка ефективності екологічної політики залишає бажати кращого, про що свідчить наприклад, практично відсутність повністю профінансованих та «доведених до кінця» екологічних проектів у досліджуваних нами містах північно-західної України, зокрема, м. Луцьку.

Реальність сьогодні така, що соціальна реакція на екологічні проблеми є досить слабкою. Це можна пояснити як низьким рівнем екологічної свідомості населення, так і наявністю складних соціальних проблем, які ставлять окрему категорії суспільства взагалі на грань фізичного виживання. Треба також рахуватись з тією обставиною, що екологічні цінності традиційно знаходились в нас на нижчому рівні ієрархії суспільних благ. Винятки становлять хіба, що екстремальні ситуації, коли екологічний фактор до неможливості ускладнює життя людей (спалахи захворювань, прояви грізних природних стихій тощо) [1]. Тому необхідні дії по стабілізації екологічної ситуації будуть швидше результатом усвідомлення гостроти цих проблем національною елітою, ніж виконанням реальних бажань і прагнень більшості населення України.

Виходячи з такої перспективи, має будуватись тактика природоохоронних дій на найближчі роки. Основна мета місцевої екологічної політики – недопущення погіршення екологічної ситуації у процесі економічного піднесення та розвитку виробництва, яке закладається на сьогодні в нашій державі. Тому основними напрямками екологічної політики мають стати:

−екологізація економічних реформ;

−екологізація управління;

−екологізація людської свідомості;

−розвиток інженерно-екологічної інфраструктури та формування ринку екологічних послуг.

Головним із цих напрямків є екологізація управління. Екологічне управління в містах на сьогодні характеризується цілою низкою проблем функціонального та економічного характеру. Основні з них:

−чітко не розведені повноваження окремих органів спеціального державного, спеціального поресурсного, спеціального фукціонального управління та місцевого самоврядування;

−відсутність у структурі обласного управління Мінекології спеціалізованого територіального відділу, який би займався екологічними проблемами міст (зокрема, обласного центру);

−обмежена компетенція відділів раціонального природокористування та охорони природи міськвиконкомів, вона могла б бути розширеною за рахунок передачі частини повноважень від обласного управління Мінекології, зокрема, інспекторських функцій;

− збільшення частки державних платежів та скорочення місцевих податків та зборів;

−непродумана структура екологічної політики, відсутність стержня, «хребта» – наскрізного інтегруючого напрямку, який би здійснював координацію й субординацію заходів;

−слабкий зв’язок із громадськістю, інколи навіть незнання і нерозуміння останньою екологічних проблем міста у зв’язку з відсутністю інформації (відповідних web-сторінок, постійно діючих колонок місцевих газет тощо) або закритістю її;

−млява співпраця державних органів із громадськими та громадсько-політичними організаціями в екологічній сфері, яка стримується відсутністю коштів у місцевих бюджетах;

−повна відсутність співпраці із діловими колами, приватним сектором, в разі здійснення якихось заходів у даному напрямку, вони є дуже формальними, здійснюються методом адміністративного тиску і фінансово підприємцям не цікаві.

Враховуючи вищесказане, на нашу думку, реалізацію екологічної політики потрібно здійснювати активніше й раціональніше. Оптимальною нам видається така схематична

послідовність заходів: розробка екологічного паспорту міста → формування концепції екологічної безпеки міста → розробка міської екологічної програми → підготовка плану заходів по її реалізації.

Як свідчать наші дослідження, в Луцьку з кожним роком зменшується кількість підприємств, які перевищують офіційно встановлені нормативи ГДВ і ГДС. Але стан довкілля при цьому не покращується, а навпаки погіршується. Звідси напрошується висновок про приховування багатьма підприємствами дійсних масштабів викидів і скидів забруднюючих речовин, утворення й розміщення відходів, споживання ресурсів. Однією із найбільших проблем екологічного управління на сьогодні є те, що воно здійснюється, головним чином, на основі даних про вплив на навколишнє середовище (скиди, викиди, розміщення відходів, використання ресурсів), які декларуються підприємствами [2]. Поряд з цим, частка впливу на довкілля, яка декларується, складає 15-20% від фактичного об'єму, що є однією з основних причин надзвичайно низької ефективності контролю та управління природокористуванням у країні. Шляхом вирішення даної проблеми є введення обов'язкової вибіркової системи екологічного аудиту і контроль за джерелами забруднення не тільки в напрямку обліку кількості викидів і скидів, але й в інженерно-екологічному та конструктивно-географічному аспекті з використанням математичних моделей, експертних систем і спеціалізованих комп'ютерних програм, які б дозволили дослідити стан забруднення елементів ландшафту міст, співвіднести його з номінальною (установленою за статистичною звітністю) потужністю і встановити факт приховування інформації про дійсний масштаб впливу на довкілля конкретних об'єктів.

Потрібно враховувати також ще одну одну важливу обставину, яка передує становленню системи екологічного аудиту. Луцьк є адміністративним, фінансовим та промисловим центром прикордонного регіону, який, в світлі євроінтеграційних устремлінь нашої держави, має перспективу стати стартовим майданчиками для крупного іноземного капіталу, тому необхідно розвивати такий прогресивний і перспективний вид екологічного управління й нормування. Іноземні інвестори безумовно, працюватимуть в Україні за тими стандартами, до яких звикли у себе на батьківщині. Для того, аби відповідати цим стандартам міста прикордонних областей повинні мати розвинуту екологічну інфраструктуру – інженерну, управлінську, консалтингову, експертну тощо. Темпи інвестицій, наприклад, у Волинську область – одні з найбільших у державі. Сучасні тенденції урбанізації – нерівномірність розвитку міст, переважний розвиток найкрупніших міст. Дозволимо собі оптимістичний прогноз – в економічному розвитку Луцька в найближчі роки можливий такий само ж стрибок, який він пережив в 1970-80-х р.р. Це не лише дозволяє назвати наше місто об'єктом пріоритетного розвитку, але заставляє моделювати екологічну ситуацію на перспективу, прогнозувати потенційний вплив міста на довкілля і вже сьогодні думати про те, як можна буде запобігти і протидіяти зростаючому антропогенному тиску на природні ландшафти.

Другим ефективним механізмом контролю за реалізацією плану заходів по раціональному використанню природних ресурсів та охороні природи у містах є створення та функціонування громадської екологічної ради міста. Вона має складатись з депутатів міськради – членів комітету по охороні природи, спеціалістів відділу охорони природи міськвиконкому, науковців, виробничників, адміністрації комунальних підприємств та спеціалізованих екологічних підприємств і фірм, співробітників міського УЖКГ, представників громадських організацій, засобів масової інформації, а також інших зацікавлених у співпраці осіб. До компетенції громадської консультативної екологічної ради мають відноситись питання пов'язані з:

−заслуховуванням інформації про хід реалізації план заходів по охороні природи;

−оперативним реагуванням на зміни в структурі заходів екологічної оптимізації міста;

−участю в прийомі нових об'єктів (очисних споруд, об'єктів промисловості, моніторингу, КЗЗ);

−розглядом результатів екологічного аудиту;

−аналізом інвестиційних заявок;

−підготовкою і поданням пропозицій на сесію міськради стосовно приватизації окремих об'єктів комунальної власності (у т.ч. і земельних ділянок);

−міжнародною та міжміською співпрацею;

−наданням консультаційних послуг.

Досить реальним і цікавими на сьогодні за умов обмеженості місцевих фінансових ресурсів виглядають перспективи залучення міжнародного досвіду та іноземних інвестицій для вирішення екологічних проблем міст. На жаль, в цій царині похвалитись поки що нічим. Можна відзначити лише проект датської фірми «Крюгер-Консалт», спрямований на оцінку екологічних збитків та розробку технічних заходів по очищенню ґрунтів та підземних вод мікрорайону Вишків від авіаційного пального, що витікало з резервуарів Луцького військового аеродрому. Проект був розроблений коштом датської сторони, але на жаль не був втілений у зв'язку з відсутністю коштів у міськвиконкому [3]. На сьогодні відділом екології Луцького міськвиконкому здійснюється пошук фінансових інвестицій по лінії ЄЕС і Світового банку для оснащення світлофорів міста датчиками-газоаналізаторами з метою створення автоматизованої системи контролю за екологічним станом атмосферного повітря в місті, але на жаль, коштів поки що теж не знайдено.

Запропонована нами структура управління екологічним станом міст дозволить ефективно впроваджувати заходи по охороні довкілля, реалізовувати екологічну політику місцевих громад і розв'язувати актуальні екологічні проблеми міста.

Список літературних джерел

1. Экология города / [Г.А. Белявский, Е.Д. Брыгинец, Ю.И. Вергелес] под науч. ред. Ф.В. Стольберга. – К.: Либра, 2000. – 464 с.

2. Курбатов А.С. Экология города: монография / А.С. Курбатов, В.Н. Башкин, Н.С. Касимов. – М: Научный мир, 2004. – 620 с.

3. Фесюк В.О. Луцьк: сталий розвиток і соціально-екологічні проблеми: монографія. / В.О. Фесюк. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – 304 с.

Фролов К.О., аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У більшості країн одним із основних принципів децентралізації є кращі перспективи місцевого розвитку. Це насамперед стосується й України.

Змінюючи моделі управління в Україні з акцентом на посилення місцевого самоврядування, важливо розв'язати проблеми у двох сферах: територіальній – визначення базового рівня управління, на якому може забезпечуватися ефективне управління, і фінансовій – забезпеченість рівнів управління.

Тому пріоритетним напрямом децентралізації в Україні є імплементація механізмів об'єднання зусиль різних територіальних громад щодо реалізації тих чи інших функцій як шляхом їх об'єднання в одне муніципальне утворення, так і через міжмуніципальне співробітництво.

Отже, відбулися процеси укрупнення базового рівня адміністративно-територіального устрою в усіх європейських країнах. Так, починаючи з 1950 року, загальна кількість органів місцевого самоврядування в Європі скоротилася майже на 40 тис. Литва, Швеція і Данія зменшили кількість органів місцевого самоврядування на 80%, Великобританія – на 77%. Німеччина свого часу скоротила кількість общин наполовину. Реформами 1965-1977 років малі общини або об'єднані в більші одиниці, або згруповані в асоціації муніципалітетів під спільним управлінням.

Загалом серед країн Європи виділяють дві узагальнені схеми об'єднання територіальних громад: північноєвропейська, в рамках якої відбувалося формування крупних муніципалітетів (Швеція, Англія) та південно-європейська – з об'єднанням громад у відносно невеликі муніципалітети (Франція, Італія).

У більшості країн Європи територіальні реформи з суттєвого укрупнення муніципалітетів офіційно були добровільними, як це анонсується і в Україні. Проте в реальності ступінь добровільності був не надто високим, і територіальні реформи проводилися із суттєвою примусовою складовою.

Добровільна фаза у процесі об'єднання громад переважно стосувалася деталей адаптації громад до запропонованого урядом плану територіальної структури. Якщо ж добровільно консенсусу не вдавалося досягнути, то рішення про об'єднання приймалося централізовано. Такий досвід добровільного об'єднання громад необхідно враховувати і при здійсненні подібних заходів в Україні. Очевидно, що у даній сфері виникатиме чимало суб'єктивних конфліктів, які не дозволять прийняти оптимальне рішення з позицій підвищення ефективності управління.

Інша модель формування дієвого місцевого самоврядування – в Іспанії, Швейцарії, Італії та Франції, у яких кількість муніципалітетів не змінилася. Остання взагалі є лідером у Європі за кількістю органів місцевого самоврядування, їх там понад 36 тис, а кількість населення у більшості з них не перевищує 2 тис.

В країнах з невеликими муніципалітетами більшість повноважень закріплено за центральним рівнем. Наприклад, освіта у Франції є високоцентралізованою. Центральний уряд керує кадровою політикою на всіх рівнях і складає загальні плани розміщення закладів освіти. Роль муніципалітету обмежена формуванням та утриманням шкільного майна і покриттям поточних витрат, не пов'язаних з навчанням. Литва з відносно великими муніципалітетами дотримується протилежного курсу. Місцева влада тут оплачує зарплату і має формальну функцію контролю за наймом та просуванням по службі персоналу, а також відповідає за формування та утримання шкільного майна [1].

Можна зробити висновок що обидва підходи - щодо об'єднання та збереження невеликих громад – мають як переваги, так недоліки,тому не потрібно обирати ту чи іншу схему у чистому вигляді.

Загалом, передбачено три етапи проведення реформи:

перший етап реформи передбачає реорганізацію сільських рад в ОТГ та ліквідацію районів;

другий загалом повторює французьку модель регіонального управління;

початок третього етапу - означатиме зміну кількості районів країни у сторону їх зменшення.

9 квітня 2015 року був прийняти Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Який все ж дозволив органам місцевого самоврядування об'єднуватись у територіальні громади, а де-факто утворювати нові адміністративно-територіальні одиниці (АТО) – об'єднані територіальні громади (ОТГ). За, фактично, два роки в Україні було утворено 367 ОТГ, 159 – у 2015 році та 209 – у 2016 році (станом на 01.01.2017 р.) [2].

На сьогодні, утворення ОТГ відбувається згідно до Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та низки інших законодавчих та нормативно-правових актів. Відповідно до Закону, об'єднання територіальних громад повинно відбуватися добровільно. Передбачена державна підтримка добровільного об'єднання територіальних громад. Держава здійснює інформаційно- просвітницьку, організаційну, методичну та фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад. До форм державної підтримки також відноситься розроблення перспективних планів формування територій громад областей. Перспективний план розробляють відповідні обласні державні адміністрації згідно з Методикою, опрацьованою Мінрегіоном та затвердженою Кабінетом Міністрів України.

«Спроможна територіальна громада» – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [3]. Держава повинна забезпечувати формування та реалізацію державної політики у сфері територіальної організації влади, адміністративно-територіального устрою, розвитку місцевого самоврядування і тому наявність таких перспективних планів є необхідною. Відповідно до внесених змін до бюджетного кодексу, всі фінансові преференції, які передбачено для новоутворених ОТГ, надаються у випадку утворення ОТГ їх з перспективним планом. Це запобігає утворенню великої кількості не спроможних, дотаційних та ресурсо незабезпечених ОТГ. Отже, це і є основна функція перспективного плану.

Аналізуючи перспективні плани в областях виявляється, що далеко не всі вони ідеальні. Практично всі вони, крім перспективних планів Донецької та Луганської областей, не охоплюють усієї території області, що фактично порушує п.1 ст. 11 Закону. Тобто, в кожній області залишились певні «сірі плями», на території яких поки що відсутній варіант будь-якого об'єднання. За умови врахування цього фактору кількість ОТГ, які можуть бути утворені у областях, може досягти 2-2,5 тис., що значно перевищуватиме експертні прогнози [4,5].

Розроблення перспективних планів необхідне для: - належної реалізації державної політики у сфері територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою; - запобігання формування дотаційних та неспроможних територіальних громад; - стимулювання ОТГ, які утворилися не відповідно до перспективних планів, до подальшого об'єднання та утворення спроможних територіальних громад.

Затвердження КМУ перспективного плану дає підставу Мінфіну включити всі ОТГ, які погоджені у перспективному плані та у яких пройшли вже перші місцеві вибори, у прямі міжбюджетні відносини. Це має бути фактичним «народженням» нової фінансово самостійної одиниці АТУ – об'єднаної територіальної громади. Такий процес затвердження усіх ОТГ, які були готові провести перші місцеві вибори у жовтні 2015 року, відбувся в усіх областях, де були затверджені таким чином перспективні плани. Це було зроблено лише за для однієї мети – позиціонування реформи децентралізації влади як такої що вже розпочата, і її не можливо вже зупинити. Але, виникає інше питання, чи всі, таким чином затверджені ОТГ, є спроможними? Аналіз показників спроможності кожної ОТГ, утворених у 2015 р. (159), здійснений у попередніх дослідженнях, показав, що лише 20% є фінансово спроможними та мають відповідну територіальну структуру [2].

Поява значної кількості низькоспроможних ОТГ свідчить про роль суб'єктивного чинника, вплив агробізнесу, великих забудовників тощо на реалізацію реформ в Україні, недостатній рівень кваліфікації експертного середовища та науковців, які долучились до багаторічної роботи з формування мов та проведення реформи і, як наслідок, низький рівень готовності суспільства до реформи, низький рівень готовності реалізовувати реформи чиновниками, на яких була покладена відповідальність за проведення реформи децентралізації влади в Україні. Якщо в процесі проведення реформи не вдасться вирішити завдання формування спроможних ОТГ як нової базової одиниці АТУ України, то бажаних результатів суспільних перетворень в країні досягнуто не буде.

Особливість проведення децентралізаційної реформи України, є те, що фактично одночасно із нею відбувається реформа адміністративно-територіального устрою. Тому для проведення цієї реформи необхідно залучати відповідних науковців, які займаються даною проблематикою та розширювати коло експертів. На даний час цього не було зроблено, наукове товариство у змозі лише дотично, шляхом публічного коментування та написанням подібних аналітичних матеріалів, впливати на хід реформи, але фактично не брати у ній ніякої участі.

Лише шляхом наукового аналізу спроможності новоутворених ОТГ можна розробити системний механізм забезпечення формування спроможних ОТГ та їх подальший розвиток, удосконалення напрямів реалізації реформи з децентралізації в Україні.

Список літературних джерел

1. Методичні матеріали. Впровадження зарубіжного досвіду децентралізації управління/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// obljust.gov.ua/uploads/Метод_рекомендации_23_12.doc

2. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад. Фінансово-аналітичні матеріали/За ред. Казюк Я.М. – К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України, 2016 р.

3. Кабінет Міністрів України. Постанова від 8 квітня 2015 р. № 214Київ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF

4. Анатолій Ткачук. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції. – К.: Логос, 2015. – 124 с.

5. Анатолій Ткачук. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит) – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2013. – 116 с.

Шашула Л.О., к.е.н., пр.н.с.
ДУ «Інститут екноміки природокористуавння
та сталого розвитку НАН України», м.Київ

СТРУКТУРА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Децентралізація та реформа місцевого самоврядування має призвести до формування інтегрованих та здатних до саморозвитку функціональних регіонів (земель), що формуються за рахунок консолідації (асоціації) окремих територіальних громад.

Адміністративні області України є успадкованими, однак, вони не відповідають вимогам адміністративного управління території, формування умов для економічного розвитку, забезпечення умов життєдіяльності населення та раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища. Метою створення функціональних регіонів (земель) є оптимізація системи державного управляння та місцевого самоврядування з врахуванням особливостей та потреб місцевих громад. Формування «функціональних регіонів» під назвою «землі» повинно забезпечити фундамент для нового регіонального самоврядування та стати проміжною ланкою між системою місцевого самоврядування та системою державного управління [1].

Об'єднання місцевих громад в функціональні регіони дозволить:

вирішити питання з реформуванням адміністративно-територіальної структури державного управління та місцевого самоврядування із перерозподілом відповідальності та бюджетами між центром, регіонами та місцевими громадами відповідно до принципів, законів та практики Європейського Союзу;

−сприяти розвитку економіки в межах функціональних регіонів, які характеризуються більш однорідним типом природно-ресурсного потенціалу, подібними системами землекористування, зумовленими природно-кліматичними чинниками та традиціями, розвитку промисловості та сфери обслуговування;

−зменшити соціальне напруження, перевести вирішення вирішити інтереси різних соціальних, етнічних, релігійних, культурних, професійних груп населення на рівень функціональних регіонів;

−зберегти природне та культурне середовище, відтворювати та розвивати людський та природний потенціал України.

Для вірешення поставлених завдань доцільним буде використання програмно цільового підходу щодо стратегічних пріоритетів росту муниципальных територій.

Матриця програмно-цільового підходу щодо реалізації євроінтергаційного децентралізованого управління земельними ресурсами та пріоритетів розвитку територій

З метою створення стратегічних рамок та умов для фокусування на конкретному завданні необхідно запровадити середньострокові плани соціально-економічного розвитку. Ці плани матимуть середньостроковий характер (4-5 років), в якості цільових завдань ними визначатимуться чотири види пріоритетів, що проводиться на місцевому (муніципальному) рівні: залучення інвестицій на територію, підтримка діючих підприємців, розвиток конкретних секторів (табл. 1).

Таблиця 1

Види та інструменти економіко-організаційних пріоритетів в територіальних громадах

Напрям	*Інструменти вирішення завдань/досягнення мети*
Залучення інвестицій на земельні території	• розробка регіональної / місцевої стратегії економічного розвитку з акцентом на можливостях для інвестування; • створення нових науково-технологічних парків (greenfield projects); • аналіз можливостей існуючих земельно-майнових об'єктів з метою залучення інвестицій; • ліквідація територій з підвищеним екологічним навантаженням, сприяння в залученні інвестицій підприємствами, розташованими на цих територіях (brownfield projects);
Підтримка підприємни-цької активності та створення сприятливо-го ділового середовища	• підтримка прискореної реструктуризації великийх і малих земельно-майнових комплексів; • створення агро- промислових парків; • підтримка регіональних підприємницьких об'єднань і фондів; • створення технологічно-випробувальних центрів для підвищення якості продукції малого та середнього бізнесу; • підтримка транскордонного ділового співробітництва; • створення бізнес-інкубаторів та управління ними; • формування експертних та консультативних центрів;
Розвиток перспективних секторів розвитку	• підвищення ефективності використання земельних ресурсів з погляду виробництва кінцевої продукції (екологічної, економічної); • розробка стратегії розвитку зеленого туризму; • підтримка створення туристичних центрів і служб; • створення умов для сільського туризму; • проведення кластерного аналізу земель зметою визначення пріоритетних напрямів використання; • підтримка малого та середнього бізнесу за рахунок комунальних банків, кредитиних спілок, будівельних товариств.
Міжсектора-льні мініципальні проблеми	• міжмуніципальне співробітництво • поліпшення якості регіональних і міських та селищних маркетингових стратегій; • реконструкція та розширення технічної інфраструктури, логістики; • підтримка рекламної діяльності, в тому числі сприяння розвитку брендингу територій; • використання ГІС; • прогнозуваня економічного і ринкового розвитку; • транскордонне співробітництво муніципалітетів

Відповідно для підтримки намічених планових завдань територіальне самоврядування (муніципалітет) готує перелік нормативних актів, зокрема: фінансових; щодо відведення територій; маркетингових; з розвитку або створення відповідної інфраструктури; надання спеціальних консультаційних послуг в сфері інформаційних (комунікаційних) технологій.

Для формування бюджету земель необхідним є розвиток фондового ринку муніципальних цінних паперів як інструмент залучення коштів у розвиток даних територій

Муніципальні цінні папери випускаються місцевими органами влади з метою мобілізації коштів для виконання місцевих програм, зв'язаних з об'єктами громадського користування.

У країнах Центрально-Східної Європи, зокрема у Латвії, Естонії, Литви, Угорщині, Польщі та Румунії, інвестиції у місцевий розвиток – місцеві інвестиційні програми – часто фінансуються за рахунок випуску муніципальних цінних паперів. За рахунок емісії муніципальних цінних паперів формується до 10-15% доходів місцевих бюджетів країн ЦСЄ. Муніципальні запозичення можуть спрямовуватися лише на інвестування, зокрема у будівництво об'єктів соціальної інфраструктури.

Регламентацію, контроль за використанням і спрямуванням коштів, отриманих за рахунок емісії муніципальних облігацій, здійснює центральний уряд. Національне законодавство обмежує відносну частину витрат на обслуговування боргу у загальній сумі комунальних витрат, а також визначає квоту на загальний розмір боргу у порівнянні з валовим обсягом комунального бюджету.

Враховуючи вищевикладене, маємо певні висновки.

При збереженні провідної ролі представницьких органів місцевого самоврядування (рад) у вирішенні місцевих справ поступово посилюється значення виконавчого апарату, зростає вплив муніципальних чиновників, що свідчить про зміцнення професіоналізму муніципального управління. Посилення виконавчих органів може проходити в різних формах.

Зміцнюються матеріальні та фінансові основи місцевого самоврядування. Так, кожна громада має свою муніципальну (комунальну) власність, яка необхідна для функціонування життєво важливих комунальних служб. Муніципалітети широко застосовують економічні методи управління – місцеві податки, ліцензування, укладання контрактів на виконання муніципальних функцій з приватними фірмами тощо. Все це сприяє збільшенню дохідної частини місцевих бюджетів, розвитку муніципального господарства та стимулюванню підприємницької діяльності. Водночас у багатьох країнах (особливо в «пострадянських») гострою залишається проблема формування достатньої фінансової основи місцевого самовряду- вання.

Суттєвих змін зазнають функції органів місцевого самоврядування. Це обумовлено наступними чинниками: по-перше, з'являються нові функції, потреби в реалізації яких на місцевому рівні раніше не було (наприклад, екологічна) і які сьогодні делегуються органам місцевого самоврядування державою; по-друге, частина функцій, які раніше традиційно виконувалися органами місцевого самоврядування, передаються приватним компаніям або громадським об'єднанням, органам самоорганізації населення (наприклад, прибирання та переробка сміття); по-третє, скорочується роль органів місцевого самоврядування у вирішенні соціальних питань.

Процеси урбанізації та демографічні зміни сприяють, з одного боку, скороченню кількості сільських поселень та зростанню кількості міських, з другого – поглибленню кризи

міст (розростання пригородів призводить до пересування промисловості і соціального обслуговування від центру міста до периферії і, як результат цього, масового переселення «середнього класу» в передмістя).

Стійкою тенденцією в розвитку місцевого самоврядування в Європі є укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, скорочення числа місцевих органів влади, створення різних регіональних форм управління.

Аналіз програмних документів у частині децентралізації влади вказує, що першочергові зобов'язання, зокрема відображені у Концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні.

Протягом 2014-2015 рр. було ухвалено низку законів, що мали створити належне нормативно-правове поле для ефективної децентралізації влади, а також для підвищення спроможності органів місцевого самоврядування представляти інтереси територіальних громад. Такими законами стали: ЗУ «Про співробітництво територіальних громад», ЗУ «Про засади державної регіональної політики», ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ЗУ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації».

Бюджетна децентралізація призводить до неоднозначних результатів на практиці. Зокрема, посилюється залежність місцевих бюджетів від трансфертів з центрального бюджету, знижується рівень соціальних видатків, нововведення забирають без належної компенсації стабільні джерела доходів і перекладають на регіон непрофінансовані видатки тощо.

Проблематичним є задекларованe проведення добровільного об'єднання місцевих громад, розширення повноважень місцевих громад щодо користування земельними ресурсами, зміна адміністративно-територіального устрою країни. Особливо чутливим моментом є загроза спотворення принципу добровільності на користь примусового злиття територій.

Список літературних джерел

1. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні / Андрій Єрмолаєв, Володимир Лупацій, В'ячеслав Потапенко, та ін.]. – Київ: Інститут стратегічних досліджень, 2015. – 45 с.

Шульц С.Л., д.е.н., проф.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Актуальність проблематики регіонального розвитку зумовлена перебуванням України під впливом процесів двовекторного спрямування - євроінтеграції та децентралізації, одночасна дія яких вимагає проведення глибинних реформ в економіці, у розвитку системоформуючих інститутів та діях владних інституцій, суспільної свідомості загалом. Вирішення проблем територіального розвитку нині залежить від ефективності реформ, які сприятимуть нарощенню внутрішнього потенціалу територій. Надмірно централізована регіональна політика вичерпала себе в нинішніх реаліях і не дозволяє цілком розкрити

можливості регіонів та сфокусуватись на вирішенні конкретних проблем. Тому регіональна політика в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи в контексті формування активних та економічно життєздатних територіальних громад та децентралізації влади, яка передбачає розширення владних повноважень місцевих органів влади та їх можливостей щодо підвищення рівня життя населення. Така спрямованість політики найбільше відповідатиме сучасним запитам суспільства, соціальним потребам та ресурсним можливостям соціально-економічного розвитку окремих територій.

Соціально-економічна нерівномірність територіального розвитку в Україні поглиблювалась через сформовану десятиліттями традиційну позицію, суть якої полягала у прив'язці вирішення наявних проблем розвитку окремих територій до недостатньої підтримки центру. Відсутність першочергової орієнтації на власні можливості та ресурсний потенціал територій, на створення умов щодо його ефективного використання призвели до нівелювання відповідальності місцевих органів влади. Незаперечно, що сьогодні на рівні державного регулювання розвитку і реалізації економічного потенціалу регіонів держави повинні пройти кардинальні зміни, що забезпечать, з одного боку, зростання фінансово-економічної автономії територіальної громади, а з іншого – підвищать контроль та відповідальність місцевого самоврядування і органів виконавчої влади.

Важливим завданням, яке мають вирішувати сучасні реформи в сфері територіального розвитку є зменшення територіальної диференціації як на міжрегіональному, так і на внутрішньорегіональному рівнях. Зазначимо, що територіальна диференціація є об'єктивною закономірністю, яку слід розглядати не тільки як спонукальну причину проведення реформи децентралізації влади в країні, а й як одну з стратегічних цілей реалізації економічних реформ, метою яких є досягнення економічного зростання та нарощення економічного потенціалу територій.

Створення умов для нарощення внутрішнього економічного потенціалу регіонів закладено в основі ендогенної моделі економічного зростання. Сучасні економічні теорії у якості чинників економічного зростання виокремлюють ті, які здатні закласти основу для довгострокового розвитку, а саме: інновації (капіталовкладення у науково-дослідницьку і конструкторську діяльність), людський капітал (інвестиції в нього), а також політичні (розподіл політичної влади) та інституційні (ефективність правових інститутів) процеси. Реалізація моделі ендогенного зростання в Україні має включати в перелік чинників розвиток різних видів інфраструктури, оскільки економічний потенціал території значною мірою залежить від рівня її розвиненості. Реконструкція та розбудова інфраструктурних об'єктів - це той напрямок регіональної політики, який сьогодні має взяти на себе регіональна влада.

На жаль, на сьогоднішній день немає чіткого бачення регулюючої ролі регіональної політики в умовах децентралізації влади. Цілком імовірно, що ризики реалізації політики децентралізації, в т.ч. і в частині територіальних диспропорцій зростатимуть. Низка науковців акцентує увагу на те, що в умовах реалізації реформи все ж таки збережеться бюджетна та фінансова залежність від центральних органів державного управління, триватиме ослаблення системи регулювання і контролю економіки органами регіональної влади та місцевого самоврядування, спостерігатиметься низька ефективність реалізації програм запобігання кризовим явищам та підтримки фінансово-економічних можливостей розвитку базових галузей регіону, уповільнюватимуться темпи розвитку інвестиційного середовища та зменшуватимуться обсяги фінансово-кредитних ресурсів для реального сектору економіки, погіршуватиметься якість формування системи міжгалузевої та

міжсекторальної кооперації, збережуться труднощі створення умов для підвищення ефективності та надійності функціонування житлово-комунального господарства, зростатимуть диспропорції у економічній сфері між районами і містами та загострюватиметься депресивність територій, переважатимуть в діяльності управлінських структур особистісні та корпоративні інтереси над суспільними, знижуватиметься зацікавленість регіональних суб'єктів бізнесу у розвитку науково-технологічної сфери, загострюватимуться кризові явища у секторах соціального обслуговування та гуманітарного пізнання.

З іншого боку цілком імовірним є те, що реформа сприятиме проведенню більш активної економічної та соціальної політики органами регіональної влади та місцевого самоврядування, підвищить їх відповідальність за соціально-економічний стан територій.

Тому сьогодні необхідною є регіональна політика побудована на індивідуальному підході до розвитку кожного регіону, міста, селища, села та активній участі територіальних громад і місцевої влади у вирішенні тих чи інших питань сприятиме успішній реалізації реформ на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях.

Проведення подальших реформ у сфері реалізації державної регіональної політики в умовах децентралізації управління потребують:

−досягнення балансу централізації і децентралізації влади через забезпечення найбільш ефективного пристосування інститутів – держави і громади - до умов розвитку країни, тобто через механізми гнучкої децентралізації та багаторівневого управління;

−узгодження пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, задекларованих у стратегічних документах національного рівня, Державній стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегіях, що дозолить підвищити ефективність їх реалізації, забезпечить консолідацію зусиль всіх рівнів влади на вирішенні проблем територіального розвитку та сприятиме узгодженню інтересів держави, регіону, місцевої громади;

−удосконалення методики розробки регіональних стратегій, яка б забезпечила можливості їх порівняння і оцінювання;

−оновлення інструментів механізму подолання диспропорцій розвитку територій та стимулювання їх економічної активності, дія яких має спрямовуватись на розбудову публічно-приватного партнерства, підвищення їх інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках;

−підвищення ролі регіональної влади в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи та налагодження взаємодії державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування у діалозі з бізнесом і територіальними громадами;

−забезпечення ефективності використання коштів ДФРР шляхом встановлення чітких критеріїв розподілу і освоєння цих коштів;

−зростання ролі Агенцій регіонального розвитку у фінансуванні регіональних інвестиційних проектів в т.ч. на територіях постраждалих в результаті бойових дій на сході України;

−активізації діяльності Ради регіонального розвитку у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку регіонів;

−унормування на законодавчому рівні всіх форм державно-приватного партнерства, що сприятиме активізації економічної діяльності на рівні регіонів та територіальних громад;

−покращення кадрового забезпечення системи регіональної та місцевої влади, зокрема в сфері територіального проектування та планування.

Секція 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УРБАНІСТИКИ

Аверкина М. Ф., д.е.н., доц.
Національний університет «Острозька академія»

ТЕОРІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА АГЛОМЕРАЦІЙ

На сучасному етапі розвитку суспільства стихійні процеси урбанізації призводять до соціальних, екологічних, економічних та інших збурень, а відтак ускладнюють процеси забезпечення розвитку міста й агломерації та детермінують такі наслідки, як неефективне використання та низький рівень відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів, порушення соціо-еколого-економічної безпеки. Сформованість означених негативних тенденцій слугує підтвердженням того, що процеси забезпечення розвитку міста й агломерації для максимально тривалого їхнього функціонування доцільно вибудовувати на засадах теорії стійкого розвитку.

У становлення парадигми стійкого розвитку регіону та поселень значний внесок зробили такі провідні вчені, як: Б. В. Буркинський, З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, Т. П. Галушкіна, О. Г. Гранберг, Б. М. Данилишин, В. І. Данилов-Данильян, М. І. Долішній, Г. Е. Дейлі, С. І. Дорогунцов, І. В. Заблодська, М. З. Згуровський, Л. Г. Мельник, І. В. Недін, Л. Г. Руденко, С. К. Харічков, Є. В. Хлобистов.

У широкому спектрі економічних теорій і теорій урбаністики, серед авторів яких – А. Амін, Е. Берджес, Л. Вірт, І. Дуглас, Ш. Зукін, Х. Зорбаха, М. Кастельз, М. Кренсон, А. Леферв, А. Маршал, Х. Молоч, Р. Парк, Р. Пол, Д. Харві, немає теорії стійкого розвитку міста й агломерації. Необхідність доповнення переліку розроблених теорій новою зумовлена тим, що в останніх основні положення фрагментарно, а подекуди й навіть повністю неузгоджені із принципами стійкого розвитку; по-друге, місто й агломерація відзначаються наявністю складних взаємозв'язків, найважливішим із яких є взаємодія «людини та природи». Так, новий підхід до згаданої взаємодії зреалізовано в теорії стійкого розвитку (sustainable development), яку запроваджують на рівні міст більшості країн світу. З огляду на це окреслюється актуальність розроблення теорії стійкого розвитку міст та агломерацій.

Розроблення теорії стійкого розвитку міст та агломерацій – це засаднича умова розвитку регіональної економіки. Підтвердженням наведеної тези слугують положення концепції О. Г. Гранберга про те, що предмет регіональної економіки складають регіональні системи, які взаємодіють із місцевим рівнем. Відтак, очевидною постає залежність розвитку регіональної системи від забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій.

Шляхом дослідження напрацьованих на сьогодні економічних теорій і теорій урбаністики на предмет розкриття в них питання забезпечення стійкого розвитку міста й агломерації в роботі сформовано авторську теорію стійкого розвитку. Остання вирізняється намаганням автора представити у взаємозв'язку та взаємодії пріоритетні напрями забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій, виокремлені із розроблених економічних теорій і теорій урбаністики, шляхом доповнення їхніх слабких аспектів і критичних моментів. Основна гіпотеза пропонованої теорії полягає у вимозі в руслі забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій одночасно прагнути досягати розширеного відтворення соціальних, екологічних та економічних ресурсів зі збереженням соціо-еколого-економічної безпеки у процесі організації логістичних потоків у підсистемах міста й агломерації (рис. 1.).

На рис. 1. увиразнено потребу раціонального використання соціо-еколого-економічних ресурсів, що сприятиме гарантованому та безпечному збереженню ресурсів.

Засадничими умовами використання соціо-еколого-економічних ресурсів є: максимальна економічна ефективність функціонування суб'єктів господарювання міста; використання ресурсів із мінімальним впливом на природне середовище міста й агломерації; заміна невідновлювальних ресурсів відновлювальними, заміна споживання зовнішніх ресурсів внутрішніми; концентрація кваліфікованої праці, яка уможливить забезпечення достатньої кількості якісних трудових ресурсів; наявність розвиненої інфраструктури, що призводитиме до скорочення втрат ресурсів унаслідок узгодженого в часі та просторі переміщення соціо-еколого-економічних ресурсів; географічна близькість, що зумовлюватиме зниження витрат на переміщення ресурсів і сприятиме зниженню втрат екологічних ресурсів під час транспортування; справедливий, збалансований, усім однаково доступний розподіл ресурсів у місті для теперішніх і прийдешніх поколінь; економічне стимулювання створення робочих місць; скорочення викидів і скидів забруднювальних речовин; правова захищеність навколишнього середовища від негативної антропогенної дії на нього; забезпечення повного обсягу виробництва продукції та його збільшення у місті, впровадження прогресивних методів організації та технології виробництва (інноваційні технології), що дають змогу збільшувати обсяги виробництва продукції на одиницю спожитого ресурсу.

Рис. 1. Теорія забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій
Розроблено автором

Відтак, відтворення, яке відбуватиметься шляхом реалізації постійно поновлювальних циклів, сприятиме забезпеченню достатності ресурсів для переходу міста й агломерації в якісно новий стан на засадах стійкості. Досягнення процесів відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів можливе за умов: інвестування коштів у міське будівництво, сферу освіти, охорони здоров'я; найбільш оптимального розміщення в межах міста соціальних ресурсів; сприяння економічному зростанню з одночасним забезпеченням контролю за економічними процесами задля розширеного відтворення, узгодження інтересів міста й агломерації із потребами соціальних ресурсів; безперешкодної фізичної та фінансової доступності до житлової, медичної, освітньо-культурної, дистрибуційної, транспортної підсистем міста; збільшення доходів і покращення матеріального становища жителів міста; відтворення працездатності населення, дотримання соціальних стандартів життя; збереження високого рівня здоров'я та перешкоджання поширенню на території соціально-небезпечних захворювань; використання вторинної сировини, альтернативних джерел енергії, енергозберігаючих, ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій і здійснення природоохоронних заходів суб'єктами господарювання міста й агломерації; підвищення ефективності та залучення якісних ресурсів під час виробництва товарів, робіт, послуг, підвищення економічного зростання, розвитку підприємництва у місті й агломерації.

Також на рис. 1. вказано, що збереження соціо-еколого-економічної безпеки сприятиме адаптації міста та агломерації до зовнішніх і внутрішніх чинників. Це впливатиме на задоволення потреб суспільства, тобто призводитиме до покращення умов життєдіяльності та відтворення населення, поліпшення його генофонду, підвищення матеріального добробуту та якості життя внаслідок зменшення забруднення навколишнього середовища, оптимізації, раціонального використання екологічних ресурсів у процесі суспільного виробництва й ефективного господарювання підсистем міста й агломерацій.

Організація логістичних потоків у підсистемах міста й агломерації на засадах «зеленої» логістики сприятиме максимально раціональному, ефективному без додаткових втрат під час переміщення потоків між підсистемами міст та агломерації забезпеченню необхідними соціо-еколого-економічними ресурсами системоутворюючих підсистем, що, відповідно, формуватиме ефективні агломеративні зв'язки між містами в агломерації.

Важливість розробленої теорії стійкого розвитку міст та агломерацій вбачаємо у доповненні задекларованих у напрацьованих на сьогодні теоріях урбаністики умов раціонального використання та відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів і досягнення соціо-еколого-економічної безпеки у процесі організації логістичних потоків як пріоритетної ознаки стійкого розвитку. Визначення умов забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій через призму використання та відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів, збереження соціо-еколого-економічної безпеки й організації логістичних потоків є засадничими для формування інструментів механізму забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій.

Розроблену теорію як підґрунтя забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій може бути реалізовано за умови формування та реалізації дієвого механізму забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій. Базисом формування вищезгаданого механізму варто обрати організаційно-економічні важелі впливу на раціональне використання та відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів і досягнення соціо-еколого-економічної безпеки, а також принципи теорії стійкого розвитку міст та агломерацій.

Біль М.М., к.держ.упр., с.н.с
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»

УРБАНІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Одним із актуальних напрямів сучасних соціодемографічних досліджень, у тому числі в регіональному фокусі, постає просторова мобільність населення. З одного боку, висока просторова мобільність є передумовою розвитку, необхідністю для багатьох соціальних, у тому числі професійних, груп. Водночас, високий її рівень формує численні ризики. Більшість з них виникає через дуже тонку грань між мобільністю і прагненням виїзду в незадовільних умовах (для прикладу, «відтік мізків»). Усе це актуалізує дослідження просторової мобільності, її рівня та меж у різних територіальних вимірах – глобальному, континентальному (інтеграційному), державному, регіональному і локальному.

Здійснюючи огляд зарубіжних праць на тематику просторової мобільності серед зарубіжних авторів, оскільки вітчизняні вчені дуже рідко згадують дане поняття, чітко виділяється урбанізаційна тема. Як правило, просторова мобільність розглядається у контексті розвитку мегаполісів, можливостей переміщень у їх межах та на периферію (автори Г. та Н. Андрієнки, В. Джил, Дж. Фукс (Великобританія), Е. Д. Вілдмер, В. Кауфман (Швейцарія), К. Мегі, К. Летма, Т. Тамару, М. ван Хем (Естонія), Н. М. О. Ромао, Вітор М. А. Ескарія (Португалія) та ін.). Проте вважаємо, що просторова мобільність у даному сенсі розкриває лише один з масштабів її реалізації. Тому слід розширювати фокус розуміння даного поняття.

Вважаємо, що *просторова мобільність населення* є такою його властивістю, яка відображає бажання, готовність і можливості до зміни місця перебування у визначених просторово-часових координатах, що в ході реалізації супроводжується процесами капіталізації людського потенціалу.

Протилежною властивістю мобільності є немобільність або іммобільність. В англомовних публікаціях з питань мобільності й міграції часто можна зустріти термін «relatively immobile people», що означає малорухливі особи.

Просторова мобільність має різні характеристики – суб'єктність, рівневість, темпологічність, трансформаційність, цілеорієнтованість, потенційність, функціональність, регульованість, вимірність. Серед них виділяємо також *масштабність*, яка розкриває бажання, готовність і можливості переміщень на певну відстань. Ця характеристика є важливою до вивчення з погляду виявлення взаємовпливу просторової мобільності населення і урбанізаційних процесів. Просторова мобільність може проявлятись як на побутовому (щоденному) рівні – у межах поселення, агломерації, так і з погляду пошуку кращих середовищних умов проживання та розвитку. Враховуючи висновки естонських учених, просторова мобільність проявляється у різних координатах [1]: 1) ареал поселення (ядро мобільності) – тут проявляються такі підвиди просторової мобільності, як іммобільність, внутріпоселенська (внутріміська, внутріметрополійна), мобільність (житлова, щоденна); 2) ареал наближення до поселення – як правило, район, область, в яких проживає особа; тут проявляються такі форми мобільності, як урбанізація і субурбанізація; 3) ареал віддаленого поселення – тут проявляється міжрегіональна, у тому числі транскордонна, внутрідержавна мобільність; 4) ареал дуже віддаленого поселення – тут проявляється міжнародна мобільність або так звана міграція на довгі відстані («long-distance migration»).

Специфічною є просторова мобільність у межах ареалу поселення або агломерації (щоденна мобільність). Це окремий зріз наукових досліджень з розумінням інфраструктурних особливостей розвитку. Вагомі напрацювання за цим напрямом здійснені вченими Г. та Н. Андрієнко, а також Дж. Фуксом. Орієнтуючись на їхню працю, можна визначити основні напрями просторових переміщень залежно від об'єктів соціальної інфраструктури та зони особистого проживання (рис. 1).

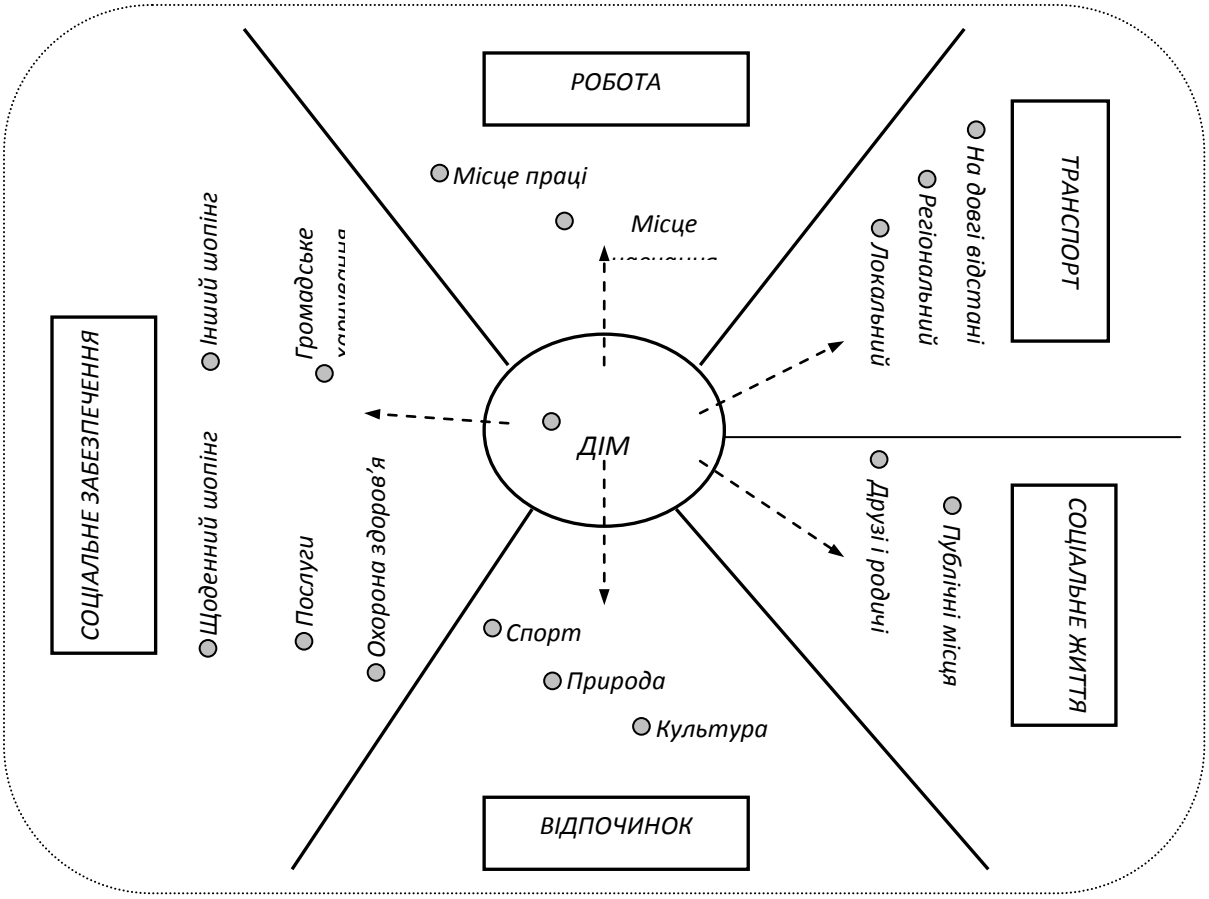

Рис. 1. Напрями просторових переміщень при реалізації щоденної просторової мобільності населення

Джерело: побудовано автором за даними [2]

З масштабністю дуже тісно пов'язана інша мобільна характеристика – *темпологічність*. Вона відображає часову тривалість, швидкість, режим (повторюваність) просторових переміщень. До її опису слід додати, що дуже важливу роль тут відіграє транспортна інфраструктура: за кращого рівня розвитку і доступності масштабність просторової мобільності є вищою. Також на темпологічність суттєво впливає інституціональне середовище. У деяких суспільствах реалізація просторової мобільності є звичною, особливо це стосується острівних територій, невеликих держав біля крупних мегаполісів.

У підсумок підкреслимо, що просторова мобільність населення може реалізовуватись у різних масштабах – поселення, метрополії, області, регіону (як декількох областей), країни, транскордонного регіону, інтеграційного утворення, континенту, світу. Практично усі члени соціуму реалізують свою мобільність у межах міського простору. Більше того, саме реалізація високого рівня просторової мобільності відіграла одну з основних ролей в активізації урбанізаційних процесів у період розвитку індустріального суспільства (середина XVIII –

кінець XX століття). Для забезпечення якості життя населення у межах міських агломерацій, метрополій дуже важливо розвивати належну інфраструктуру реалізації високої просторової мобільності населення. Водночас слід оцінювати схильності населення до зміни місця перебування на дальші відстані, особливо ймовірного виїзду за кордон, що формує нові виклики реалізації державної міграційної політики.

Українська наука, зокрема регіоналістика та урбаністика, наразі не розкривають ті новітні тренди регулювання просторових переміщень населення, які зараз в актуальному фокусі наукових досліджень іноземних учених. У значній мірі це зумовлено відсутністю в нашій країні міст-мільйонників, крупних метрополій. Однак це проблема майбутнього. І вже нині іноземні вчені пропонують конкретні методики відслідковування переміщень людей у міському просторі. Такі тенденції слід вивчати з погляду переваг і недоліків та адаптовувати їх до вітчизняних умов. Зокрема актуальною є організація обліку просторових переміщень населення у межах області за напрямами «село – місто», «мале місто – обласний центр» і т. д. Ця інформація є стратегічно важливою для планування просторового розвитку в Україні, якої наразі в нашій державі просто немає.

Список літературних джерел

1. Kadi M. Types of spatial mobility and the ethnic context of destination neighbourhoods in Estonia / Kadi Mägi, Kadri Leetmaa, Tiit Tammaru, Maarten van Ham // Discussion Paper. – 2015. – № 9602. – P. 1161–1192.

2. Andrienko N. Towards privacy-preserving semantic mobility analysis / N. Andrienko, G. Andrienko, G. Fuchs // EuroVis Workshop on Visual Analytics. – 17-21 Jun 2013 [Electronic resource]. – Access: http://geoanalytics.net/and/papers/eurova13.pdf

Богачов С.В., д.е.н., професор, пр. н.с.
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

ПРО ПРОСТОРОВУ СКЛАДОВУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

В даний час у економічному просторі високо урбанізованих територій, зокрема великих міст, міських агломерацій та мегаполісів, спостерігається протиріччя між постійно зростаючими потребами населення та бізнесу до якості міського середовища та можливостями їх своєчасного задоволення з боку сфери життєзабезпечення. Це потребує вирішення низки проблем, пов’язаних з нерівномірністю територіального розподілу будинків та споруд, просторовою диференціацією територій як місць життєдіяльності, перевантаженнями в експлуатації комунальної інфраструктури та вулично-дорожньої мережі, нерозвиненістю соціальної сфері (забезпечення житлом та соціальними об’єктами). Тому одним з пріоритетів діяльності органів місцевого самоврядування є забезпечення узгодженості між просторовим розвитком, економічним зростанням та розвитком соціальної сфери, що сприятиме підвищенню якості життя населення.

Просторова складова розвитку залежить від подвійного розуміння простору. Під простором, з одного боку, розуміється територія, на якій розташовані об’єкти та відповідні комунікації між ними, а з іншого простір являє собою сукупність властивостей економічного, соціального, природного та культурного середовища території, в рамках якого діє бізнес та мешкає населення. Зважаючи на це, просторова складова розвитку включає

процес управління об'єктами та комунікаціями території, а також прийняття рішень щодо змін, які відбуватимуться на території, яка інтегрує економічну, соціальну, природну, культурну складові середовища. Для прийняття рішень використовуються відповідні методи аналізу і оцінки управлінських ситуацій, правові важелі та організаційні інструменти, спрямовані на вирішення певних завдань розвитку території.

На рівні великого міста управління просторовою складовою розвитку передбачає прийняття рішень органами місцевого самоврядування, які дозволять поряд із вирішенням завдань розвитку території забезпечувати підвищення її інвестиційної привабливості. Це викликає необхідність забезпечення взаємоузгодження стратегій міського соціально-економічного і територіального розвитку. Тому в процесі територіального планування повинні визначатися конкретні цілі, завдання, основні напрями розвитку за пріоритетами їх досягнення, а при розробці стратегії соціально-економічного розвитку необхідне узгодження з просторовими характеристиками планованих процесів. Крім того, доцільно використання уніфікованого алгоритму формування та реалізації стратегій просторового розвитку на підставі збалансованого поєднання економічного, соціального та екологічного потенціалу території, що сприятиме як збільшенню її конкурентоспроможності, так і підвищенню якості життя населення.

Стратегічними напрямами просторового розвитку, які сприятимуть збалансованості між економічною, соціальною та екологічною складовими середовища, поліпшенню життєзабезпечення, зниженню соціальної напруженості та підвищенню якості життя слід визнати:

−об'єднання єдину соціально-просторову міську структуру різних за принципами виникнення і розвитку планувальних структур;

−визнання пріоритетним завданням відновлення існуючого міського середовища, яке включає просторову структуру та збудовані об'єкти;

−підвищення якості та різноманітності міського середовища шляхом розробки адаптованих до програм розвитку норм якості, які враховують кліматичні умови, історичну та культурну самобутність;

−розвиток інфраструктури, яка дозволить приймати рішення з управління міською нерухомістю на засадах її функціонального призначення, технічного стану, якості надання послуг, а також обирати відповідні форми розвитку та інвестування;

−зміна інституційних умов домоволодіння, землекористування шляхом реструктуризації монофункціональних об'єктів і територій.

Зазначені підходи до управління просторовою складовою розвитку великих міст не можливо використовувати у рамках міських агломерацій в Україні, які не мають правового статусу. Відносини між органами місцевого самоврядування поселень у рамках міських агломерацій регулюються законами України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регіональної політики», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про співробітництво територіальних громад». Тому управління просторовою складовою їх розвитку являє собою консолідований вплив органів місцевого самоврядування поселень, які входять до міської агломерації, на функціонування та розвиток території агломерації на підставі використання сукупності методів, інструментів, механізмів і відносин.

Особливої уваги при цьому потребує оцінка інституційних чинників просторового розвитку міської агломерації. Вона здійснюється на підставі синтезу економічного підходу, який передбачає отримання агломераційних ефектів за рахунок концентрації ресурсів, та соціального підходу, який спрямований на забезпечення життєдіяльності за рахунок розвитку комунальної та транспортної інфраструктури. Акцент при цьому робиться на системі розселення і маятникової міграції, а основними показниками виступають чисельність

та щільність населення, структура зайнятості, обсяги будівництва, містобудівне регулювання, розміщення по території забудови (житлової, промислової, комерційної), стан навколишнього середовища, розвиток транспорту та витрати пересування транспортом.

При прийнятті рішень з просторово-економічного розвитку міських агломерацій загальноекономічні чинники агломераційних процесів; ефекти локалізації та ефекти урбанізації (економія на масштабі, близькість постачальників та споживачів, доступ до трудових ресурсів, технологій) поєднуються з інституційними чинниками (система територіального планування та містобудівного регулювання, землекористування і забудови; процедури і механізми співробітництва між громадами щодо просторового розвитку; механізми державно-приватного партнерства щодо реалізації проектів розвитку інфраструктури міських агломерацій).

Крім того, доцільно використання геоінформаційних систем (ГІС), формування яких здійснюється відповідно до Концепції проекту Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних». ГІС виконують функції збору, обробки, зберігання та використання геопросторової інформації. Вони являють собою комплекс взаємодіючих компонентів: комп'ютерних засобів, програмного забезпечення, геопросторових даних, регламентів і користувачів.

Досвід керівництва дослідженнями у рамках виконання тематики НДР в ІЕПД НАН України, пов'язаними з формуванням та використанням ГІС, а також участь в розробці геоінформаційного модуля автоматизованої системи обліку комунальної власності міста, дозволяє визначити структуру ГІС «Інфраструктура міської агломерації», яка включає три взаємопов'язані блоки:

−блок «Інформація про територію» містить інформацію про інженерно-будівельні умови, наявність ресурсів, транспортні мережі, екологічну ситуацію;

−блок «Банк даних містобудівної документації» включає відомості про об'єкти комунальної власності та майнових прав, умови їх оренди; облік інженерно-мережевих споруд; дані про наявність та використання земельних ділянок;

−блок «Підтримка ведення» включає земельний та адресний кадастри, реєстри власності та нерухомості.

Отже, управління просторовою складовою розвитку міських агломерацій передбачає використання поряд з загальними підходами просторового розвитку території спеціальних підходів, пов'язаних з можливостями отримання агломераційних ефектів та підтримкою необхідного рівня якості життя населення.

Буряченко А.Є., д.е.н., проф.
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Для оцінки впливу урбанізаційних процесів на соціально-економічний стан окремих адміністративно-територіальних одиниць маємо визначити чинники цього впливу. Проаналізувавши наукові дослідження з даної тематики, систематизувавши різні погляди та статистичну інформацію, можемо ідентифікувати основні чинники сучасної урбанізації, притаманні як Україні, так і іншим країнам світу. Ці чинники можна умовно поділити на три великі групи: фінансово-економічні, демографічні та соціальні. У своїй доповіді ми

приділимо увагу саме фінансово-економічним чинникам, яким, на нашу думку, приділено найменше уваги в науковій літературі.

Оскільки урбанізація полягає в підвищенні ролі міст у житті регіону та країни, то першим фінансовим чинником вважаємо концентрацію значних фінансових ресурсів та створення відповідної фінансової інфраструктури, яка б забезпечувала їх рух. Тобто зростаюча роль міста пояснюється тим, що саме тут сконцентровані основні банки, фінансові інститути, установи та організації, які дають змогу функціонувати фінансовій сфері. Другим, досить важливим, фінансовим чинником урбанізації є розвиток промисловості та активізація економічної діяльності саме за рахунок великих міст. Малі міста, а тим більше села, не в змозі забезпечити виробництво на такому рівні та концентрацію таких обсягів фінансових та виробничих ресурсів, як велике місто. До того ж саме велике місто забезпечує попит та, відповідно, стимулює розвиток інформаційних, маркетингових, різноманітних фінансових послуг.

Безперечно, у великих містах формується більший попит на робочу силу та забезпечується її більша вартість. Тому третім чинником урбанізації є прагнення людей до забезпечення певного рівня матеріальної мотивації або його підвищення, професійний розвиток тощо. Саме у великих та середніх містах можуть бути забезпечені значно більші порівняно з невеликими поселеннями можливості для самореалізації та розвитку завдяки більш широкому вибору професій, галузей та компаній для самовизначення, працевлаштування та розвитку. Взагалі сподівання на подолання бідності та проблеми безробіття є одним з ключових чинників урбанізації у світі. Хоч, як показує досвід, особливо у країнах, що розвиваються, значний приплив населення до міст не тільки не зменшує проблеми бідності й безробіття, а навпаки, загострює її, що призводить до диспропорцій у розвитку районів міста.

Четвертим фінансовим чинником вважаємо зростаючі диспропорції соціально-економічного розвитку територій. Так, аналіз урбанізаційних процесів в Україні показав, що у східних регіонах-донорах рівень урбанізації набагато вищий, що спричинено значним розвитком промисловості й більшою концентрацією населення в містах, ніж у сільській місцевості. Водночас у західних регіонах-реципієнтах частка місцевого населення істотно менша, що обумовлено переважанням сільського господарства в їхній економіці.

Зазначимо, значне зростання міського населення, що обумовлене згаданими факторами, потребує суттєвого збільшення міських можливостей майже в усіх секторах господарства, зокрема, розширення та вдосконалення соціальної інфраструктури, обсягів соціальних послуг, що надаються у регіоні населенню місцевими органами влади, збільшення кількості робочих місць на підприємствах, підвищення витрат на соціальні виплати та підтримання екологічної ситуації у регіоні тощо, а також витрат на подолання наслідків урбанізаційних процесів.

Найбільш очевидними з них є погіршення екологічної ситуації у регіоні, прискорене зношування та перенавантаження адміністративної та соціальної інфраструктури, зменшення вартості робочої сили та скорочення вільних робочих місць або навіть підвищення безробіття, зростання цін, у т. ч. на оренду та продаж житла, земельних ділянок, загальне зниження рівня життя.

Отже, найбільш очевиднім наслідком урбанізаційних процесів для соціально-економічного стану окремих адміністративно-територіальних одиниць є збільшення потреби міст в інвестиціях та поточному фінансуванні, соціальної інфраструктури, соціальних послуг та соціальних гарантій тощо.

Віннікова І. І., к.е.н., доц.,
Марчук С.В., ассистент
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

УРБАНІЗАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ «РОЗУМНИХ» ТЕХНОЛОГІЙ

Процеси глобалізації, що відбуваються на сучасному етапі суспільного розвитку, призвели до глибинних соціальних зрушень. Змінюються інститути та цінності, стереотипи соціального і економічного поводження різних груп населення. Якісні зміни суспільних умов вплинули перш за все на соціально-економічні процеси в містах, на ритм, стиль і спосіб життя міського населення, сприяли впровадженню розумних технологій.

Великі міста є двигуном світової економіки, культурними, історичними, духовними, політичними та інноваційними центрами, де ставляться та вирішуються часто у режимі експерименту найгостріші глобальні проблеми сьогодення. Разом з тим великі міста відчувають значний тиск таких факторів, як міграція, соціальна нерівність, забруднення навколишнього середовища та зміна клімату. У містах концентруються і перерозподіляються фінансові потоки, змінюється система фінансування, різко підвищується значимість фінансово-бізнесових груп, гостріше відчувається соціальне розшарування суспільства, інтенсивніше протікають інноваційні процеси, трансформуються інституційні структури, змінюється архітектурний вигляд, удосконалюється система управління та підвищується рівень участі громадян в управлінні містом.

Процеси урбанізації пов’язані з тим, що вони обумовлюють зміни соціальних відносин і структур у місті, найбільшою мірою визначають характеристики і загальний соціокультурний потенціал суспільства на всіх етапах цивілізації. Глобальні зміни в сучасному суспільстві - екологічні, соціокультурні, економічні кризи, інтенсивне нарощування технологічного потенціалу, створення і широке впровадження нових інформаційних технологій, формування нових соціальних зв’язків і норм функціонування суб’єктів історичної дії, виникнення потреб в інших формах інтеграції та взаємодія між культурами - викликали загострення протиріч реальних процесів урбанізації (висока щільність розселення, мультикультурність, субурбанізація та багатовекторність сфер інтересів, потреб і можливостей різних субкультур і груп населення тощо), що обумовлює зміну місця в суспільстві, особливостей його функціонування та ролі у процесі урбанізації.

Однією з визначальних характеристик сучасного світу, в якій немов у дзеркалі відображаються всі проблеми, прорахунки, але водночас і досягнення суспільства, є урбанізованість [1].

Урбанізація являє собою глобальний соціально-географічний процес, який зумовлює постійну модернізацію суспільства. Даний феномен можна розглядати з різних точок зору, звертаючи увагу на те, яка саме наука займається безпосереднім дослідженням розвитку міст [2]. Урбанізація – це процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства. Як соціально-економічний процес вона проявляється у зростанні міських поселень, концентрації населення в них, особливо у великих містах, у поширенні міського способу життя [3].

Процес урбанізації сприяє активізації людської діяльності і суспільних відносин: поліпшенню якості життя, підвищенню суспільної безпеки, розвитку та модернізації житлово-комунальних послуг, доступу до якісної медичної допомоги, домашньої автоматизації, створенню розумних будинків, покращенню доступу до соціальних послуг усіх видів, прозорості та демократичності процесів, створенню суміжних урядових

організацій та адміністрацій, покращенню доступу до послуг, моніторингу забруднення, використанню екологічних технологій, зниженню споживання енергії за допомогою новітніх технологій, інновацій та сприяння енергозбереження, забезпеченню більш послідовного навчання як в міських так і в сільських районах, застосуванні електронно-освітніх рішень (віддалене навчання і співпраця), кращій інформованості мешканців.

Створення нових міст та їх розвиток тісно пов'язані з соціальними, політичними та економічними аспектами. Міста прагнуть бути не лише високотехнологічними, а й зручними для життя – з середньою щільністю населення, місцями для прогулянок, велосипедними доріжками, зеленими зонами. Крім того, важливий і соціальний аспект впровадження «розумних» технологій – коли мешканці міста за допомогою новітніх технологій, інтернету впливають на рішення щодо модернізації міст, маючи змогу прийняти участь в вирішенні певних питань: як змінити на краще своє місто, як покращити стандарти життя та довкілля.

Варто зазначити, що ступінь урбанізації в Україні істотно перевищує світовий показник, проте поступається середньоєвропейському (73,4 %). При цьому на тлі зростання серед українців числа міських жителів фахівці прогнозують значне зменшення населення країни: до 2050 р. кількість людей які мешкають у містах скоротиться з 31,2 до 26,6 млн., а представників сільській місцевості — з 13,7 до 7,1 млн. Отже, протягом наступних 36 років населення України зменшиться на 11,2 млн. [4].

Яскравими прикладами урбанізованих міст, що активно застосовують «розумні» технології є Сінгапур, Барселона, Сан-Франциско, Осло, Сеул, Лондон, Відень та інші.

Процеси урбанізації міст та застосування «розумних» технології актуальні і для України [5]. В Україні урбанізованими містами в яких ефективно впроваджуються «розумні» технології є Вінниця, Львів, Харків, Дніпро, Чернівці та Київ. У Вінниці доступний сервіс онлайн-контролю комунальних послуг з їх оцінкою через сайт додатком WinDim24. Через сервіс «Дитячий омбудсмен» на сайті мерії можна повідомити про порушення прав дитини онлайн. У Львові самий прозорий Бюджет участі, з електронним голосуванням за допомогою сучасних ідентифікаторів BankID. На вулицях доступні інформаційні термінали з тачскринами, впроваджено мобільний гід Lviv Travel Places. Зупинки обладнані електронними табло з маршрутами і часом прибуття транспорту. Наймасштабніша геоінформаційна система управління міським господарством функціонує в Харкові: на інтерактивних картах можна знайти всі відомості про комунальне майно, на єдиній карті звернень громадян в онлайн доступні є дані про звернення громадян, ремонти та аварії. Також є карта рекламних конструкцій з можливістю замовити оренду онлайн. Через мобільний додаток «Активний харків'янин» відбуваються онлайн-голосування з різних питань життя міста: розвитку інфраструктури, озеленення, паркування [5]. Дніпро — зразкове місто за швидкістю впровадження e-gov і кількістю електронних адміністративних послуг. Впроваджується сервіс електронної інвентаризації доріг Navizor, який дозволяє оцінювати їх стан і стежити за якістю виконання робіт підрядниками. Сервіс «Соціальний інспектор» дозволяє контролювати бюджети лікарень і шкіл. Застосовується додаток «Моя поліція» для екстреного виклику поліції. В Чернівцях міський кол-центр приймає для реагування заявки громадян за допомогою сторінки в Facebook та сторінки мера. Впроваджено корисну туристичну новинку — пішохідно-екскурсійний маршрут по місту з використанням покажчиків і QR-кодів [6].

У Києві розроблено самий докладний і прозорий сервіс «Відкритий бюджет», діє інтерактивна карта відновлення комунальних послуг, сервіс «Інформування киян» [6]. Також у Києві створюється перша в країні «розумна вулиця» за всіма правилами урбаністики і всілякими розумними (smart) системами. Модернізувати за останнім словом техніки мають намір вулицю Мельникова в Шевченківському районі столиці. Тут з'являться сучасні

світлофори, що запобігають утворенню заторів, ліхтарі на сонячних батареях, нова дорожня розмітка, тривожні кнопки для виклику поліції, пішохідний перехід зі світловідбивачами і звуковими датчиками для незрячих, «розумні зупинки» з сонячними батареями, електрозаправки. Безбар'єрним і безпечним стане підземний перехід біля метро «Лук'янівська». Його обладнають підйомниками для людей з інвалідністю та мам з візочками, хорошим освітленням та інформаційними табло з навігацією [7].

Отже, розумний і сталий розвиток урбанізованих міст повинен включати участь громадян в управлінні містом, управління ресурсами, наявність сучасної інфраструктури, що надасть змогу підтримувати економічне зростання і підвищити якість життя в містах. Урбанізація міст має бути ефективною за рахунок використання «розумних» технологій, впровадження міського планування. У світлі постійно зростаючої чисельності населення урбанізація міст постає одним з ключових напрямків розвитку суспільства в найближчі роки, що створює потенціал для отримання значних переваг в економічному розвитку міст та країн. Вона дає можливість трансформувати соціальну й економічну сфери, створює потенціал для економічного розвитку країни. Отже, урбанізація постає не просто пріоритетом, а основним викликом сучасності як глобальний геопросторовий, соціальний та економічний процес.

Список літературних джерел

1. «Сучасні проблеми урбанізації в контексті національної безпеки України». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1165.

2. Омельченко Н.В. Соціальний аспект феномену урбанізації. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки». – Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2014. – №11 (288). – С. 85-88.

3.Електронний ресурс режим доступу: http://www.geograf.com.ua/glossary/suspilno-geografichni-terminy/urbanizatsiya.

4. Урбанізація невблаганно поглинає Україну. Ділова газета «Капітал» від 14 липня 2014 № 108(285). Режим доступу: http://www.capital.ua/ru/publication/24709-urbanizatsiya-neumolimo-pogloschaet-ukrainu?issue=349.

5. Розумні і ще розумніше: якими інноваціями можуть похвалитися українські міста. Режим доступу: https://delo.ua/ukraine/umnye-i-esche-umnej-kakimi-innovacijami-mogut-pohvastatsja-ukrai-326548/ © delo.ua

6. Smart-інновації українських міст. Платформа розвитку міст. Режим доступу:http://www.urbanua.org/dosvid/ukrayinski-pryklady/340.

7. Туманова Т. У Києві планують створити «розумну вулицю». // Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН) Режим доступу: http://www.unn.com.ua/uk/news/1608788-u-kiyevi-planuyut-stvoriti-rozumnu-vulitsyu.

Власенко М.М., студентка
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНЕ МІСТО ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні саме інноваційна освіта виступає двигуном сучасних міст. Так звані «смарт-сіті», тобто міста, в яких використовуються сучасні технології, є тенденцією західного світу. Найкращими представниками даного напрямку можна вважати Амстердам, Барселону,

Лондон, Нью-Йорк, Сінгапур [1]. В найближчому майбутньому список цих міст звичайно поповниться і наразі місцева влада Києва вживає всіх заходів для того, щоб столиця України також стала одним із найбільш інноваційних міст Європи та світу.

Концепції Київ Смарт Сіті 2020 [2] була розроблена стратегічною групою ініціативи «Київ смарт сіті» задля визначення найближчих завдань та пріоритетів у розвитку міста. Ознайомившись із даною концепцію, ми вважаємо її досить вичерпною та змістовною з огляду на масштаб запланованих реформ. Документ містить перелік заходів, дій та сфер життя міста, у яких планується імплементувати «смарт-технології». Однак реалізувати поставлені цілі в повній мірі, ми вважаємо, заважає ряд наступних проблем:

−проблема національної безпеки – із запровадженням технології «смарт сіті» діяльність органів місцевого самоврядування стає прозорою та відкритою, що реалізується завдяки системам е-врядування, е-документообігу, відкритих даних. Окремі чиновники, не бажаючи, оприлюднювати публічно результати своєї діяльності можуть вдаватися до кібератак, хакерських взломів тощо.

−проблема вікової несумісності – більшість чиновницького апарату, яка займає керівні посади, – це люди старшого віку, яким важко опанувати нові технології, адаптувати свою діяльність під вимоги, наприклад, електронного документообігу, цифрового підпису. Зазвичай це вимагає багато часу та зусиль зі сторони самого державного службовця, а також того, хто буде займатися цим навчанням.

−проблема захисту особистих даних та інформації – в Україні сьогодні ще не створена культура захисту особистої інформації, оскільки сьогодні доступ до інформації здебільшого результує у зловживання її використанням. Особливо сильно ця проблема може загостритися із введенням «смарт сіті» технологій, адже чиновники зможуть мати доступ до баз даних, приватної інформації тощо, що стане спокусою до здійснення корупції (незаконний продаж цієї інформації, зловживання нею в якості використання як компромату тощо).

Отже, проблеми запровадження інноваційних технологій для створення «смарт сіті Київ» в більшій мірі пов’язані із менталітетом самої нації. Адже якщо корупція глибоко вкоренилася у свідомості населення, то навіть смарт-технології з усією їх прозорістю не зможуть перебороти меркантильність розуму чиновницького апарату. Хоча, безумовно, вони є найкращим втіленням реформотворчих інструментів на даний момент.

Інноваційне місто не може існувати без інноваційної освіти, яка у своїх проявах присутня у різних сферах діяльності. Сьогодні Київ поступово трасформується саме у таке місто. Приємно спостерігати, що київська влада вбачає освіту, як основний двигун розвитку міста та смарт-технологій в ньому. Це проявляється у тому, що наприклад у січні 2017 року ініціатива «Київ смарт сіті» разом із Академією кодування [3] запустили безкоштовні курси з програмування для дітей. Це свідчить про те, що надавати доступ до якісної та сучасної освіти потрібно не лише дорослим, але і дітям, хоча й вони не так швидко зможуть реалізувати отримані навички, як дорослі.

Окрім того, на базі ініціативи «Київ смарт сіті» було створено «Смарт-сіті хаб» [4], тобто простір, де, власне, і розробляються смарт-технології для столиці. У даному центрі не тільки працюють, але і навчаються. У хабі діє «Смарт-сіті школа», де надаються теоретична база та практичні навички поки що із двох освітніх курсів: «Фінансова грамотність» та «Нові технології».

Ми вважаємо, що без якісної інноваційної освіти неможливо створити інноваційне місто, інноваційний регіон та інноваційну країну. Про це варто пам’ятати та орієнтуватися насамперед на міжнародний досвід таких країн, як Австрія, США, Італія тощо, де університети – це не просто інституції з певною кількістю студентів, це центри розвитку, двигуни суспільного добробуту, «паровози» науково-технічного прогресу. Відповідно, у

такому суспільстві інноваційні технології будуть розроблятися швидше та якісніше. На наш погляд, Україні варто переоцінити сутність та роль університетів у місцевому розвитку та адаптувати навчальні програми під вимоги сучасного ринку. Адже освіта повинна бути якісною та інноваційною та доступною.

Список літературних джерел

1. Що таке smart city: в світі та в Києві [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Hmarochos. – Режим доступу: https://hmarochos.kiev.ua/2015/07/22/shho-take-smart-city-v-sviti-ta-v-kiyevi/

2. Концепції Київ Смарт Сіті 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kscf.in.ua/Smart_City_UKR_Print_final.pdf

3. Kyiv Smart City Hub [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Kyiv Smart citi hub. – Режим доступу: http://www.kyivsmartcity.com/hub/

4. Академія кодування: некомерційна ініціатива з навчання дітей 6-12 років програмуванню на візуальній мові Scratch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/uacodeacademy/

Науковий керівник: **Усик В. І.**, к.е.н. доц.
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Градобоєва Є.С., к.е.н., с.н.с.
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, м. Київ

ЩОДО ШЛЯХІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ СФЕРИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Жваві урбанізаційні процеси, формування та розвиток міських агломерацій в Україні, обумовлені концентрацією економічної активності у великих містах, висувають підвищені вимоги до стану сфери життєзабезпечення урбанізованих територій, готовності її інфраструктурних мереж, об'єктів та підприємств до зростаючих навантажень та високого рівня інтенсивності використання. Комунальна інфраструктура, яка має опосередкований вплив на рівень конкурентоспроможності, як правило, далеко виходить за межі окремого міста і часто використовується спільно кількома різними містами і територіальними громадами, що експертами-фахівцями Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК) [1, с. 8] виокремлено у якості одного з критеріїв об'єднання урбанізованих територій, агломерацій. Щодо співвідношення категоріальних конструкцій «міська агломерація» і «урбанізовані території» («високоурбанізовані поселення»), то представницею наукової школи урбаністики Республіки Татарстан С.Р. Хуснутдиновою наголошується на спадковості та тісному взаємозв'язку цих понять [2, с. 428], з чим слід погодитися, оскільки розвиток міських агломерацій виступає об'єктивним результатом урбанізаційних процесів. В цілому, незважаючи на численні дослідження вітчизняними та зарубіжними вченими проблематики розвитку урбанізованих територій, міських агломерацій, в даний час, на жаль, доводиться констатувати відсутність єдиного

загальноприйнятого наукового підходу до визначення цих понять, що значно ускладнює як проведення відповідних науково-дослідних розробок в означеному напрямі (внаслідок високого ступеню невизначеності предмету дослідження), так і обмежує практику правозастосування отриманих на їх грунті пропозицій і рекомендацій, посилює існуючу недосконаліть інституційного забезпечення та правового регулювання цих фактично сформованих явищ (в рамках чинного в Україні правового поля вони не є ні адміністративною одиницею, ні суб'єктом державного управління), розвиток сфери життєзабезпечення яких, в силу зазначених обставин, відбувається стихійно, без системного керючого впливу з боку відповідних органів влади, в умовах відсутності відповідної методології та інструментарію. У зв'язку з цим фахівцями-дослідниками проблематики міських агломерацій [1, с. 37] наголошується на доцільності відповідного удосконалення законодавства у сфері конституційного права та регіонального розвитку, що обумовлено могутнім потенціалом агломерацій і їх значним внеском у розвиток економік країн. Тісний взаємозв'язок розвитку сфери життєзабезпечення та процесів урбанізації підкреслюється в також роботах Г.В. Ерліх, в яких доведено їх істотний позитивний вплив на функціонування міської інфраструктури [3]. Тобто завдяки зв'язку просторового та економічного розвитку в урбанізованих територіях досягається оптимізація (економія) управлінських витрат і скорочення ризиків за рахунок зменшення управлінського апарату, більш інтенсивного використання та розвитку інфраструктури сфери життєзабезпечення в умовах спільного обслуговування основних виробничих фондів та інженерних мереж.

На думку В.М. Інякіна, М.В. Леденевої, надійність життєзабезпечення в центрах урбанізації вирішальною мірою залежить від стану основних фондів систем постачання комунальними послугами, насамперед водопостачання, водовідведення та теплопостачання [4, с. 4]. При цьому, в даний час, на жаль, доводиться констатувати незадовільний технічний стан зовнішніх мереж і об'єктів тепло-, водопостачання і водовідведення більшості міст і міських агломерацій України та в цілому високий відсоток зношеності об'єктів комунальної інфраструктури, основних фондів підприємств сфери життєзабезпечення, що породжує замкнуте коло проблем: висока енерго- та ресурсомісткість надання послуг, витоки води і втрати тепла, перевищуючі допустимі нормативні значення → подорожчання комунальних послуг (на фоні їх подорожчання під тиском об'єктивних причин – підвищення цін на енергетичні ресурси, покупні матеріали, збільшення податкових зобов'язань, збільшення рівня мінімальної заробітної плати) в тандемі із низькою платоспроможністю населення → високий рівень дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств сфери → недостатність обігових коштів → хронічна збитковість (за перше півріччя 2016 р. підприємствами сфери життєзабезпечення отримано 3,4 млрд. грн. збитків [5]) та технологічна відсталість, кризовий стан та інвестиційна непривабливість як підприємств, так і в цілому сфери життєзабезпечення, що врешті неминуче призводить до вкрай негативних соціальних наслідків → погіршення якості житлово-комунальних послуг при зростанні їх вартості → виникнення аварійних ситуацій на об'єктах сфери та підвищення вірогідності ризику припинення надання послуг життєзабезпечення → зростання пов'язаної із цим соціальної напруги у суспільстві.

Слід наголосити, що специфіка сфери життєзабезпечення урбанізованих територій полягає в тому, що до зазначених традиційних проблем її функціонування за умови високих темпів урбанізаційних процесів додаються ще й надмірне навантаження на інфраструктурні мережі, житловий фонд, підвищена інтенсивність їх використання, що призводить до зростання ризиків виникнення аварійних ситуацій та складності їх усунення, внаслідок масштабності виконуваних робіт.

Враховуючи той факт, що левову частку у структурі собівартості послуг сфери життєзабезпечення займають енергоносії (зокрема, питома вага енергоносіїв у структурі собівартості послуг з теплопостачання сягає 70%, з водопостачання і водовідведення – 30%) [5], при розв'язанні проблем функціонування та забезпечення розвитку сфери життєзабезпечення урбанізованих територій на перший план постають завдання підвищення енергоефективності як міських агломерацій в цілому, так і сфери життєзабезпечення зокрема, обумовлюючи пріоритетність реалізації інноваційно-інвестиційних проектів розвитку комунальної інфраструктури відповідного спрямування. Ґрунтуючись на результатах аналізу досвіду міських агломерацій світу [6; 7], можна констатувати, що підвищення енергоефективності міських агломерацій вимагає концентрації уваги влади всіх рівнів на таких ключових детермінантах проектування та впровадження інноваційних систем енергетичного менеджменту міських агломерацій: розробка інструментів, системи показників і критеріїв оцінки енергоефективності міської агломерації; створення дієвих вартісних і цінових стимулів для впровадження інноваційних енергоефективных технологій, що забезпечують економічну привабливість відповідних проектів для організацій та інвесторів, які їх реалізують; прискорений розвиток відновлюваних і альтернативних джерел енергії, створення законодавчих механізмів їх застосування, а також енергозбереження населенням в частині посилення відповідних норм чинного законодавства і підвищення відповідальності за енергозбереження та підвищення енергоефективності. При цьому слід зазначити, що останнім часом спостерігається позитивна тенденція активізації вітчизняної законотворчої діяльності означенного спрямування. Так, в парламенті очікують на розгляд та ухвалення ключові енергоефективні законопроекти [5]: «Про житлово-комунальні послуги» (№ 1581-д); «Про комерційний облік комунальних послуг» (№ 4901), згідно якому запроваджується обов'язкове встановлення лічильників, завдяки чому споживачи сплачуватимуть лише за спожиті послуги, а, отже, матимуть стимул для проведення заходів з енергозбереження та підвищення енергоефективності; «Про енергетичну ефективність будівель» (№ 4941); «Про Фонд енергоефективності» (№ 5598), покликаний надати фінансову підтримку та технічні рішення, які зменшать споживання енергоресурсів.

Отже, резюмуючи вищенаведене можна дійти висновку, що урбанізаційні процеси та розвиток сфери життєзабезпечення, активізація модернізації мереж та об'єктів комунальної інфраструктури – взаємозалежні та взаємопов'язані явища, які водночас мають виражений дуалістичний характер. З одного боку, формування та розвиток міських агломерацій в Україні підвищує ризики функціонування сфери життєзабезпечення урбанізованих територій, пов'язані із надлишковим зносом і аварійністю надто складних, перенасичених інфраструктурних мереж, обумовлених високим рівнем інтенсивності використання та зростаючим рівнем технологічних перевантажень внаслідок подальшого розвитку урбанізаційних процесів, що призводить до відповідних збоїв в роботі підприємств сфери життєзабезпечення та врешті до погіршення якості житлово-комунальних послуг і підвищення ймовірності загрози припинення їх надання. З іншого боку, урбанізаційні процеси створюють передумови підвищення ефективності функціонування та розвитку сфери життєзабезпечення, надаючи певні конкурентні переваги та поштовх активізації процесів модернізації мереж та об'єктів комунальної інфраструктури урбанізованих територій, завдяки формуванню агломераційного інфраструктурного ефекту, що знаходить прояв у економії на масштабі, та містить економічу (зокрема, скорочення витрат і ризиків як приватного сектору, так і державного та міських бюджетів шляхом реалізації механізмів партнерства влади і бізнесу, в т.ч. при інвестуванні в спільні інфраструктурні проекти сфери життєзабезпечення, мультиплікативне зростання економічної ефективності їх реалізації, розширення можливостей залучення завдяки цьому коштів (в т.ч., за рахунок об'єднання територіальних громад та

отримання субвенції на підтримку відповідних інфраструктурних проектів)) і соціальну складові (включаючи створення передумов для якнайповіншого задоволення попиту споживачів у комунальних послугах високого рівня якості, надійності та у визначені терміни). Водночас термінологічна невизначеність, відсутність інституційного забезпечення та спеціального правового регулювання розвитку міських агломерацій обумовлюють певну стихійність і неврегульованість урбанізаційних процесів, що не дозволяє урбанізованим територіям цілком скористатися зазначеними агломераційними інфраструктурними ефектами, а також мінімізувати ризики та нівелювати негативний вплив і наслідки неконтрольованих процесів зростання міст та пов'язаних з цим загроз деградації і гальмування розвитку сфери життєзабезпечення. Отже, в даний час доцільними представляються сприяння та всебічна державна підтримка як в цілому процесів розвитку міських агломерацій (зокрема, в частині легитимізації та законодавчо закріпленої термінологічної визначеності), так і реалізації інноваційно-інвестиційних проектів розвитку інфраструктури сфери життєзабезпечення цих урбанізованих територій із наданням пріоритетності проектам енергоефективної спрямованості.

Список літературних джерел

1. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів / Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК). – К., 2012. – 183 с.

2. Хуснутдинова С.Р. Демографическая ситуация урбанизированных территорий Республики Татарстан / С.Р. Хуснутдинова, М.В. Сафонова // Фундаментальные исследования. – 2015. – №12. – С. 427 – 431.

3. Эрлих Г.В. Урбанизационная роль инфраструктуры в развитии городской экономики / Г.В. Эрлих // Вестник ЮУрГУ. Серия «Экономика и менеджмент» – 2011. – № 21. – С. 164–166.

4. Инякин В.Н. Обеспечение надёжности жизнеобеспечения в центрах урбанизации Донбасса / В.Н. Инякин, М.В. Леденева // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2(20). – С. 4 – 9.

5. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/index.php?category=tp-stat.

6. Energy and Urban Innovation [Electronic resource] / World Energy Council. – London, Great Britain, 2010. – 183 p. – Mode of access: http://www.worldenergy.org/publications/default.asp.

7. Jenks M. Dimensions of the Sustainable City / M. Jenks. – Springer, 2010. – 288 p.

Гунько Н.В., студентка
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

SMART HOME ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ВАРТОСТІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

З початку запровадження технологій у життя людей відбулось досить багато змін, наслідки яких ми спостерігаємо сьогодні. В Україні сучасні технології, такі як «смарт-хаус» та смарт-технології містобудування є не досить поширеними через об'єктивні передумови,

які склалися у процесі розвитку країни, і її неготовність в даний момент до провадження цих інновацій. Смарт-технології містобудування користуються широкою популярністю в країнах з розвиненою економікою, натомість для України вони виступають варіантом стратегічного планування.

Загалом, термін «smart» в перекладі з англійської мови означає «розумний». Отже, smart home або «розумний будинок» - це термін, який зазвичай використовується для визначення місця проживання, де є прилади, освітлення, опалення, кондиціонер, телевізори, комп'ютери, аудіо- та відео-системи, системи безпеки та відеоспостереження, які здатні взаємодіяти один з одним і можуть управлятися віддалено (рис.1). Графік роботи може виставлятися віддалено з будь-якої кімнати в будинку, а також з будь-якої точки світу за допомогою телефону або через Інтернет [1]. Проте технологія «розумний будинок» передбачає, що усі жителі країни мають вільний доступ до мережі Інтернет і у будь-якому місці можуть увійти в глобальну мережу. На жаль, в Україні більшість регіонів та маленьких міст навіть не мають 3G-мережі, не говорячи про те, що в розвинених країнах використовується 4G і вище.

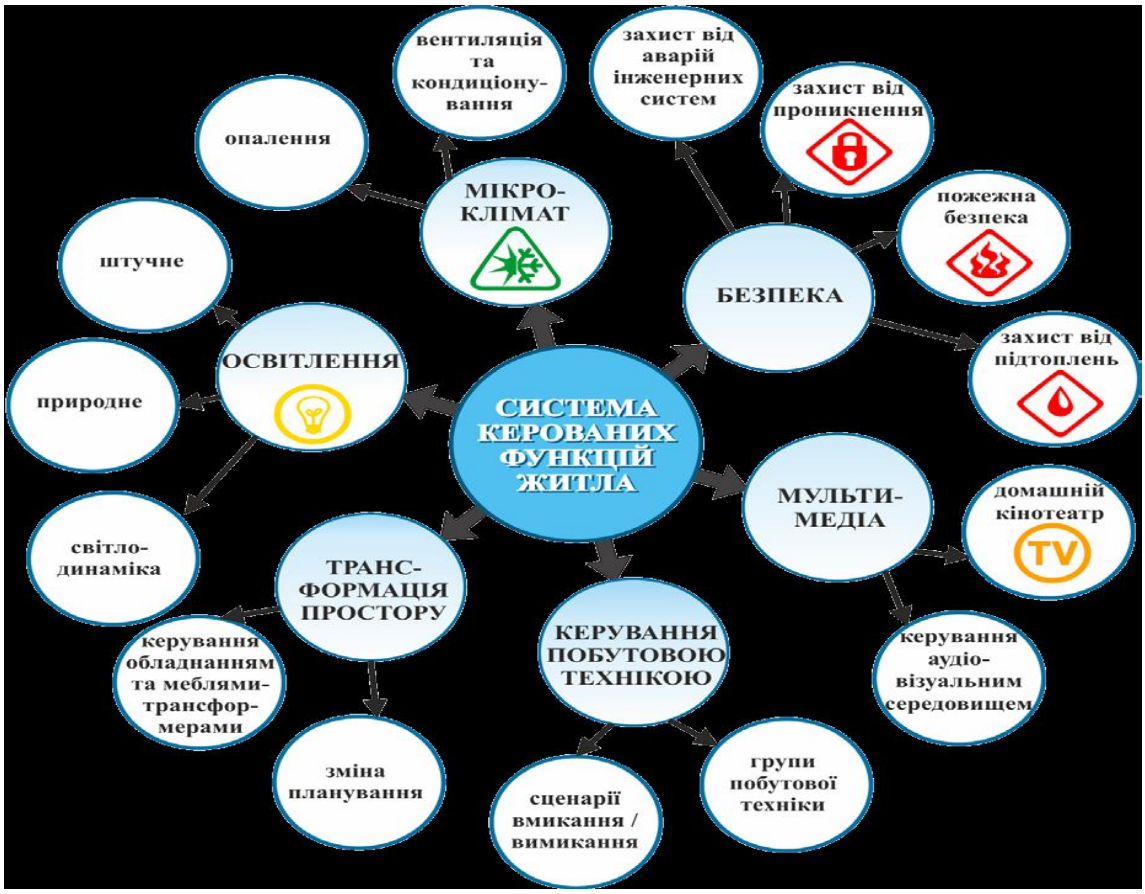

Рис.1. Основні складові частини систем інтелектуального керування інженерними системами [2, с. 27]

З рис.1 ми бачимо, що можливе налаштування усіх складових «розумного будинку», який може бути підключений дистанційно і постійно моніторитися. Наприклад, якщо ви не пам'ятаєте чи виключили праску, можна просто переглянути це на телефоні з офісу, або по дорозі на роботу. Тобто, використання сучасних технологій дає змогу зекономити час на домашні справи та постійно знати про стан будинку (квартири).

Однією із сучасних проблем українського суспільства є висока вартість житлово-комунальних послуг, що пов'язано із підвищенням цін на газ, електроенергію, водопостачання тощо. А тому смарт-технології виступають одним із інструментів оптимізації вартості житлово-комунальних послуг в Україні. У світі при використанні технології «розумного будинку» максимальні показники витрат у житлово-комунальній сфері такі:

−тепловитрати на опалення ≤ 15 кВт/ м² на рік;

−тепловитрати на охолодження ≤ 15 кВт/ м² на рік;

−споживання первинної енергії ≤ 120 кВт/ м² на рік;

−склопакети зі спеціальними профілями і коефіцієнтом теплопередачі вікна UW 80%;

−ефективна вентиляція з рекуперацією тепла з відпрацьованого повітря, рівень повернення тепла > 80% [3, с.57].

Отже, питомі витрати енергії «розумного будинку» на рік становлять 15 кВтгод/ м². На основі оцінювання експертів визначено, якщо всі будинки в Україні будуть «розумними», то споживання енергії побутовим сектором зменшиться на 92%. Якщо реконструювати 50% всіх будинків, що знаходяться на території України, і побудувати у вигляді «розумних», то загальне споживання енергії Україною зменшиться на 14,75% [4, с.57.]. Наприклад, у грудні 2016 року загальне споживання електроенергії усіма громадянами України становила 13495,9 млн кВт/год. Вартість 1 кВт/год у грудні 2016 року була 0,714 грн.. Загалом, населення України заплатило за електроенергію 9636,1 млн. грн. Якщо б кожен будинок використовував технологію «смарт», то використаної електроенергії було 1079,7 млн. кВт/год, а українці заплатили б 770,9 млн. грн., а це на 8865,2 грн. менше (або у 12,5 разів менше). Економія відбувається за рахунок дистанційного включення опалення, забезпечення будинку ізоляцією, за рахунок якої тепло то холод зберігається довго. Також, можливе автоматичне включення кондиціонерів та телевізорів на конкретний період часу, що зменшує витрати електроенергії.

Проаналізуємо середню заробітну плату українця та американця і вартість налаштування усіх функцій «розумного будинку», які зазначені на рис. Середня заробітна плата на місяць українця у грудні 2016 року становила 6475 грн. (або 239 дол. за курсом НБУ на 30.12.2016) [5], а американця – 3572 дол. [6]. Щодо вартості «розумного будинку», для українця він коштуватиме – 8500 дол. [7], а для американця – 3700 дол. [8].

Виходячи з фінансового забезпечення українців, ситуація є досить негативною. Якщо середньостатистичний американець може дозволити собі «розумний будинок» майже за один місяць заробітної плати, то українцю доведеться працювати 35 місяців, або 3 роки. Виходячи з цього, стає зрозумілим чому такі поняття як «розумний будинок» та його властивості є невідомими та не зрозумілими для звичайних українців. Таке задоволення можуть собі дозволити тільки ті люди, які мають великі статки, або велику заробітну плату.

Отже, «розумний будинок» означає з'єднання усієї побутової техніки зі смартфоном і управління нею дистанційно. Якщо провести опитування серед населення одного з міст України, не враховуючи міста-мільйонники, то більшість навіть не знатиме, що це таке. Проте почати запровадження смарт-технологій у містобудуванні необхідно спочатку з проведення роз'яснювальної роботи серед населення та створення відповідних для цього передумов: надання кредитів з низьким відсотком для облаштування будинку, надання субсидій, популяризація переваг смарт-будинку шляхом організації виставок, трансляції відповідних телепередач. Для розвитку України у сфері сучасних інформаційних технологій необхідно зробити їх доступними хоча б у фінансовому плані, щоб середньостатистичний українець, як американець, зміг дозволити собі звичайні побутові речі, які вже давно використовуються розвиненими країнами.

Використання смарт технологій допоможе не тільки зменшити споживання електроенергії кожним громадянином, а й зменшить залежність країни від зовнішніх енергоресурсів. Україна зможе використовувати власні запаси газу і підтримувати вітчизняних видобувачів, заміщуючи імпорт. Водночас смарт технології дають змогу оптимізувати витрати на житлово-комунальні послуги, що на сьогодні є вкрай актуальною проблемою.

Список літературних джерел

1. What is Smart Home / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.smarthomeusa.com/smarthome/

2. Полякова О. В. Особливості впровадження систем енергозбереження та інтелектуального керування житловим середовищем в Україні / О. В. Полякова, О. О. Сафронова // Енергетика та електрифікація. – 2015. – № 1. – С. 25-29.

3. Климчук М. М. Теоретико-прикладні засади концепцій енергоефективного будівництва: економічний аспект / М. М. Климчук // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук.праць. – 2015. – Вип. 33. – К.: КНУБА, 2015. – С. 52-62.

4. Степаненко О.І. Пасивний будинок – шлях до ефективного використання енергії / О.І. Степаненко, В.В. Дубровська // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2014. – №3. – С. 56-58.

5. Середня заробітна плата по Україні за грудень 2016 року / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/average/

6. Current and real (constant 1982-1984 dollars) earnings for all employees on private nonfarm payrolls, seasonally adjusted / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.bls.gov/news.release/realer.t01.htm

7. Вартість обладання смарт-будинку / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sutem.com.ua/7smartbus.php

8. How Much does a Smart House Really Cost? / [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.makeuseof.com/tag/much-smart-home-really-cost/

Науковий керівник: **Королюк Т.О.**, к.е.н., доц. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Дзюбенко Л.М., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана»

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНИХ ІНІЦІАТИВ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ РЕГІОНУ

Анотація. В тезах розглянуто концептуальні засади кластерного підходу в системі організації економічного простору, виділені учасники кластеру. Викладено припущення формування регіонального кластеру у сфері житлово-комунального господарства та вигоди від запровадження зазначеної концепції.

Ключові слова: кластер, регіональний кластер, кластерний підхід.

Annotation. In theses the conceptual foundations of cluster approach in organization of the economic space are considered and participants of the cluster are defined. The concept of formation the regional cluster in sphere of housing and communal services is presented and the benefits of implementing this concept are discussed.

***Key words*:** cluster, regional cluster, the cluster approach.

Модернізацію житлово-комунального господарства (ЖКГ) здійснити тільки за рахунок місцевих бюджетів та платежів населення не можливо. Тому ключовим пріоритетом на шляху реформування даної галузі має стати залучення приватних інвестицій, які б не просто вирішували стратегічні проблеми, але й стали основою для реалізації масштабних інфраструктурних проектів. Враховуючи багатогалузевий, комплексний характер ЖКГ, одним із важливих напрямків його реформування має стати запровадження кластерних ініціатив, що дозволить подолати відокремленість у прийнятті рішень його галузевими об'єктами за рахунок інтеграційного характеру кластеру, забезпечить залучення інвестицій та інноваційний розвиток житлово-комунального господарства, сприятиме ринковим перетворенням на основі дотримання інтересів всіх учасників житлово-комунального комплексу. При цьому, мова йде не про механічне об'єднання житлового фонду, ресурсопостачальних підприємств та супутніх галузей, які близько розташовані одне від одного, а формування системи, яка одночасно направлена на якісне задоволення житлово-комунальних потреб і на розвиток самоорганізованих та саморегульованих основ, ефективне використання потенціалу регіонів, впровадження передових енергозаощаджувальних технологій тощо.

Згідно класичного визначення, яке було запропоноване М. Портером, кластер являє собою групу географічно близьких компаній і пов'язаних з ними організацій певної сфери, які характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного [3, с. 347]. Однак із глобальним проникненням ринкової економіки у всі сфери суспільного життя зміст даного поняття розширювався, як наслідок, єдиного визначення до сьогодні воно так і не отримало. У цілому, в науковому обігу використовуються три трактування, кожне з яких підкреслює основні характеристики кластерів. Відповідно до них, останні собою являють:

1. Регіонально обмежені форми економічної активності всередині споріднених секторів, зазвичай прив'язані до тих чи інших наукових установ.
2. Вертикальні виробничі ланцюги, вузько визначені сектори, в яких структури, які здійснюють суміжні етапи виробничого процесу (наприклад, послідовність «постачальник – виробник – збут – клієнт»), становлять ядро кластеру. Зокрема, під дане визначення потрапляють мережі, що формуються навколо головних фірм.
3. Високоінтеграційні галузеві об'єднання або сукупності структур з високим рівнем агрегації [4, 5].

Іншими словами, основними особливостями кластерних утворень є:

1. Переважно територіальний підхід до створення. Географічний масштаб кластерів може варіювати залежно від цілей і складу підприємств-учасників.
2. Множинність суб'єктів господарювання, що мають загальну сферу діяльності (галузеву приналежність).
3. Кооперація учасників, заснована на стійких, довгострокових господарських зв'язках і наявності спільних економічних інтересів.
4. Інноваційна спрямованість спільної діяльності.
5. У членів кластера існує повна самостійність в ході прийняття рішень, що є основою конкуренції.

6. По відношенню до зовнішнього середовища кластер сприймається і функціонує як єдиний організм.

7. У розвитку кластера, залежно від його масштабу, безпосередню участь приймають державні органи влади відповідного рівня.

Зважаючи на вагомий вплив регіонів на соціально-економічний розвиток країни в цілому, концепція регіонального розвитку набула нових обертів, і, як наслідок, М. Енрайт запропонував теорію регіональних кластерів, яка заснована на аналізі регіональних відмінностей конкурентоспроможності всередині країни. Науковець припускав, що конкурентні переваги створюються не на наднаціональному або національному рівні, а на регіональному, де головну роль відіграють історичні передумови розвитку регіонів, різноманітність культур ведення бізнесу, організації виробництва та отримання освіти [6]. Виходячи з цього, ефект від застосування кластерного підходу на місцевому рівні соціально-економічного розвитку можна виразити у декількох іпостасях, а саме:

1. Ефект концентрації дає можливість збільшити продуктивність виробництва.
2. Ефект масштабу призводить до зниження собівартості продукції.
3. Ефект «кіл на воді»: одна інновація дає початок багатьом іншим.
4. Ефект «матрьошки»: розвиток однієї галузі збільшує попит на продукцію інших та дає поштовх для їх розвитку [5, с. 267-275].

Першоосновою формування кластеру є територіальна концентрація підприємств та організацій або галузей, до складу яких вони входять. Враховуючи, що житлово-комунальне господарство є висококонцентрованою і територіально локалізованою галуззю, можна стверджувати, що у сфері ЖКГ регіону є всі передумови для застосування кластерного підходу. Підставами для даного висновку є також сукупність відповідних ознак житлово-комунального господарства як соціально-економічної системи, поєднання яких визначає її здатність до кластероутворення:

1. Наявність різноманітних підприємств-постачальників ресурсів та організацій, які здійснюють управління житловим фондом і безпосередньо забезпечують житлово-комунальне обслуговування населення.

2. Участь в процесі житлово-комунального обслуговування виробничих потужностей організацій різних галузей економіки.

3. Наявність некомерційних, саморегулюючих організацій, заснованих на членстві підприємств і організацій, що здійснюють діяльність у різних сферах з надання житлово-комунальних послуг.

4. Територіальна локалізація переважної більшості господарюючих суб'єктів, що обумовлено специфікою житлово-комунальних послуг (відтворення суспільних благ, низька ступінь замінності і локальність надання послуг, їх мережевий характер, тривалість і безперервність використання, а також нерозривність виробництва і споживання).

5. Сформована структура управління житлово-комунального господарством, яка включає державні органи влади, органи місцевого самоврядування, підприємства та організації у сфері управління експлуатацією та обслуговуванням житлового фонду [1].

Структуру регіонального житлово-комунального кластеру мають формувати насамперед ключові галузі ЖКГ, діяльність яких пов'язана із будівництвом та утримуванням житлового фонду, забезпеченням комунальними ресурсами споживачів, наданням послуг із благоустрою територій та побутового обслуговування, а також керуючі компанії, некомерційні, саморегулюючі організації, фінансові установи (банки, інвестиційні фонди, страхові компанії), університети, інформаційно- консультаційні центри, центри інноваційних технологій, науково-технічних та наукових розробок, центри проектування і створення автоматизованих систем управління, центри сертифікації, перепідготовки та підвищення

кваліфікації кадрів тощо. Крім того, враховуючи монопольний характер основних ресурсопостачальних підприємств та за для уникнення узурпації галузі на рівні регіону, важливу роль у структурі кластеру ЖКГ мають відігравати державні органи влади та органи місцевого самоврядування.

До числа факторів, що впливають на успішну реалізацію кластерів, які забезпечують розвиток житлово-комунальної сфери регіону, можна віднести такі:

1. Взаємна узгодженість з державною стратегією соціально-економічного розвитку. Кластер становить одну з точок зростання економіки регіону. Своєю чергою, зусилля органів державної влади і регіональних утворень націлені на розвиток взаємовідносин між постачальниками і споживачами послуг; виробниками та споживачами послуг, у тому числі послуг житлово-комунальних, інформаційних, освітніх, наукових.

2. Забезпечення державної підтримки, оскільки формування кластерів можна віднести до перспективного напрямку розвитку ЖКГ в регіоні з ряду причин: обсяг житлово-комунальних послуг становить близько 8% ВВП;–ринок послуг платоспроможний, динамічний, інвестиційно– привабливий, здатний поліпшити інвестиційне середовище регіону; у якості основного інвестора виступає все населення, що забезпечує– постійну частку доходу в даній сфері, постійний попит на ринку послуг і підсилює його суспільну значущість.

3. Регулярне застосування процедур оцінки реалізації кластерів з внесенням у їх діяльність відповідних коректив.

4. Високий ступінь взаємної довіри учасників кластерів, їх активність і готовність до розкриття стратегічної інформації, до досягнення договірного компромісу.

5. Чіткий розподіл і облік соціальних та економічних інтересів учасників кластерів в процесі здійснення їх діяльності.

Отже, застосування кластерних ініціатив дозволяє встановити відкрите та взаємовигідне співробітництво всіх учасників кластеру на основі балансу соціальних та економічних інтересів. Крім того, загальним підсумком кластеризації житлово-комунального господарства є вирішення таких стратегічних завдань: отримання синергетичного ефекту, в тому числі на основі об'єднання– ресурсів і компетенцій, для кожного з фінансово-господарюючих суб'єктів; досягнення найважливішої мети – підвищення якості життя – населення; усунення характерних негативних особливостей сучасного житлово-–комунального господарства регіону, включаючи економічну «пасивність» (відсутність стійкої тенденції «одужання» економіки), неефективний менеджмент (збереження адміністративних методів управління об'єктами ЖКГ) і непрозору господарську діяльність (відсутність ефективної системи контролю з боку органів влади та громадськості), низьку інвестиційну привабливість тощо.

Список літературних джерел

1. Бубенко П. Т. Управління системною модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств: монографія / П. Т. Бубенко, О. В. Димченко, А. Д. Кашпур; НАН України, Північно-Східний науковий центр, Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 233 с.

2. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-33.

3. Портер М. Конкуренция /пер. с англ. О. Л. Пелявского и др.; под ред. Я.В. Заблоцкого и др. – [испр. изд.]. – М. [и др.]: Вильямс, 2006. – 602 с.

4. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Портер М. – М.: Альпина, 2008. – 464 с.

5. Про формування та функціонування інноваційних кластерів в Україні: Постанова Нац. Академії наук України від 08 лип. 2009 р. № 220 – Режим доступу: www.nas.gov.ua

6. Ринкова трансформація господарства регіону (кластерний підхід): навч. посіб. / Г. М. Заболотний, О. М. Дідик, В. І. Захарченко, А. М. Ступницький. – Вінниця: вид. відділ ВДАУ. – 2006. – 395 с.

7. Соколенко С. Еко-міста і еко-кластери // Українські кластери – Режим доступу: http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/eko-mista-i-eko-klasteri/

Казьмір Л.П., к.е.н., м.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

КОНСТРУКТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ «МЕТРОПОЛІЙНИЙ СУБРЕГІОН»

Перед вітчизняною регіоналістикою сьогодні особливо гостро стоїть завдання щодо суттєвого поглиблення теоретико-методологічних засад міждисциплінарних досліджень закономірностей і особливостей розвитку регіональних суспільних систем та розробки на цій основі практичних рекомендацій щодо модернізації системи управління регіональним розвитком з врахуванням сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних викликів. Одним із таких викликів є процес метрополізації, що пов'язаний із концентрацією економічного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку суспільства у великих містах і проявляється передусім у стрімкому зростанні ролі міст-метрополій і зон їх впливу (які ми пропонуємо називати метрополійними субрегіонами) та у формуванні метрополійних мереж, які все помітніше впливають на систему економічних взаємодій та обмінів на різних рівнях [2; 3; 5].

Як свідчить досвід країн-членів ЄС, нарощення економічного потенціалу регіональних метрополій (метрополій ІІ роду [5]) не лише сприяє активізації соціально-економічного розвитку окремих регіонів конкретної країни, але й забезпечує їх «підключення» до глобальних процесів і зв'язків та передачі метрополіями на прилеглі території нових «імпульсів розвитку», що генеруються у міжнародних комунікаційних, організаційних та інформаційних мережах, і, як наслідок, – структурну трансформацію як регіональних, так і національних економічних просторів [5]. Тобто, метрополізація відкриває нові можливості для розвитку як окремих регіонів, так і країн загалом.

Серед дослідників феномену метрополізації все популярнішими стають тези про те, що метрополія «метрополізує» простір [4], а сам процес метрополізації простору проявляється у суттєвому зростанні функціональних впливів центральних осередків на регіони загалом [2]. При цьому, як правило, наголошується, що для означення поняття метрополізованого простору не варто обмежуватися лише урбанізаційними критеріями, оскільки домінантою метрополізації простору є функціональна інтеграція, що передбачає розвиток як зовнішніх, так і внутрішніх метрополійних функцій, які локалізовані у різних частинах метрополізованого простору [4]. Варто також зауважити, що в науковій і спеціальній літературі відповідні просторові системи досі називають по-різному. На наш погляд, просторові утворення, що складаються з метрополійного центру (великого міста) і тісно функціонально пов'язаних з ним прилеглих територій цілком логічно називати метрополійними субрегіонами [5].

Теоретичні основи сучасної концепції розвитку метрополійних субрегіонів закладено ще у першій половині XX ст. у працях Н.С.Б. Граса, Р.М. Хейга, Р.Д. Маккензі, Р.Е. Дікінсона, Е.М. Гувера, Д.Дж. Боуга та інших дослідників (детальніше про це див., наприклад, у [5]).

У метрополійних субрегіонах досить активно відбуваються значні економічні, соціальні й екологічні перетворення, характерною ознакою яких є відчутне зростання потреб у територіях різноманітного функціонального призначення, що зумовлює суттєві зміни у просторовій структурі як метрополійних центрів, так і їх приміських зон. Тому в умовах метрополізації значно зростає роль управління просторовим розвитком метрополійних субрегіонів.

Як бачимо, концепт «метрополійний субрегіон» як самостійна одиниця наукового дискурсу (за А. Бадью [1, с. 27]) має не лише значний пізнавальний (евристичний), а й конструктивний потенціал, що відкриває нові можливості для «наукового продукування» на новому рівні [1]. Зокрема, цей концепт дозволяє по-іншому підійти не лише до поглиблення і систематизації ключових положень теорії і практики управління просторовим розвитком на субрегіональному й регіональному рівнях, а й до розробки конкретних методичних рекомендацій у цій сфері за загальною схемою «розуміння → пояснення → пропозиція».

Проведені дослідження показали, що в умовах децентралізації системи державного управління, розвитку місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної реформи в Україні особливо актуальним є поглиблене вивчення теоретичних засад метрополізації й зарубіжного досвіду модернізації системи управління просторовим розвитком і метрополійного планування з врахуванням сучасних геополітичних і геоекономічних викликів. На наш погляд, для ефективного використання цього досвіду у вітчизняній управлінській практиці поняття «метрополійний субрегіон» необхідно ввести до правового поля України.

Список літературних джерел

1. Бадью А. Концепт моделі. Вступ до матеріалістичної епістемології математики / А. Бадью; [пер. з фр. А. Рєпа]. – К.: Ніка-Центр. – 2009. – 232 с.

2. Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 194 с.

3. Казьмір Л.П. Метрополізація: сутність, особливості ідентифікації та концептуальні засади досліджень / Л.П. Казьмір, М.Г. Ступень, П.Г. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 2 (100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – С. 61-74.

4. Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; [пер. з пол. Л.П. Казьміра]. – Львів, 2014. – 44 с.

5. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації: монографія / ДУ «ІРД ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2016. – 552 с.

Кондратюк С. Я., к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПОЧАТКИ ФІНАНСОВОЇ УРБАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Адміністративне об'єднання територіальних громад за останні два роки з формуванням новітніх для України адміністративно-територіальних утворень на основі законів України «Про співробітництво територіальних громад» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» як міських й сільських агломерацій — міська, селищна і сільська ради. Адже агломерацією *(від лат. agglomeratio — приєднання)* є територіальне скупчення взаємопов'язаних населених пунктів в цілісному територіально-економічному комплексі зі спільними інтересами. Українська агломерація створює зону фінансової урбанізації, поглинає суміжні населені пункти і змінює повсякденне життя її мешканців, має високий ступінь комплексності господарства й територіальної концентрації ресурсів, змінює навколишнє середовище й соціально-економічну структуру території.

Агломерація як об'єктивна реальність в Україні опосередковано стає адміністративною одиницею на основі законів України «Про співробітництво територіальних громад» і «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та повинна враховуватися в містобудуванні. Водночас межі адміністративної агломерації мають співпадати з межами містобудівної агломерації. Тому, агломераційні територіальні одиниці мають бути також одиницею статистики і законно підтверджені адміністративно-територіальним поділом для попередження корупції й інших зловживань. Міські та сільські агломерації взаємопов'язані із залученням прямих іноземних інвестицій. Потужні транснаціональні корпорації дбаючи про прибутковість намагаються переносити виробництво до країн з професійними і дешевшими кадрами. Україна маючи важливе геостратегічне положення, високий коефіцієнт транзитності в Євразії та потенційну здатність локалізувати крупні інвестиції ТНК на своїй території, повинна створити додаткові робочі місця своїм громадянам й отримати додаткові доходи до державного й місцевих бюджетів. Для цього треба негайно провести територіально-адміністративну реформу з впорядкуванням містобудівної документації (Концепція соціально-економічного розвитку поселення, Генеральний план забудови та схема планування території із затвердженими межами), інкорпоруванням існуючих агломерацій й таких, що формуються.

Міська агломерація узаконена законами України «Про співробітництво територіальних громад» і «Про добровільне об'єднання територіальних громад» розширює межі території міста й уможливлює спрямування прямих інвестиції з міста до поселень-партнерів та приміської території. Вона запроваджує новітні фінансово-організаційні моделі територіального управління, які передбачають добровільне формування спільних органів управління та їх взаємозв'язки з органами місцевого самоврядування і територіальними громадами, що входять до агломерації на договірних умовах. При співробітництві територіальних громад міська агломерація являє собою організаційне утворення, яке складається з кількох територіальних громад сіл, селищ і міст, що мають спільні інтереси у виконанні компетенції та функцій місцевого самоврядування. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» через сільські, селищні та міські ради дозволяє такі форми співробітництва: 1) делегування одному із суб'єктів співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів; 2) виконання спільних

проектів суб'єктами співробітництва; 3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної власності − інфраструктурних об'єктів; 4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій − спільних інфраструктурних об'єктів; 5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для виконання сумісної компетенції, що зекономить бюджетні кошти на їх утримання. Спільний орган управління має повноваження в межах агломерації щодо розвитку громадського транспорту, мережі водопостачання та каналізації, доріг і шляхів комунікацій, благоустрою території.

У містах-субрегіонах державна й комунальна діяльність не розмежовується, державні функції й завдання місцевого самоврядування розподіляються між центральною міською і районною владою в районах міста-субрегіону та владою в суміжних поселеннях з якими має співробітництво або добровільно об'єднаних територіальних громад міст, селищ і сіл з містом-субрегіоном за принципом доцільності. В Україні є міста-субрегіони (понад 800 тис. жителів) як територіальні утворення — агломерації міст Києва, Харкова, Одеси, Запоріжжя, Дніпропетровська, Донецька, Львова і Кривого Рога, які мають одночасно повноваження територіальної громади міста і субрегіону. Окремі територіальні громади суміжних міст, селищ і сіл можуть із містом-субрегіоном співробітничати й бути повністю самостійними територіальними публічно-правовими особами або добровільно об'єднатись й бути одиницею самоврядування в місті-субрегіоні без власної правосуб'єктності.

Райони у місті не є повністю самостійними територіальними публічно-правовими особами, вони — лише одиниці самоврядування в місті-субрегіоні чи місті-районі без власної правосуб'єктності. Райони у місті-субрегіоні чи райони у місті-районі не мають фінансового суверенітету і права відчужувати власність, однак вони можуть розпоряджатись і оперативно управляти власністю, самостійно наймати персонал і визначати внутрішню структуру своїх органів керування. Територіальна реформа районів м. Києва 2001 р. шляхом їх злиття скоротила кількість міських районів з 14 до 10. Раціональне укрупнення міських районів сприяє створенню рівномірного, більш ефективного й економічного управління в районах міста та кращого використання бюджетних коштів.

Поява міста-району як нового економічного явища в умовах глобалізації й комунікаційних еволюцій, пов'язана із зростаючою інноваційно-інвестиційною роллю міст та їх потужних урбаністичних фінансів. Місто-район як агломерація поселень (понад 100 тис. жителів), який має як компетенцію міської територіальної громади, так і компетенцію адміністративного району та єдині органи влади міста-району (об'єднуються органи влади адміністративного району та міста обласного значення розташовані в цьому місті). В Україні наразі є 2 міста державного та 185 міст обласного значення, що мають міські органи влади та органи влади адміністративного району області, яких утримують українські платники обов'язкових платежів, проте бюджетних коштів невистачає на таке неефективне постсовєтське управління. Міста обласного значення маючи надлишок капіталу й ресурсів, здатні економічно розвивати поселення приміської території на основі договорів про співробітництво або добровільного об'єднання територіальних громад.

Тому, запровадження в Україні 8 міст-субрегіонів та 179 міст-районів (із 460 міст на даний час) дозволить ліквідувати зайві ланки органів державного і місцевого управління, раціоналізувати використання бюджетних ресурсів й підвищити ефективність соціально-економічного розвитку єдиної території. Така територіальна агломерація в фінансово-правовій площині уможливить новітню економічну й партнерську взаємодію між територіальними громадами міст, селищ та сіл в Україні.

Котенок Д.М., к. е. н, доцент
ДВНЗ «Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана»

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗБАЛАНСОВАНИМ РОЗВИТКОМ МУНІЦИПАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Муніципальні утворення визнаються одним з найскладніших об'єктів управління в системі національної економіки, а розробка й реалізація стратегічних планів їх розвитку набуває ключового значення для забезпечення добробуту членів громад зокрема та суспільства в цілому. Нові задачі потребують нових технологій розробки управлінських рішень, передовсім стратегічного характеру.

Мейнстрім стратегічних перспектив муніципальних соціально-економічних систем визначається нині положеннями концепції збалансованого (сталого) розвитку. Її ідейно-змістове наповнення було вперше представлено у загальновідомому «Порядку денному на XXI століття» в Ріо-де-Жанейро в 1992 році і продовжує розвиватися до нині.

Для більшості муніципальних утворень засобами забезпечення збалансованого розвитку вважаються такі, як-от: структурна перебудова економіки; розв'язання соціальних проблем; поліпшення якості довкілля. Слід відзначити, що ці напрямки не є принципово новими. Муніципальна економіка за тих чи інших системних параметрів функціонування завжди мала забезпечувати ефективну алокацію ресурсів на основі адекватного інституціонального й організаційного забезпечення цілеспрямованого регулюючого впливу на територіальний соціально-економічний комплекс.

Сучасна постановка задач соціально-економічного розвитку набуває суттєво нового змісту, змінює акценти та внутрішню структурну першочерговість. Зазначене, обумовлено щонайменше трьома обставинами:

−концепція збалансованого розвитку муніципальних систем має базуватися на результатах інтегративної оцінки еколого-соціо-економічного положення території, оскільки характеристики розвитку різних територіальних утворень істотно різняться;

−згідно положень сучасної теорії муніципального розвитку, що включає в себе елементи концепції конкурентних переваг, запорукою успіху в стратегічній перспективі є формування ефективних механізмів міжмуніципальної взаємодії з охопленням економічної, екологічної та соціальної сфер життя в регіоні;

−в сучасному світі відбувається перегляд традиційних уявлень про джерела добробуту муніципального утворення: це не лише наявність вільних земельних і дешевих трудових ресурсів та виробничих потужностей, але й вміння поєднувати ці ресурси для досягнення стійких конкурентних переваг.

Останнім часом аналітики пропонують використовувати в управлінні розвитком просторових соціально-економічних систем, у тому числі й муніципальних, такий інструмент стратегування як форсайт [1]. Ця методологія, як відомо, виникла як відповідь на потребу прогнозування науково-технічних відкриттів, потім стала використовуватись в економіці, політиці й соціальній сфері. Важливим в методології форсайта як інструменту стратегування є не скільки її придатність до прогнозування майбутнього, стільки можливість узгодженої розробки рішень і досягнення консенсусу серед основних стейкхолдерів щодо візії майбутнього. Останнє забезпечує узгодження партикулярних інтересів різних соціальних груп, стимулюючи громадську активність [2].

Впровадження інструментів муніципального форсайта сприятиме формуванню у основних стейкхолдерів розвитку муніципальних утворень культури стратегічного мислення,

підвищенню рівня стратегічного управління, якості розробки та реалізації цільових програм, ефективній реалізації процесів децентралізації та впровадження системи бюджетування, орієнтованої на результат.

Список літературних джерел

1. Авцинова А., Меньщикова В. Форсайт как ключевая технология согласования групп интересов «стейкхолдеров» развития муниципальных образований в современной России // Социально-экономические явления и процессы. – 2012. –№12(046). – С.30-35.

2. Калюжнова Н., Третьяк В. Формирование форсайта в Иркутском регионе // Наука. Инновации. Образование. Форсайт: основы и практика применения. –2008. – Вып. 5. – С.219-245.

Кушнірецька О.В., к.е.н., с.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»

ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Потужним рушієм локального розвитку, інструментом подолання депресивності окремих регіонів та посилення їх конкурентоздатності, дієвим механізмом реалізації інноваційних підходів в організації інноваційного промислового виробництва є розвиток індустріальних парків. Основним документом, що регулює умови створення та функціонування індустріальних парків в Україні є Закон України «Про індустріальні парки». Вітчизняне законодавство також визначає систему державної підтримки для стимулювання розвитку індустріальних парків, що включає: звільнення ініціаторів створення (суб'єкти господарювання та керуючі компанії) у разі будівництва об'єктів у межах індустріального парку від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту; надання керуючим компаніям та ініціаторам створення - суб'єктам господарювання за рахунок коштів Державного бюджету безвідсоткових кредитів, цільового фінансування на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків; звільнення керуючих компаній та учасників індустріального парку від сплати ввізного мита у разі ввезення устаткування, обладнання та комплектуючих до них, якщо такі не виробляються в Україні та не входять в групу підакцизних товарів, але будуть використані для облаштування індустріального парку та здійснення господарської діяльності у його межах.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України станом на 23.01. 2017 року до Реєстру індустріальних (промислових) парків внесено 17 індустріальних парки. Однак більшість існуючих проектних пропозиції та розроблених концептів індустріальних парків є нереалізованими, а розвиток мережі індустріальних парків є більш декларативним, а не ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності. Основною проблемою гальмування розвитку індустріальних парків є відсутність дієвих інституційних стимулів, брак політичної волі, загалом несприятливі умови підприємницької діяльності; амбівалентність фінансового стимулювання розвитку індустріальних парків з боку державного та місцевих бюджетів; неврегульованість податкових та митних преференцій для суб'єктів господарювання в межах індустріального парку; обмеженість інфраструктурного забезпечення розвитку індустріальних парків, пов'язана із складністю доступу до мереж електро-, газо- та

водопостачання; неврегульованість земельних питань, пов'язана із складністю виділення земель державної чи комунальної власності для індустріального парку, стягнення орендної плати за земельні ділянки, зміни цільового призначення тощо.

Новим поштовхом до розвитку інституційного забезпечення індустріальних парків в Україні стало прийняття у першому читанні законопроектів №№2554а-д та 2555а-д (про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки). Зокрема, законопроекти запроваджують податкові та митні інвестиційні стимули для нових виробництв в Україні через механізм індустріальних парків та передбачають мінімальний перелік преференцій, необхідних для забезпечення інноваційного розвитку вітчизняного виробництва. Законопроектом пропонується внести наступні зміни до Податкового кодексу України, зокрема: визначити виключний перелік критеріїв до учасників індустріальних парків, що мають право на застосування стимулюючих особливостей оподаткування (мінімальна кількість робочих місць, види діяльності, середня заробітна плата по підприємству); встановити терміном на 10 років особливості оподаткування податком на прибуток учасників індустріальних парків (перші п'ять років за 0% ставкою, наступні п'ять років за ставкою вдвічі меншою за базову; надати можливість розстрочення строком на 5 років сум податку на додану вартість щодо операцій з ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту устаткування, обладнання та комплектуючих до них, матеріалів резидентами індустріальних парків, якщо такі товари використовуються ними для облаштування таких індустріальних парків або для здійснення господарської діяльності у їх межах; передбачити можливість органів місцевого самоврядування встановлювати пільги та знижені ставки зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельного податку за земельні ділянки та орендної плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності, на якій створено індустріальний парк, для резидентів індустріальних парків.

Очевидно, вищенаведені законодавчі ініціативи можна вважати певним інституційним проривом щодо розвиту індустріальних парків в Україні. Однак, в існуючих фінансово-економічних та геополітичних реаліях розвитку національної економічної системи, дієвість даних інституційних ініціатив ставиться під сумнів, та може розглядається в якості створення схем нових податкових «гаваней», дискримінаційних інструментів, що штучно деформують конкуренцію.

У даному контексті викликають сумніви критерії, що пропонуються у законопроектах №№2554а-д та 2555а-д для надання податкових та митних інвестиційних пільг учасникам, ініціаторам та керуючим компаніям через механізм індустріальних парків. Відповідно, до п. б 38.1.1. встановлюється розмір нарахованої за попередній місяць заробітної плати (доходу) штатним працівникам, які перебувають з учасником індустріального парку у трудових відносинах та безпосередньо задіяні у здійсненні господарської діяльності у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій у межах індустріального парку, який має бути не меншим трьох розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року; а також (пункт «в») - середньооблікова кількість штатних працівників, які безпосередньо задіяні у здійсненні господарської діяльності у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій, що за попередній місяць має становити не менш як 30 працівників. Дані критерії істотно деформують інноваційне бачення розвитку індустріальних парків, оскільки під даний критерій розміру чисельності працівників підпадає більшість середніх підприємств, незалежно від обсягів інвестованих у розвиток індустріальних парків коштів.

Серед пріоритетних сфер діяльності індустріальних парків, які можуть претендувати на пільговий режим оподаткування, визначена серед науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій також і переробна промисловість Однак, за даного підходу, істотні податково-митні переваги можуть отримати переробні підприємства у межах індустріального парку, в той час, як інші суб'єкти господарювання, які здійснюють аналогічну діяльність поза межами індустріального парку у надто широкому спектрі національної переробної галузі, будуть позбавлені даних привілеїв. Такий механізм створює штучні преференції та створює додаткові механізми недобросовісної конкуренції у ключовій галузі країни.

Серед критеріїв податково-митного стимулювання не визначені ключові позиції, що реально сприяють інноваційному розвитку регіонів, підвищують їх конкурентні позиції та долучаються до створення нових імпульсів економічного зростання на пріоритетних територіях інвестування. Зокрема, інституційно не запроваджуються мінімальні порогові значення щодо обсягу інвестицій та створення визначеної кількості робочих місць; не прописується чіткий механізм щодо пільгового режиму оподаткування у відповідності до рівня соціально-економічного розвитку території інвестування та пов'язаною із цим доцільністю запровадження знижених ставок оподаткування; відсутні вимоги щодо мінімального обсягу експортно орієнтованої продукції у загальному об'ємі виробленої продукції в межах індустріального парку, що реально стимулює до підвищення конкурентоздатності та інноваційності вітчизняного виробництва.

Отже, використання потенціалу розвитку індустріальних парків, як перспективної просторової форми організації ділової активної, що сприяє зростанню фінансово-економічної самодостатності територіальних громад, вимагає здійснення ряду законодавчих та інституційних кроків щодо: налагодження механізму державно-приватного партнерства та залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів для розбудови індустріальних парків; чіткого визначення критеріїв пріоритетності інвестування територій у відповідності до рівня їх соціально-економічного розвитку; розвитку системи фахового навчання та вдосконалення професійних навичок працівників органів місцевого самоврядування у сфері управління інвестиційною діяльністю для їх активнішого включення у процеси отримання донорського фінансування; ширшого запровадження неподаткових стимулів розвитку індустріальних парків; законодавчого врегулювання земельних питань, пов'язаних із виділенням земель державної чи комунальної власності для індустріального парку, зміни цільового призначення; розробки комплексу організаційно-економічних заходів міжмуніципального діалогу щодо використання потенціалу індустріальних парків як інструменту збалансованого розвитку громад та раціонального використання локальних економічних ресурсів.

Мельникова М.В., д.е.н., доцент, пр.н.с.
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, м Київ, Україна

ЩОДО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ В ПРОЕКТАХ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

Задекларована Афінською хартією у 1933 р. необхідність забезпечення міському жителю сприятливого середовища, яке дозволяє жити, працювати, відпочивати та пересуватися, до теперішнього часу визначає цілі і завдання політики в сфері просторового розвитку високо урбанізованих територій (великих міст, агломерацій та мегаполісів).

Управління просторовим розвитком при цьому передбачає використання відповідних підходів до планування та забудови території. Зазначені підходи спрямовані на зниження складності транспортних зв'язків, підвищення надійності інженерних комунікацій, створення комфортного середовища проживання та недопустимості розміщення екологічно шкідливих виробництв на території житлових районів міст. Великими містами України зазначені завдання вирішуються у рамках стратегій та програм, які розробляються та реалізуються органами міського управління - міськими радами.

Що стосується міських агломерацій України, то вирішення завдань просторового розвитку (зокрема, зниження складності транспортних зв'язків та підвищення надійності інженерних комунікацій) потребує спеціальних підходів. Це пов'язано з тим, що українські міські агломерації не мають правового статусу, а управління їх розвитком здійснюється за рахунок поєднання зусиль (економічної взаємодії) територіальних громад, які входять до агломерації. Економічна взаємодія між територіальними громадами у відповідності до законодавства України може здійснюватися у формі співробітництва та партнерства. Для співробітництва між територіальними громадами у рамках агломерації можливо створення консультаційного органу або асоціації, підписання угоди про постійну співпрацю у відповідній сфері, формування спільних підприємств з передачею їм частини власних повноважень, а також на підставі розробки та реалізації спільних проектів, включаючи проекти просторового розвитку.

Досвід розвитку столичної – Київської, та чотирьох надвеликих міських агломерацій України – Дніпропетровської, Донецько-Макіївської, Одесько, Харківської, свідчить про те, що найбільш поширеними проектами просторового розвитку є проекти створення та модернізації транспортної та комунальної інфраструктури. Це обумовлено по-перше, можливістю отримання так званих «інфраструктурних ефектів» у рамках міських агломерацій, а з іншого - достатньо високою ресурсоємністю проектів розвитку інфраструктури, що потребує поєднання зусиль територіальних громад, які знаходяться на території агломерації, та залучення приватних інвесторів. Слід також підкреслити, що висока концентрація ресурсів на території агломерації дозволяє скористатися ефектом масштабу, а встановлення економічної взаємодії між територіальними громадами сприяє можливості залучати, консолідувати та маневрувати ресурсами, які належать окремим територіальним громадам, і в такий спосіб мінімізувати витрати і отримувати відповідний ефект.

Успішна реалізація зазначених проектів створення та модернізації транспортної та комунальної інфраструктури у рамках міської агломерації достатньо серйозно залежить від управління ресурсами, яке повинно забезпечити безперервність реалізації проекту, мінімізацію витрат на залучення ресурсів та максимально ефективне їх використання.

Звичайно управління ресурсами як головна підсистема управління проектом передбачає планування, закупівлі, постачання, розподіл, облік і контроль трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів. А використання концепції логістики в управлінні проектами дозволяє забезпечити управління матеріальними потоками на основі інформаційних потоків шляхом використання відповідних інструментів прийняття рішень щодо руху ресурсів і контролю матеріальних потоків; прогнозування обсягів поставок, перевезень і складування; узгодження розбіжностей між потребами та можливостями закупівлі та поставок; збалансованого розподілу ресурсів між процесами.

Однак слід враховувати, що реалізація проектів в рамках міських агломерацій заснована на поєднанні зусиль (економічної взаємодії) окремих територіальних громад, ускладнює використання типових підходів проектного аналізу до управління ресурсами та потребує формування відповідного інформаційного та організаційного забезпечення.

Інформаційне забезпечення спрямоване на підтримку узгодженості інформації про наявність та можливості використання ресурсів та включає використання єдиного підходу до створення інформаційних систем управління ресурсами територіальних громад, які складають міську агломерацію.

Зазначений підхід передбачає використання уніфікованого за структурою інформаційного масиву про стан ресурсів, формування якого здійснюється у рамках інформаційної системи управління ресурсами. Ця система будується за дотриманням таких принципів: визначення сутнісних характеристик ресурсів та їх класифікації у відповідності до завдань структуризації в рамках правового поля, множинності варіантів використання ресурсів, достатності ресурсів, оптимізації структури ресурсів, поєднання системного і ситуаційного підходів при управлінні залученням та використанням ресурсів,

Інформаційна система управління ресурсами забезпечує збір, обробку, зберігання та оперативне отримання інформації, що характеризує поточний стан ресурсів, які належать та використовуються територіальною громадою, що входить до міської агломерації. Інформаційний масив про ресурси систематизується за п'ятьма основними блоками: географічним, статистичним, логістичним, економічним та аналітичним, що дозволяє отримувати та використовувати інформацію про наявність і можливість залучення та використання ресурсів в процесі розробки та реалізації проектів просторового розвитку міських агломерацій.

Організаційне забезпечення спрямовано на підтримку скоординованості дій учасників реалізації проектів щодо залучення та використання ресурсів і передбачає:

−формування адекватної організаційної структури, яка забезпечує процес прийняття рішень на всіх рівнях ієрархії та підтримує порядок інформаційного обміну. Для ефективної роботи структури доцільно забезпечення балансу прав щодо ухвалення рішень з відповідальністю за їх виконання, що дозволить запобігти конфліктів, яки виникають у зв'язку з не контрольованістю процесів та недостатністю повноважень;

−організацію діяльності, яка спрямована на встановлення правил формальної взаємодії між учасниками проекту, розподіл завдань між виконавцями проекту, їх повноважень та відповідальності, визначення можливостей маневрування ресурсами;

−організацію господарювання на засадах ресурсо-комунікаційного підходу, який поєднує виробничу та господарську складові у процесі реалізації проекту та заснований на використанні координаційного блоку. Виробнича складова включає управління матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами, а господарська складова спрямована на формування умов організації процесу реалізації проекту на основі встановлення комунікаційних зв'язків та відносин між учасниками. Координаційний блок забезпечує маневрування та розподіл ресурсів між учасниками з урахуванням їх інтересів, що сприяє досягненню мети, виконанню завдань та самозбереженню проекту як цілісної організаційно-економічної системи.

Отже, запропоновані підходи до забезпечення узгодженості інформації про наявність ресурсів території і скординованості дій щодо їх залучення та використання учасниками реалізації проектів створення та модернізації транспортної і комунальної інфраструктури сприятимуть вирішенню завдань просторового розвитку у рамках міських агломерацій.

Пирог О.В., д.е.н., проф.
Національний університет
«Львівська політехніка», м. Львів, Україна
Максимчук Я.С., к.е.н.
Національний університет
«Львівська політехніка», м. Львів, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ГЛОБАЛЬНИХ МІСТ

Активізація процесів глобалізації, що відбувається останнім часом, викликає підвищену увагу науковців та практиків до проблем формування та використання механізмів управління цими процесами з метою підвищення їх раціональності та ефективності. У таких механізмах провідну роль займає такий суб'єкт як глобальне місто, яке виконує низку функцій. Одним з мотивуючих факторів, який визначає розвиток глобального міста, є інвестиції в людський капітал, оскільки пропонує високу оплату за високопродуктивну та креативну працю.

Метою дослідження є систематизація сучасних науково-методичних підходів до визначення сутності глобального міста та обґрунтування доцільності застосування системного підходу.

Здійснивши систематизацію сучасних науково-методичних підходів до визначення сутності «глобальне місто», дозволяє виділити основні підходи, що переважають на сьогоднішній день: економічний, політичний, ідеологічний, процесійний, логістичний та системний.

Найбільш поширеним є економічний підход, з позиції якого відомий англійський містобудівник, урбаніст та географ П. Холл визначає «глобальні міста» як «певні великі міста, в яких проводится абсолютно непропорційна частина найважливішого бізнесу в світі» [6]. П. Холл стверджує, що «економічне життя світу буде зосереджене в декількох великих інформаційних центрах», а саме: Лондон, Париж, Рандстад (Амстердам, Роттердам, Гаага і Утрехт) Голандія, Рейн-Рур (конгломерат міст у федеральній землі Північна Рейн-Вестфалія (Німеччина)), Москва, Нью-Йорк і Токіо. На думку П. Холла, глобальні міста – це міста інтенсивного приросту населення, централізованої політичної сили і основних комерційних, фінансових і транспортних функцій [6].

Економічний підхід розвиває Д. Хінан у науковій праці «Глобальні міста завтрашнього дня», в якій сформував та розкрив «феномен глобального міста» [7] та запропонував термін «глобальне місто» для урбаністичних досліджень. Він вбачав розвиток глобальних міст з позицій глобалізації та регіоналізації ТНК. З погляду Д. Хінана, ТНК створили потребу для глобальних міст як результат їх самоорганізації на регіональному рівні.

Р.Сміт [12] у своїх публікаціях стверджує, що «по суті, ідея того, що деякі міста діють як центри «висококонцентрованих команд» для глобалізації господарської діяльності, що надалі знайшли розвиток у наукових працях С. Сассена та Дж. Фрідмана, є особливою спадщиною, яка випливає з робіт С. Геймера [8])».

С. Геймер запропонував принцип відповідності, згідно з яким централізація управління в межах ТНК відноситься до централізації контролю в міжнародній економіці. С. Геймер стверджував, що поява ТНК сформувало тенденцію до прийняття рішень на високому корпоративному рівні з метою централізації в декількох ключових містах, тому світові основні міста – глобальні міста – мають стати основними центрами високорівневого стратегічного планування [8]. С. Геймер передбачив появу урбаністичної ієрархії з

централізацією високорівневого прийняття рішень в декількох ключових містах розвинених країн, оточених рядом регіональних субміст (міст - супутників).

У 1981 р. відомий американський вчений Р. Коєн у своїй статті «Новий міжнародний поділ праці, ТНК та міська ієрархія», підготовленої під час роботи в департаменті економіки при Новій школі соціальних досліджень, розвинув тези С. Геймера щодо розвитку глобальних міст. Р. Коєн запропонував радикально нове розуміння міських систем, основане на обширних даних про схеми (паттерни) ТНК, які локально мінливі, і передбачає їх (міські системи) радше глобальною, ніж національною павутиною з'єднання [1]. Він підкреслює домінування передових виробничих послуг в декількох ключових містах і зазначає, що «глобальні міста діють як центри корпоративного контролю та координації для нової міжнародної системи» [3]. Іншими словами, декілька глобальних міст здійснюють стратегічний контроль над глобальною економічною системою.

Паралельно з Р. Коєном у 1982 р. теорію глобального міста розвивали Дж. Фрідман та Г. Вульф, які стверджували, що «світові міста є центрами управління глобальної економіки» [5]. У 1986 р. Дж. Фрідман продовжує самостійно розвивати свою знамениту «світову ієрархію міст» після винаходу «напівперифері» І. Валлерстайна, який класифікував 30 міст світу за групами (1) як первинні або вторинні, та (2), які знаходяться або в ядрі, або в напів-периферії світової економіки з внутрішньою структурою домінування або субдомінування [4]).

С. Сассен у своєму неомарксистському дослідженні (1991 р.), яке стало кульмінацією її емпіричних досліджень, пов'язувала полі-вузлову світову економічну систему з такими глобальними містами, як Нью-Йорк, Лондон та Токіо в якості ключових міст у процесі глобалізації (а не урбанізації), що переважно поширилася по тріумвірату Північна Америка – Західна Європа – Азія. С. Сассен [11] виділила такі основні характеристики глобального міста:

−командно-контрольні точки в організації світової економіки;

−ключові місця та ринки для провідних видів промислової діяльності в поточному періоді, які надають фінансові та спеціалізовані послуги для фірм;

−основні ділянки виробництва для цих видів промислової діяльності, включаючи генерування інновацій.

Ці характеристики підкріплюють тезу «соціальної поляризації» С. Сассен – скорочення міста до двох популяцій: одна – все більш і більш (повноводна) збагачена, насичена, інша – загрузла в робочих місцях низького рівня обслуговування.

Ідеологічний підхід, який за думкою одного з найвизначніших європейських мислителів XX ст., французького соціолога та філософа, теоретика неомарксизму А. Лефевра, передбачає застосування терміну «глобальне місто» в межах ідеології маоїзму. А. Лефевр розвивав цю ідею з метою охарактеризувати глобальне місто як «центр сили» і «центр прийняття рішень, який не обов'язково збігається з капіталом» [9].

Процесійний підхід формується під впливом сучасних глобальних акцій та рухів. Так, у 1996 р. відомий американський соціолог іспанського походження М. Кастельс у своїх працях підкреслював, що сила глобального міста мобілізується через мережі глобалізації; основний акцент робить на глобальному ракурсі більше, ніж на місто як місце глобалізації [2]. Він розглядає глобальне місто не як місце (територію), а як процес. Це процес, який з'єднує сучасні послуги, центри виробництва та ринки в глобальну мережу.

В основу логістичного підходу закладена концепція формування різноманітних світових потоків. Так, розвиваючи ідеї Фрідмана у 2004 р. англійський професор географії П. Тейлор у своїй праці «Всесвітня міська мережа: глобальний міський аналіз» розпочав свої дослідження у сфері глобалізації та глобальних міст [13] та став одним із основних

ініціаторів створення групи Global and World Cities (GaWC). Основним твердженням, яке оголошене в якості основного фундаменту GaWC та на яке Тейлор акцентує увагу в наукових працях, є наступне: «Світ… є містом-центром світових потоків на відміну від більш звичного розуміння світу з кордонами» [12]. Це означає, що світова карта повинна бути сформованою на засадах сильних позицій міст і саме цим займається Тейлор та інші дослідники в GaWC.

Класифікація глобальних міст був викладений в GaWC Research Bulletin, в якому міста ранжуються на основі їх зв'язку за допомогою чотирьох «передових виробничих послуг»: бухгалтерський облік, реклама, банківська справа/фінанси і законодавство. Для класифікації міст за рівнями інтегрованості до світової мережі міст використовуються показники зв'язності.

Цей підхід підтримує та розвиває і американський урбаніст А. Ренн, один з редакторів журналу City Journal, основна місія якого – сприяти процвітанню сучасних міст в реаліях XXI століття. Ренн пропонує відмовитись від колишніх стереотипів та прийняти нові стратегії, основані на прогресивному плануванні, економічному та брендинг принципах. Глобальні міста він пропонує визначати на основі наступних факторів [10]:

1) надання спеціалізованих послуг для виробництва, який залишається особливо важливим, оскільки навички є спеціалізованими і підлягають кластеризації економіки; міста, які концентруються на цих функціях мають стійку конкурентну перевагу, особливо в дуже важливих сферах діяльності. Міста з високою концентрацією діяльності в цих сферах можуть генерувати виробництво та отримувати дохід значно вище середнього на одного працівника;

2) економічні гіганти, що є досить простим, але важливим поглядом, який просто відображає деякі показники міста, такі як, наприклад, ВВП;

3) міжнародний шлюз - це заходи, які показують важливість участі міста у міжнародних потоках людей і товарів. Прикладами можуть слугувати дані пасажирських та вантажних авіаперевезень;

4) політичний та культурний центр. Важливу відмінність, мабуть, тут потрібно зробити між центрами, які можуть бути великими, але насамперед національного або регіонального значення, та тими, які мають дійсно міжнародне значення. Наприклад, існує безліч медіа-центрів по всьому світу, але лише декілька з них віщують на глобальному рівні: BBC, CNN тощо.

Систематизація науково-методичних підходів до дефініції «глобальне місто» дозволило окреслити їх сукупність. Економічний підхід розглядає глобальне місто як таке, де концентруються економічні процеси та відбувається управління ними. У межах політичного підходу глобальні міста представлені в якості національних центрів, які направляють міжнародні сили та вплив у бік національних інтересів. Ідеологічний підхід передбачає погляд на місто як «центр сили» і «центр прийняття рішень, який не обов'язково збігається з капіталом або містом нації». В основу логістичного підходу закладена концепція формування різноманітних світових потоків.

Отже, ускладнення світових процесів та їх вплив на глобальні міста викликають необхідність застосування системного підходу до визначення сутності «глобальне місто». Системний підхід пропонує розглядати поняття глобального міста як сукупність пов'язаних елементів, які між собою взаємодіють на засадах холізму та емерджентності розвитку. При цьому, глобальне місто є підсистемою мегасистеми і тому має вхід та вихід, тобто представляє собою відкриту систему.

Список літературних джерел

1. Brenner N. The global cities reader. Urban reader series / N. Brenner, R. Keil. [Electronic resource]. - Access mode: http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip0510/2005009601.html - The global cities reader. Urban reader series.
2. Castells M. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process. – Oxford, 1989. – 408 p.
3. Cohen R.B. The new international division of labour, multinational corporations and urban hierarchy. Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society. - Methuen, New York and London, 1981. -510, [287–315] p.
4. Friedmann J. The world city hypothesis / J. Friedmann // Development and Change. – 1986. - Vol. 17, Issue 1. – P. 69–83.
5. Friedmann J. World city formation: an agenda for research and action / J. Friedmann, G.Wolff // International Journal of Urban and Regional Research. – 1982. – Vol. 6, Issue 3. – P. 309–344.
6. Hall P. The World Cities. – London, World University Library, 1984. – 276, [104-106] p.
7. Heenan D.A. Global cities of tomorrow / D.A. Heenan // Harvard Business Review. – 1977. – Vol. 55. - P. 79–92.
8. Hymer S. The multinational corporation and the law of uneven development. - Economics and World Order. Macmillan, London, 1972. – 560, [113–140] p.
9. Lefebvre H. The urban revolution. - University of Minnesota Press, Minneapolis. 2009. – 224, [95-110] p.
10. Renn A.M. What is a Global City? / A.M. Renn. [Electronic resource]. - Access mode: http://www.newgeography.com/content/003292-what-is-a-global-city - New Geography. What is a Global city?
11. Sassen S. The Global City: New York, London, Tokyo. - Princeton University Press, Princeton, 2001. – 480, [20-38] p.
12. Smith R.G. Beyond the Global City Concept and the Myth of «Command and Control» / R.G. Smith// International Journal of Urban and Regional Research. – 2014. – Vol. 38 (1). – P. 98-115.
13. Taylor P.J. Specification of the World City Network / P.J. Taylor // Geographical Analysis. – 2001. – Vol. 33(2). – P. 181–194.

Попова А.О., студентка
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ В МІСТОБУДУВАННІ В УКРАЇНІ

Сьогоденний стан міст по всьому світі зазнає великих змін у стратегіях функціонування. Концепція «Смарт-сіті» є новим рухом, баченням, стратегією і ідеологією сучасного світу, реалізація якої дає змогу підвищити рівень якості життя населення. Зарубіжний досвід відображає важливість підходів до розвитку та вдосконалення стану міст. Концепція «Смарт-сіті» зосереджена на основних напрямках функціонування міста, впровадженні технологій, які будуть слугувати народу.

За визначенням загальноєвропейського порталу з розвитку міст «смарт-сіті» виступає як «місто, що одночасно комбінує конкурентну привабливість та сталий розвиток», або «місто, в якому нові інфраструктурні зв'язки поєднують енергію, транспорт та комунікацію» [1, с.138]. Передумовами зростання зацікавленості до такої концепції стали технологічні, економічні та екологічні чинники: зміни клімату, реструктуризація економіки, перехід на мережі роздрібної торгівлі та розваг, старіння населення тощо.

На думку Адама Грінфілда, поняття «розумне місто», переважно утвердилося як місто - ефективний робот. Це уявлення виникло у технологічних корпораціях IBM, Cisco, Майкрософт, Software AG тощо, які розраховують отримати значний прибуток від муніципальних контрактів. Існує думка, що поняття «розумне місто» походить від цих компаній [2, с.90].

Багато європейських країн бачать смарт місто як місто з екологічно сталим розвитком. Тому основними завданнями цієї концепції є забезпечення сталого розвитку економіки міста; ефективне використання ресурсів і мінімізація споживання енергії, води, продуктів харчування; мінімізація використання транспортних засобів та підвищення їх екологічності; екологізація виробничих процесів; зменшення утворення побутових відходів та їх утилізація; забезпечення якості міського життя та ін. [3, с.142]. Крім екологічного аспекту важливими завданнями смарт-сіті є створення прозорих умов діяльності для підприємців, доступних та комфортних умов роботи, дозвілля та ділової активності для громадян, розробка та впровадження інформаційно-технологічних інновацій в кампусах сучасно обладнаних університетів.

Європейський Союз постійно зосереджує свою увагу на покращенні управління столичних та регіональних міст і тим самим відображає свої досягнення в розвитку стратегій і розробок. Програма «цифрова Європа» отримала ряд позитивних результатів від проектів, які були і є спрямованими на інновації та інвестиції у сфері послуг інформаційно-комунікаційних технологій з метою поліпшення якості державних послуг та рівня життя.

За оцінками аналітичних компаній, до 2020 року глобальний ринок «розумних міських служб» буде складати $ 400 млрд. на рік [4]. Для прикладу розглянемо кілька практик використання «смарт-технологій» в управлінні містами в різних частинах світу.

Барселона (Іспанія) запровадила цілу низку проектів, які будуть впроваджені через технології «розумне місто» в рамках стратегії «City OS». В місті також розроблена нова транспортна мережа на основі аналізу даних з найбільш поширених транспортних потоків в Барселоні, яка використовує в основному вертикальні, горизонтальні і діагональні маршрути розв'язок.

У Сеара (Бразилія) реалізовано проект PLANET, який був розроблений професіоналами, фахівцями в області міського планування і «розумних комунальних послуг». Однією з ключових універсальних концепцій в проекті «Smart City» є концепція екологічно сталого розвитку. «PLANET» створює і реалізує цей проект, залишаючись в рамках економічних параметрів, накладених державними програмами соціального забезпечення житла.

Амстердам (Нідерланди) є також взірцем впровадження досліджуваної ініціативи. Впровадження технологій «Amsterdam Smart City» почалося в 2009 році і на сьогодні включає в себе 79 проектів, спільно розроблених місцевими жителями, урядом та представниками бізнесу. Ці проекти виконуються на створеній платформі за допомогою бездротових пристроїв для підвищення ефективності використання реального часу з метою швидкого рішення проблем міста. Влада Амстердаму ставить за мету скорочення трафіку,

економію енергоресурсів та підвищення суспільної безпеки. Також було створено додаток «Mobypark», який дозволяє власникам паркувальних місць орендувати їх у людей за окрему плату. Інформація, що фіксується в додатку, використовується владою міста для виявлення попиту на місця для паркування. Певна кількість будинків також була забезпечена смарт-лічильниками електроенергії, що дозволило скоротити її витрати [5, с.235].

Один з найбільш відомих нових проектів «смарт-сіті» Китаю – місто Сіно-Сінгапур-Тяньцзінь-Екосіті, яке максимально зосереджене на екологізацію життя громадян. Планується використовувати новотехнологічне метро, громадський транспорт, велосипеди та автомобілі без водія, які зможуть самостійно прокладати маршрут. Для скорочення енерговитрат в масштабі міста будуть встановлені системи освітлення з малим енергоспоживанням, а для вирішення проблеми сміття - сміттєві контейнери, що здатні переробляти відходи. Очищення води від важких металів, використання геотермальної енергії, енергії вітру, застосування сонячних батарей - все це буде сприяти зниженню навантаження на навколишнє середовище (20% використовуваної енергії - відновлювальна) [6, с.66].

Україна лише вступає в цей потік впровадження смарт-сіті. Створюється і вдосконалюється система ІКТ-інфраструктури. Наразі вже існує концепція «Київ Смарт Сіті 2020» і «Львів Смарт Сіті». Такі інтелектуальні та сучасні центри України показують перші спроби України встановити європейський рівень життя для населення. Ініціатива «Київ Смарт Сіті 2020» зосереджена на модернізацію, еволюцію столиці країни, впроваджуючи інноваційні, стратегічні та технологічні здобутки для якості життя громадян. Особлива увага приділяється думці киян та відбувається активне їх залучення. Ця концепція максимально враховує інтереси всіх верств, намагаючись розвинути постіндустріальний уклад. Пріоритетними напрямками концепції «Київ Смарт Сіті 2020» є якісні комунальні послуги, інноваційне середовище, е-уряд, інноваційний транспорт, медицина [7].

Що стосується інновацій концепції «Смарт Сіті» в інших містах, то Вінниця є першим містом, яке має сервісний центр з електронною реєстрацією транспортного засобу та укладання договору купівлі-продажу авто. Також в цьому закладі є можливість отримати водійське посвідчення при складанні іспиту. Якщо існує певна проблема в місті, то громадяни використовують онлайн-чат на сайті міськради, куди висилають фото негативної ситуації. І вагомим внеском цієї концепції є впроваджений міською радою сервісу «Дитячий омбудсмен», який дозволяє вінничанам сповістити про порушення прав дитини онлайн. З питань транспорту, освітніх послуг, житлово-комунального господарства та охорони здоров'я обслуговує відділ оперативного реагування «Цілодобова варта» в онлайн режимі. Що стосується ОСББ та ЖЕК, то ці заклади мають онлайн систему контролю комунальних послуг з їх оцінкою, вибором працівників-підрядників та розрахунками.

Харків своєю чергою має найбільшу геоінформаційну систему управління міським господарством. Правила забудови та розвитку території, плани комунікацій, вартість ділянок землі, інформація про комунальне майно та багато іншого розміщенні на інтерактивних картах.

Новоперейменоване місто Дніпро має краще розвинену систему е-урядування і систему надання електронних адміністративних послуг. Відомою інновацією є електронний сервіс Navizor, який надає оцінку стану інвентаризації доріг і стежить за процесом та якістю роботи найманих підрядників. Кошти міських освітніх закладів та лікарень знаходяться під контролем сервісу «Соціальний інспектор». Електронний сервіс «Моя поліція» та «Активний

свідок» є найкращими помічниками для поліції, які можуть отримати екстрений виклик через цю програму та зафіксовані правопорушення іншими громадянами.

Концепція «Смарт сіті Львів» також вже має перші здобутки. Центр управління транспортом проводить аналіз, контроль потоку транспортних засобів, роботи диспетчерів і координує світлофори на автоматичній основі. Львів'яни мають зручно обладнані зупинки, де на влаштованих екранах зображені необхідні маршрути і їх час. Додаток Lviv Transport Tracker відображає розклад руху необхідного транспорту[8].

Отже, концепція «Смарт-сіті» є однією з найкращих ініціатив, спрямованої на інтереси громадян. Для багатьох країн світу це вже ідеологія, а не лише інноваційне впровадження. Все частіше виноситься на перше місце соціальний добробут та екологічна безпека. І така тенденція ще раз доводить, що ідея «розумного міста» є вкрай необхідною та всесторонньо обґрунтованою. За такого нововведення місто починає слугувати громадянам, що, у своєю чергою, веде до кращого майбутнього.

Список літературних джерел

1. Бобровський О. «Розумні міста» та «розумні суспільства»: колізії становлення в інформаційно-комунікативному просторі [Електронний ресурс] / О. Бобровський // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». - 2014. - Вип. 16. - С. 138-141. - Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2014_16_27.

2. Чукут С. А. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні / С. А. Чукут, В. І. Дмитренко // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 13. - С. 89-93.

3. Перспективність створення смарт міст в Україні / [Н. М. Самойленко, М.В. Бередух, М. В. Сокол, В.С. Рижих]; Екологічний стан і здоров'я жителів міських екосистем. Горбуновські читання: тези доп., 5-6 травня 2016 р. – Чернівці, 2016. – С. 142-143.

4. Techrepublic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.techrepublic.com/article/smart-cities-6-essential-technologies/.– Smart cities: 6 essential technologies

5. Черній Є.В. Управління містом за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій: поняття, сутність та приклади використання технологій «смарт сіті» [Електронний ресурс] / Є.В. Черній // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2016. - Вип. 3. – С. 232-239. - Режим доступу: http://www.visnyk.amu.edu.ua/images/NV_UPRAVLINYA_3_2016.pdf#page=232

6. Романова А.Ю. Особенности современных реализуемых проектов «городов будущего» [Электронный ресурс] / А.Ю. Романова // Архитектура и строительство. - 2015. - № 1. - С. 65-78. – Режим доступа к ресурсу: http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-sovremennyh-realizuemyh-proektov-gorodov-buduschego

7. Kyiv Smart City [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kyivsmartcity.com/concept/.– Концепція Київ Смарт Сіті 2020.

8. Delo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://delo.ua/ukraine/umnye-i-esche-umnej-kakimi-innovacijami-mogut-pohvastatsja-ukrai-326548/?supdated_new=1488049552 /. - Умные и еще умней: какими инновациями могут похвастаться украинские города

Науковий керівник: **Королюк Т.О.**, к.е.н., доц. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Щеглюк С.Д., к.е.н., с.н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Серед актуальних проблем розвитку економіки регіонів України, що зумовили розробку й впровадження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (ДСРР) є врахування світових тенденцій просторового розвитку: трансформації системи розселення та підвищення мобільності населення, відтік кваліфікованих кадрів [1], необхідність просторового планування для цілей сталого розвитку. Слід зазначити, що дані тенденції чітко проявляються в Україні, однак характеризуються певними регіональними відмінностями, масштабами прояву та характером поширення.

Реалізація заходів ДСРР протягом 2015-2016 рр. дає змогу оцінити результати державної регіональної політики в контексті посилення її просторової складової для досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, сприяння розвитку міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій шляхом формування «точок зростання», активізації місцевої економічної ініціативи та зміцнення потенціалу сільської місцевості, забезпечення соціально-економічної єдності і рівномірності розвитку регіонів з метою створення рівних умов для розвитку людини [1] шляхом впровадження реформи децентралізації, трансформації територіальної організації влади та формування об'єднаних територіальних громад.

Еволюція форм просторової організації бізнесу чітко корелює з формами міського розселення. На даний момент основною формою міського розселення є міста, а передусім міста-агломерації та міста-метрополії (у яких домінують функціональні, а не лише морфологічні характеристики). А тому до вибору й впровадження форм просторової організації бізнесу ставляться нові вимоги, зумовлені глобалізаційними викликами, військово-політичною кризою та внутрішніми реформами в Україні. Єдиної, універсальної та оптимальної просторової форми організації бізнесу не існує. Її вибір та створення залежить від вже історично сформованої секторальної структури економіки, що є результатом територіального поділу праці та дифузії інновацій й готовності їх проводжувати суспільством, яке повинно бути відкритим, громадянським, а бізнес – соціально-відповідальним.

Зазначимо, що теорії структуризації та ефективної організації економічної діяльності спираються саме на функціональні властивості форм просторової організації економіки та розселення – промислові та транспортні вузли, агломерації, виробничі та інноваційні кластери, міські населені пункти різного типу тощо.

Критерієм просторової збалансованості різних просторових форм організації бізнесу та розселення населення (а системи розселення населення є саме такими формами) є ефективне виконання ними функцій оптимізації та гармонізації використання простору шляхом реалізації закону економії витрат, реалізації ефекту масштабу, забезпечення високої продуктивності праці через мінімізацію витрат на подолання просторового розриву, зниження інституційних витрат та отримання додаткової вартості тощо.

Принцип функціональності у сфері оцінювання діяльності форм просторової організації бізнесу й розселення населення означає зміну підходів до якісної оцінки чинників просторової організації економіки, як просторової впорядкованості їх діяльності у кожній точці простору (локалітет) та розуміння механізмів їх регулювання.

Принцип економічної ефективності бізнесу полягає у врахуванні дії законів та закономірностей функціонування кожного виду економічної діяльності у певній точці простору та забезпечення її відповідними ресурсами, мобільними так і немобільними.

Принцип збалансованості розвитку міських населених пунктів полягає у врахуванні дотримання триєдиної мети збалансованого розвитку при проектуванні (чи ревіталізації) залучення, впровадження певних форм просторової організації бізнесу в містах для збереження достатніх темпів розвитку економіки, примноження фахового трудового потенціалу, формування сприятливого екологічного середовища для сучасних й майбутніх поколінь.

Як зазначають вчені, нерівномірність розселення зумовлює потребу розміщення промисловості (та й інших видів діяльності) відносно споживача готової продукції, а також оцінки мобільності населення для прогнозування його міграції з огляду перспектив розвитку регіону. Ефективне використання трудових ресурсів потребує розміщення виробництва у невеликих і середніх містах і обмеження нового будівництва – у великих [2, с.159].

Особливості розвитку просторових форм організації населення та господарства досліджувались переважно суспільними географами, архітекторами, містобудівельниками, істориками, рідше економістами-регіоналістами, з часу впровадження положень просторової економіки у суспільні дослідження, цей об’єкт дослідження набуває міждисциплінарного характеру вивчення й більшої уваги дослідників. На основі застосування системного підходу можна визначити шляхи удосконалення розміщення виробництва, розселення населення і просторової організації сфери послуг.

Метою публікації є розкриття підходів до якісної оцінки взаємних впливів функціонування певних форм просторової організації бізнесу та форм організації населення, виявлення закономірностей їх взаємозв’язку, розробці конкретних пропозицій щодо їх гармонізації через активізацію чи гальмування конкретних чинників, що діють на зазначені процеси.

Під «міським розселенням населення» у даному дослідженні слід розуміти певний розподіл й зосередження міського населення у населених пунктах різної адміністративної ієрархії (від селищ міського типу до потужних агломерацій, мегаполісів та конурбацій) у взаємозалежності з місцями зосередження виробництва, транспортними магістралями, природним середовищем тощо. Ми розглядаємо міське розселення населення як сукупність всіх міських поселень у межах певного регіону з акцентом га особливості його організації та взаємозв’язок з розміщенням конкретних форм просторової організації бізнесу.

До форм просторової організації бізнесу належать такі види інтеграції та взаємовідносин між суб’єктами господарювання, що проявляються внаслідок концентрації, кооперування, комбінування, конкуренції, спеціалізації і визначаються певними просторовими конфігураціями економічного простору (промислові кластери, інноваційні кластери, мережі підприємницької активності та ін.) [3].

Наукова дискусія щодо первинності чи вторинності впливу просторових форм організації населення на розміщення бізнесу у межах регіону призводить до висновку, що перманентні зміни провідної ролі розвитку просторових форм бізнесу над розселенням населення пов’язані з історичним розвитком суспільства та домінуванням певної економічної формації. Так, переважання ідеї про розміщення продуктивних сил над розселенням населення притаманне для соціалістичного періоду розвитку нашої держави. Власне тоді основним структурним інструментом продуктивних сил України вважався трудовий потенціал, соціально-економічні проблеми її населення та рівень його життя [2, с.157].

Запровадження ринкових відносин змінило таке положення, призвело до хаотичності та непродуманості рішень про розміщення того, чи іншого виду бізнесу при слабкому

врахуванні специфіки міського розселення та інших чинників просторового розвитку. Значно краще з просторовими формами організації бізнесу корелює ринок праці, але він дещо звужує фокус дослідження, демонструючи лише офіційний та тіньовий ринки праці (або формальні чи напівлегальні ринки), не враховуючи інерційної реакції системи міського розселення на нові чинники розвитку економіки. Адже саме від оптимального розміщення підприємства щодо сировинних і трудових ресурсів, районів збуту продукції залежить максимальне зниження витрат на виробництво продукції, що, зрештою, зумовлює економію затрат суспільної праці, низьку собівартість продукції у виробника [2, с.157], та є чинником економічного зростання всього регіону.

Серед чинників просторової організації бізнесу, яких є досить багато, й протягом суспільного розвитку й НТР виникають нові, насамперед слід виділити три базові групи:

−природно-географічні (ЕГП, транспортне положення, особливості рельєфу, доступність до головних транспортних магістралей, виходу до моря, наявність природних ресурсів на території та доцільність їх видобування);

−соціально-економічні (міжнародний поділ праці, близькість до світових ринків, діяльнісно-видова структура економіки, інноваційна система, раціональна зайнятість населення, рівень доходів населення, вікова й демографічна структура, народжуваність, міграційна активність, рівень освіти, якість життя населення, транспортне забезпечення, розподіл капіталів, інвестицій, забезпеченість кваліфікованими кадрами, охорона довкілля, розвиток освіти, охорона здоров'я, рівень економічної безпеки та ін.);

−інституційні (нормативно-правове забезпечення діяльності бізнесу, адміністративний статус міського поселення, верховенство права, дотримання традицій та норм у веденні господарства, рівень довіри, громадянська активність, НТП, готовність до інновацій, розвиненість неформальних інститутів у суспільстві, рівень корумпованості державних службовців тощо).

Додаткового й детального дослідження потребує аналіз соціально-економічних чинників, адже істотний вплив на характер розміщення виробництва мають форми його суспільної просторової організації: концентрація, спеціалізація, кооперування і комбінування та ін. Вдосконалення цих форм зумовлює зростання виробничої потужності підприємств, розмірів сировинних і паливно-енергетичних баз в регіоні [2, с.160], а також сприяє раціональній просторовій організації економіки. Розкриттю саме цих аспектів дослідження будуть присвячені подальші наукові пошуки.

Список літературних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року».

2. Франів І. А. Продуктивні сили Західного регіону України та чинники їх розміщення / І.А. Франів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016 – Випуск 9. – С.157-160.

3. Щеглюк С.Д. Теоретичні підходи до типології просторових форм ділової активності регіону / С.Д. Щеглюк // Регіональна економіка. – 2016. – №3. – С. 69-75.

Секція 5. ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Богославець О.Г., к.е.н., доцент
Бойко Н.О., к.п.н., доцент
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УНІКАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ КИЇВЩИНИ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ

В умовах конкуренції, що загострюється на туристичному ринку, регіони намагаються запропонувати унікальні туристичні ресурси, що зможуть залучити певні інвестиції у їх подальший розвиток. З огляду на реалії, що склалися, важливою сучасною тенденцією стає відновлення історичної спадщини та формування на його базі різноманітного культурного життя території. Існують численні приклади місць, які заново відкривають своє минуле, що дозволяє їм успішно виходити на туристичні ринки.

Для українських регіонів питання пошуку і реставрації культурно -історичної спадщини є не менш актуальним. Складно знайти регіон в нашій країні, який заново не перегортав би сторінки своєї історії та культури з метою виведення їх в розряд туристичних дестинацій. Однак, унікальних об'єктів не так вже й багато. Серед них можна виділити культурно-історичну спадщину трипільської культури, артефактами якої багата київська земля.

Трипільська культура визнана однією з найдавніших з відомих культур світу, її розквіт припадав на період, датований 5–7 тисяч років тому. У той час на наших землях існувало високорозвинене європейське етнічне поселення, населення якого становило близько 15 тис.жителів. Засновниками трипільської культури були переважно землеробські і скотарські племена. Вважається, що вони просунулися в Україну з Балкан через територію Румунії та Молдови і змішалися з місцевим населенням. Поселення трипільців в Україні за часів енеоліту охоплювало територію від Дністра на заході до Середньої Наддніпрянщини на сході [1].

Археологічні залишки трипільської цивілізації була відкриті в 1896 археологом Вікентієм Хвойко в околицях села Трипілля на Київщині. З моменту відкриття і до теперішнього часу було досліджено близько двох тисяч трипільських поселень. В результаті було встановлено, що ця культура є складовою частиною цивілізації Старої Європи і тому інтерес до неї з боку вчених європейських країн – величезний. Матеріальна і духовна культура трипільців зіграли важливу роль в подальшому розвитку як української так і європейської культури в цілому. Вона поклала початок багатьом винаходам (побутова архітектура, домашнє начиння), звичаїв (ритуали, обряди) і традиціям (сівозміна), які використовуються і сьогодні. Експозиції, присвячені трипільцям існують в музеях Відня (Австрія), в історико-культурному заповіднику» Трипільська культура» (Тальновський район Черкаської області). До цього дня ведуться розкопки трипільських поселень, історія та географія давньої трипільської цивілізації ще й досі не вивчені і залишають багато таємниць.

Наведені аргументи дозволяють припускати, що все що пов'язано з трипільською цивілізацією має підстави стати базою формування унікального туристичного напрямку Києва і Київської області. Однак, для надання їм комерційної привабливості, необхідно провести ряд заходів, які б перевели трипільську тематику з категорії потенційного ресурсу в прибутковий туристичний напрямок.

Аналізуючи нинішній розвиток цього напрямку, слід зазначити, що зал трипільської культури існує в Київському обласному археологічному музеї вселищі Трипілля, який знаходиться за 1,5 години їзди від Києва. Транспортна інфраструктура, щозв'язує майже п'ятимільйонне місто і його гостей з центром трипільської культури, до якого відносяться не тільки селище Трипілля, а також дивовижно живописна рекреаційна зона населених пунктів Верем'я, Халеп'я, Жуковки, практично, не модернізована з радянських часів. Територія й досі залишається транспортно важкодоступною.

Ще одним недоліком досліджуваної туристичної дестинації є відсутність комплексності запропонованих туристичних послуг, який крім музеїв і експозицій включав би туристичні продукти (сувеніри, посуд, одяг, національну кухню), інфраструктуру (об'єкти проживання, заклади харчування, сучасні дороги між населеними пунктами), тематичні заходи, тим чи іншим чином пов'язані з мальовничою природою річкової долини Дніпра, трипільською тематикою та іншими українськими традиціями.

Експозиції, що представляють трипільську цивілізацію в Києві розкидані, відсутній єдиний великий центр, тематичний парк, який об'єднує зусилля фахівців різних напрямків - археологів, істориків, гончарів, архітекторів, екскурсоводів, хореографів, представників сисеми освіти та ін. Саме вони спільними зусиллями могли б «надихнути життя» в унікальну культурно-історичну спадщину, яким обдарувала трипільська цивілізація ці землі, і перетворити спадщину культури в культурне життя наших сучасників. З цією метою, при створенні туристичних послуг, представникам вітчизняної сфери гостинності було б доречним знайти межу, де історія граничить із сучасністю.

Яскраві приклади для наслідування існують не тільки у визнаних світових туристичних центрах, але і в Україні. Наприклад, етнографічний музей Пирогово, Мамаєва слобода (м.Київ),Українське село(Києво-Святошинський район) користуються популярністю не тільки у жителів столиці, а й у її гостей.

Однією з причин недостатньої уваги з боку вітчизняних і зарубіжних туристів до досліджуваного напрямку, є відсутність належної інформованості про феномен трипільської цивілізації. Для українців та іноземних гостей Києво-Печерська Лавра та Софійський собор не потребують реклами. Трипільська культура ж відома лише нешироком колу фахівців і захоплених любителів, незважаючи на те, що істориками та культурологами світу вона визнана унікальною, поряд з найдавнішою кульурою Єгипту, Греції, народів майя. Використання елементів трипільської культури в створенні туристичного бренду Київщини, може сприяти популяризації досліджуваного напрямку на туристичних ринках України і світу.

Для української молоді інтерес до трипільської тематики доцільно починати зі шкільної лави. Наразі, шкільна програма з історії України містить в собі теми, присвячені трипільській цивілізації. Европейский досвід підказує, що подібні розділи навчальної програми цікаво і інтерактивно вивчаються на базі музейних експозицій (Природничий музей м Відня, Австрія), в художніх майстернях народних майстрів (Людмила Смолякова, м.Київ, Україна), тематичних святах («Трипільське коло», місто Ржищів, Україна), безпосередніми учасниками яких були автори статті.

Слід зазначити, що дослідженнями та популяризацією трипільської культури займаються, здебільшого, любителі- аматори, без належної підтримки регіональної та державної влади. Однак, реформа системи місцевого управління, яка отримала старт в 2016 році в Україні, внесла надію на подальшу долю досліджуваного туристичного напрямку. Об'єднана громада населених пунктів, в яку увійшли смт. Українка, селищ Трипілля, Верем'я, Халеп'я, Жуківка, Щербанівка, Стайки, Стретівка, визначила туристичний

напрямок, заснований на базі трипільської культури, стратегічним напрямком розвитку об'єднаної громади. Реалізація туристичної політики на місцевому рівні потребує від управлінських структур і туристично-рекреаційних закладів регіону налагодження більш тісних зв'язків з метою залучення коштів вітчизняних та зарубіжних інвесторів для реалізації наміченого. Однак головним залишається виведення інституціями державного і регіонального управління трипільської культури у пріоритетний напрямок туризму. Подібне бачення забезпечить пріоритетність у фінансуванні, популяризації та просуванні досліджуваного туристичного напрямку.

Список літературних джерел

1. Олександр Стражний. Український менталітет. Ілюзії – міфи – реальність.- Київ, видавництво «Книга».- 2008-2009 р.

Vinska O., PhD in Economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Tokar V., D.Sc., PhD in Economics, Prof.
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

MEASURING FEMALE ECONOMIC EMPOWERMENT IN POST-SOCIALIST EU MEMBER-STATES

The current period of global economic development has coincided with the regionalization movement in different parts of the world. The most successful example of high-level integration is the European Union. Despite Eurosceptic tendencies resulting in Brexit, it remains the advanced post defending the values of democracy, peace, freedom and non-discrimination. It also fosters the constant progress of post-socialist member-states integrated in 2004, 2007, and 2013. These countries transform their social and economic models implementing the EU medium term strategy till 2020, which promotes smart, sustainable and inclusive growth.

Post-socialist EU member-states aim at building the knowledge based economy, utilizing European funds and endogenous factors, i.e. creative and intellectual potential of their female population. In our recent publications we used mathematical methods to prove that gender equality has positive influence on GDP growth as well as boosts innovative competitiveness of the EU-28 [1-2]. Thus, it is high time to measure the progress of post-socialist member-states towards fostering female economic opportunities, using the Global Gender Gap 2006-2015 statistics for our assessment. The EU-28 average equaled 0,632 points in 2006 and 0.712 points in 2015, so, the difference between the initial and final values reached 0.080 points. The average scores for post-socialist member-states were 0,660 in 2006 and 0,705 in 2015. Slovakia was the only country that faced a slight decline of its indicator by -0,012 in 2006-2015 (Table 1).

By analogy with classification of EU regions by economic development [3], we suggest the following typology assuming that:

- if the EU member-state's integral score of economic gender gap is less than 75 percent of the EU-28 average, then this country belongs to less developed ones;
- transition countries include EU member-states, which have a score of between 75 and 90 percent of the EU-28 average;

- more developed countries embrace EU member-states with a score exceeding 90 percent of the EU-28 average.

Table 1

Economic Opportunity and Participation Gender Gap in Post-Socialist EU Member-States in 2006-2015

Country	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Δ
Bulgaria	0,613	0,699	0,698	0,693	0,684	0,687	0,696	0,707	0,729	0,701	0,088
Croatia	0,651	0,678	0,655	0,646	0,661	0,668	0,669	0,675	0,675	0,664	0,013
Czech Republic	0,627	0,63	0,637	0,644	0,621	0,596	0,603	0,604	0,622	0,636	0,009
Estonia	0,682	0,694	0,7	0,705	0,719	0,72	0,719	0,723	0,705	0,711	0,029
Hungary	0,64	0,653	0,669	0,674	0,689	0,654	0,659	0,668	0,668	0,685	0,045
Latvia	0,705	0,734	0,746	0,754	0,752	0,75	0,762	0,777	0,793	0,784	0,079
Lithuania	0,713	0,761	0,742	0,748	0,756	0,744	0,755	0,769	0,738	0,759	0,046
Poland	0,635	0,617	0,624	0,643	0,653	0,653	0,65	0,656	0,681	0,687	0,052
Romania	0,673	0,697	0,7	0,712	0,708	0,694	0,681	0,693	0,683	0,708	0,035
Slovakia	0,650	0,667	0,638	0,646	0,638	0,634	0,628	0,635	0,643	0,638	-0,012
Slovenia	0,667	0,705	0,708	0,721	0,723	0,72	0,714	0,719	0,783	0,778	0,111
EU-28 Average	0,632	0,664	0,666	0,672	0,685	0,685	0,694	0,696	0,704	0,712	0,080
75% of EU-28 Average	0,474	0,498	0,500	0,504	0,513	0,514	0,521	0,522	0,528	0,534	0,060
90% of EU-28 Average	0,569	0,597	0,600	0,605	0,616	0,617	0,625	0,626	0,634	0,641	0,072
Maximum for Post-Socialist Member-States	**0,713**	**0,761**	**0,746**	**0,754**	**0,756**	**0,75**	**0,762**	**0,777**	**0,793**	**0,784**	**0,071**
Minimum for Post-Socialist Member-States	**0,613**	**0,617**	**0,624**	**0,643**	**0,621**	**0,596**	**0,603**	**0,604**	**0,622**	**0,636**	**0,023**
Average for Post-Socialist Member-states	0,660	0,685	0,683	0,690	0,691	0,684	0,685	0,693	0,702	0,705	0,045

Notes: Own calculations based on [4]

Bearing in mind classification of EU member-states by economic opportunity and participation gender gap, we discovered that there were no less developed countries among post-socialist member-states in 2006-2015. The roster of transition post-socialist member-states includes Czech Republic (2011-2015) and Slovakia (2015).

Thus, the top priority task for post-socialist member-states is to guarantee equal opportunities for women and men, so that the educated and creative female population is able to contribute its potential to spurring national economic development. It will offset ageing problem and help to maintain welfare programs. Greater economic involvement of women diminishes the need to invite more immigrants, who usually come from countries with cultural background hostile to European values and demand social benefits equal with the EU citizens. Post-socialist member-states should increase the support for public and private initiatives promoting gender diversity and female economic empowerment. So that, thriving women in academia, business and state administration become the driver for sustainable development of post-socialist member-states and speed up their convergence with the EU economic leader-countries.

References

1. Вінська О. Й. Взаємозалежність гендерної рівності та інноваційної конкурентоспроможності країн ЄС» / О. Й. Вінська, В. В. Токар // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://global-national.in.ua/issue-12-2016.

2. Вінська О. Й. Гендерна рівність та соціально-економічний розвиток країн-членів Європейського Союзу» / О. Й. Вінська, В. В. Токар // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/2_2016/08.pdf.

3. Cohesion Policy Frequently Asked Questions [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/faq/#3.

4. The Global Gender Gap Index 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/economies/.

Гальків Л.І., д.е.н., професор
Кулиняк І.Я., к.е.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ПРИКОРДОННИХ З ПОЛЬЩЕЮ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

Насущною проблемою для України є слабкі її конкурентні позиції за чинником стану туристичної інфраструктури порівняно з провідними державами світу. Підсилює цю проблему не настільки низька якість туристичних послуг, наскільки нестабільність політичної ситуації. Так, анексія Криму і військові дії на території Донецької та Луганської областей, формуючи враження про повномасштабну війну (гарячу точку), призвели до втрати Україною своєї популярності як туристичного напряму. Питання активізації попиту на послуги сфери туризму в Україні набуває особливого значення. Його вирішення вимагає різнопланових наукових досліджень, окрему нішу серед яких посідає дослідження сільського туризму.

Суспільне значення сільського туризму полягає в тому, що він «… не лише сприяє збереженню селянства як носія культурно-духовного менталітету, а виступає одним із напрямів диверсифікації сільської економіки, що забезпечує її фінансове оздоровлення, стимулює формування міцного прошарку середнього класу на селі» [1, с. 26].

Нині проблема розвитку сільського туризму привертає все більше уваги українських науковців, які, аналізуючи світовий досвід, створюють теоретичну основу розвитку даного виду підприємницької діяльності.

Проаналізуємо стан розвитку сільського туризму у прикордонних областях з Польщею. Насамперед зауважимо, що державний кордон із Республікою Польща проходить через три області України: Волинську, Львівську, Закарпатську. На державному кордоні України з Республікою Польща функціонує 14 пунктів пропуску для міжнародних поїздок, з яких 8 – для автомобільного сполучення і 6 – для залізничного сполучення.

Попри територіальне сусідство, прикордонні територіальні об'єкти України і Польщі значно різняться показником щільності готелів. Аналіз статистичних даних [2, 3] показує, що у прикордонних областях України на 10 тис. кв. км площі у 2015 р. припадало 3,47 агроготелів, у прикордонних воєводствах Польщі – 22,56. У розрахунку на 1 млн. осіб населення загалом по трьох досліджуваних областях показник щільності агроготелів склав 3,93, а по Люблінському і Прикарпатському воєводствах – 22,66. Аналогічний розрив спостерігаємо й у загальнодержавному вимірі: Польща випереджує Україну за показником забезпеченості агроготелями відносно території у 6,5 раза й відносно населення – у 5,8 раза. При цьому, частка міського населення (потенційних внутрішніх споживачів послуг сільського туризму) як по Україні (на 8 в.п.), так і по прикордонних з Польщею областях (на 9 в.п.) перевищує аналогічні значення для Республіки Польща.

Наведений вище аналіз свідчить, що в Україні загалом та її прикордонних областях зокрема існують об'єктивні передумови для розвитку сільського туризму. Окрім відставання за показниками, що характеризують мережу агроготелів, чинником розвитку сільського туризму слугує наявність нижчих цін в Україні на тлі близькості до кордону. Остання зумовлює наявність у прикордонних територіальних об'єктах міжнародних транспортних магістралей, що також позитивно впливає на туристичні потоки.

Якщо розглядати області України, котрі межують із Польщею, то можемо зауважити, що тут бізнес у сфері сільського туризму впродовж 2012-2015 рр. мав місце. При цьому Львівська область посідає друге місце за часткою агроготелів в Україні. Проте, цей показник щорічно знижується. Тенденція зниження частки агроготелів у Львівській області зумовлена тим, що темпи зміни загальної кількості агроготелів в Україні випереджували темпи зміни кількості агроготелів на Львівщині. У Волинській області упродовж 2012-2015 рр. діяло тільки 2 агроготелі, що складало менше 1% від їх загальної кількості в країні. Частка Закарпатської області за кількістю агроготелів варіювала від 1,7% у 2012 р. до 3,0% у 2014 р. У 2015 р. на Закарпатті діяло 5 агроготелів, що складало 2,1% від загальної кількості в Україні.

Серед областей України, котрі межують із Польщею, найбільший розрив між часткою агроготелів і часткою розміщених в них осіб на користь останніх спостерігався у Волинській обл. Тут й найвище значення коефіцієнта використання місткості садиб. Для Львівської області характерним є той факт, що її частка за кількістю розміщених в агроготелях осіб у 2015 р. щодо 2012 р. суттєво знизилася (на 29,28 в.п.). Якщо у 2012 р. область посідала друге місце серед областей України за кількістю отримувачів послуг з відпочинку в агроготелях і до 2014 рр. частка розміщених осіб в області переважала частку готелів, то у 2015 р. Львівщина опинилася за цим показником на п'ятому місці, а частка розміщених осіб в агроготелях області поступилася на 0,6 в.п. частці готелів. Висока тривалість перебування туристів в агроготелях Львівської області позитивно вплинула на їх фінансові результати. Розмір прибутку у розрахунку на один агроготель становив у Львівській області у 2015 р. 80,4 тис. грн, що вище за аналогічний показник у Закарпатській області у 1,7 рази і у Волинській області – у 4,1 рази [2, 3].

У результаті даного ми дійшли висновку, що в Україні об'єктивно існують передумови для розвитку підприємництва у сфері сільського туризму: спостерігається висхідна динаміка показників, які формують попит на тлі відсутності пропозиції у багатьох областях (у 2015 р. жодної садиби не було у 9 областях; лише по одній садибі було у 4 областях, по дві – у 3). У Польщі у кожному із воєводств наявні агроготелі й, відповідно, їх варіація територіального розміщення значно нижча порівняно з Україною. Підприємництво у сфері сільського туризму концентрується більшою мірою на заході України. Популярність західних областей пояснюється їх природними та історико-культурними особливостями. Переважаюча частка агроготелів розмішена на Прикарпатті і в Карпатах.

Області України, які межують з Польщею (Волинська, Львівська, Закарпатська) суттєво поступаються Люблінському і Прикарпатському воєводствам за показниками щільності готелів у розрахунку на 10 тис. кв. км площі і на 1 млн. осіб населення. Попри специфіку розвитку сільського туризму у кожній з областей, можемо констатувати, що свій потенціал щодо організації надання послуг із відпочинку у сільській місцевості вітчизняним і закордонним туристам вони використовують недостатньо.

Нині головне завдання державних інституцій на рівні регіонів вбачається у забезпеченні сприятливих умов для розвитку туристичного бізнесу у сільській місцевості на засадах соціальної, економічної, та екологічної безпеки. Учасникам бізнес-проектів у сфері сільського туризму не жорстка адміністративна регламентація, а вільний ринок має створювати можливості для фінансово-економічного маневру, свободи вибору пріоритетів, форм і видів діяльності.

Список літературних джерел

1. Гальків Л.І. Чинники та соціально-економічні ефекти розвитку сільського зеленого туризму в Україні / Л.І. Гальків, О.В.Килин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Серія: Проблеми економіки та управління. – Львів: В-во Львівської політехніки. – 2015. – № 815. – С.22-27.

2. Туристична діяльність в Україні у 2015 році: статистичний бюлетень. – Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publtur_u.htm.

3. Tourism in 2015; Statistical Information and Elaborations – Statistical Publishing Establishment, Warszawa, 2016.

Герасимчук Н. О., студентка
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В умовах сучасності людський, інтелектуальний та соціальний капітал відіграють значну роль в економіці як країни загалом, так і окремого регіону. Вступаючи на шлях ринкових відносин, в Україні особливо гостро постало питання про соціальну відповідальність бізнесу, зокрема на основі вкладення інвестицій у людський капітал та реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності. На сьогодні держава уже не в змозі самостійно забезпечити прийнятний рівень соціальної захищеності населення, зокрема на рівні регіону. Тому, до цієї функції варто залучати також окремі підприємства.

Адже, у розвинених країнах ресурси підприємств усе частіше застосовуються не лише з метою дотримання вимог безпечної праці та підтримки належної якості робочої сили, але й, наприклад, для зменшення екологічної напруги та усунення загроз навколишньому середовищу. Це зумовлює актуальність та практичне значення наукових досліджень проблем соціального інвестування підприємств в Україні, зокрема підтверджує роль підприємств в контексті соціально-економічного розвитку регіону.

Існує безліч підходів до визначення сутності поняття «соціальні інвестиції». Наприклад, наш сучасник Мельничук Л. С. трактує їх так: «Соціальні інвестиції – є компонентою інвестиції у людський капітал, а інвестиції у людський капітал, своєю чергою, компонентами соціальних інвестицій загалом» [4]. Натомість, Бондаренко А. В. та Омелянович Л.О. вважають, що соціальні інвестиції – це спосіб реалізації корпоративної соціальної відповідальності за допомогою цільових програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб – споживачів, персоналу, місцевих громад [1].

Звідси, можемо зробити висновок, що існують два види соціальних інвестицій: 1) внутрішні, які включають в себе інвестиції у людський капітал, ресурсозбереження та добросовісна ділова практика; 2) зовнішні – інвестиції у розвиток місцевих громад, охорона природи та навколишнього середовища.

Розглядаючи роль соціальних інвестицій підприємств у розвитку регіонів, варто наголосити, що ефективність соціальних інвестицій буде мати місце лише у випадку поєднання обох видів інвестицій. Не лише інвестиції у розвиток населення регіону мають бути пріоритетними, а й інвестиції у людський капітал самого підприємства. Своєю чергою, їх поєднання принесе синергетичний ефект для розвитку як підприємства, так і регіону.

Для суб'єктів господарювання економічна вигода від соціальних інвестицій для суб'єктів господарювання характеризується такими індикаторами: підвищується продуктивність праці, знижуються втрати від тимчасової непрацездатності співробітників, підвищується забезпеченість кваліфікованими спеціалістами, знижуються санкції та штрафні платежі (зумовлені впливом на навколишнє середовище). З іншого боку, корпоративні соціальні інвестиції можуть забезпечувати тривалий за часом соціальний ефект завдяки покращенню якості життя працівників, створенню позитивного іміджу компанії в стратегічній перспективі, запровадженню ресурсозберігаючих технологій [2]. На рівні регіону, наведені вище ефекти можуть стати основою для посилення його конкурентних позицій за рахунок результативної взаємодії соціальної та комерційної компоненти.

На практиці соціальні інвестиції вітчизняних підприємств здійснюються для задоволення суспільних потреб на різних рівнях (рис. 1). В Україні більшість соціальних інвестицій підприємств зосереджені на «базовому» рівні, а отже спрямовані на реалізацію лише внутрішніх програм, метою яких є розвиток власного людського капіталу, ресурсозбереження та задоволення потреб співробітників.

Проте, невелика частка українських компаній здійснюють також соціальні інвестиції «розширеного» рівня. Наприклад, компанія «Монсанто Україна» здійснює соціальні інвестиції з огляду на потреби конкретного регіону. Так у 2016 році, в рамках програми «Україна – житниця майбутнього», що функціонує завдяки Фонду Монсанто, було виділено 400 тис. грн. на соціальні проекти у сільських громадах різних регіонів. Проектами-переможцями стали три соціальні проекти – перетворення старовинної хати на інклюзивний простір для дітей з інвалідністю (громадська організація «Ми – друзі», Чернігівська обл.), облаштування спортивної зали сільської школи (громадська організація «Добробут Синяви», Київська обл.) та створення школи бджільництва для школярів та безробітних мешканців села (громадська організація «Взаємодія», Кіровоградська обл.) [5]. На нашу думку, лише

соціальні інвестиції «розширеного» рівня можуть свідчити про соціальну відповідальність підприємства та його значну роль у розвитку регіону, в якому розташоване дане підприємство.

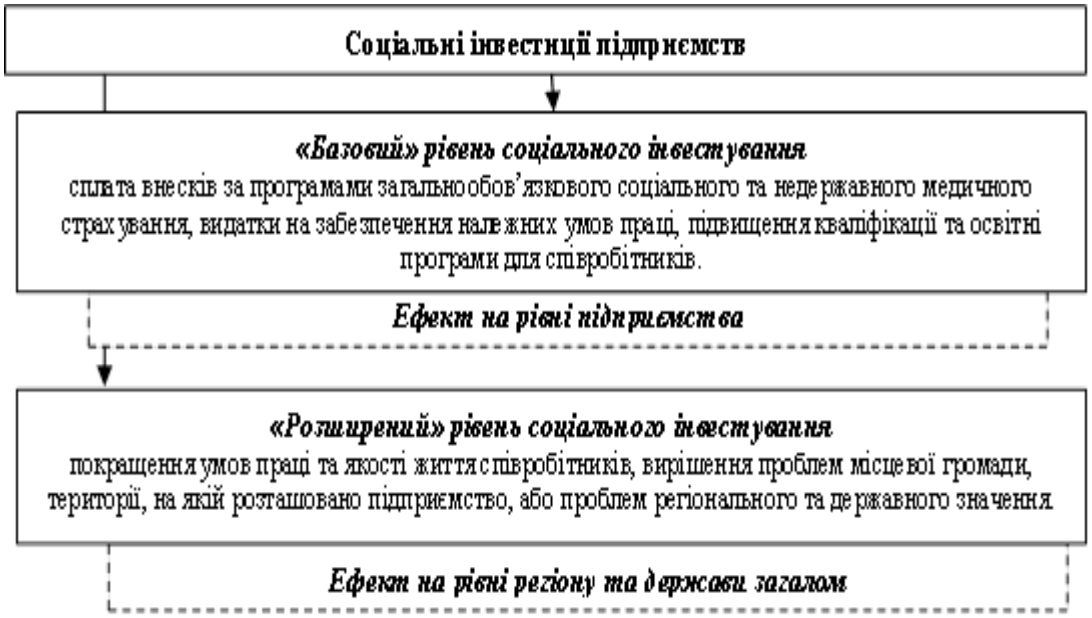

Рис. 1. Рівні соціального інвестування*
* Джерело: узагальнено автором

Детальний аналіз стану соціального інвестування в Україні ускладнюється непрозорістю інформаційної політики вітчизняних компаній, а саме неповнотою їх звітності щодо фінансових вкладень в реалізацію соціальних програм різного типу. Так, для вітчизняних компаній середній рівень розкриття інформації у 2013 р. становив 16,9 %, у 2014 – 17,1 %, а у 2015 р. – 21 % [3]. Існує цілий ряд об'єктивних причин, які зумовлюють небажання підприємств оприлюднювати звітність про реалізацію власних соціальних програм. Зокрема до них належить можливість конфлікту інтересів інвесторів, що зацікавлені в отриманні максимального прибутку, та управлінців, які прагнуть реалізувати соціальні програми з метою підвищення стратегічної привабливості компанії [2].

Проте, поряд виникає й інша доволі негативна практика, коли підприємство позиціонує себе як соціально відповідальне, щорічно оприлюднює соціальні звіти, а в дійсності не здійснює ніяких соціальних інвестицій. Тому, у ряді випадків варто ставити під сумнів достовірність звітів, які надають підприємства про свої соціальні інвестиції. Наприклад, у розвинених країнах з приводу цього ще у другій половині минулого століття виникло таке поняття, як «Greenwash». На українську мову цей термін можна перекласти як «Зелене відмивання». Особливу популярність дана стратегія набула тоді, коли почався стрімкий ріст суспільної екологічної свідомості. «Greenwash» - це помилкова, хибна інформація, яка розповсюджується підприємствами, для створення екологічного іміджу в очах громадськості та задля уникнення уваги з боку влади та екологічних інспекцій. Явище Greenwash має багато форм: від дорогих рекламних кампаній, що підкреслюють важливість збереження екологічної рівноваги на планеті, до участі фірм у конференціям із проблем захисту навколишнього середовища та екологічних форумах. Ці зусилля спрямовані на те, щоб позиціонувати себе в очах громадськості як друга та захисника природи і уникнути

державних та міжнародних санкцій, спричинених забруднюючою діяльністю і порушенням міжнародних та державних екологічних стандартів [6]. На сьогодні, така тенденція існує не лише у екологічному напрямі діяльності компаній, а й загалом у сфері соціального інвестування.

На нашу думку, вирішення наведених вище проблем має здійснюватися саме на державному та регіональному рівнях – державні органи та екологічні організації повинні об'єктивно ставитися до всіх компаній, які діють на території кожного регіону, незважаючи на їх «альтруїстичну» діяльність, враховуючи той факт, що жодна з них ніколи не поставить соціальні інвестиції на перший план перед своєю головною метою – одержанням прибутку. Ми вважаємо, що на регіональному рівні мають бути створені державні чи громадські структури з відповідними повноваженнями, щодо аудиту соціальних інвестицій компаній, їх відповідності соціальним звітам. Крім того, щоб такі перевірки здійснювалися справедливо, без будь-яких корупційних схем, що є актуальним і для України,- варто здійснювати щорічні аудиторські перевірки із залученням саме незалежних громадських спостерігачів, які б входили до складу аудиторської перевірки. Проте, з другої сторони, зрозумілим є те, що це призведе до значних затрат з боку як держави, так і громадських організацій, тому такий процес повинен бути затверджений заздалегідь на державному рівні.

Українським компаніям варто запозичити досвід іноземних компаній, що щорічно опубліковують соціальні звіти, щодо своїх соціальних інвестицій, які обов'язково затверджуються незалежними аудиторами. Наприклад, у компанії Anglo-American відповідна щорічна доповідь має назву «Звіт про безпеку, охорону здоров'я, збереження довкілля» (Safety, Health and Environment Report), у компанії Unilever – «Доповідь про екологічну результативність» (Environmental Performance Report), корпорації Royal Dutch/Shell – «Доповідь про населення, планету і доходи» (People, Planet and Profits) [7]. На нашу думку, такий крок є необхідним для всіх підприємств, але варто не забувати про той факт, що непідтверджений незалежним аудитором соціальний звіт – це, нажаль, не обов'язково те, що є реаліями компанії.

Отже, узагальнюючи вище сказане, зробимо акцент саме на необхідності соціальних інвестицій на рівні регіону. Адже, на практиці, можна побачити, що концентрація зусиль соціального інвестора на конкретних проблемах окремої території призведе до зростання ефективності соціальних інвестицій, вирішення цих проблем. Своєю чергою, активізація державних програм на місцевому рівні призведе, як до підтримки соціальних інвестицій компаній у людський капітал, так і корпоративної соціальної відповідальності. Покращення соціальної інфраструктури місцевими органами влади призведуть до використання українськими компаніями «розширеного» рівня соціального інвестування. Як результат – покращення інвестиційного клімату нашої держави.

Список літературних джерел

1. Бондаренко А.В. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави / А.В. Бондаренко, Л.О. Омелянович // Вісник ДонНАБА. – 2009. – № 5(79). – С. 201–203.

2. Герасименко Г. В. Соціальні інвестиції підприємств: проблеми та перспективи розвитку в Україні/ Г. В. Герасименко // Вісник Хмельницького національного університету - 2010. - № 6, - Т. 2. – С. 130-133.

3. Індекс прозорості 100 найбільших компаній України – 2015. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/02/11.02-Transparency-Index-ppt.pdf

4. Мельничук Л. С. Сутність та значення соціальних інвестицій. / Л. С. Мельничук //Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. - 2016. – Вип. 11. – С. 434 – 437.

5. Монсанто Україна. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.monsanto.com/global/ua/ourcommitments/pages/corporate-giving.aspx

6. Омельяненко, В.А. Екологічні аспекти економічної діяльності транснаціональних корпорацій / В.А. Омельяненко, З.С. Бунковська, В.Ф. Грищенко // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції (20-21 квітня 2010 р., м. Суми). - Суми: СумДУ, 2010. - Ч. 2. - С. 20-23.

7. Черторижський В. М. Політика транснаціональних корпорацій на транскордонному екологічному ринку/ В. М. Черторижський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. − Вип. 21.8. – С. 100-104.

Науковий керівник: **Гернего Ю. О.**, к.е.н.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Замятіна Н.В., к.е.н.
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Кардинальні зміни соціально-економічних відносин, інтенсифікація виробництва, зростання антропогенного впливу людини на навколишнє середовище, подолання кризових явищ в економіці потребують ретельного аналізу екологічної складової економічного зростання з позицій виснаження природних ресурсів території, їхньої деградації, оцінки зовнішніх ефектів виробничої діяльності у процесі функціонування господарського механізму.

Сучасний стан світової економіки, де як країни, так і регіони, функціонують в конкурентному середовищі, вимагає від регіональних систем якісно нових підходів до формування та нарощення конкурентних переваг, найповнішого врахування усіх наявних ресурсів території та їх раціонального використання, оцінки й аналізу їхнього сучасного стану, потенційних можливостей економічного зростання.

Соціально-економічний розвиток кожного регіону детермінується кількістю, якістю та збалансованістю наявних ресурсів: природних, трудових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних тощо. Сукупність ресурсів, які можуть бути використані у процесі відтворення, спрямованого на повніше задоволення потреб регіону і країни в цілому, складає його відтворювальний потенціал. В теоретичних дослідженнях проблем регіонального розвитку і практиці широко вживаються терміни: виробничий, науково-технічний, трудовий, експортний, природно-ресурсний та інші потенціали [1, с. 27]. Найбільш поширеним серед вчених регіоналістів є вживання терміну «природно-ресурсний потенціал». Під природно-ресурсним потенціалом розуміють сукупність природних ресурсів і природних умов, які знаходяться в певних географічних межах та забезпечують

задоволення економічних, екологічних, соціальних та інших потреб суспільства [2, с. 138]. Зокрема до його складу включають: земельні ресурси, запаси лісових, одних ресурсів, призначених для використання в господарських потребах, а також запаси мінерально-сировинних ресурсів.

Загалом, Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом та характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами для життєдіяльності та ведення господарства.

За оцінками економістів, із загального обсягу природно-ресурсного потенціалу України 44,4% припадає на земельні ресурси, 28,3% — на мінеральні, 13,1% — водні, 9,5% — рекреаційні, 4,2% — лісові, 0,5% — на біологічні [3]. У нашій країні налічується біля 20010 родовищ копалин, запаси залізних руд складають більше 14% загально світових запасів, а марганцевих – 43% [4]. Провідні місця Україна також займає за запасами урану, титану, цирконію, літію, сірки, графіту, коаліну, вогнетривких глин та калійних солей. Однак недостатність запасів нафти та газу перетворило Україну на експортно залежну, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Найбільший сумарний потенціал ресурсів мають Донецька, Дніпропетровська і Луганська області. Це є результатом зосередження в них мінеральних, насамперед вугільних, залізорудних, марганцевих та інших ресурсів світового значення. Однак ведення бойових дій на сході країни, з одного боку, та екстенсивний розвиток галузей промисловості, ресурсомісткі застарілі технології, з іншого боку, мають негативний ефект на умови видобутку цих ресурсів та призвели в результаті до різкого зниження конкурентоздатності східних регіонів України на світових ринках, а також до катастрофічних екологічних наслідків на цих територіях.

Найнижчі показники сумарного потенціалу ресурсів мають Київська, Рівненська та Волинська області.

Розміщення одних ресурсів також нерівномірне. Найбільшим потенціалом водних ресурсів володіють Закарпатська та Івано-Франківська області, найменшим – Вінницька, Одеська, Полтавська. Водні ресурси та водний баланс зазнали істотних змін. Екологічні процеси у гідроекосистемах вплинули і на якість вод, і на гідроенергетичні та гідромінеральні ресурси. Уваги фахівців потребує екологічна ситуація у Чорному й Азовському морях та її вплив на біотичні ресурси цих акваторій.

Загальний земельний фонд України становить близько 603,6 тис. км2, з яких 71,2% становлять сільськогосподарські землі, головним чином сільськогосподарські угіддя, якими зайнято майже 70% території України (у тому числі: рілля – 55,1%, багаторічні насадження – 1,7%, сіножаті і пасовища – 12,5%) [5, с. 13]. Вітчизняні чорноземи складають більш як 20% світових земельних ресурсів. Серед регіонів з найбільшим потенціалом земельних ресурсів є: Тернопільська, Вінницька та Черкаська області.

Слід зазначити, що раціональне використання земельних ресурсів може стати потужним чинником економічного зростання України та регіонів. Однак на сьогодні існує ряд проблем у сфері земельних ресурсів, а саме: підвищення ефективності їх використання та охорони на основі зменшення розораності земель, припинення деградації ґрунтів та зростання їх родючості; досягнення збалансованого співвідношення угідь у зональних системах землекористування; формування продуктивної та високоефективної системи землекористування як надійної основи розв’язання продовольчої проблеми тощо.

Лісами вкрито 17,2% загальної площі держави, під забудовами знаходяться 3,8% [2]. Лісовими ресурсами найкраще забезпечені Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області, а найгірше – Миколаївська та Херсонська області. Однак можна

спостерігати інтенсивну рубку гірських лісів, за останні 40 років зникла значна частина лісового покриву, що вже сьогодні має катастрофічні наслідки. Українські Карпати не здатні утримувати вологу. Вода, яка дуже швидко стікає в долини, створює масштабні екологічні лиха, зокрема зсувів та ерозії ґрунтів, селевих потоків, карстових явищ тощо.

Отже, Україна, маючи потужний природно-ресурсний потенціал, нераціонально його використовує, наносячи значної шкоди навколишньому середовищу, що вже сьогодні має катастрофічні екологічні наслідки. На ситуацію також впливають наступні фактори: ведення бойових дій на сході України; відсутність реальних джерел стабільного інвестування в економіку; зростаючий рівень всеохоплюючої корупції; недостатня підтримка державою малого та середнього бізнесу тощо.

Основні стратегічні напрями ресурсозбереження мають бути зведені до наступних: облік і контроль за ресурсокористуванням; комплексне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології; широке використання в галузях переробної промисловості вторинної сировини; стабілізація земельного фонду, відновлення родючості землі, рекультивація відпрацьованих кар'єрів тощо; ефективне регулювання лісокористування, підтримання продуктивності лісів, активне лісовідновлення; збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів; введення санкцій за порушення норм землекористування, забруднення повітряного і водного басейнів тощо.

Список літературних джерел

1. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: монографія / [І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко]; за ред. І. М. Школи; ЧТЕІ КНТЕУ. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2003. – 464 с.

2. Топчієв О. Г. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: навч. посібн. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикоа, В. В. Яворська. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.

3. Руденко В. П. Оцінка міри своєрідності (унікальності) структури природно-ресурсного потенціалу природних регіонів України / В. П. Руденко, С. В. Руденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2015_1_27-32.pdf

4. Забедюк М. С. Оцінка природно-ресурсного потенціалу регіонів України та умови його ефективного використання / М. С. Забедюк, О. В. Балако [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_3_13

5. Замятіна Н. В. Методичні підходи до комплексного оцінювання впливу зовнішніх чинників на інвестиційну привабливість сільськогосподарського підприємства / Н. В. Замятіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №7. – С. 12-15.

Ільїна М.В., к.соц.н., с.н.с.
ДУ «Інститут економіки природо-користування та сталого розвитку НАН України»

ПРОГНОЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В Угоді про ЗВТ між Україною та ЄС туристичну галузь визначено як генератор економічного зростання і стимулювання економіки, зайнятості та валютних надходжень. Однак, враховуючи урядовий прогноз зростання ВВП в Україні та зважаючи на ключову роль рівня добробуту населення для розвитку сільського зеленого туризму, спроможність сфера туризму справити відчутний позитивний вплив на національну економіку викликає сумніви.

Оцінка перспектив розвитку туристичної діяльності в Україні потребує врахування подібних тенденцій розвитку сфери в інших країнах, а також поточний та прогнозований рівень доходів громадян як основних споживачів послуг туристичних підприємств. Оскільки сільські території складають понад 90% загальної території України, оцінка діяльності сфери передусім має ґрунтуватися на аналізі послуг сільського зеленого туризму.

За даними європейської бази даних Eurostat у 2014 р. інфраструктура сільського зеленого туризму (СЗТ) країн ЄС налічувала 13,7 млн ліжко-місць, де протягом року було надано послуг в обсязі 923 млн ночівель (табл. 1).

Близько 90% послуг СЗТ надають у «старих» країнах-членах Співтовариства (ЄС-15), і лише 8-10% – у країнах, що набули членства після 2004 року (ЄС-12). За відносними показниками (кількість ночівель та ліжко-місць у розрахунку на чисельність населення країни), у країнах ЄС-15 у порівнянні з рештою країн Співтовариства (ЄС-12) інфраструктура СЗТ в середньому у 2,2-2,5 рази потужніша, а співвідношення ВВП на душу населення між підгрупами сягає 3 (табл. 2). Тобто більший обсяг ВВП (загальний та на душу населення) притаманний країнам з більшим обсягом туристичних послуг та більш розвиненою інфраструктурою туризму, а загальний високий рівень економіки країни сприяє розвитку туризму, який своєю чергою підвищує обсяг надходжень до ВВП. Ці ж висновки є релевантними для сільського туризму зокрема.

Таблиця 1

Туристична інфраструктура сільських територій країн ЄС та України у 2014 р. *

Країна	Кількість, тис. од.				Частка сільських територій у заг. обсязі	
	ночівель туристів		ліжко-місць			
	загалом	сільські території	загалом	сільські території	ночівель туристів	ліжко-місць для туристів
Австрія	110 441	73 892	993,6	719,9	8,0	5,2
Бельгія	31 110	6 748	366,2	122,1	0,7	0,9
Болгарія	21 698	6 087	314,3	105,6	0,7	0,8
Великобританія	300 302	82 001	4 001,0	776,0	8,9	5,6
Греція	95 116	61 550	1 238,6	937,2	6,7	6,8
Данія	29 647	16 561	420,0	308,4	1,8	2,2
Естонія	5 809	1 385	58,1	29,1	0,2	0,2
Ірландія	29 166	10 022	205,9	90,4	1,1	0,7
Іспанія	403 963	120 491	3 483,0	1 457,2	13,1	10,6
Італія	377 771	133 297	4 849,4	2 195,2	14,4	16,0
Кіпр	13 715	5 625	87,6	36,3	0,6	0,3
Латвія	4 158	534	39,1	13,1	0,1	0,1
Литва	6 465	1 637	72,9	35,5	0,2	0,3
Люксембург	2 868	1 314	64,9	48,0	0,1	0,3
Мальта	8 781	320	41,9	1,9	0,0	0,0
Нідерланди	99 752	33 364	1 373,6	601,4	3,6	4,4
Німеччина	366 527	119 357	3 318,6	1 439,4	12,9	10,5
Польща	66 580	21 571	694,0	318,7	2,3	2,3
Португалія	54 979	7 648	519,9	150,0	0,8	1,1
Румунія	20 230	4 318	309,0	84,3	0,5	0,6

Словаччина	10 781	4 704	183,4	93,4	0,5	0,7
Словенія	9 470	4 817	106,6	58,8	0,5	0,4
Фінляндія	19 786	7 356	251,0	141,4	0,8	1,0
Франція	402 315	154 206	5 109,9	2 890,4	16,7	21,0
Чехія	42 947	16 051	710,4	428,6	1,7	3,1
Швеція	52 280	19 967	805,3	456,5	2,2	3,3
Угорщина	26 054	8 078	435,6	200,0	0,9	1,5
ЄС-27	2 612 714	922 900	30 053,5	13 738,7	**100,0**	**100,0**
ЄС-15	2 376 025	847 774	27 000,7	12 333,4	**91,9**	**89,8**
ЄС-12	236 690	75 126	3 052,8	1 405,3	**8,1**	**10,2**
Україна	29 632,7	93,3	406,5	3,1	---	---

* Розраховано за даними Eurostat та Державної служби статистики України.

В Україні у 2014 р. загальна кількість колективних засобів розміщування складала 4 572 од., а середня місткість одного закладу – 89 місць. Загальна кількість ліжко-місць у закладах тимчасового проживання становила 406 451 од.. У сфері СЗТ працювали 233 фізичних особи-підприємця. Враховуючи середню місткість однієї садиби (13,5 місць), загальна кількість ліжко-місць для туристів складала 3 146 од.. Загальна кількість ночівель туристів у місцях тимчасового проживання в Україні у 2014 році – 29 632,7 тис. од. (у сільському туризмі – 93,3 тис. од.). Порівнюючи відносні показники розвитку інфраструктури туризму (обсяг ночівель туристів та кількість ліжко-місць у розрахунку на чисельність населення), а також питомий ВВП, можна зробити висновок, що для країн ЄС-12 ці показники перевищують аналогічні для України у 3-4 рази (табл. 2).

Аналіз демонструє залежність між питомим ВВП та туристичними витратами; ще переконливішими є результати аналізу зв'язку між питомим ВВП та середнім обсягом витрат внутрішніх туристів на 1 ночівлю (1 туродень). Коефіцієнт кореляції для цих двох показників становить 0,93; коефіцієнт апроксимації лінія тренда – 0,86. Тобто, вищі за середні по ЄС показники питомого ВВП і витрат внутрішніх туристів на 1 туродень притаманні одним і тим самим країнам. Натомість країни з низьким питомим ВВП мають так само низькі обсяги витрат внутрішніх туристів.

Таблиця 2

Відносні показники діяльності туристичної інфраструктури країн ЄС та України, 2014р. *

Країна / група країн	Обсяг ночівель туристів, од. / чисельність населення, тис. осіб	Кількість ліжко-місць для туристів, од. / чисельність населення, тис. осіб	ВВП на душу населення, Євро
ЄС-27	5 197	59,8	27 680
ЄС-15	5 909	67,2	31 918
ЄС-12	2 352	30,3	10 745
Україна	690	9,5	2 318

* Розраховано за даними Eurostat, Державної служби статистики України та Національного банку України.

Вплив рівня економічного добробуту в країні на розвиток туризму підтверджують результати аналізу зв'язку між питомим ВВП та обсягом середніх витрат внутрішніх туристів на одну подорож: відповідний коефіцієнт кореляції складає 0,84, що свідчить про наявність прямого та сильного зв'язку між цими двома показниками (табл. 3).

Природно, чим більшим є ВВП країни, тим більшою є її частка у загальних витратах внутрішніх туристів (коефіцієнт кореляції = 0,89).

Таблиця 3

Економічні показники діяльності туристичної сфери країн ЄС, 2014 *

Країна	ВВП на душу населення, Євро	Витрати внутрішніх туристів		
		загальні, тис. євро	середні на 1 поїздку, євро	середні на 1 ночівлю, євро
Австрія	38 709	3 771 983	328,68	100,56
Бельгія	35 759	485 537	215,45	54,38
Болгарія	5 900	390 137	123,07	31,27
Великобританія	35 031	20 638 214	215,78	72,26
Греція	16 250	1 429 545	254,28	25,48
Данія	46 307	5 665 296	237,3	96,3
Естонія	15 171	168 807	65,62	31,42
Ірландія	41 048	1 236 479	205,39	74,1
Іспанія	22 385	17 257 810	146,73	32,66
Італія	26 519	10 263 532	235,85	47,06
Кіпр	20 272	191 494	147,62	42,64
Латвія	11 782	126 186	38,73	14,94
Литва	12 381	137 595	51,94	19,66
Люксембург	88 956	14 296	473,33	193,5
Мальта	19 004	23 646	149,34	57,65
Нідерланди	39 382	2 947 354	118,95	31,82
Німеччина	36 099	41 820 551	271,74	73,37
Польща	10 807	4 048 766	105,47	22,79
Португалія	16 634	1 360 501	103,11	27,32
Румунія	7 531	1 495 086	91,4	24,22
Словаччина	13 951	504 773	118,65	35,60
Словенія	18 099	193 295	102,38	39,59
Фінляндія	37 655	5 471 525	189,69	69,41
Франція	32 364	52 649 521	264,66	51,31
Чехія	14 720	1 402 343	51,86	14,36
Швеція	44 650	6 227 037	---	---
Угорщина	10 553	843 517	67,03	21,57
ЄС-27	**717921**	**180 764 824**	**204,11**	**48,32**
ЄС-15	**557 748**	**171 239 181**	**---**	**---**
ЄС-12	**160 173**	**9 525 644**	**---**	**---**

* Розраховано за даними Eurostat.

Про значний рівень розвитку сільського туризму у загальній структурі туристичної індустрії країн ЄС свідчить також розмір частки СЗТ у загальному обсязі ночівель туристів та ліжко-місць (табл. 4).

Таблиця 4

Частка сільського туризму у туристичній сфері країн ЄС, 2014*

Країна	Частка сільського туризму у загальному обсязі	
	ночівель туристів	ліжко-місць для туристів
Австрія	66,9	72,5
Бельгія	21,7	33,4
Болгарія	28,1	33,6
Великобританія	27,3	19,4
Греція	64,7	75,7
Данія	55,9	73,4
Естонія	23,8	50,1
Ірландія	34,4	43,9
Іспанія	29,8	41,8
Італія	35,3	45,3
Кіпр	41,0	41,4
Латвія	12,8	33,5
Литва	25,3	48,7
Люксембург	45,8	74,0
Мальта	3,6	4,5
Нідерланди	33,4	43,8
Німеччина	32,6	43,4
Польща	32,4	45,9
Португалія	13,9	28,9
Румунія	21,3	27,3
Словаччина	43,6	50,9
Словенія	50,9	55,2
Фінляндія	37,2	56,3
Франція	38,3	56,6
Чехія	37,4	60,3
Швеція	38,2	56,7
Угорщина	31,0	45,9
ЄС-27	**35,3**	**45,7**
ЄС-15	**35,7**	**45,7**
ЄС-12	**31,7**	**46,0**

* Розраховано за даними Eurostat.

Все це доводить зв'язок між економічним добробутом та розвитком туристичної сфери, у т.ч. сільського туризму. Враховуючи зв'язок питомого ВВП із середнім рівнем доходів населення, зростання доходів громадян є необхідною умовою для збільшення попиту на послуги СЗТ. Потужність туристичної інфраструктури не завжди є запорукою розвитку сфери, і в умовах економічної нестабільності має дуже опосередковане значення. Це підтверджують дані Державної служби статистики України: протягом останніх років СЗТ демонструє негативну динаміку навіть у таких туристичних центрах, як Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області та Закарпаття.

За даними Всесвітньої ради з подорожей та туризму, в Україні у порівнянні з ЄС туристична сфера робить набагато менший внесок у ВВП та має суттєво гірший прогноз подальшого розвитку [1; 2] (табл. 5).

Таблиця 5

Прогноз розвитку сфери туризму України та ЄС [1; 2]

	ЄС	Україна
прямий вклад у ВВП		
2015	605,6 млрд дол. США (3,7% ВВП)	1 328 млн дол. США (1,4% ВВП)
щорічні темпи зростання у 2016-2026 рр. (прогноз)	2,8%	2,9%
2026 (прогноз)	821,5 млрд дол. США (4,2% ВВП)	1 808 млн дол. США (1,4% ВВП)
загальний вклад у ВВП		
2015	1 609,8 млрд дол. США (9,9% ВВП)	5 145 млн дол. США (5,3% ВВП)
щорічні темпи зростання у 2016-2026 рр. (прогноз)	2,7%	2,5%
2026 (прогноз)	2 164,9 млрд дол. США (11,0% ВВП)	6 706 млн дол. США (5,4% ВВП)

Середньостроковий прогноз розвитку національної економіки не передбачає кардинального поліпшення економічної ситуації, тим більше – на сільських територіях, де відбуваються особливо негативні економічні та соціальні процеси. Обмеженість інституційного забезпечення, відсутність інвестицій та несформованість практики публічно-приватного партнерства дозволяють стверджувати, що у наступне десятиріччя сільський зелений туризм не стане локомотивом розвитку для місцевої економіки.

Список літературних джерел

1. Travel & Tourism Economic Impact 2016. European Union / World Travel & Tourism Council (WTTC), 2016. – 20 p.

2. Travel & Tourism Economic Impact 2016. Ukraine / World Travel & Tourism Council (WTTC), 2016. – 20 p.

Кононюк В.П., аспірант
Фесюк В.О., д.г.н., проф.,
Східноєвропейський національний
університет ім. Лесі Українки

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ПОВЧАНСЬКОЇ ВИСОЧИНИ

Постановка проблеми. Ерозія ґрунту, спричинена його нераціональним обробітком, призвела до сильної деградації чорноземів на території дослідження. Щорічно згубній дії ерозії піддаються більше 500 млн. т орних земель, що вже призвело до зниження родючості ґрунту на площі більше ніж 32,5 млн. га та втрати поживних речовин. Це означає, що Україна щороку позбавляється найбільш цінного ресурсу сільськогосподарського

виробництва – свого ґрунту та його природної родючості [1]. Якщо така тенденція зберігатиметься і надалі, то в недалекому майбутньому Україна може опинитися на порозі великої екологічної катастрофи і тоді вже ніякі агротехнічні, меліоративні, природоохоронні та організаційно-господарські заходи не зможуть відновити агротехнічний потенціал українського чорнозему. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку альтернативних шляхів збереження родючості ґрунту та поповнення його поживними елементами за рахунок насичення сівозмін бобовими і зернобобовими культурами; поліпшення системи удобрення за рахунок вирощування сидеральних культур, застосування біогумусу, органічних решток сільськогосподарських культур тощо. Територія Повчанської височини знаходиться в межах трьох адміністративних районів Рівненської області: Дубенського, Млинівського та Демидівського. Відповідно сільськогосподарське освоєння території становить 85%, а розораність сільськогосподарських угідь - 60%, часка деградованих чорноземів території дослідження складає 35%, що призвело до зниження родючості грунтів. Тому розвиток екологічного землеробства має бути одним з головних напрямків політики господарства в країні.

Аналіз публікацій. Питання розвитку аграрного сектору та становлення екологічного землеробства у своїх публікаціях досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці. Особливої уваги заслуговують роботи Н.Ю. Буга [1;2], В.І. Кисиль [3], Б. Шарапатка [4], Г.Ю. Ткачук [5]. В працях [2; 3] висвітлено роль та місце екологічного землеробства в реалізації основних положень сталого розвитку, як умови євроінтеграції та продовольчої безпеки України.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану розвитку екологічного землеробства та перспективи його використання на території Повчанської височини. Для досягнення цієї мети було використано ряд наукових методів, зокрема: порівняння (для співставлення наслідків використання екологічного землеробства та традиційного землеробства), експертних оцінок, екстраполяції (для визначення перспектив розвитку екологічного виробництва), синтезу (для розробки рекомендацій щодо створення умов розвитку органічного виробництва).

Матеріали та результати дослідження. Органічний аграрний сектор надає країнам можливість зберегти і збагатити природний капітал через зниження викидів, створення поглиначів вуглецю, збереження органічної речовини в ґрунті та збільшення біорізноманіття. Органічне землеробство відрізняється від традиційного тим, що землю не копають, не орють, а лише поверхнево розпушують на глибину 5-10 см. Для цього використовують різноманітні інструменти та пристосування. Наприклад, плоскоріз Фокіна, котрий став популярним серед дачників - городників. А для підживлення грунту та захисту рослин від хвороб і шкідників застосовуються тільки органічні біодобрива та біопрепарати.

При традиційному землеробстві використовується глибока відвальна оранка (30 см і більше), а на невеликих дачних ділянках землю перекопують. Багато часу і сил витрачається на розпушування, поливання та на прополку бур'янів.

Використання методів традиційного землеробства завдало багато шкоди території височини, щоб повернутись до попереднього стану потрібно багато зусиль та часу.

Негативні наслідки традиційного землеробства:

1) страждає здоров'я, накопичення токсинів в організмі і його отруєння;
2) зниження врожаю, і його смакових якостей;
3) накопичення в грунті токсичних і канцерогенних сполук;
4) забруднення грунтових вод, колодязів, свердловин, річок;
5) мінералізація гумусу, постійне його зменшення;
6) ущільнення грунту;

7) руйнування структури грунту;
8) необхідність в частих поливах;
9) постійна боротьба з шкідниками;
10) постійна боротьба з бур'янами;
11) великі трудовитрати;
12) фінансові витрати[1;3].

Перераховані вище наслідки показують наскільки великої шкоди зазнала територія височини. Щоб повернути їй родючість та підвищити врожайність треба докласти немало зусиль та фінансів. Усвідомлення необхідності використання натуральних компонентів, при вирощуванні та виробництві сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, стало передумовою зростання популярності органічного агровиробництва, що базується на засадах біодинамічного землеробства.

Переваги екологічного землеробства:

1) збільшення врожаїв;
2) підвищення смакових якостей;
3) екологічно безпечний врожай;
4) постійне збільшення гумусу;
5) забезпечення рослин повноцінним живленням;
6) скорочення росту бур'янів;
7) скорочується необхідність у поливі;
8) земля стає структурованою, розпушеною;
9) економія сил і часу;
10) економія коштів [4; 3].

Вище перераховані переваги є суттєвими, однак на шляху використання екологічного землеробства стоїть багато перепон. На думку аграріїв, процес розвитку органічного виробництва в Україні пов'язаний з існуванням наступних проблем:

− збитковість господарств: через вимушений простій землі для її відновлення, надмірну кількість гризунів та шкідників;

− низька прибутковість господарств через занижені закупівельні ціни комерційних посередників, які здебільшого отримують прибуток;

− складна, тривала та дорога процедура сертифікації земель;

− нестача знань та умінь щодо органічного землеробства, низька обізнаність щодо біотехнологій боротьби із шкідниками;

− нестача органічних добрив через низький рівень розвитку тваринництва[1].

Вирішення вищезазначених проблем можливе за умови переходу до органік-орієнтованої моделі розвитку аграрного сектору України. Метою впровадження такої моделі є виробництво продукції, що не шкодить людині та не загрожує навколишньому середовищу, забезпечуючи при цьому приріст ВВП переважно через використання безпечних технологій та альтернативних енергетичних ресурсів[5].

Щодо території Повчанської височини, то можливості для ведення органічного землеробства тут більш ніж достатньо. Розораність території тут становить 50-60%, 20-25% займають ліси, все інше сіножаті та пасовища. Це дає змогу займатись тваринництвом, яке своєю чергою надає ті необхідні органічні добрива. За даними районних рад, станом на 1 листопада 2016 року – поголів'я ВРХ нараховує 4112 голови, що більше проти відповідного періоду минулого року на 75 голови. Поголів'я корів скоротилося на 60 голів і нараховує 1328 голів. Поголів'я свиней зросло до рівня минулого року на 480 голову і нараховує 3134 одиниць.

Більшість підприємств вже перейшли з відвальної оранки на розпушування землі, що призвело до збільшення врожайності зернових та збереження родючості чорноземів. Одними з перших підприємств, що почали використовувати такий метод для обробітку землі були: ТзОВ СП «Наша Україна»; ПСП «Україна»; СВК «Правда».

Тому для динамічного та ефективного розвитку органічного виробництва в Україні необхідно:

−об'єднати зусилля всіх господарств, наукових та учбових закладів, переробних та інших підприємств та установ, зацікавлених у виробництві та поширенні здорової, безпечної для споживання продукції;

−поширювати культуру вирощування та споживання органічної продукції застосовуючи досвід високорозвинутих країн;

−сформувати необхідне інституціональне середовище;

−на державному рівні прийняти відповідні підзаконні акти, що дозволять виробникам прозоро проходити процедуру органічної сертифікації не тільки за діючими міжнародними, але й за національними стандартами [3].

Може з'явитись думка, що впровадження органічного виробництва – це повернення назад, до тих технологій, якими користувались в минулому столітті. Проте це хибне враження. Розвиток органік-орієнтованої моделі неможливий без сучасних наукових досягнень в селекції рослин і тварин, ветеринарній медицині, біотехнологіях, зокрема, створення екологічно безпечних промислових біотехнологій та обладнання для виробництва і застосування в агробіоценозах препаратів біологічного захисту рослин [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи вище сказане, можна впевнено стверджувати, що екологічне землеробство має всі умови для розвитку на території Повчанської височини. Звичайно, для цього потрібно чимало зусиль, але той факт, що поголів'я ВРХ не зменшується, як в інших районах, а навпаки збільшується, дає надію на майбутнє. Більшість підприємств обробляє землю не думаючи про наслідки, а тільки про прибуток, та з часом і вони зрозуміють, що не можна так знесилювати наші родючі чорноземи, бо це призведе до негативних наслідків. При дослідженні приємно здивував той факт, що навіть такі невеликі підприємства як - ТзОВ СП «Наша Україна»; ПСП «Україна»; СВК «Правда», відмовились від відвальної оранки, це дає надію на майбутнє.

Список літературних джерел

1. Буга Н. Ю. Перспективи розвитку органічного виробництва в Україні / Н. Ю. Буга, І. Г. Яненкова// Актуальні проблеми економіки №2. – 2015. – С.117-125

2. Буга Н.Ю. Розвиток біологічного землеробства та забезпечення органічного виробництва сільськогосподарської продукції/Н. Буга, Н. Кулік, Л. Зуякова//Економіст.– 2014.– №2. – С. 27–30.

3. Кисиль В.І. Біологічне землеробство в Україні: проблеми і перспективи/В.І. Кисиль; Харків: Штрих, 2000. – 161 с.

4. Шарапатка Б. Органическое сельское хозяйство / Б. Шарапатка, И. Урбан; Оломоуц, 2010. – 406 с.

5. Ткачук Г.Ю. Органічне виробництво – запорука забезпечення добробуту нації / Г.Ю. Ткачук // Органічне виробництво і продовольча безпека; Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2016. – С. 485-488.

Лебега О. В., аспірант
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

СЛАНЦЕВИЙ ГАЗ ЯК ФАКТОР РЕСУРСНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ГАЗОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СВІТІ

На даний час, і у найближчій перспективі, природний газ залишатиметься основним і найбільш екологічним джерелом енергії для людства. При цьому, невід'ємною і все важливішою складовою у світовому балансі видобутку природного газу стає сланцевий газ. Останніми роками у США відбулася так звана сланцева революція, яка спричинили ресурсну регіоналізацію в енергозабезпеченні, значну активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності у багатьох регіонах США і дала змогу цій країні вийти на перше місце у світі за обсягами видобування природного газу.

Під ресурсною регіоналізацією розуміють процес формування відносно замкнутих регіональних енергетичних ринків, що базуються на використанні переважно регіональних енергоресурсів, за рахунок чого значною мірою досягається зменшення залежності від енергетичних поставок з інших регіонів [1]. В основі ресурсної регіоналізації лежать процеси технологічної глобалізації, що полягають у швидкому розповсюдженні нових технології у світі. У сфері видобування сланцевого газу – це трансфер новітніх технологій буріння похилоспрямованих свердловин та проведення безводного, екологічно безпечного розриву сланцевих пластів, із застосуванням пропанового крекінгу [2].

Основними центрами трансферу інноваційних технологій при видобуванні сланцевого газу є США, Канада, Китай, Аргентина, Європа. Це пов'язано із найбільшими обсягами споживання природного газу і потенційними ресурсами сланцевого газу у цих країнах.

Загалом, видобувні ресурси сланцевого газу в світі оцінюються в 214,57 трлн м3. Розподіл ресурсів сланцевого газу у окремих регіонах і країнах світу подано у табл. 1.

Необхідність дослідження світового досвіду пошуків, розвідки та видобутку сланцевого газу в Україні зумовлена насамперед нагальною потребою забезпечити нашу державу власними енергоресурсами, а зважаючи на останні події на сході України, особливо гостро постає необхідність ресурсної регіоналізації в енергозабезпеченні. Тим більше, що одним із важливих напрямів збільшення власного видобутку обсягів природного газу в Україні, передбачених у Енергетичній стратегії України на період до 2030 року є розробка покладів сланцевого газу [4].

Таблиця 1

Технічно видобувні запаси газу із сланців за даними EIA, ARI на січень 2014 р. і на вересень 2015 р. [EIA, 2014, 2015]

2014 р.	Країни	Газ, трлн. м3	2015 р.	Країни	Газ,трлн. м3
1	Китай	31,58	1	Китай	31,58
2	Аргентина	22,71	2	Аргентина	22,70
3	Алжир	20,21	3	Алжир	20,02
4	США	18,83	4	США	17,63
5	Канада	16,23	5	Канада	16,22
6	Мексика	15,43	6	Мексика	15,44
7	Австралія	12,38	7	Австралія	12,16

8	Південна Африка	11,04	8	Південна Африка	11,04
9	Росія	8,07	9	Росія	8,06
10	Бразилія	6,94	10	Бразилія	6,94
Загальносвітові		206,71	**Загальносвітові**		214,57

Джерело [3].

Сланцевий газ – це газ, який міститься в дрібнозернистих осадових сланцевих породах, які одночасно є і колекторами, і материнськими породами, що характеризуються сланцюватістю (здатністю розколюватись на тонкі пластинки), високим вмістом органічної речовини, мають низьку пористість і дуже низьку проникність [6, с. 10]. Сланці є найбільш розповсюдженою осадовою породою на Землі. Збагачені у тій чи іншій степені органічною речовиною, вони називаються бітумінозними глинами, аргілітами або чорними сланцями [6, с. 19-22]. За твердженнями багатьох експертів сланцевий газ є стратегічним резервом і стане основним джерелом енергії, після того як у близькому майбутньому будуть вичерпані запаси дешевого конвеційного газу. Наявність ресурсів сланцевого газу практично по всій території земної кулі дасть змогу забезпечувати цим енергетичним ресурсом віддалені і депресивні регіони.

На даний час найбільш інтенсивно сланцевий газ видобувається у США, тут оконтурено 37 газосланцевих плеїв, загальною площею більше 1 млн. км2 [7]. Промисловий видобуток сланцевого газу у США на даний час здійснюється на таких основних родовищах (плеях): Barnett (Барнет), Техас; Marcellus (Марселлус), Аппалаччі; Haynesville (Хейнесвілл), Луизиана, Арканзас; Fayetteville (Фаетвілл), Арканзас; Woodford (Вудфорд), Оклахома; Antrim (Антрім), Мичиган; NewAlbany (Нью-Олбані), Іллінойс.

Окрім цих, основних сланцевих формацій, у США на даний час розвідані і вже експлуатуються свердловини на таких сланцевих плеях як: Lewis (Льюіс) у штатах Нью-Мексіко і Колорадо, Eagle Ford (Ігл Форд), Utica (Ютіка) у Мічігані, Bossier (Босьєр) у східному Техасі [8]. Необхідно зазначити, що за останні роки видобуток сланцевого газу практично перевищив 50% від загального обсягу видобування природного газу у США.

Після США найбільш розвиненою країною щодо рівня розвідки і видобування сланцевого газу у Північній Америці є Канада. Основні види геологорозвідувальних робіт та обсяги видобування сланцевого газу у Канаді зосереджені на плеях Montney (Монтеней) і HornRiver (Хорн Рівер). Видобуток сланцевого газу із плеїв Монтеней та Хорн Рівер у 2014 році становив 30 млрд. м3 у рік [10]. Канада розглядає сланцевий газ як стратегічний резерв підтримки обсягів видобування природного газу в майбутньому.

На сьогодні першою країною поза Північною Америкою, яка видобуває сланцевий у промислових масштабах, став Китай. За результатами аналізу серед 41 країни Китай займає перше у світі місце за ресурсами сланцевого газу, геологічні запаси яких складають 120,2 трлн. м3, а видобувні 28,1трлн. м3[11]. На даний час, Китай вийшов на друге місце у світі за обсягами видобування сланцевого газу, а найбільш активно вони зростають у Сичуанському басейні (родовище Фулин). Якщо видобування тут зростатиме таким ж темпами, тобто подвоюватиметься протягом року, то за прогнозами аналітиків до 2020 року воно досягне обсягу 60 млрд. м3 в рік [12].

Після Китаю і США, третє місце у світі за обсягами запасів сланцевого газу (геологічні запаси 77 трлн. м3,видобувні 22,7 трлн. м3), займає Аргентина [3]. Найбільший потенціал для видобування сланцевого газу має басейн Неукен (Neyquen), розміщений заході центральної частини Аргентини. Одна із найкращих ділянок для розробки покладів сланцевого газу тут виявлена у світі Вака-Муерта.

Серед інших країн, які розпочали розвідку родовищ сланцевого газу на американському континенті є Мексика. Потенційні запаси газу у сланцях тут є у 5 басейнах – Бургос, Сабінас, Тампико, Туспан, Веракрус. За даними EIA США їх геологічні запаси складають 67 трлн. м3, із яких 19,3 трлн. м3 вважаються технічно видобувними [13, с. 43].

У Європі, першою із країн, що активно розпочала геологорозвідувальні роботи і видобування сланцевого газу, є Польща. Тут зосереджений, ймовірно, найбільший потенціал щодо СГ серед країн Європи. Балтійський і Люблінський басейни силурійського віку, що приурочені до Трансєвропейської прирозломної зони, простягаються через всю країну з півночі її центральної частини до південного сходу.

На схід від цих двох басейнів знаходиться Підляшський басейн, геологічна будова якого ускладнена тектонічними розломами. Геологічні запаси сланцевого газу у цих трьох басейнах оцінюються у 22,4 трлн. м3, із яких 5,3 трлн. м3, вважаються технічно видобувними [13, с. 45].

За наявними джерелами інформації на даний час у Польщі пробурено більше 50 свердловин, на яких отримано такі результати: свердловина Lewino-1G2, розташована на півночі Польщі, біля міста Гданська – 5,663-11,327 тис. м3/доб. [14]; свердловина LebienLE-2H, розташована у Поморському воєводстві, біля міста Лемборк, показала, поки що, найкращий результат – 15,4 тис. м3/доб. [10].

Окрім розглянутих країн, у яких на даний час вже здійснюється видобування сланцевого газу значні перспективи мають Росія, Австралія, Мексика, Бразилія, Алжир, Лівія, Південна Африка і, звичайно, Україна. Однак комерційний видобуток сланцевого газу потребує, насамперед, якісної геологічної інформації, яка дасть змогу виділити найбільш перспективні зони (sweet spots) на сланцевих плеях, наявності сучасних технічних засобів і технологій для проведення бурових робіт, гідророзривів, а також відповідної інфраструктури у місцях видобування сланцевого газу для його збору і транспортування до споживачів.

Отже, на даний час сланцевий газ є одним із найважливіших факторів регіоналізації газових ринків у світі. Саме тому, його видобування у найближчій перспективі буде розвиватись випереджуючими темпами в енергодифіцитних країнах і регіонах, у тому числі і в Україні.

Список літературних джерел

1. Нетрадиционный газ как фактор регионализации газовых рынков / [А. М. Мастепанов, А. Д. Степанов, С. В. Горевалов, А. М. Белогорьев]; под общ. ред. д.э.н. А.М. Мастепанова и к.г.н., доц. А.И. Громова. – М.: ИЦ «Энергия», 2013. – 128 с.

2. Флишкин Д. Пропановый фрекинг / Д.Флишкин [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.pro-gas.org/2012/05/blog-t_10.html.

3. Аверьянова О. Ю. Вариативность оценок углеводородного потенциала нефтегазоносных систем / Ю. А. Аверьянова, Д. Морариу // Нефтегазовая геология. Теория и практика. – [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.ngtp.ru/rub/6/32_2016.pdf.

4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступа: // http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13.

5. Нетрадиційні джерела вуглеводнів України. Книга 1. Нетрадиційні джерела вуглеводнів: огляд проблеми. / [Куровець І. М., Михайлов В. А., Зейкан О. Ю. та ін.] – К.: Ніка-центр, 2014. – 208 с.

6. Лукин А.Е. Сланцевый газ и перспективы его добычи в Украине / А. Е. Лукин // Геологический журнал. – 2010. – №3. – С. 17-33.

7. Циватый В. Г. Энергетическая дипломатия и безопасность: роль сланцевого газа в экономической политике Украины (институциональный аспект) / В. Г. Циватый [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //file:///D:/Downloads/Nvdau_ 2016_23(3)__17%20(3).pdf.

8. Иванов Н. А. Американская сланцевая революция и ее влияние на мировые энергетические рынки / Н. А. Иванов [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.fief.ru/img/files/2016.10.06_IvanovNA_Slanceva revol_ci__v_SSA.pdf.

9. 10 мировых лидеров по добыче газа в 2015 году /[Электронный ресурс] // Режим доступа: http://promtu.ru/dobyicha-resursov/lidery-po-dobyichi-gaza.

10. Собко А. Сланцевая революция в мире: как не запутаться в цифрах / А. Собко [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.odnako.org/blogs/slancevaya-revolyuciya-v-mire-kak-ne-zaputatsya-v-cifrah/.

11. World Shale Resource Assessments / EIA, 2015 [Электронный ресурс] // Режим доступа: URL:https://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/.

12. Богоявленский В. И. Газовая революция в Китае / В. Богоявленский, П. Баринов, И. Богоявленский, К. Якубсон / [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://burneft.ru/archive/issues/2016-11/3.

13. Бойер Ч. Сланцевый газ – глобальный ресурс / Ч. Бойер, Б. Кларк, Р. Льис, К. Миллер //Нефтегазовое обозрение. – 2011, том 23, №3 – С. 36-51.

14. San Leon Energy задоволена результатом гідророзриву в Польщі / [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://shalegas.in.ua/san-leon-energy-zadovolena-rezultatom/.

Левицька О. О., к.е.н., н.с.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВА

Сучасні процеси глобалізації тісно пов’язані з нерівномірним соціально-економічним зростанням окремих держав і регіонів, загостренням міжрегіональних диспропорцій, посиленням соціального напруження. Ці процеси водночас породжують інший тренд – регіоналізацію, що веде до економічної інтеграції територій шляхом формування регіональних угрупувань або посилення співпраці на основі угод та домовленостей. Головною метою регіоналізації є соціальна та економічна конвергенція (наближення) територій та вирівнювання показників їх розвитку. Різні рівні інтеграції передбачають уніфікацію та спрощення законодавчої бази територій-учасників цього процесу, сприяння безперешкодному переміщенню товарів, послуг, капіталу і робочої сили, а також синергійне використання ресурсів. Проте регіоналізація як форма глобалізації може мати і зворотні наслідки – посилення асиметрії розвитку регіонів, появу «депресивних» територій, порушення економічних зв’язків та уповільнення регіонального поступу. Тому моніторинг

цих процесів, прогнозування структурних зрушень соціально-економічних систем та пошук ефективних механізмів конвергенції є стратегічно важливими завданнями сталого просторового розвитку.

Україна, як держава із найдовшим серед європейських країн зовнішнім кордоном, має багато прикордонних регіонів і значний потенціал розвитку транскордонного співробітництва. Саме на периферії загострюються міжрегіональні диспропорції за показниками рівня життя населення та рівня розвитку економіки. Наслідками нерівномірного зростання прикордонних територій є підвищення зовнішньоміграційної активності населення з метою пошуку кращих умов праці і життя, трансформація регіональних ринків праці, порушення рівноваги попиту та пропозиції робочої сили, зниження продуктивності праці та конкурентоспроможності менш розвинутих територій в цілому [2, с. 25]. Водночас, такі наслідки можуть стати поштовхом до налагодження тісної транскордонної співпраці з метою конвергенції рівнів розвитку. Прикладом таких зв'язків є багаторічний досвід співробітництва прикордонних регіонів України та Польщі і вплив одних соціально-економічних систем на інші.

Загалом, проблематика економічної конвергенції регіонів, нерівномірності та асиметрії розвитку територій як в національному, так і транскордонному контекстах широко вивчається у наукових і політичних колах. У теоретико-методологічному аспекті міжрегіональні диспропорції і територіальна нестабільність є об'єктом дослідження таких вітчизняних вчених, як: З. Варналій, В. Геєць, Ю. Гладкий, З. Герасимчук, М. Долішній, Я. Жаліло, Л. Корольчук, Б. Лавровський, І. Новак, І. Сторонянська, А. Чистобаєв, В. Чужиков та інші. Проблеми транскордонного співробітництва і розвитку єврорегіонів представлені у працях В. Борщевського, В. Гоблика, Н. Мікули, С. Пирожкова, С. Писаренко, І. Студеннікова. Водночас дослідження особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних територій України та Польщі потребують додаткової уваги і повинні стати фундаментом для вироблення ефективних механізмів транскордонної співпраці.

Метою дослідження є оцінювання рівня соціально-економічної конвергенції (асиметрії) розвитку прикордонних регіонів України та Польщі на прикладі Львівської області і Підкарпатського воєводства, а також обґрунтування шляхів удосконалення політики транскордонного співробітництва обох територій.

Тісні зв'язки України та Польщі у зоні прикордоння сформували сьогодні своєрідний транскордонний простір, при цьому Львівський і Підкарпатський регіони з-поміж решти ведуть найінтенсивнішу співпрацю. Стан і тенденції соціально-економічної ситуації у підкарпатсько-львівському транскордонному просторі проаналізовано на основі низки показників розвитку регіонів протягом 11 років. У результаті було виявлено індикатори конвергенції та асиметрії прикордонних регіонів, слабкі ланки і потенціал для спільного розвитку. При цьому рівень диференціації (асиметрії) розвитку досліджуваних прикордонних регіонів розрахований як відношення максимального значення показника до мінімального. По суті було отримано розмах варіації (величину диспропорції), виражений у коефіцієнтах розриву за кожним показником для кожного року.

Серед проаналізованих показників основними точками асиметрії Львівської області та Підкарпатського воєводства є: природний приріст населення, подушний валовий регіональний продукт (ВРП), рівень середньомісячної заробітної плати у регіонах і сальдо загальної міграції (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка і рівень диференціації окремих показників соціально-економічного розвитку Підкарпатського воєводства та Львівської області (за 2005-2015 рр.)*

рік / показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Підкарпатське воєводство											
Природний приріст, *‰*	1,1	1,3	1,5	1,9	1,8	1,8	1,4	1,2	0,8	0,7	0,1
Сальдо загальної міграції, *‰*	-1,1	-1,9	-1,5	-1,1	-0,9	-0,9	-1,0	-0,9	-1,5	-1,1	-1,1
Середньо-місячна заробітна плата 1-го працівника, *євро*	517,2	559,6	627,2	743,4	633,4	720,3	733,8	753,3	782,1	815,3	843,1
ВРП на особу, *євро*	4622,9	5127,5	5800,8	6830,2	5767,1	6539,3	6928,5	7061,6	7286,2	7560,5	-
Львівська область											
Природний приріст, *‰*	-3,6	-2,9	-2,9	-2,4	-1,1	-1,6	-0,9	-0,6	-0,8	-0,9	-2,0
Сальдо загальної міграції, *‰*	-0,7	-0,5	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,6	0,5	-0,1	0,6	0,5
Середньо-місячна заробітна плата 1-го працівника, *євро*	111,6	145,7	171,0	203,7	153,4	184,3	202,3	251,0	262,8	188,6	151,8
ВРП на особу, *євро*	1041,8	1317,8	1577,8	1803,6	1296,8	1552,6	1847,3	2374,5	2349,9	1828,2	-
Рівень диференціації розвитку досліджуваних регіонів (коефіцієнт)											
Природний приріст, *‰*	4,38	3,24	2,99	2,26	1,63	1,91	1,66	1,48	2,00	2,29	29,95
Сальдо загальної міграції, *‰*	1,62	3,80	3,01	3,67	4,46	3,06	1,70	2,83	14,57	2,76	3,26
Середньомісячна заробітна плата 1-го працівника, *євро*	4,63	3,84	3,67	3,65	4,13	3,91	3,63	3,00	2,98	4,32	5,56
ВРП на особу, *євро*	4,44	3,89	3,68	3,79	4,45	4,21	3,75	2,97	3,10	4,14	x

* Складено на основі офіційних статистичних даних Львівської області і Підкарпатського воєводства [1, 3, 4].

Максимальний рівень диференціації спостерігався у 2015 році за показником природнього приросту на 1000 населення, а саме 29,95. Варто зауважити, що у випадку регіональних показників природного приросту населення і сальдо міграції, які характеризуються як від'ємними, так і додатними значеннями, рівні диспропорції розраховані за відносним відхиленням, взятим вкінці по модулю. Перевагою застосованого методу оцінювання диспропорційності соціально-економічного розвитку прикордонних територій є його простота. Однак, при більшій кількості обстежуваних регіонів значення розбіжності між найблагополучнішими і найпроблемнішим регіонами дає лише узагальнену характеристику рівня диференціації регіонального розвитку, не розкриваючи будову сукупності, тобто не показуючи, як «зосереджені» показники соціально-економічного розвитку інших регіонів відносно відповідних показників у регіоні-лідері та у найбільш проблемному регіоні.

Безсумнівно, знайдені точки асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів поляризують суспільство за рівнем життя по обидва боки кордону, а також виступають головними стимуляторами переміщення населення прикордоння до Польщі, тобто стають факторами виштовхування жителів Львівського регіону. Тому політика транскордонного співробітництва обох держав повинна бути зорієнтована на пошук шляхів конвергенції на периферії, на підвищення показників соціально-економічного зростання «слабших» територій та забезпечення цілісності розвитку прикордонного простору.

Перспективою подальших досліджень є моделювання залежності показників соціально-економічного розвитку підкарпатсько-львівського регіону від різних факторів впливу та складання прогнозів на основі регресійних моделей.

Список літературних джерел

1. База даних Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/ statbank_lviv/Dialog/statfile.asp ?lang=1.

2. Корольчук Л. В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва // Економічний форум. Луцький національний технічний університет. – Луцьк. – 2012. – № 3. – С. 25-29.

3. Ludność. Rachunki regionalne. Shkolnictwo wyższe. Turystyka. Wynagrodzenia i świadczenia społeczne / Bank Danych Lokalnych. – Rzeszów: Urzęd Statystyczny w Rzeszowie. – Retrieved from: https://bdl.stat.gov.pl/BDL/ dane/podgrup/temat.

4. Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2014. – Rzeszów: Urząd Statystyczny w, 2015. – Retrieved from: http://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztwa-podkarpackiego-2014,5,11.html.

Mazur Andriana, PhD
Pistun Khrystyna, Student
Lviv Polytechnic National University

COMPETITIVE ECONOMY AS A GOAL OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF LVIV REGION

Sustainable economic development – is the only right solution to economic governance at the national level, because the task of the country is to ensure the sustainable success of the population. To achieve sustainable development (this), it is necessary to maintain a balance between the

objectives of supporting economic growth, business competitiveness, environmental security and social inequality reduction.

Among the goals of the strategy of Lviv region by 2020, the target «competitive economy» is basic, because nowadays regional economy is characterized by critical depreciation of production facilities, technological backwardness of most major industries, including the mining industry and, consequently, low capitalization,a high level of «shadow», etc [1].

In order to increase the economic attractiveness (value) of the regional economy, it is necessary to:

– involve investment because its effectiveness affects the production condition, improvement of the investment climate, the level of technical equipment of enterprises, the possibility of restructuring the economy, solving of social and environmental problems;

– increase the development of small and medium business;

– implement innovative technologies, which stimulates the economy and provides a competitive advantage.

This is accomplished by using the factors presented in Figure 1.

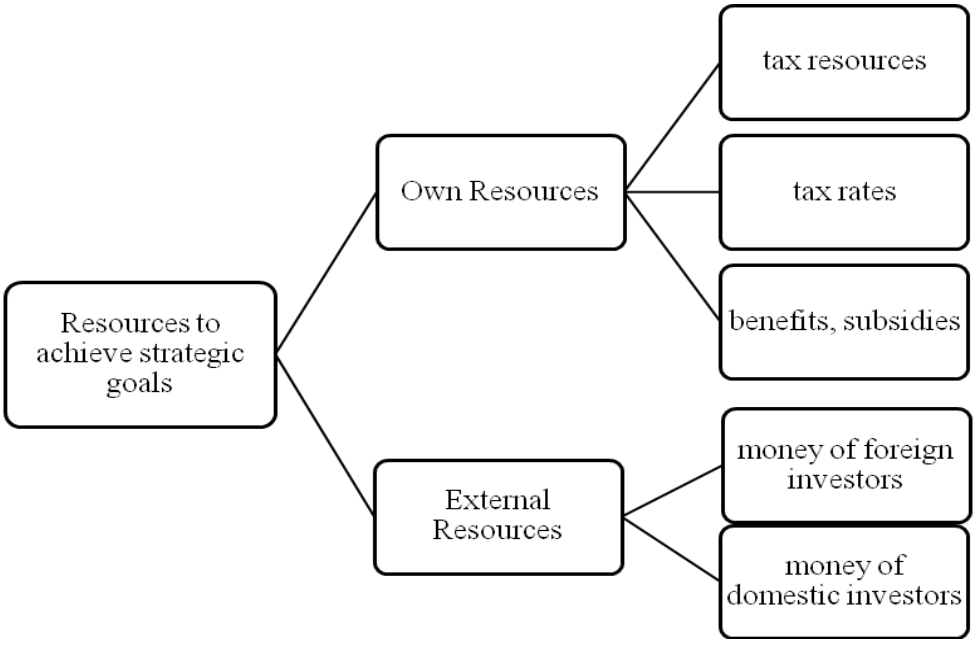

Fig. 1. Resources to achieve strategic sustainable development goals

The main priority of Lviv region is its development in the research of innovative technologies and cleaner production. Any effective development management should focus on areas of local character. Creating a Cleaner Production Centres and innovative technologies is one of the requirements of sustainable development.

Consequently, to ensure strategic goals, authorities should give benefits for providing new technologies, while tax resources can reduce pressure on small and medium businesses.

The Tax Code of Ukraine by January 1, 2019 had exempted from income tax:

−income of producers of biofuels received from the sale of biofuels;

−income of enterprises, received from their activities with the simultaneous production of electricity and heat energy with the use of biofuels and / or production of thermal energy using biofuels [2, 3].

As Lviv region has significant resources, such as free (available) land plots, local authorities with their own or foreign resources can create an investment zone to produce good logistics or to locate industrial parks. In addition, the country outlines the perspective of financing the infrastructure development in the regions. Nowadays it is planned to implementate certain projects that fullfil international legal principles of the country's transition to the concept of sustainable development in Lviv region.

For example, ECO OPTIMA LLC, which is located in Lviv, develops renewable eco-friendly energy sources, creates generating capacities using wind, solar, water and biomass to provide energy independence. Also, The company «Tekhnopark», located in Lviv, provides a full range of services related to development (creation) of commercial property. By 2018, the company will have invested more than $ 20 million in the Business city construction.

Moreover, the industrial complex «Sigma Park Yarychiv»is planned to appear in Lviv region, which will consist of several major foreign and dozens of small businesses. The development of industrial parks allows economical, environmental and aesthetic structuring the settlements, «cleansing» the city from industrial production. This will improve the investment climate, as the participation of foreign investors will create new large businesses, which in turn will create new working places for citizens.

References

1. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. Access mode: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf

2. The Tax Code of Ukraine № 2755-VI, December 02, 2010, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. (Current addition - January 01, 2017).

3. State Fiscal Service of Ukraine. Access mode:

http://sfs.gov.ua/arhiv/tijden-tematichnih-konsultatsiy/tijden-tematichnih-konsultatsiy-dlya-p/informatsiyno-rozyasnyuvalni-materia/schodo-pilgovogo-opodatkuvannya-virobn/?print.

4. Source: http://www.ecooptima.com.ua

5. Source: http://tpark.lviv.ua/

6. Source: http://zaxid.net/news/showNews.do?poblizu_lvova_zbuduyut_industrialniy_park&objectId=1416449

Макаренко М. Б., к.пед.н., доцент
Кириллова Ю. Г., магістр
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Важливою складовою сталого розвитку України та побудови її екологічної мережі є природно-заповідні території. Природоохоронне, соціальне та економічне значення заповідної справи підкреслене рішеннями конференцій ООН в Ріо-де-

Жанейро у 1992 р. [2, с. 5] та Йоханесбурзі у 2002 р. [2, с. 5], де розвиток заповідної справи визначено як один із напрямків досягнення сталого розвитку країнами світу.

Інтенсивний вплив людини на природне середовище може призвести до повного знищення унікального рослинного комплексу лісового масиву. У зв'язку з цим проблема збереження окремих рідкісних видів тварин та фіторізноманіття Кремінських лісів у Луганській області в цілому набула надзвичайно особливої актуальності. Необхідність збереження будь-якої рослини, незалежно від її практичного чи наукового значення, не викликає сумніву, оскільки втрата її є невідновлювальною.

Метою статті є обґрунтування необхідності створення в Луганській області національного природного парку на базі Кремінських лісів, які є найбільшим острівним лісовим масивом на степовому сході України. Розглянути перспективи розвитку національного природного парку «Кремінські ліси». Створення національного природного парку дає можливість планомірно розвивати чисельні напрямки господарської діяльності у регіоні із залученням коштів Державного бюджету, фонду охорони навколишнього природного середовища, коштів міжнародних організацій, благодійних внесків тощо.

Основними напрямками розвитку національного природного парку «Кремінські ліси» є: спрямування коштів Державного бюджету в регіон; додаткові надходження до місцевого бюджету; спрямування коштів фонду охорони навколишнього природного середовища в розвиток регіону; залучення коштів міжнародних організацій, іноземних грантів на розвиток і збереження національного природного парку; залучення інвесторів для розвитку рекреації в регіоні; надходження власних коштів.

Національні природні парки планомірно фінансуються із Державного бюджету за окремими визначеними бюджетними програмами із обсягом, який залежить від площі установи, чисельності штатних працівників та особливостей регіону. За попередніми розрахунками при загальній площі парку 15000 га (в т.ч. площа земель наданих у постійне користування – 3000 га) чисельність штатних працівників новоствореної установи складатиме 50 чоловік, із яких 23 людини служби державної охорони парку, 4 чоловіка займатимуться науковою діяльністю, 5 чоловік – еколого-освітньою та рекреаційною діяльністю. Разом з тим будуть залучатися працівники за трудовими угодами для здійснення природоохоронних заходів.

Відносно додаткових надходжень до місцевого бюджету. Оскільки національний природний парк буде спрямовувати кошти на оплату праці штатних та позаштатних працівників, утримання автотранспорту, збільшаться надходження до місцевого бюджету.

Разом з тим до місцевого бюджету будуть спрямовуватися кошти за торгові патенти, від лісового доходу тощо. Щорічно із фонду охорони навколишнього природного середовища фінансуються окремі природоохоронні заходи, визначені керівництвом національних природних парків і які направлені на розвиток природоохоронної, рекреаційної, еколого-освітньої діяльності в установі, створення інфраструктури парку.

Для здійснення природоохоронних заходів залучаються місцеві природоохоронні, освітньо-виховні, будівельні та інші організації, що призводить до розвитку регіону в цілому. Залучатимуться кошти міжнародних організацій, іноземних грантів на розвиток і збереження національного природного парку.

Із створенням природоохоронної установи на державному рівні розширюється інтерес та зростає економічна привабливість регіону в цілому. Оскільки у світі природоохоронна діяльність вважається одним із головних пріоритетів розвитку більшості держав, а національні природні парки є об'єктами найвищого рівня заповідності, увага до національного природного парку буде приділятися, як на державному рівні, так і зі сторони міжнародних організацій та фондів.

Рекреаційна діяльність на території парку є прямою інвестицією в економічний розвиток регіону. Вона здійснюється шляхом створення сприятливих умов для відпочинку відвідувачів на лоні природи і включає: облаштування екологічних та туристичних маршрутів та зон відпочинку; організацію екологічних таборів для школярів та молоді; залучення місцевого населення до рекреаційної діяльності (надання платних послуг відвідувачам щодо розміщення, харчування та супроводу); надання інформаційних послуг через випуск друкованої, фото- та відеопродукції, виготовлення інформаційних стендів; залучення та співпраця з рекреаційними закладами регіону щодо відвідування території парку; забезпечення додержання вимог щодо відвідування території; попередження правопорушень та засмічення і захаращення території; реалізації заходів з профілактики та захисту природних комплексів від шкідників та хвороб; запобігання виникненню пожеж та інших надзвичайних ситуацій тощо.

Створення парку дасть можливість і поштовх для розвитку малого туристичного та іншого бізнесу – стоянки, мотелі, заклади торгівлі та харчування, кінні маршрути, прокат човнів, тощо для обслуговування туристів в парку та поза межами установи.

Національний природний парк сприятиме розвитку у регіоні (навколишніх селах) зеленого (сільського) туризму, що своєю чергою сприятиме підвищенню рівня життя місцевого населення. Розвиток туристичної інфраструктури буде сприяти створенню нових робочих місць, активізує роботу закладів торгівлі, культурно-побутового та транспортного обслуговування. До обслуговування туристів і постачання продуктів харчування будуть долучені місцеві жителі, які отримають від цієї діяльності додаткові прибутки.

Створення національного парку і його функціонування передбачає проведення регулярної науково-просвітницької та культурно-виховної роботи, а також науково-дослідної роботи. Для цього у структурі парку пропонується створити спеціальні підрозділи (наукові відділи, відділ еколого-просвітницької роботи тощо), укомплектовані кваліфікованими фахівцями. Це сприятиме підвищенню загального рівня культури в регіоні.

Науковці різних спеціальностей проводитимуть екологічний моніторинг, слідкуватимуть за станом природних комплексів і популяціями рідкісних видів рослин і тварин, на підставі чого будуть розроблені спеціальні програми покращення екологічного стану території та прилеглих до парку ділянок.

Науковцями парку будуть досліджуватись можливості екологізації різних напрямків господарської діяльності, що здійснюються на його території (лісове, водне і мисливське господарство). Крім наявності штатних наукових працівників, установи природно-заповідного фонду укладають угоди із іншими науковими організаціями різних рівнів з метою залучення кваліфікованих працівників та досвіду природоохоронної діяльності регіонів України та інших держав.

Велике значення буде мати налагодження на постійній основі екологічної освіти, спрямованої на місцевих жителів, відвідувачів парку і, що особливо важливо, школярів. Еколого-освітні підрозділи установ згідно з законодавством зобов’язуються вести активну еколого-освітню діяльність на безоплатній основі, насамперед, в школах усіх населених пунктів в районі місцезнаходження природно-заповідної установи. Це включає надання інформації про парк, облаштування інформаційних стендів, проведення уроків з охорони природи, проведення екскурсій екологічними стежками та туристичними маршрутами, організація за свої кошти екологічних таборів, вікторин, круглих столів тощо.

Національний природний парк стане осередком екоосвіти, просвіти і інформування, відіграватиме важливу роль у вихованні місцевої молоді та екологічному інформуванні населення.

Створення національного природного парку впливає:

−на вирішення соціально-економічних проблем села;

−на зменшення рівня безробіття на селі та розширення кола самозайнятості сільського населення, особливо молоді;

−на розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці;

−на покращання благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури;

−на відродження, збереження і розвиток місцевих народних промислів, пам'яток історико-культурної спадщини;

−на підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення.

Забезпечення режиму території національного природного парку, здійснення заходів по відтворенню/відновленню природних ресурсів дозволяє суттєво примножити багатство місцевої флори та фауни.

При створенні парку особливо враховуються інтереси місцевого населення, особливо щодо традиційного природокористування: сінокосіння, випас худоби, спортивне рибальство, бджільництво, збір грибів, ягід та лікарських рослин, вирішуються питання заготівлі дров тощо. Тісна співпраця з місцевим населенням, поєднання завдань збереження природного і ландшафтного різноманіття території з її соціально-економічним розвитком є запорукою успішного, безконфліктного функціонування національного природного парку. І лише за таких умов національний природний парк відповідатиме своєму призначенню.

Висновки. Національний природний парк стає каталізатором сталого розвитку регіону та базою для розвитку рекреаційної, туристичної, еколого-освітньої, природоохоронної, наукової діяльності та стимулом для розвитку супутніх видів підприємницької діяльності в районі. Діяльність на його території регламентуватиметься «Положенням про Національний природний парк» та Проектом організації території [2, с. 69]. Враховуючи місце розташування даної території пропонується присвоїти назву природно-заповідній території з урахування історичної назви навколишньої місцевості – національний природний парк «Кремінські ліси».

Список літературних джерел

1. Арапов О. А. Природно-заповідний фонд Луганської області // О. А. Арапов (заг. ред.), Т.В. Сова, О.А. Савенко, В.Б. Фєрєнц, Н.У. Кравець, Л.Л. Зятьков, Л.О. Морозова. Довідник. — 3-е вид., доп. і перероб. —Луганськ: вид-во «Луганська правда», 2013. — 224 с.

2. Гродзинський М. Д. Заповідна справа в Україні. / М. Д. Гродзинський, Стеценко М. П. - Навчальний посібник. – К.: 2003. – 306 с.

3. Загороднюк І. Рідкісні види тварин // Розбудова екомережі України / Під ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. — Київ: Техпринт, 1999. — С. 71–75.

4. Загороднюк І. В. Індикатори біорізноманіття степових екосистем як критерій цінності природних ядер // Екологічні аспекти Луганщини в контексті сталого розвитку (Щорічна збірка наукових праць). — Луганськ: Вид-во ЛНАУ, 2009. — С. 120–125.

5. Наукове обґрунтування створення НПП «Кремінські ліси» у Кремінському районі Луганської області. Громадська організація «ЕКОДІМ 2011», 2012 р. – 204 с.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.00 № 1913 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду» http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1913-2000-%D0%BF

Матушкіна М.В., асистент
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ДЕПРЕСИВНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ – ВІДНОВЛЕННЯ ЇХ ПОТЕНЦІАЛУ

Суспільно-політичні події в Україні призвели до значних змін у соціально-економічному розвитку регіонів та громад і зумовили необхідність чіткого окреслення напрямів подальших змін державної регіональної політики. Зменшення обсягів виробництва, погіршення становища із залученням інвестицій, як із-за кордону так із здійснення внутрішніх капіталовкладень, призупинення реалізації інвестиційних проектів, наростання кризових явищ у соціальній сфері – ці та інші риси сучасного становища справ в України є підставою для ретельного аналізу і розроблення низки пропозицій щодо відновлення потенціалу депресивних регіонів.

Негативна динаміка соціально-економічного розвитку регіонів призводить до того, що виробники вимушені шукати інші ринку збуту, змінювати структуру виробництва, залучати додаткові кошти для оновлення технологій. У цих умовах зростає роль міст, які стають каталізаторами економічного розвитку, на їх території концентрується значна частина виробництва, що призводить своєю чергою до збільшення чисельності населення. Такі явища потребують приділення посиленої уваги до питань забезпечення економічної безпеки різних територій, особливо малих міст, селищ які часто залежать від діяльності одного-двох підприємств і зупинка яких є катастрофічною для їх існування [1, с. 3].

Наявність значних диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів є характерною рисою вітчизняної економіки, що своєю чергою формує базу для утворення депресивних регіонів, яким притаманні: низький рівень виробництва з однобічною спеціалізацією промислових комплексів, неконкурентоспроможність продукції, що виготовляється, високий рівень безробіття, відтік кваліфікованого персоналу за кордон, недостатність власних фінансових ресурсів для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіону (території), слаборозвинутість соціальної інфраструктури, ескалація напруження відносин між «сильними» й «слабкими» регіонами (загострення міжрегіонального протистояння політичними силами у зв'язку з наявністю чіткого регіонального розподілу політичних орієнтацій населення), дотаційність, невідповідність факторів виробництва сучасним потребам ринку, низька забезпеченість населення соціальними гарантіями тощо. Виходячи з вище зазначеного, розв'язання проблем депресивних регіонів є актуальним першочерговим загальнодержаним завданням.

Для територій, які визнаються депресивними, передбачена можливість розробки та реалізації програм подолання депресивності. Такі території в силу наявності особливо гострих ресурсних, структурних чи інших проблем нюмають змоги без суттєвої організаційної та фінансової допомоги з боку центральних органів влади забезпечити стійкий економічний розвиток.

Розвиток депресивних територій, через державне стимулювання здійснюється на засадах одночасної концентрації коштів і зусиль на певній невеликій кількості територій з метою досягнення максимального соціально-економічного розвитку; об'єктивності і відкритості при визначенні таких територій; неприпустимості використання цільової державної підтримки для фінансування поточних потреб територій; максимального використання можливостей самих територій у розробці і реалізації відповідної системи заходів [2 с. 3].

Програма подолання стану депресивності території – взаємопов'язаний за змістом, можливостями та виконавцями, термінами виконання комплекс заходів організаційного, правового, фінансового, економічного, соціального спрямування, у забезпеченні яких задіяні фінансові та інші ресурси держави і регіону. Розробка програми повинна виходити з поглибленого аналізу причин депресивного стану й спрямована на досягнення чітко визначених показників та результатів.

Проведений аналіз свідчить про те, що в Україні для виведення регіонів зі стану депресії та переходу до стійкого розвитку, на нашу думку, потрібно:

1) використовувати прийоми встановлення особливих правових режимів господарювання: надання податкових пільг і канікул, умов найбільшого сприяння, підтримки окремих його форм (наприклад, фермерських господарств), замість надання фінансової допомоги, доцільніше забезпечити субсидії для надання послуг підтримки бізнесу (у формі інформаційного забезпечення, консультацій, інструктажу з питань бізнес-планування), спрощувати адміністративні бар'єри ведення бізнесу;

2) поширювати сільський туризм у аграрних регіонах, що з одного боку надасть імпульс для розвитку трудомістких і нетрадиційних сільськогосподарських виробництв та буде сприяти їх відродженню. Це стане можливим за умови добровільної участі споживача сільського туристичного продукту у процесах збору чи вирощування врожаю, заготівлі кормів, у догляді за худобою, домашньою птицею, бджолами тощо. Оплата за таку роботу може частково, а то й повністю компенсувати витрати на придбання сільського туру. З другого – забезпечить підтримку системи розселення і закріплення населення у віддалених від великих міст і агломерацій регіонах [3, с. 4];

3) застосувати сучасні інформаційні технології (електронну комерцію) представниками малого і середнього бізнесу, що дасть змогу «вийти» за межі своєї територій в пошуках покупців та партнерів, пропонувати свою продукцію більшому колу споживачів, стати менш залежними до умов регіонального ринку, оперативніше планувати логістичні, складські операції, розвивати ті напрямки підприємницької діяльності, які раніше були менш привабливими;

4) створювати регіональні кластери із залученням наявного потенціалу депресивних територій до мережі підприємств, які виробляють конкурентоспроможні послуги та товари, забезпечують зв'язок виробництва з поширенням нових технологій та інновацій за підтримки міжнародних організацій, допомога в сертифікації, просуванні та збуті такої продукції, налагодження співпраці між виробниками, переробними підприємствами та торговельними мережами;

5) застосовувати систему комплексного маркетингу регіонів для створення їхнього позитивного іміджу. Цей комплекс передбачає створення державних і регіональних інформаційних систем в яких надається інформація про регіони, їхній потенціал та потреби, конкурентні переваги, включаючи історико-культурні надбання, презентацію регіонів за кордоном.

6) розвивати галузі із високим інноваційним потенціалом; підтримка інновацій (як правило, з огляду на необхідність диверсифікації для забезпечення виробництва продукції з більш високою додатковою вартістю;

7). провести реформи в житлово-комунальному господарстві, розбудова сучасної виробничої інфраструктури, зокрема, будівництво та реконструкція автошляхів і залізничних колій, потужностей в водо-, електро-, газо-, теплопостачання й водовідведення – створення індустріальних (промислових) парків;

8) розвивати трудовий потенціал: підвищення ефективності використання трудових ресурсів, поліпшення демографічної ситуації, забезпечення раціональної зайнятості населення, розвиток сфери соціальних послуг, побудова культурного простору;

9) раціонально використовувати і відновлювати природні ресурси, охорона навколишнього середовища, впровадження енергозберігаючих технологій; підвищення соціальної відповідальності великого бізнесу. Пропонується посилити штрафні санкції до великих підприємств, які не впроваджують технології очищення викидів, енергозберігаючі технології, не розвивають соціальну інфраструктуру [4. с. 201].

Усі ці шляхи подолання депресивності регіонів реалізовуватимуться, через формування регіональної інвестиційної інфраструктури, реструктуризації і санації неефективних виробництв, використання можливостей міжнародних програм для потреб малого і середнього бізнесу.

За підсумками дослідження можна зробити висновок, що одним із найважливіших напрямів державної політики повинно стати створення стратегії розвитку депресивних регіонів країни, тобто територій, що втратили через різні причини своє значення в національній економіці, а кардинальні задачі їх соціально-економічного розвитку не можуть бути вирішені ринковими методами господарювання без активної та постійної участі держави. Такого роду державне регулювання і підтримку може бути реалізовано в рамках спеціальних програм і удосконалення законодавчих актів.

Список літературних джерел

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с.

2. Павлюк А. Щодо застосування механізмів стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] / А. Павлюк. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/November/10.htm.

3. Смаль І. Туризм як форма господарського освоєння депресивних регіонів [Електронний ресурс] / І. Смаль. – Режим доступу: http://tourlib.net/ stattiukr/smal3.htm

4. Можайкіна Н.В. Проблеми розвитку депресивних регіонів / Н.В. Можайкіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – М.: МНУ. – 2016. – № 10. – С. 197-201.

Мельник М.І., д.е.н., проф.,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах економічного розвитку просторова структура ділової активності та вибір оптимальних форм просторової організації бізнесу виступає основним чинником конкурентоспроможності регіональної економіки, адже сприяє локалізації ділової активності, формуванню «точок зростання», забезпечення розвитку міжрегіонального та внутрірегіонального співробітництва, активізації місцевої (локальної) підприємницької ініціативи. Нові просторові форми організації бізнесу (горизонтальні та вертикальні): мережеві структури, виробничі та інноваційні кластери, технопарки, індустріальні парки,

бізнес-інкубатори, спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку, он-лайн платформи, холдинги, ТНК тощо – від найпростіших локальних до складних інтегрованих форм стимулюють інноваційний розвиток регіонів, формують їх конкурентоспроможність.

В кінцевому підсумку це дозволяє вирішити проблему територіальних диспропорцій та внутрірегіональної асиметрії соціально-економічного розвитку, насамперед за рахунок зміцнення економічного потенціалу територій (в т.ч. найм територіальних одиниць).

Тому обґрунтування (розробка) дієвих організаційно-інституційних та економічних механізмів (засобів, інструментів) формування оптимальної просторової структури ділової активності повинно базуватись на таких пріоритетних напрямах:

−підвищення самодостатності територіальних громад на основі стимулювання локальних форм ділової активності (різні залежно від рівня адміністративно-територіальної одиниці);

−забезпечення соціально-економічної інтегрованості та збалансованості регіонального розвитку, чому власне сприяють нові перспективні форми просторової організації бізнесу;

−створення сприятливих умов для реалізації конкурентних переваг різних видів бізнесу та територій, на яких вони розташовані;

−оптимальне поєднання підприємств різних галузей в регіоні на основі трансформації просторово-секторальної структури його економіки;

−оптимізація вибору місця розташування (локалізації) підприємств різних видів, розмірів, галузей, форм власності;

−підвищення капіталізації бізнесу та регіону загалом, внутрірегіонального інтеграційного потенціалу бізнесу, а також інтегрованості регіону як окремого суб'єкта зовнішньоекономічних взаємовідносин.

Регулювання стосується як підтримки пріоритетних нових форм просторової організації бізнесу (ділової активності), так і їх оптимального розміщення з огляду на збалансований територіальний розвиток. При цьому, інструментами державного регулювання охоплюють: інвестиційну, інноваційну, соціальну, бюджетну, податкову, структурну, кон'юнктурну та регіональну політики; державні інвестиції, державно-приватне партнерство, цільові програми, пільгові умови розміщення (переміщення) підприємств для розосередження центрів надконцентрації промислового виробництва (чи економічної активності) та утворення нових центрів ділової активності за межами міських поселень; субсидії, трансферти, дотації і т.д. з державного бюджету на підтримку пріоритетів територіального розвитку; спеціальні правові режими (СЕЗ, ТРП і т.д.); підтримка депресивних (слаборозвинених) територій. Зокрема, інструментами оптимального територіального розміщення (переміщення) фірм можуть біти: пільги на закупівлю земельних ділянок, позики на покриття витрат на переміщення підприємства, податкові пільги (право прискореної амортизації, зниження рівня місцевих податків), фінансові пільги (пільгове кредитування місцевій владі та корпораціям розвитку на розміщення підприємств, обладнання промислових зон) тощо.

Оптимальна просторова структура ділової активності на регіональному рівні створює передумови для збалансованого розвитку регіону, забезпечується спрямуванням інвестиційної і структурної політики регіону на попит і потреби ринку, на запити внутрішніх і позарегіональних споживачів, організацію виробництва таких видів продукції, які мають попит на міжнародному ринку і можуть сприяти підвищенню фінансової самостійності регіону. При цьому важливою є оцінка кінцевого результату та ефективності залежно від ступеня відповідності рівня економічного розвитку регіону і рівня життєдіяльності

населення (соціальні стандарти, бюджетна забезпеченість, структура доходів і витрат сімей, екологія, демографічна ситуація, екологічна безпека тощо). Просторові форми організації бізнесу є осередками координації і акумуляції економних і соціальних взаємозв'язків між окремими регіонами чи країнами.

Отже, основними перевагами оптимізації просторова структура ділової активності та розвитку нових просторових форми організації бізнесу є: формування конкурентних переваг окремих територій та їх територіального капіталу; локалізація багатонаціональних корпорацій і, відповідно, міжнародних виробничих мереж з перевагами впровадження інновацій та децентралізованної концентрації; розвиток інноваційних кластерів на основі інтернаціоналізації економічних відносин та підключення до глобальних інноваційних систем в високою мобільністю; активізація знання та комунікації, можливостей інкорпорувати місцевих акторів і організації в глобальну мережу комунікації; можливості щодо інституційних, ринкових та структурних трансформацій як чинників територіальної привабливості.

Могилевская О.Ю., к.е.н.,
Киевский международный университет, Киев, Украина
Могилевский Ю.В., аспирант
Европейский университет, Киев, Украина
Штанько А.И., студент
Киевский международный университет, Киев, Украина

РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ПРОМЫШЛЕННОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Стратегия устойчивого экономического роста сопряжена с необходимостью привлечения крупномасштабных вложений в промышленность и их концентрации на приоритетных направлениях модернизации отечественной экономики. Формирование инвестиционных приоритетов на микроуровне требует комплексного, системного подхода, отражающего заинтересованность в наращивании, распределении и эффективном использовании инвестиционных ресурсов не только предприятий, но и всех других участников инвестиционного процесса – отечественных и иностранных инвесторов, заказчиков, посреднических организаций, органов управления регионального уровня.

Реализация такого подхода невозможна, на наш взгляд, без учета социально-экономической дифференциации украинских регионов и активизации мер по ее преодолению, как за счет мобилизации их собственных средств, так и за счет финансовой поддержки государства. Решение этих проблем должно дополняться системной поддержкой модернизации экономики в целом и на региональном уровне посредством бюджетно-налогового, программно-целевого, инвестиционного и иных механизмов через стимулирование соответствующей активности ведущих украинских бизнес-структур по социальным, экономическим, экологическим, геостратегическим и другим мотивам.

Инновационно-инвестиционная активность подавляющего большинства промышленных предприятий в настоящее время остается низкой. Тем не менее, современные маркетинговые исследования дают убедительные доказательства перспективности и эффективности реструктуризации региональной экономики на основе кластерного подхода.

М. Портер определяет кластер как группу территориально соседствующих компаний и организаций, характеризующихся общностью деятельности и взаимодополняющих друг друга [4]. Эффект взаимодополняемости географически близких субъектов рынка должен быть в полную меру реализован при создании кластера инновационно-технологической инфраструктуры, модернизации существующих производственных предприятий с внедрением ресурсосберегающих технологий и экологически чистых производств.

Кластерный подход к выбору инвестиционных приоритетов предполагает своего рода «кластеризацию» форм и методов работы органов регионального управления, необходимость переноса акцента в их деятельности с узкоотраслевых на межотраслевые взаимодействия участников воспроизводственного процесса. С этой точки зрения маркетинговая политика регионального управления должна предполагать информационную, научно-исследовательскую и другие виды поддержки их деятельности, создание ориентированных на кластеры зон свободной торговли, промышленных и технологических парков и т.п. [2].

Повышение эффективности и конкурентоспособности украинских промышленных предприятий требует осуществления системы мер, отвечающих интересам предприятий и народного хозяйства и реализуемых на основе стратегических приоритетов промышленной политики. На микроуровне системный подход к формированию стратегических приоритетов промышленных предприятий может быть реализован путем согласования их инновационной, производственной, инвестиционной, финансовой и кадровой политики на принципах концептуального маркетинга [3].

На макроуровне важно усилить роль государства в создании благоприятного предпринимательского и инвестиционного климата в Украине, в преодолении инвестиционного кризиса в депрессивных регионах. Формирование маркетинговых приоритетов субъектов регионального рынка должно быть тесно увязано с политикой по выявлению и развитию экономических кластеров на территориальном уровне, образованию партнерств и сообществ географически соседствующих и интеграционно взаимодействующих предприятий, и связанных с ними организаций. Кластерный подход к реструктуризации экономики региона не может быть обезличенным и требует соответствующего отражения в законодательных и нормативно-правовых актах, регулирующих предпринимательскую и инвестиционную деятельность региона: участие региональных властей в совместном финансировании аналитических исследований кластерной структуры региона, в ресурсном обеспечении проведения маркетинговых исследований и рекламных мероприятиях, способствующих выходу региональных кластеров на внутренние и внешние рынки.

Список літературних джерел

1. Алексеева Н.А. Управление эффективностью мезоэкономических отношений региона / Н.А. Алексеева. – Екатеринбург: ИЭ УрО РАН, 2007. – 272 с.

2. Инновационная экономика / Электронный ресурс. Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/.

3. Каннинг М. В поисках равновесия. Как определить цели и приоритеты / [М. Каннинг и др.]; пер. с англ. Е.Б. Полагаевой. – М.: Вершина, 2006. – 160 с.

4. Портер М.Е. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов / М.Е. Портер; пер. с англ. – [2-е изд.] – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 452 с.

5. Уэбстер Ф. Основы промышленного маркетинга / Ф. Уэбстер. – М.: Изд. дом Гребенникова, 2005. – 416 с.

6. Garifullin M. Using Anylogic and Agen-Based Approach to Model Consumer Market / M. Garifullin, A. Borshchev, T. Popkov // Электронный ресурс. Режим доступа: http://http://www.anylogic.com/system-dynamics

Нагорна О.В., к.е.н., доцент,
Василишен Ю.В., к.е.н.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Розвиток регіону як багатофункціональної системи, інтегрованої у вітчизняну і світову економіки, створює сприятливе середовище для життя й економічної активності. З позицій управління інвестиційною діяльністю в регіонах важливо таке, як:

−спрямування інвестиційної політики регіону в напрямі основних завдань та пріоритетів його соціально-економічного розвитку;

−диверсифікація джерел фінансових та інвестиційних ресурсів економічного розвитку регіону;

−кооперація всіх можливих джерел інвестування для спільного фінансування розвитку регіону;

−підвищення інвестиційної привабливості регіону для внутрішніх і зовнішніх інвесторів;

−поліпшення інституційного забезпечення регіону;

−сприяння запровадження механізмів державно-приватного партнерства.

Що стосується регіону, то відповідні очікування від інвестицій можна визначити такі, як: створення нових робочих місць, покращення якості та рівня життя населення, надходження до місцевого бюджету, внесок у розвиток інфраструктури (у тому числі соціальної), а також позитивний приклад для інших інвесторів (демонстраційний ефект). За таких умов з позиції регіону:1) всі інвестиції (іноземні та вітчизняні) потрібні; 2) конкуренція інвесторів за можливість вкладати кошти на даній території – благо для регіону; 3) регіон має конкурувати за інвестиції з іншими регіонами країни та світі.

Відзначимо, що основними причинами слабкої інвестиційної привабливості регіонів України є:

−податковий тиск на бізнес і його адміністративну зарегульованість;

−нерозвинутість ринку цінних паперів, землі, нерухомості;

−недостатня інтегрованість у глобальну економіку;

−відсутність послідовної інвестиційної політики держави і відповідних механізмів її втілення на регіональному рівні;

−брак достовірної та оперативної інформації, що знижує ефективність співпраці між суб'єктами ринку;

−інертність регіональної влади, що викликана переважно відсутністю стимулів і механізмів залучення інвестицій у реальну економіку [1, С.22].

Для усунення зазначених недоліків та з метою заохочення інвесторів працювати в Україні слід перш за все забезпечити однакові умови діяльності для вітчизняних та іноземних інвесторів, створити широке поле для чесної конкуренції і дієве антимонопольне законодавство, гарантоване урядом і правовою системою.

Зауважимо, що усі інвестиційні процеси в регіонах розвиваються у тісному взаємозв'язку із загальнодержавними тенденціями інвестування, основні бар'єри щодо залучення інвестицій є типовими як для регіону, так і для України в цілому, та вимагають об'єднання зусиль на різних щаблях державного управління.

Безперечно, державна політика формування сприятливого клімату для інвестицій у регіони повинна забезпечити узгодження інтересів держави та інвесторів з урахуванням існуючого співвідношення пропозиції і попиту на ринку капіталів, реальних можливостей України, створити такі умови інвестиційної діяльності, які були б привабливіші від тих, що пропонують інші потенційні імпортери капіталів.

Держава має забезпечити:

−регіонально-галузеву орієнтацію інвестиційної активності залежно від потенціалу конкурентоспроможності виробництва товарів та надання послуг. Певною мірою цей напрям в останні роки реалізується в проектах спеціальних економічних зон чи режимів інвестиційної діяльності. Завдання полягає в переведенні дещо стихійного процесу в системну і планомірну загальнодержавну стратегію або програму;

−формування загальнодержавної інвестиційної політики «знизу догори» через узагальнення регіонально-галузевих напрямів, завдань та інструментів;

−послідовне зменшення впливу дії чинників, які дестимулюють інвестиційну активність (нестабільність законодавства; надмірний державний контроль; відсутність підтримки з боку виконавчої влади; корупція, високі податки, тощо).

Окремо наголосимо на важливості розробки і реалізації програми формування іміджу регіону як об'єкта інвестиційної діяльності, а також пропагування прозорих, сумлінних та чесних відносин з інвесторами.

Список літературних джерел

1. Василишен Ю.В. Банки у формування інвестиційного потенціалу регіону: дис. канд.екон.наук: 08.00.08/ Юрій Володимирович Василишен; [наук.керівник. С.В. Онікієнко]; ДВНЗ «Київ. нац.екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2015. – С. 232.

2. Задорожна Я.Є. Підвищення інвестиційної привабливості підприємництва як напрямок залучення інвестиційних ресурсів / Задорожна Я.Є., Дядечко Л.П. // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 2.– С. 32–35.

Опря Б. О., к.іст.н., доц.
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

Стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризмі на Хмельниччині доцільно розпочати з загальної характеристики регіону та його природно-рекреаційного потенціалу.

Хмельницька область як адміністративно-територіальна одиниця у складі України утворена 22 вересня 1937 року. Обласний центр – місто Хмельницький – розміщений близько до географічного центру області на перетині шляхів з півночі на південь та із заходу на схід. Основними центрами економічної активності на крайніх географічних точках області є: на заході м. Волочиськ, на півночі – м. Шепетівка, на півдні – м. Кам'янець-Подільський, на сході смт. Летичів (найменш розвинене серед вказаних пунктів) [1, с. 17-18].

Умовно в межах області спостерігається принаймні три зони, які відрізняються за природними кліматичними умовами: Південна – Кам'янець-Подільський та Новоушиський райони, Північна – Славутський, Шепетівський, Полонський райони, Центральна – решта районів [2].

По території області протікає понад 3 тисячі річок і потічків. Щодо запасів водних ресурсів регіон займає 6 місце в країні. Розміщення річок та водойм в області є досить рівномірним.

Залісненість території області є незначною, ліси становлять 14% всього земельного фонду, в той час як рілля – 61%. Розораність сільськогосподарських земель становить 80%. Структура земельного фонду сприятлива для розвитку сільського господарства – рослинництва і тваринництва [2].

Хмельницька область належить до групи слабо урбанізованих областей, частка міських жителів є значно меншою загальноукраїнського показника.

Кам'янець-Подільський, Славутський, Старокостянтинівський, Шепетівський та Хмельницький райони мають умовно низьку урбанізацію, оскільки міста – районні центри, – виведені зі складу району, є містами обласного значення.

Таке штучне виведення зі складу районів міст, що є їх адміністративними, економічними та культурними центрами, негативно впливає на всі показники району та стримує розвиток його сільських територій.

Загальний рівень урбанізації області є меншим від середньо українського показника – 54,1 проти 68%. Найменш урбанізованими районами з урахуванням міст – районних центрів – є Новоушицький, Чемеровецький та Ярмолинецький райони [3].

Незначне екологічне навантаження на територію області створює можливості для розвитку рекреаційних та оздоровчих послуг та розміщення виробництв, що потребують підвищених вимог до чистоти повітря, води (фармація, біотехнології). Значна частка сільського населення – резерв додаткових трудових ресурсів для розміщення нових виробництв.

Область характеризується значним демографічним навантаженням на працездатне населення, яке є вищим середньоукраїнського показника. Значні диспропорції за цим показником по адміністративно-територіальних одиницях області та серед міського та сільського населення.

Ситуація в сільських районах щодо демографічного навантаження досить напружена. У 8 районах на тисячу працюючих припадає більше тисячі непрацюючих за віком, а враховуючи безробітних, ця цифра виглядатиме ще гіршою [4].

Туристичний потенціал області має такі головні складові:

−мальовнича природа – Дністер, Товтри, ліси та озера півночі області;
−мінеральні води – типу Нафтуся, Миргородська, радонова;
−пам'ятки історії та архітектури – Кам'янець-Подільський, Меджибіж,
−Самчики.
−мережа санаторіїв, де можна оздоровитись та полікуватись [2].

Загалом Хмельниччина має 269 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 39 заказників, у тому числі 15 державного значення, 198 пам'яток природи, з них 4 державного значення, Кам'янець-Подільський ботанічний сад, 7 заповідних урочищ, 24 парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, в тому числі 8 державного значення, одна пам'ятка ЮНЕСКО – дуга Струве, 3 з чотирьох об'єктів якої в Україні розміщено у Хмельницькій області. Загалом за кількістю потенційних об'єктів для туризму область входить до п'ятірки найбільш туристично привабливих регіонів [4].

Область має на своїй території низку санаторно-курортних та оздоровчих закладів, що використовують мінеральні води Хмельниччини, але які ще не стали помітними у загальноукраїнському та міжнародному масштабі.

Серйозними проблемами є занедбаність та руйнація значної кількості потенційних історично та архітектурно привабливих об'єктів, відсутність доступу до них, інформаційної та транспортної інфраструктури [2].

Отже, природній та історико-культурний потенціал області досить потужний для задоволення потреб туристів, котрі хочуть поєднати переваги зеленого туризму з пізнавальним чи оздоровчим.

Щодо власне сільського туризму, то офіційна статистика навіть приблизно не відображає реальний стан речей, оскільки недосконаліть сучасного законодавства дозволяє займатися сільським туризмом без офіційної реєстрації.

На 2010 р. в Хмельницькій області нараховувалося 64 агрооселі, зараз – близько 100 [5]. Найбільша їх кількість – в Кам'янець-Подільському, Новоушицькому та Шепетівському районах. Потенціал для розвитку сегментарного туризму в області дуже значний. Наявність значної кількості мінеральних джерел, базових санаторіїв, де розміщується значна кількість відпочиваючих, а також наявність скупчень відпочиваючих на курортах Вінницької (Хмільник), Тернопільської (Конопівка, Гусятин), Львівської (Трускавець, Моршин) дає змогу залучити їх до історично-архітектурного туризму по об'єктах області [5].

Ландшафти та природа Придністров'я та Товтр є перспективними для відпочинкового туризму. Історично-архітектурні пам'ятки середньовіччя можуть бути включені у мережу міжнародного туризму.

Система розселення в межах області є оптимальною для планування стабільного розвитку. Поселенська мережа складається із великих міст з півдня на північ: Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Красилів, Старокостянтинів, Шепетівка. Економічно спроможні міста є і на заході та сході області. Навіть у депресивних сільських районах можна виокремити поселення, що є природними концентраторами місцевого економічного життя. Такими природними центрами насамперед є міста та селища, колишні районні центри, а також великі села, де ще збереглась певна інфраструктура, є радіальні дороги до найближчих сіл, церква, виїзні базари тощо [6].

Для збалансованого розвитку області планування розвитку має базуватись на точках потенційного зростання та створювати систему комунікацій (доріг), що замикатимуть навколишні села на потенційні центри зростання. В майбутньому, у разі проведення реформи адміністративно-територіального устрою, ці центри можуть стати центрами нових громад.

Отже, сучасна, ще збережена поселенська мережа, може бути використана для досить ефективної реалізації Стратегії розвитку області через підтримку розміщення промислових виробництв у потенційних центрах зростання на базі великих та середніх міст, переробної та сервісної промисловості у центрах, якими є міста районного значення та великі селища. Кожен з таких центрів потенційно має стати локомотивом розвитку власних периферійних сільських територій, що дозволить зменшити відтік населення у міста та поліпшить якість життя у сільських територіях.

Відповідно до стратегії розвитку Хмельницької області на 2011 – 2020 рр. однією з стратегічних цілей визначено реалізацію туристичного потенціалу регіону. Зумовлено це тим, що він має значний потенціал у сфері відпочинкового та історичного туризму. Сьогодні місто Кам'янець-Подільський є основним чинником, що забезпечує можливість досягнення цієї стратегічної мети й розвитку туризму в області в цілому. Для цього має бути поліпшено зовнішній вигляд інших міст та їхніх пам'яток культури й архітектури, зокрема на

північному сході регіону для залучення туристів, що їдуть із Хмільника в Кам'янець-Подільський (Летичів, Меджибіж, Хмельницький та Дунаївці) [2].

Для задоволення потреб та очікувань цільових груп туристів СРР передбачає розвивати туризм за двома напрямками. Перший із них передбачає утримання туристів у регіоні шляхом відпочинкового туризму на базі природного потенціалу регіону – завдяки озерам, лісам та пагорбам регіону. Другим напрямком збільшення доходів від туризму є традиційна гостинність населення регіону, особливо у сільській місцевості, що забезпечує можливість поєднання розміщення туристів із вивченням сільських звичаїв та традицій безпосередньо в селах. Туризм у Хмельницькій області буде привабливим для всіх туристів, які хочуть їсти здорову їжу, перебувати на свіжому повітрі й насолоджуватися красою регіону. Звичайно, стратегія не має на меті обмеження важливості відвідання туристами Кам'янця-Подільського – мова йде лише про розвиток інших напрямків та ознайомлення туристів із іншими принадами Хмельниччини, використовуючи певною мірою позитивний бренд Кам'янця-Подільського. Усі три потенційні напрямки розвитку туризму (історичний туризм у Кам'янці-Подільському, відпочинковий туризм на річках, озерах і в лісах, а також сільський туризм) можуть бути поєднані в межах глобального просування природи та традицій регіону [3].

За прогнозами «традиційні туристичні центри Європейського Союзу у середньостроковій перспективі втратять частину своїх туристів на користь нових міст у Центральній та Східній Європі». Ці передумови дозволяють стверджувати, що окремі місця концентрації туристичного потенціалу на Хмельниччині мають підстави позмагатися за нових клієнтів-туристів. При цьому слід розуміти, що область у цій сфері конкуруватиме з іншими (передусім сусідніми) областями, які також мають чималий туристичний потенціал. І перемога у цій конкурентній боротьбі значною мірою залежатиме від ефективності взаємодії всіх «гравців» – обласної, районної та місцевої влади, приватного бізнесу, громадського сектору, наукових інституцій. Адже туризм належить до тих видів економічної діяльності, який неможливо розвинути силами лише одного управління (відділу) туризму.

Тут потрібен чіткий узгоджений план розвитку, повна взаємодія всіх зацікавлених сторін, взаємна підтримка. Лише за таких умов Хмельниччина може перемогти сусідні області у змаганні за туристичні потоки. Причому перемога тут може бути досягнута і через максимальну співпрацю з цими регіонами, аби туристи, приїхавши у будь-який сусідній регіон, змогли віднайти для себе цікавість відвідати і Хмельниччину.

Список літературних джерел

1. Дудзяк О. А. Програма розвитку сільського зеленого туризму в Кам'янець-Подільському районі / О. Дудзяк, О. Мазурок − Кам'янець-Подільський: Старе Поле, 2010. – 95 с.

2. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011 – 2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kprda.gov.ua/?p=6782

3. План заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2015-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.adm.km.ua/doc/doc37_strategy.pdf

3. Поліщук К. В. Зелений бізнес на Хмельниччині – перспективи розвитку [Електронний ресурс] / К. В. Поліщук, С. Ю. Ділайчук // Агросвіт. – 2013. – № 24. – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/24_2013/17.pdf

4. Перелік об'єктів сільського (зеленого) туризму Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://investcenter.km.ua/index.php?option=com

_content&view=article&id=375%3A2015-04-22-13-13-24&catid=45%3A2015-04-23-13-38-51&Itemid=87&lang=uk

5. Про розвиток «зеленого туризму» на Хмельниччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ye.ua/news/news_5595.html

Орлова Н.С., д.держ.упр., проф.
Київський університет
імені Бориса Грінченка, м.Київ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Регіональний розвиток це позитивна динаміка процесу соціальних, економічних, екологічних змін у відповідних регіонах, які є складовою здійснення загальнодержавної стратегії розвитку країни відповідно до сформульованих цілей. Першим з векторів розвитку України за Стратегією сталого розвитку «Україна - 2020» є - забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя [1]. Тому, пріоритетними напрямами державної регіональної політики за основними складовими сталого розвитку можна визначити: стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей; зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку, перш за все між столицею держави містом Києвом та іншими регіонами України; формування конкурентоспроможності регіонів через розроблення та впровадження програм і проектів підвищення конкурентоспроможності територій; стимулювання міжрегіональної інтеграції, подолання міжрегіонального відчуження, інтеграції регіональних економічних, інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір; створення ефективної системи охорони навколишнього середовища через врахування екологічної складової у стратегіях регіонального розвитку, оцінювання, вирівнювання та зниження техногенно-екологічних навантажень на довкілля у регіонах; поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння виконанню завдань органами місцевого самоврядування.

Спільне прагнення Європейського Союзу та України до зміцнення стосунків у рамках європейської політики сусідства робить можливими поступову економічну інтеграцію та поглиблення співпраці на основі впровадження екологічних інноваційних технологій.

Наявність у розвитку регіонів України різких асиметрій: різну якість планування економічного та соціального розвитку на обласному рівні; різний рівень урбанізації; різний рівень доходів на душу населення (найвищий – у м. Києві); різний рівень ефективності використання сільськогосподарських територій; різний стан індикаторів людського розвитку та, в наслідок цього, різний рівень інвестиційної привабливості регіонів.

Динаміка наведених показників доводить погіршення загального рівня соціально-економічної ситуації в регіонах. Подальше скорочення промислового виробництва та погіршення результатів функціонування промислових підприємств. Так, за підсумками 2014 р. фінансовий результат великих і середніх підприємств України склав 168,0 млрд. грн.

збитку. Збитковий фінансовий результат отримали всі регіони, серед них найбільш значний: м. Київ (–31,9 млрд. грн.), Луганська (–30,1 млрд. грн.), Донецька (–29,8 млрд. грн.) і Одеська (-11,9 млрд. грн.) області. Зниження інвестиційної спроможності регіонів, зменшення обсягу інвестиційного капіталу, поглиблення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів через непривабливість традиційних галузей і територій для інвестування. Це призведе до подальшого падіння у найбільш інвестиційно залежних галузях, зокрема, у будівництві. Зменшення доходів населення та подальше обмеження його купівельної спроможності, що поставить під загрозу діяльність невеликих підприємств, індивідуального підприємництва, орієнтованого на внутрішній попит. Зменшення реальної заробітної плати спостерігалось у всіх регіонах: від 2,9 % у Дніпропетровській до 13,6 % у Луганській областях. Погіршення платіжної дисципліни і збільшення заборгованості за бюджетними платежами. Так, заборгованість по сплаті податків і зборів до бюджетів усіх рівнів зросла у всіх регіонах (за винятком Вінницької області): від 15,7 % у Рівненській до 7,4 разу у Запорізькій областях. Найбільші обсяги заборгованості за податковими зобов'язаннями мали м. Київ (6,2 млрд. грн.), Донецька (2,45 млрд. грн.), Харківська (1,66 млрд. грн.), Львівська і Сумська (1,27 млрд. грн. у кожній), Запорізька (понад 1,1 млрд. грн.), Київська (майже 1,1 млрд. грн.) і Луганська (понад 1,0 млрд. грн.) області [2].

Торговельна блокада та розрив економічних відносин з Росією, анексія Криму та окупація Донбасу призвели до порушення цілісності господарського комплексу та фіскального простору України. Відбулося вимушене зростання оборонних та соціальних видатків, які за мирних умов могли бути витрачені на соціальну підтримку громадян. Крім того, на окупованій території фізично залишилося багато великих бюджетоутворюючих платників податків. Ситуація з другої половини 2014 і до кінця 2015 рр. була погіршена зниженням світових цін на традиційних експортних товарних ринках.

З початку 2016 р. економіка України мала ознаки стабілізації, що потребує забезпечення досягнення її стійкого зростання прискореними темпами у стратегічній перспективі. Проте реалізовувати це завдання складно в умовах обмежених бюджетних можливостей. Слід досягати не інфляційного розширення бази оподаткування без посилення податкового навантаження на сумлінних плавників податків та зосередити увагу на податкових механізмах відновлення соціально-економічного розвитку держави [3].

Ще одним індикатором сталого регіонального розвитку в умовах конкуренції є екологічні інновації, які є одним з інструментів, що сприяють впровадженню європейських стандартів економіки природокористування, розширенню ринку екологічних товарів і послугу на регіональному рівні. У регіонах та на рівні місцевого врядування існує нагальна потреба у впровадженні заходів з енергоефективності. Дослідження показали, що екологічна відповідальність підприємства набуває все більшого значення для інвестиційного іміджу компанії (регіону), країни. Особливо важливим є розробка дієвих механізмів регулювання та державного стимулювання інноваційних розробок в природокористуванні в умовах децентралізації. Державна політика сталого розвитку надає платформу для формування нових механізмів впровадження концепції «зеленого» зростання на основі нових вимог у сфері охорони навколишнього середовища, впровадження ефективної інноваційних систем екологічного менеджменту на підприємствах, орієнтуючись на кращий світовий досвід.

З метою проведення ефективної регіональної політики сталого розвитку у сфері стратегічного планування розвитку регіонів на період до 2020 року було б доцільно:

узгодити стратегічні цілі регіонального розвитку з інтегративними цілями регіонального розвитку країни щодо досягнення стабілізації розвитку та забезпечення поступового економічного зростання; сформувати єдиний підхід до політики стабілізації регіонального розвитку та зменшення самих критичних проявів регіональної диспропорційності (насамперед у сфері зайнятості, рівня середньої заробітної плати); забезпечити періодичне коригування планів заходів з реалізації стратегії та ухвалення короткострокових програм виконання стратегії відповідно до поточної ситуації; узгодити загальнодержавні, регіональні та місцеві концепцій, стратегії та програми з орієнтирами європейської політики сталого регіонального розвитку, а також із урахуванням перспектив міждержавної і міжрегіональної співпраці України та ЄС у цій сфері; забезпечити ефективний захист прав інвесторів та надавати гарантії іноземним інвесторам щодо стабільності умов ведення бізнесу в окремих регіонах шляхом розстрочки термінів виплати кредитів, застосування норм прискореної амортизації з метою не допущення зупинки реалізації вже діючих інвестиційних проектів [4].

Зазначені заходи дозволять актуалізувати регіональні стратегії сталого розвитку та розробити механізм поступового їх перетворення у гнучкі інструменти вирішення регіональних проблем.

Список літературних джерел

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс] // Законодавство / Верховна Рада України. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015 (дата звернення: 22.12.2016). – Назва з екрана.

2. Жук В.І. Динаміка розвитку регіонів: підсумки та очікування: аналітична довідка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Електрон. дані. – 2014–2015. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1862/ (дата звернення: 22.12.2016). – Назва з екрана.

3. Касперович Ю. В. Податковий механізм відновлення соціально-економічного розвитку в контексті реформи 2016 року: аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Електрон. дані. – 2016–2017. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/2299/ (дата звернення: 22.12.2016). – Назва з екрана.

4. Шевченко О.В. Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_strategy-26d31.pdf (дата звернення: 22.12.2016). – Назва з екрана.

Осипова О. І., к.е.н.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Нерівність у розподілі грошових доходів населення є тією проблемою, що не втрачає своєї актуальності на будь-якому етапі розвитку суспільства. Наразі в Україні нерівність доходів формується як на рівні домогосподарств, так і на рівні її адміністративно-

територіальних одиниць – регіонів. Посилення міжрегіональних відмінностей у розподілі доходів призводить до порушення соціальної та регіональної рівноваги, впливає на диференціацію показників економічного розвитку регіонів та провокує загострення низки соціально-економічних проблем. Тому дослідження динаміки міжрегіональних відмінностей у розподілі доходів, зокрема заробітної плати як основного джерела грошових доходів населення України, та вирівнювання цих відмінностей є важливою наукової задачею.

В останні десятиліття з'явилось чимало робіт, присвячених вирівнюванню рівнів розвитку країн або регіонів, ключову роль в яких відіграє теорія конвергенції. Конвергенція трактується як зближення рівнів розвитку країн або регіонів в часі, протилежний процес називається дивергенцією [1].

Найбільш поширеними наразі є концепції σ- та β-конвергенції. σ-конвергенція означає зменшення в часі диференціації рівнів економічного розвитку регіонів. У якості показників σ-конвергенції використовують показники варіації. В даній роботі для перевірки наявності σ-конвергенції було розраховано коефіцієнт варіації:

$$V = \sigma / \bar{x} \times 100\%,$$

де σ – середньоквадратичне відхилення заробітної плати за регіонами, $\bar{x}$ – середній за регіонами розмір заробітної плати. Зменшення з часом величини коефіцієнту варіації означає наявність конвергенції, збільшення – дивергенції [2, ст. 56].

β-конвергенція означає наявність негативної залежності темпів зростання від початкового рівня розвитку, тобто регіони із низьким рівнем заробітної плати характеризуються більш високими темпами її зростання порівняно з регіонами, що мають високі показники заробітної плати, що в довгостроковій перспективі має призвести до вирівнювання регіональних відмінностей у розмірах заробітної плати.

Узагальнено модель β-конвергенції можна представити так [1]:

$$\left(\frac{y_{iT}}{y_{i0}} \right)^{1/T} = a + b \ln y_{i0} + \varepsilon, \quad (1)$$

де *yiT* і *yi0* – розмір середньомісячної заробітної плати в *i*-му регіоні ($i = \overline{1, 23}$) у початковий (0) і останній (Т) періоди часу відповідно; *a, b* – коефіцієнти регресії; *ε* – випадкова складова.

Якщо параметр *b*<0, то існує β-ковергенція, у протилежному випадку – дивергенція.

Процес конвергенції характеризується двома показниками:

- швидкість конвергенції, яка показує на скільки відсотків скорочується розрив між регіонами за один період часу:

$$\beta = -\frac{\ln(1 + T \cdot b)}{T}. \quad (2)$$

- напівперіод – час, за який розрив між регіонами скорочується вдвічі:

$$\tau = \ln(2) / \beta. \quad (3)$$

Для проведення дослідження розглядались офіційні статистичні дані щодо розмірів середньомісячної заробітної плати найманих працівників за регіонами України протягом 2000-2016 рр. [3, 4]. Величина заробітної плати була скорегована на індекс інфляції, за базовий обрано початковий період дослідження – 2000 р. На рис. 1 подано мінімальні та максимальні за регіонами значення заробітної плати у досліджуваний період.

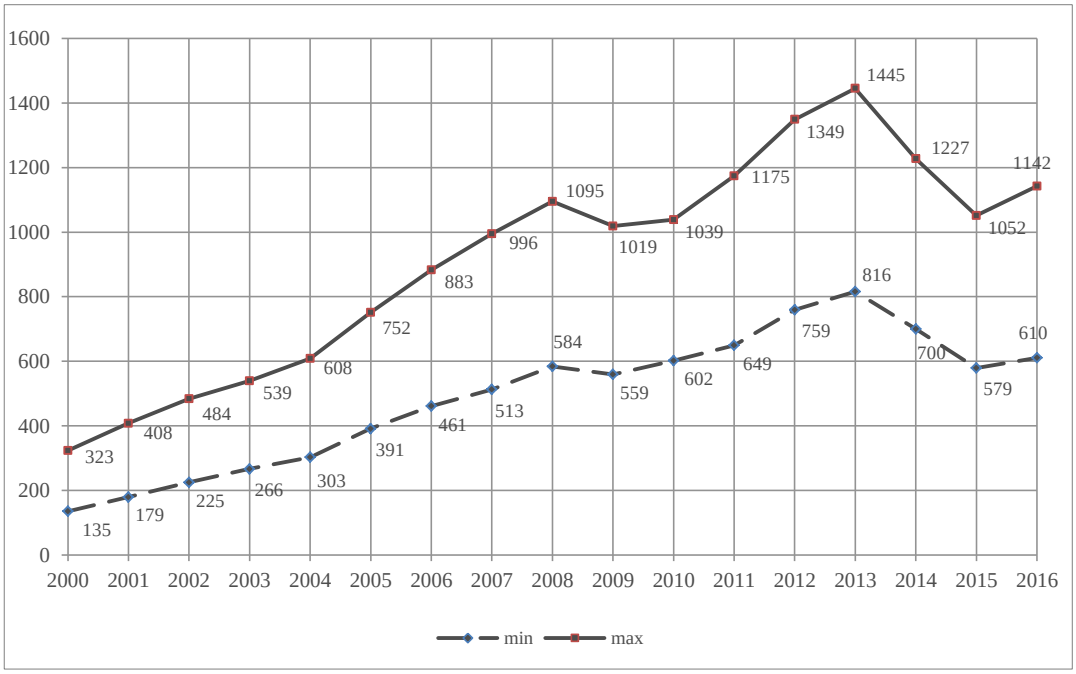

Рис.1. Розмір максимальної та мінімальної заробітної плати в регіонах України у 2000-2016 рр., грн.

Максимальний розмір заробітної плати протягом 2000-2016 рр. спостерігався у Київській області, мінімальний – у Тернопільській. За винятком 2009-2010 та 2014-2016 рр., існувала чітка тенденція щодо зростання як мінімальних, так і максимальних за регіонами розмірів заробітної плати. Крім того, весь період дослідження характеризувався наявністю суттєвого розриву у мінімальних та максимальних значеннях заробітної плати у регіонах України.

У таблиці 1 наведено темпи приросту мінімальної (Δmin), максимальної (Δmax) за регіонами заробітної плати та значення коефіцієнту варіації V, що був обраний у якості показника σ-конвергенції.

З табл. 1 можна побачити, що темпи приросту мінімальної за регіонами заробітної плати, як правило, були вищими за темпи приросту максимальної заробітної плати, що вказує на можливість існування β-конвергенції. Також зменшення коефіцієнта варіації протягом 2000-2016 рр. свідчить про зниження з часом міжрегіональної нерівності у розмірах заробітної плати, тобто про наявність σ-конвергенції.

Таблиця 1

Темпи приросту заробітної плати та динаміка показника σ-конвергенції в регіонах України, %

Рік	Δmin, %	Δmax, %	V, %	Рік	Δmin, %	Δmax, %	V, %
2001	133	126	24,1	**2009**	96	93	15,6
2002	125	119	22,5	**2010**	108	102	14,8
2003	119	111	21,2	**2011**	108	113	16,3
2004	114	113	19,8	**2012**	117	115	15,5
2005	129	124	19,4	**2013**	107	107	15,2
2006	118	118	17,9	**2014**	86	85	14,7
2007	111	113	17,3	**2015**	83	86	16,2
2008	114	110	16,8	**2016**	105	109	14,9

Для тестування наявності β-конвергенції за формулою (1) отримано наступне регресійне рівняння (в дужках наведено значення t-статистик):

$$\left(\frac{y_{iT}}{y_{io}}\right)^{1/T} = \underset{(13,751)}{3,644} - \underset{(8,781)}{0,043}\ln y_{i0} + \varepsilon; \quad R^2 = 0,778; \; F = 77,194.$$

Знак параметру b ($b = -0,043$) свідчить про наявність β-конвергенції, тобто поступового зближення в часі регіонів України за величиною заробітної плати внаслідок більш високих темпів її зростання у регіонах з низькою заробітною платою на початковому етапі дослідження. Отримані значення R2, F- та t-статистик вказують на достовірність побудованої регресії. Швидкість конвергенції, розрахована на основі (2), склала 7,8%, тобто міжрегіональний розрив у розмірах заробітної плати в середньому за рік скоротиться на 7,8%. Величина напівперіоду, отримана за формулою (3), становить ≈ 9 років, тобто для зменшення міжрегіональної диференціації за показниками заробітної плати вдвічі необхідно дев'ять років (за умови збереження існуючих тенденцій в економіці, відсутності шоків і т. д.).

Тобто, проведені розрахунки дозволяють дійти висновку, що у досліджуваний період в Україні спостерігалось зменшення міжрегіональної диференціації у розмірах заробітної плати населення. Разом з тим темпи вирівнювання регіональних відмінностей не можна назвати задовільними, що вказує на необхідність вжиття додаткових заходів органами державної та місцевої влади з метою зменшення нерівності у розподілі доходів на регіональному рівні.

Список літературних джерел

1. Толмачев Н. М. Теоретические и эмпирические подходы к конвергенции сельскохозяйственного производства/ Н. М. Толмачев// Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3 «Экономика. Экология». – 2012. - №1. – С. 193-199.

2. Раєвнєва О. В. Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів України: інструментарій оцінювання та регулювання: монографія/ О. В. Раєвнєва, О. Ю. Бобкова. - Харків: ІНЖЕК, 2014. - 257 с.

3. Статистичний щорічник України за 2015 рік: [Електронний ресурс]/ Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/11/zb_2015_ukr.zip.

4. Оплата праці та соціально-трудові відносини за 2016 рік: [Електронний ресурс]/ Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/bl/12/bl_opstv0916pdf.zip.

Пастернак О.І., к.е.н.
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»

РОЗВИТОК ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

В сучасних умовах розвитку суспільства на функціонування прикордонних регіонів впливають різноманітні фактори, такі як конкуренція між територіями, глобалізаційні процеси, економічна невизначеність, стрімкий розвиток цифрових технологій, обмежене фінансування, екологічна криза, соціальна нерівність тощо. Регіони посилено конкурують за інвесторів, креативних людей, підприємців, відвідувачів, мешканців. Для того, щоб бути конкурентоспроможними, території ставлять перед собою завдання, які є актуальними для креативної економіки, зокрема, залучення студентів і талановитої молоді, їх утримання в регіоні, зелена економіка, «розумне» місто тощо. Особливо актуальними дані проблеми є для прикордонних регіонів, які традиційно менш розвинені, ніж центральні, але водночас є «воротами» в сусідні країни. Недостатнє володіння інформацією щодо найсучасніших механізмів та інструментів маркетингу обмежує участь українських територій у конкурентній боротьбі на міжнародному рівні, що особливо є актуальним в умовах активізації євроінтеграційних процесів та підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Прикордонні регіони активно використовують різноманітні маркетингові механізми з метою зменшення асиметричності їх соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі. Отже, маркетингове забезпечення спиряє транскордонній конвергенції регіонів.

Транскордонна конвергенція регіонів – поступове зближення суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн, яке відбувається в процесі запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів підвищення конкурентоспроможності (конвергенція механізмів конкурентоспроможності), що сприяє зменшенню асиметричності соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі [МІКУЛА].

Необхідно відзначити важливість пошуку для України механізмів транскордонної конвергенції конкурентоспроможності регіонів, що дозволить впроваджувати більш ефективні управлінські підходи, використовувати позитивний досвід країн-сусідів, підвищити конкурентоспроможність території, рівень її економічного розвитку, покращити імідж, вирішити спільні проблеми завдяки співпраці між транскордонними територіями. Маркетинг пропонує широкий арсенал засобів, використання яких сприятиме транскордонній конвергенції регіонів та підвищенню їх конкурентоспроможності. Кожен транскордонний регіон має свої цікаві та успішні приклади реалізації спільних маркетингових стратегій, досвід яких можна ефективно використати для транскордонних проектів за участю України.

Необхідно відзначити, що маркетинг дозволяє територіям при розробці стратегій просування та при виборі маркетингових комунікацій підійти з креативного боку, адже останнім часом стратегії досить часто є продуктом стандартного мислення, що обмежує їх ефективність і призводить до втрати інноваційності. Маркетинг є невід'ємною частиною будь-яких управлінських процесів. Маркетингові дослідження є важливою основою на якій ґрунтуються подальші дії щодо розробки стратегій або ж вибору маркетингових інструментів.

З іншого боку, використання сучасних маркетингових інструментів, наприклад веб-маркетингу, прийомів партизанського і вірусного маркетингу, які є малозатратними і передбачають використання нетрадиційних засобів (краудсорсингові послуги студентів, промисловий туризм, краудфандинг тощо), дозволяє бути більш конкурентоспроможними в міжнародному масштабі.

Необхідно зазначити, що існує низка проблем адаптації економічної системи прикордонних територій України до нових умов та правил, передбачених Угодою про Асоціацію. Серед них доцільно окреслити наступні:

−різна ментальність мешканців прикордонних регіонів по різні боки кордону;

−асиметрія розвитку прикордонних територій;

−відмінності у законодавстві сусідніх держав, проблеми наближення законодавства України до ЄС;

−проблеми із впровадженням безвізового режиму між Україною та ЄС;

−недостатній розвиток інфраструктурних об'єктів прикордонних регіонів;

−недостатня кількість інституцій, які є учасниками процесу євроінтеграції та учасників транскордонного співробітництва;

−недостатня кількість спільних маркетингових проектів суміжних регіонів;

−слабкий розвиток інноваційних технологій, низька обізнаність із інноваційними формами ведення бізнесу (консалтинг, аутсорсинг, фандрейзинг, фріланс, краудсорсинг, краудфандинг);

−низька обізнаність українців щодо можливостей транскордонного співробітництва;

−пасивність українців щодо питань євроінтеграції, транскордонного співробітництва;

−недостатня кваліфікація працівників, потреба підвищення їх кваліфікації до рівня європейських колег;

−низький рівень надання фінансових послуг в Україні та механізмів фінансової підтримки учасників транскордонного співробітництва;

Вищезгадані проблеми стримують ефективність євроінтеграційних процесів та потребують нагального вирішення як на державному, так і на регіональному рівнях. Частково деякі із проблем можна вирішити шляхом використання маркетингових механізмів.

Роль маркетингу в контексті впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС полягає в наступному:

−пошук та побудова спільних цінностей відповідно до демократичних принципів, верховенства права, належного державного управління, прав та основоположних свобод людини;

−поглиблення економічних відносин між Україною та ЄС;

−механізми конвергенції суміжних прикордонних регіонів;

−дослідження проблем впровадження Угоди (проведення маркетингових досліджень, опитувань, експертних оцінок);

−моніторинг впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

−функція інформування на всіх етапах впровадження (щодо сутності, механізмів, конкретних інструментів, можливостей, існуючих досягнень, кращих практик тощо);

−промоція Угоди про асоціацію між Україною та ЄС шляхом реалізації низки маркетингових інструментів, зокрема публікацій у друкованих та електронних ЗМІ, інтернет-виданнях, соціальних мережах, конференцій, круглих столів тощо;

−розробка спільних маркетингових проектів, програм розвитку прикордонних регіонів, в т.ч. на співфінансування з фондів ЄС;

−визначення спільних конкурентних переваг транскордонних регіонів та їх спільна промоція;

−розробка спільних стратегій розвитку суміжних регіонів в контексті впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

−налагодження партнерських відносин різного характеру між суб'єктами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (робочі зустрічі, переговори, заходи презентаційного характеру, конференції, обмін досвідом тощо).

Суб'єктами маркетингу прикордонного регіону є всі учасники, які можуть бути залучені або зацікавлені в здійсненні такої діяльності, проявляють активність з метою звернення уваги на регіон потенційних споживачів та утримання вже існуючих (табл.1).

Таблиця1

Основні суб'єкти маркетингу прикордонних регіонів та їх дії з метою розвитку території

Суб'єкти маркетингу прикордонного регіону	**Дії з метою просування прикордонних територій та створення позитивного іміджу**
місцеві державні адміністрації	стимулювання розвитку конкурентних переваг регіону, представлення регіону за його межами, розробка стратегій розвитку
громадські організації	написання проектів для залучення фінансів із-за кордону для розвитку території, допомога у розробці стратегій розвитку
єврорегіони, ЄУТС	організація платформи для співпраці суб'єктів ТКС для спільного представлення територій, вирішення спільних проблем прикордонних суміжних регіонів
кластери, філії транснаціональних компаній	виготовлення конкурентоспроможної продукції або послуг (регіональні бренди), яка дозволить ідентифікувати регіон
туристичні агентства	приваблення до регіону туристів, професійне обслуговування клієнтів – гостей регіону
спортивні організації	представлення регіону на спортивних подіях, залучення вболівальників в регіон на змагання
агенції регіональ-ного розвитку	участь у розробці стратегій розвитку, налагодження відносин між владою, бізнесом та громадськими організаціями
політичні діячі, відомі особистості	просування регіону в ділових колах
мешканці регіону	доброзичливе ставлення до гостей регіону, підтримка чистоти і порядку в населених пунктах
торгово-промислові палати	сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів та послуг, організація виставкової діяльності

торговельно-економічні місії у складі дипломатичних представництв України за кордоном	представлення та захист у державі перебування місії інтересів України в галузі зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: розроблено автором.

На відміну від регіонів всередині країни, прикордонні регіони характеризуються наявністю більшої кількості суб'єктів, які зацікавлені у реалізації маркетингу, зокрема з'являються такі інституції, як єврорегіони, Європейські угрупування територіального співробітництва (ЄУТС), філії мультинаціональних корпорацій, транскордонні кластери.

Отже, в умовах посилення євроінтеграційних процесів та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розвиток прикордонних регіонів та їх ефективний маркетинг є особливо важливими завданнями держави. Креативність, сучасні інтернет-технології, інноваційність і нестандартне мислення, співробітництво та спільне виконання проектів, нові методи залучення громадян до розробки, реалізації та контролю проектів – це найважливіші тенденції розвитку сучасного маркетингу територій, знання яких дозволить органам влади України та іншим зацікавленим суб'єктам реалізувати ефективні стратегії розвитку прикордонних територій.

Список літературних джерел

1. Пастернак О.І. Краудсорсинг і краудфандинг як сучасні інноваційні інструменти стимулювання розвитку прикордонних регіонів в умовах євроінтеграції/ О.І.Пастернак // Актуальні проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 жовтня 2016 р.). – Львів.: РВВ НЛТУ, – 2016. – С. 81–83.
2. Мікула Н.А. Маркетингові інструменти транскордонної конвергенції регіонів / О.І.Пастернак, Н.А.Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки. (Збірник наукових праць). Вип. 5 (91) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: Відп. ред. В.С.Кравців. – Львів, 2011. – С. 3–14.

Тесля Д. В., аспірант ДУ «Інститут
регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»
Львівський державний коледж харчової і переробної
промисловості Національного університету харчових технологій

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Системна оцінка тенденцій і закономірностей розвитку харчової промисловості регіону за період формування ринкової економіки свідчить, що поряд із певними позитивними змінами, які відбуваються в цьому секторі, пов'язаними насамперед з формуванням різних форм власності, організації виробництва і господарювання, проявилася низка значних негативних явищ. Серед них необхідно відзначити суттєве скорочення

виробництва харчових продуктів, зростання їх вартості, зменшення обсягів їх реалізації, зниження рівня задоволення потреб населення у них.

З набуттям чинності 1 січня 2016 р. Угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС перед внутрішніми виробниками постало питання, як підготувати свою продукцію, щоб вона відповідала стандартам, які є в Європі, щоб вона була конкурентоспроможною. Насамперед потрібно навчити людей працювати за цими стандартами, бо до сьогодні, попри підписання Угоди про ЗВТ, більшість стандартів не імплементовані в європейське поле. Тобто виробники і надалі працюють згідно з українськими стандартами якості.

Ще однією важливою особливістю розвитку регіонального ринку продукції харчової промисловості є значна залежність його розвитку від розміру доходів населення. Так, зменшення доходів споживачів не просто обмежує обсяги споживання, а призводить до переорієнтації попиту на користь товарів зі значним вмістом дешевих замінників сировини тваринного та рослинного походження, значним вмістом консервантів, штучних ароматизаторів, барвників та інших домішок, що потрапляють на внутрішній ринок переважно з імпортом. Тому розвиток ринку промислових харчових продуктів потребує розроблення заходів стимулювання попиту, зокрема продовольчого субсидування, оскільки, як показує практика, встановлення граничних цін і торговельних надбавок не вирішує ситуації, а часто її загострює, погіршуючи умови для вітчизняного виробника, який реагує на них або згортанням виробництва, або погіршенням споживчих цінностей продукції [1, с. 110-111].

Для економіки регіону характерна складна галузева та територіальна структура харчової промисловості (табл. 1).

Дані табл. 1 засвідчують наявність з 2013 р. спадної тенденції у виробництві продукції харчової промисловості.

Таблиця 1

Виробництво окремих видів продукції харчової промисловості Львівської області

Вид продукції	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Абсолютне відхилення 2015 р. до 2011 р.
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, т	1930	1827	2036	1224	989	-941
М'ясо свиней свіже, охолоджене чи заморожене, т	10434	15991	17700	29958	34285	23851
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене, т	25679	26601	1938	26250	24858	-821
Субпродукти харчові свійської птиці, свіжі або охолоджені, т	3039	2378	2273	1855	1154	-1885
Ковбасні вироби, т	5146	5176	6161	7052	6380	1234
Джеми, желе фруктові, пюре та пасти фруктові чи горіхові, т	5882	4519	590	1499	1102	-4780
Молоко рідке оброблене, т	30771	32797	32869	24144	13223	-17548

Масло вершкове, т	2422	3140	1981	2198	1084	-1338
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки, т	51761	46307	47398	34550	20664	-31097
Борошно, т	50330	65994	68325	67138	61870	11540
Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання, т	72165	64993	60504	56538	50738	-21427
Печиво солодке і вафлі, т	15086	16263	14193	12800	13424	-1662
Шоколад та готові харчові продукти, що містять какао, у пакуваннях масою менше 2 кг, т	12123	11839	11926	12025	9447	-2676
Води натуральні мінеральні негазовані, млн дал	14,6	17,1	19,2	18,7	16,6	2
Води натуральні мінеральні газовані, млн дал	26,5	29,7	31,9	30,5	26,8	0,3
Напої безалкогольні типу лимонаду, млн дал	6	5,8	4,7	3,8	3,6	-2,4

Складено на основі джерела [2].

Основними чинниками впливу на стан розвитку харчової промисловості в регіоні є: наповнення внутрішнього ринку імпортною продукцією; допущення значних недоліків в організації ведення бізнесу в галузі в умовах переходу до вимог Угоди про поглиблену і всеосяжну ЗВТ між Україною та ЄС; лібералізація економічних процесів, в результаті чого втрачається керованість розвитком окремих підприємств і виробництв; значне скорочення обсягів вітчизняних сировинних ресурсів для виробництва харчових продуктів, що призводить до різкого зменшення їх випуску і збільшення питомих витрат на їх виробництво; фізичне і моральне зношення матеріально-технічної бази більшості підприємств харчової промисловості, що спричинює неконкурентоспроможне їх функціонування; відсутність чітких науково обґрунтованих ринкових моделей розвитку і ефективного функціонування окремих виробництв харчової промисловості з урахуванням специфічних вітчизняних особливостей їх діяльності; недотримання законів і вимог територіального поділу праці у виробництві харчових продуктів; недосконаліть фінансово-кредитних механізмів розвитку окремих виробництв харчової промисловості; відсутність затверджених довгострокових, середньо- та короткострокових регіональних програм розвитку харчової промисловості; часті зміни організаційних структур управління розвитком харчової промисловості.

Пріоритетними напрямами розвитку ринку продукції харчової промисловості мають бути:

−підвищення ефективності виробництва харчових продуктів на основі інноваційної моделі розвитку харчової промисловості;

−поглиблення спеціалізації регіону на розвитку тих виробництв харчової промисловості, для яких у нього є необхідні умови для створення ефективної сировинної бази відповідних її підприємств, а саме: мінеральні води, свинина морожена, горілка та пиво, соки фруктові, ферментоване молоко та вершки;

−оптимізація темпів і розмірів підприємств харчової промисловості в регіоні у відповідності з новітніми досягненнями науки, техніки та технології виробництва;

−обмеження імпорту продукції, що має низькі поживні властивості, або використовується вітчизняними виробниками у продовольчих товарах як дешевий замінник сировини тваринного і рослинного походження (пальмова олія, соя, емульсії тощо).

Список літературних джерел

1. Тесля Д. В. Структура та потенціал розвитку ринку продуктів харчової промисловості регіону / Д. В. Тесля // Регіональна економіка. – 2016. – №3. – С. 107-112.

2. Статистичний щорічник «Львівська область 2015» [стат. зб.] / [відп. за вип. С. І. Зимовіна]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2016. – 360 с. – Режим доступу: www.lv.ukrstat.gov.ua/

Ткачів С.М., аспірант
Інститут агроекології і природокористування
НААН, м. Київ
Лицур І.М., проф., д.е.н.
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»)

ПРОБЛЕМИ ТА СТАН ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

У розвитку територіальних громад значну роль відіграють нові вимоги щодо децентралізації суспільства та реформа місцевого самоврядування. Тому особливої актуальності набувають питання господарської та фінансової самодостатності регіонів. Розвиток соціально-економічної сфери і місцевого господарства залежить від наповненості дохідної частини місцевих бюджетів. Одним з основних чинників, які формують самостійність регіону виступають надходження до місцевих бюджетів фіскальних платежів за спеціальне використання природних ресурсів, зокрема рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. Сучасна система рентних платежів в Україні не стимулює раціональне використання природних ресурсів, не забезпечує відображення реальних втрат суспільства і не створює достатньої фінансової бази місцевих бюджетів.

Проблеми платності спеціального природокористування протягом тривалого періоду розглядається в працях відомих вчених, зокрема О. Веклич та В. Міщенко [1;7]. Ця проблема притаманна і фінансуванню лісового комплексу. Вітчизняними науковцями, у працях яких досліджувались питання управління лісовими ресурсами в умовах децентралізації влади та механізми фінансування розвитку лісового господарства,є Я. Дяченко, В. Голян, А. Карпук, Я. Коваль, І. Лицур, О. Фурдичко, М. Шершун [2,4].

Обґрунтування проблем фінансування розвитку лісового господарства на основі даних кореляційного аналізу та напрями їх вирішення є метою дослідження.

Зниження фінансової стабільності лісогосподарських підприємств призводить не лише до фінансово-економічних наслідків, але й соціальних, екологічних та негативно відображається на продуктивності лісових екосистем,зниженні рівня біорізноманіття та асортиментної структури деревини, втраті конкурентоспроможності її на ринку.

Основними причинами нестачі коштів бюджетів різних рівнів є:низька частка власних дохідних коштів, залежність від державного фінансування, відсутність стимулів у додатковому одержанні доходів та економічне витрачанні бюджетних коштів. Такий стан ведення лісового господарства не повністю задовольняє основним вимогам чинного природоохоронного законодавства щодо збереження, комплексного та ефективного використання і примноження лісових ресурсів.

Основними джерелами фінансування розвитку лісового господарства є кошти державного та місцевих бюджетів, лісокористувачів, а також інших джерел, у т. ч. коштів міжнародних організацій та іноземних інвесторів. Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх відтворення і охорони згідно ст. 98 Лісового кодексу [6] здійснюються за рахунок: державного бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства (щодо лісів державної власності); місцевого бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства (щодо лісів комунальної власності) та власних коштів власників лісів (щодо лісів приватної власності). Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів державної і комунальної власності, їх охорону, захист і відтворення фінансуються шляхом цільового виділення коштів державного та місцевих бюджетів для реалізації загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм ведення лісового господарства.

Фінансовий потенціал галузі (доходи підприємств лісового господарства) формується за рахунок різних видів грошових доходів, відрахувань та податкових надходжень і використовується на відтворення лісових ресурсів, покращення продуктивності лісових насаджень, тобто на задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб галузі.

Рентна плата за спеціальне використання є основною складовою лісового доходу. Плата за спеціальне використання лісових ресурсів зараховується до доходів державного бюджету України. Водночас з державного бюджету здійснюється розподіл видатків на ведення лісового господарства. Плата справляється за встановленими таксами або у вигляді орендної плати чи доходу, одержаного від реалізації продукції суб'єктів господарювання лісового господарства [5].

Беручи до уваги наведені результати досліджень, отримані з даних Закону про державний бюджет України [3]щодо спадної тенденції витрат спрямованих на ведення лісового господарства та намагання держави проводити реформу децентралізації, спрямовану на збалансоване використання потенціалу регіонів та соціально-економічний розвиток, пропонуємо дослідити ступінь статистичного зв'язку між основними показниками лісової політики. Для цього було обрано метод кореляції факторного аналізу. На рис. 1 та 2 наведений ступінь зв'язку між показниками видатків державного бюджету на лісове господарство та доходів, і між видатками і реалізацією протягом 2011-2015 рр.

Аналіз продемонстрував сильний лінійний зв'язок показника видатків державного бюджету на лісове господарство, млн. грн. та доходів бюджету (плата за спеціальне використання лісових ресурсів), млн. грн(-0,97), однак ступінь зв'язку між показником видатків та реалізації є слабшим і також обернений (-0,66).

При цьому значення коефіцієнта детермінації отриманої лінійної регресії R2= 0,94 (рис.1) означає, що варіація обсягу видатків на лісове господарство протягом досліджуваного періоду на 94% обумовлюється наведеними факторами (показниками доходів). Загальна варіація результативного показника на 5,6% залежить від випадкових факторів. Коефіцієнт детермінації R2=0,442 (рис. 2) вказує на те, що 44,2% варіації величини видатків бюджету на лісове господарство зумовлено варіацією показника реалізації. Коефіцієнт залишкової детермінації (1-0,442) вказує, що 65,8% варіації рівня видатків пояснюється дією інших причин.

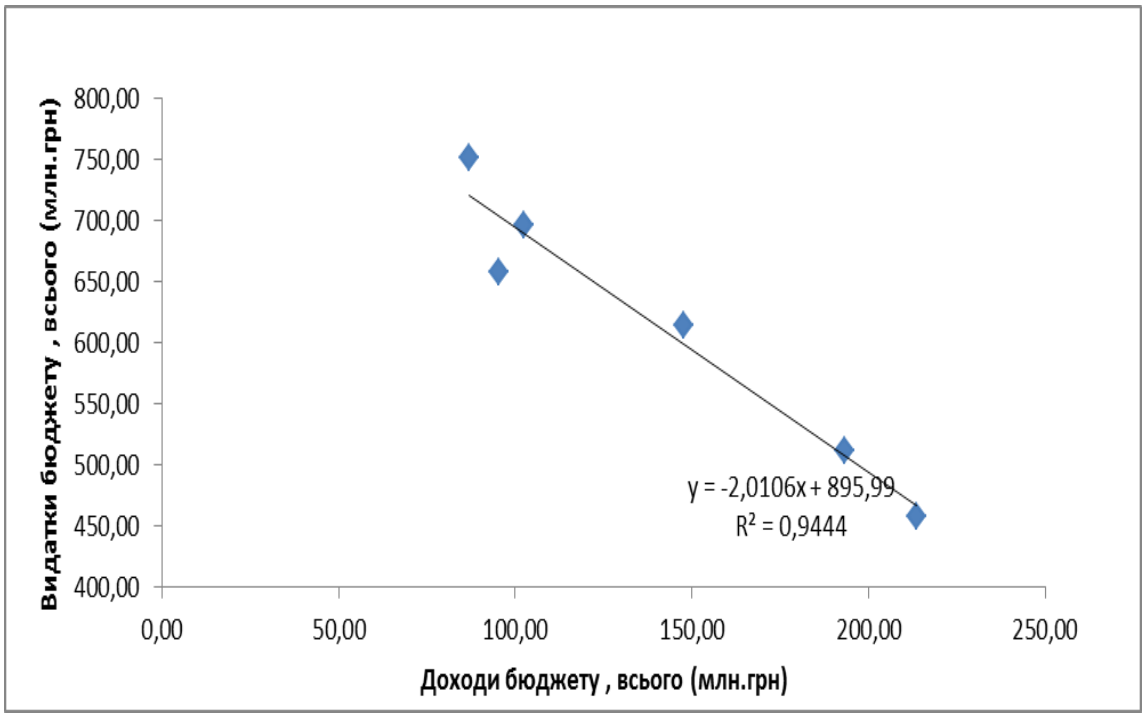

Рис. 1. Залежність видатків держбюджету на лісове господарство від доходів державного бюджету, млн грн

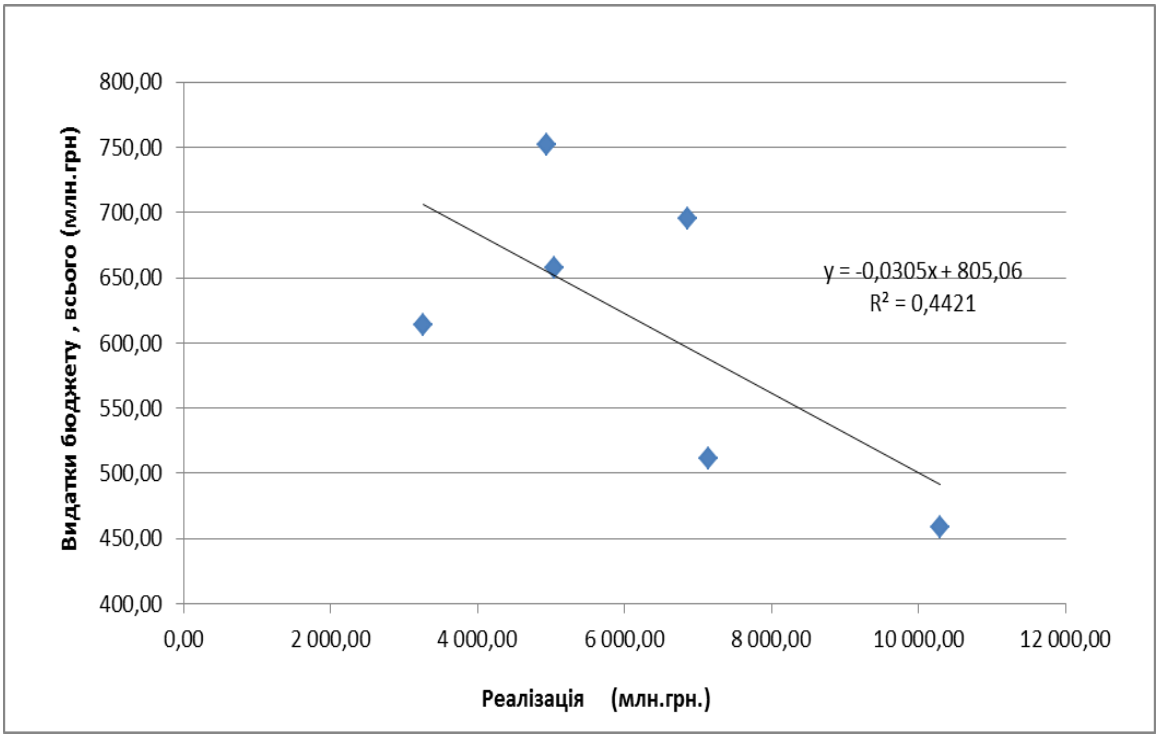

Рис. 2. Залежність видатків держбюджету на лісове господарство від обсягів реалізації лісового господарства, млн грн

Протягом останніх років частка видатків лісового господарства, яка фінансується з державного бюджету постійно знижується. Плати за лісові ресурси недостатньо для відшкодування витрат на ведення лісового господарства, і розподіл цих коштів є дуже нерівномірний. Підприємства регіонів з вищим рівнем лісистості (Полісся, Карпат та частина Лісостепової зони) відмовились від бюджетного фінансування і ведуть лісове господарство за рахунок власних коштів, отриманих від продажу лісових ресурсів.

На думку багатьох вчених та практиків в галузі лісового господарства, реформування галузі потребує вдосконалення механізму фінансування лісового господарства з урахуванням регіональних особливостей, вдосконалення системи оподаткування, удосконалення системи оцінки лісових ресурсів, з метою створення додаткових джерел надходжень до державного та місцевих бюджетів тощо. Доходи бюджету залежать не лише від ефективності діяльності підприємств, а від обсягів господарських оборотів. Доходи бюджету в цьому випадку могли б збільшуються за рахунок зростання цін, в даному випадку цін на продукцію лісового господарства. Отже, головним джерелом для ведення лісового господарства в цілому по Україні є власні кошти підприємств, які формуються від реалізації продукції лісового господарства.

Лісовідновлення і «рубки лісу» не співпадають у часі і просторі, тобто не має прямого зв'язку між витратами на виробництво лісопродукції і виручкою від її реалізації, як у інших галузях, наприклад у сільському господарстві. Проблема фінансування лісового господарства тісно пов'язана з специфічними особливостями його ведення: довготривалим періодом вирощування продуктів лісу, спрямованістю коштів на цільове використання та залежністю від природних факторів. Тому, ускладнюється фінансування лісового господарства власними коштами, навіть в лісах експлуатаційного призначення. Рентна плата за ресурси повинна стати головним джерелом наповнення бюджету та формування необхідних коштів на покриття витрат, пов'язаних з відновленням лісових насаджень їх вирощуванням, охороною і збереженням.

Так як цей платіж є основою відшкодування витрат на їх відтворення і охорону, за допомогою інструментів його врегулювання можна забезпечити вирівнювання умов роботи підприємств лісового господарства та забезпечити поповнення бюджету за рахунок додаткового прибутку від здійснення лісогосподарської діяльності в кращих природно-економічних умовах. Запропоновані заходи в перспективі створюватимуть більш сприятливі умови для покращення господарсько-фінансової діяльності суб'єктів господарювання лісового комплексу не тільки регіонів, але й всієї України.

Пошук перспектив щодо вирішення визначених проблем галузі, з врахуванням курсу на децентралізацію влади та удосконаленням механізму рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів визначає перспективи подальших досліджень.

Список літературних джерел

1. Веклич О. Экологическая рента: сущность, разновидности, формы/ О. Веклич // Вопросы экономики. – 2006. – № 11. – С. 104–110.

2. Голян В. А. Трансформація системи фінансових відносин у лісовому секторі на засадах бюджетної економії та самоокупності / В.А. Голян, О.М. Шубалий // Фінанси України. – 2015. – № 12. – С. 81–93.

3. Закон України про державний бюджет [Електронний ресурс] Верховна Рада України від 28.12.2014 № 80-VIII. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80-19

4. Лицур І.М. Управління лісовими ресурсами в умовах децентралізації влади / І.М. Лицур // Зелений бізнес: життя заради майбутнього: Матеріали IV Міжнародної науково-

практичної конференції. За ред. В.Д. Базилевича, Г.І. Купалової. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2016. – С. 27 – 29.

5. Лісове господарство України: стратегія розвитку / [за ред. акад. НАН України І.Р. Юхновського]; Міжвідомча аналітично-консультативна рада з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. − К., 2003. – 34 с.

6. Лісовий кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 184 с.

7. Міщенко В.С. Економічний механізм природокористування в Україні / В.С. Міщенко // Економіка України. – 2001. – № 10. – С. 32–37.

Токовенко А.М., студентка
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

МІЖРЕГІОНАЛЬНА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні в Україні спостерігається велика розбалансованість міжрегіональних міграційних потоків. Як і раніше, більша частка населення прибуває до провідних міст України в пошуках кращої долі, працевлаштування, вступу до університету тощо. Натомість ті регіони, які протягом тривалого часу перебували у стані кризи, і досі не можуть її подолати через нестачу людського ресурсу як одного із чинників. Такі процеси несуть за собою незворотні негативні наслідки для економіки країни в цілому, тому дослідження існуючих проблем та шляхів їх подолання є особливо актуальним сьогодні.

За даними Державної служби статистики, станом на 2016 рік до Києва прибуло 29971 осіб, натомість кількість вибулих становила 16683, що в цілому сигналізує про міграційний приріст населення в місті [1]. Якщо оцінювати динаміку міграційного руху населення за усіма областями, то варто наголосити, що всюди спостерігається міграційне скорочення, тобто більшість людей віддають перевагу тому, що залишають регіони, натомість переїжджають до Києва та області (рис.1).

Як можна побачити із рис.1, міграційний приріст населення у 2016 році характерний лише для наступних областей:

- Івано-Франківської – у 2016 році міграційний приріст був лише 124 особи, на противагу 2015 року (1901) [2], що, на наш погляд, пов’язано із виходом даного регіону до кордону, що стимулює населення локалізуватися там аби при нагоді в пошуках роботи мати відкритий доступ до ближнього зарубіжжя. Однак іншою причиною ми вважаємо наявність в даному регіоні вищих навчальних закладів, таких як Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківський національний медичний університет, які входять у топ-40 університетів України станом на 2016 рік [3]. Саме тому це створює освітні можливості для студентів із інших регіонів (Чернівецької, Закарпатської та Хмельницької областей, адже у них спостерігається міграційне скорочення, тобто відтік населення) для того, щоб мігрувати до Івано-Франківська.
- Одеської та Харківської – ми об’єднали в одну групу за критерієм розвитку виробництва та інфраструктури. Позитивний приріст населення у даних областях можемо пояснити можливостями працевлаштування, як наприклад, в Одеській області це більшою

мірою галузі, які пов'язані із морською діяльністю, а в Харківській – більш наукомісткі, такі як машинобудування, харчова, хімічна промисловості. У даних регіонах також простежується освітній тренд, тобто наявність вищих навчальних закладів всеукраїнського значення.

- Київської, Львівської областей та м. Києва – об'єднано в одну групу за критерієм популярності серед туристів, а також високим рівнем соціально-економічного, культурного, інноваційного розвитку. Так, наприклад, Київ і Львів сьогодні є високо інноваційними «розумними містами», тобто «смарт-сіті» [4] [5]. Це означає, що у даних містах реалізовані та продовжуються реалізовуватися проекти із е-врядування, інноваційного транспорту (використання сучасних технологій для якісних змін в сфері транспорту), медицини та інноваційного середовища для ведення бізнесу та залучення інвестицій. Позитивний приріст пов'язаний із вищим середнім рівнем заробітної плати (у 2016 р. склала 11094 грн у Києві) порівняно із іншими областями та загальним рівнем заробітної плати у розмірі 6475 грн по Україні [6].

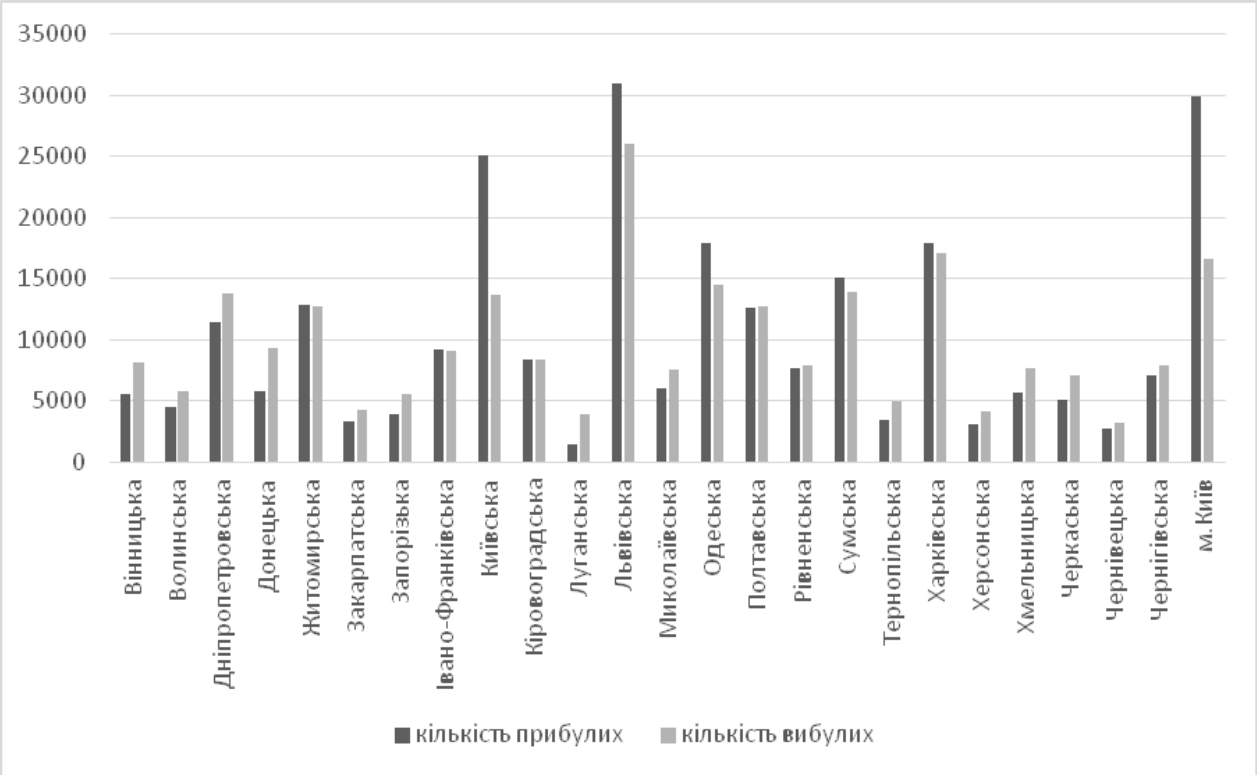

Рис.1. Міграційний рух населення в розрізі областей України у 2016 році, осіб [1]

Однак, не варто розцінювати такі тенденції зростання чисельності населення в окремих областях України, як позитивні процеси міжрегіональної міграції. Оскільки, якщо до одних міст населення прибуває, то з інших міст воно виїжджає, призводячи до міграційного скорочення та зменшення частки населення регіону в цілому.

Повертаючись до рис., спостерігаємо, що у 2016 році лише для 7 областей характерний міграційний приріст населення, а для 18 областей – міграційне скорочення. Відповідно, такі регіони, як Донецька, Луганська, Чернігівська, Тернопільська, Вінницька, Дніпропетровська, Волинська та інші області втрачають можливості до покращення свого соціально-економічного становища. Це, своєю чергою, призводить до наступних негативних наслідків:

−втрати активного людського капіталу в тих регіонах, де б він міг сприяти розвитку пріоритетних галузей. Наприклад, через масовий виїзд населення із Донецької та Луганської областей, Україна в цілому втрачає великий відсоток ВВП від важкої, паливної та хімічної промисловостей;

−перевантаження провідних міст України надмірною кількістю населення. Наприклад, у таких містах, як Київ, Львів, Харків міграційний приріст дуже часто призводить до створення тіньового сектору. Населення, яке переїздить із прилеглих міст, областей, вдається до неофіційної зайнятості, від чого зазнає втрат державний бюджет;

−поступова еміграція населення, яке проживає у прикордонних областях. Наприклад, такі міста, як Івано-Франківськ та Суми, які мали міграційний приріст у 2016 році, можуть в недалекому майбутньому втратити прибуле населення, через те, що користуючись сприятливим місцезнаходженням, люди будуть шукати можливостей працевлаштування в прикордонних країнах.

Отже, на сьогодні, в Україні спостерігаються, як позитивні, так і негативні тенденції міжрегіонального руху населення. Ми вважаємо, що позитивний приріст населення у областях України варто розглядати з двох боків. З одного, позивні наслідки полягають у тому, що дані міста розвиваються і будуть надалі розвиватися та, як і раніше, приваблювати жителів інших регіонів. З другого боку, це створює такі негативні наслідки, як перенаселення, тіньова зайнятість та тінізація економіки в цілому.

Уряду у сфері державного регулювання міжрегіональної політики варто, насамперед, звернути увагу на те, щоб запроваджувати досвід Києва та Львова, як перших інноваційних міст, в інші регіони. Також в контексті децентралізації місцевій владі варто зосередитися на розробці та впровадженні локальних програм розвитку регіонів, з огляду на їх сильні сторони та конкурентні переваги. Отже, сприяння інноваційному розвитку депресивних міст та регіонів України здатне вести до збалансування міжрегіональних міграційних потоків.

Список літературних джерел

1. Міграційний рух населення у 2016 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Держаної служби статистики. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/mr/mr_u/mr1216_u.html

2. Міграційний рух населення у 2015 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Держаної служби статистики. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/mr/mr_u/mr1215_u.html

3. Рейтинг вищих навчальних закладів Івано-Франківська [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Osvita.ua. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/rating/45554/

4. Концепція КИЇВ СМАРТ СІТІ 2020 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Kyivsmartcity. – Режим доступу: http://www.kyivsmartcity.com/concept/

5. Lviv Smart City Day [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Creative Quarter. – Режим доступу: http://smartcity.lviv.ua/

6. Среднемесячная зарплата по регионам Украины в 2016 году [Електронний ресурс] / Офіційний сайт фінансового порталу Minfin. – Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/average

Науковий керівник: **Королюк Т.О.**, к.е.н., доц.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Третяк Н.А., к.е.н.,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку Національної
академії наук України», м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ДО ЗМІНИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ В УКРАЇНІ

Одне із винятково важливих місць в життєдіяльності нашої країни займає земля як сукупний природний ресурс. В 1992 році на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (UNCED) у Порядку денному на XXI століття у главі 10 «Інтегрований підхід до планування та управління (менеджменту) земельних ресурсів», зазначається, що земля, як правило, визначається як фізичний об'єкт, який має свою топографію і територіально-просторові характеристики. Однак, ширший комплексний підхід включає в поняття землі і природні ресурси: ґрунт, воду і біоту землі. Крім того, була задекларована роль земельних ресурсів у досягненні сталого розвитку.

Багатофункціональне використання землі визначає системність (комплексність) управління земельними ресурсами та землекористуванням як одного з основних чинників збалансованого та сталого розвитку України. Також, аргументом формування нової системи управління є доповідь Всесвітнього саміту із сталого розвитку, у 2002 році, де зазначалось, що істотне важливе значення для сталого розвитку має належне (ефективне) управління (good governance) у рамках кожної країни, зокрема і в регіонах. Воно повинно складатися з трьох взаємопідкріплюючих принципах: економічного розвитку, соціального розвитку і захисту навколишнього середовища.

У цьому аспекті актуалізувалась необхідність системного підходу управління на всіх рівнях (національному, регіональному та місцевому), яка б забезпечила сталий територіальний розвиток України в цілому, де системний підхід та сучасні інформаційні технології дозволять моделювати різні варіанти напрямків розвитку землекористування, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний з них для ефективного соціального, економічного та екологічного розвитку не тільки регіону, але країни в цілому.

Відмітимо, що за 2015 рік землекористування в цілому по Україні характеризується як стабільно нестійке (К ек.ст. 0,40), де вісім областей країни є екологічно нестабільним (див. табл.1).

Землекористування України перебуває в екологічно кризовому стані, що суттєво впливає на здоров'я людей. Так, смертність населення на 1000 чоловік в розрізі регіонів корелює із екологічною стабільністю землекористування, що видно з наведеної таблиці.

Сучасне землекористування, як системне соціально-економічне явище, має бути спрямоване на: гарантування національної безпеки і захист територіальних (регіональних) інтересів країни шляхом відповідної організації використання землі; збереження територіальної цілісності і незалежності держави; створення умов екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги як регіонів, так, і країни в цілому; задоволення економічних, соціальних, культурних, територіальних, демографічних і інших суспільних потреб; підтримку балансу інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальних громад, держави і суспільства в цілому.

Таблиця 1

Характеристика екологічного стану землекористування в розрізі регіонів України за 2015 рік

Регіон	Коефіцієнт екологічної стабільності (К ек.ст.)*	Екологічна стабільність*	Розораність сільсько-господарських угідь	Смертність населення на 1000 чоловік
Запорізька	0,27	нестабільною	1,08	1,07
Кіровоградська	0,27	нестабільною	1,11	1,11
Дніпропетровська	0,28	нестабільною	1,08	1,11
Миколаївська	0,28	нестабільною	1,08	1,03
Донецька	0,29	нестабільною	1,03	1,07
Одеська	0,31	нестабільною	1,02	0,97
Вінницька	0,33	нестабільною	1,09	1,07
Полтавська	0,33	нестабільною	1,05	1,14
Тернопільська	0,34	стабільно не стійкою	1,04	0,96
Харківська	0,34	стабільно не стійкою	1,02	1,05
Херсонська	0,34	стабільно не стійкою	1,15	1,05
Хмельницька	0,35	стабільно не стійкою	1,02	1,06
Черкаська	0,36	стабільно не стійкою	1,12	1,09
АР Крим	0,41	стабільно не стійкою	0,90	0,93
Луганська	0,41	стабільно не стійкою	0,85	1,07
Сумська	0,42	стабільно не стійкою	0,92	1,14
Київська	0,43	стабільно не стійкою	1,04	1,10
Чернігівська	0,47	стабільно не стійкою	0,88	1,28
Чернівецька	0,51	середньо стабільна	0,90	0,87
Львівська	0,53	середньо стабільна	0,80	0,87
Житомирська	0,55	середньо стабільна	0,94	1,12
Волинська	0,57	середньо стабільна	0,82	0,89
Рівненська	0,60	середньо стабільна	0,90	0,85
Івано–Франківська	0,62	середньо стабільна	0,80	0,86
Закарпатська	0,71	стабільною	0,57	0,83
Україна	**0,40**	**стабільно не стійкою**	**1,00**	**1,00**

* менше 0,33 – територія є екологічно нестабільною; від 0,34 до 0,50 – відноситься до стабільно нестійкої; від 0,51 до 0,66 – переходить у межі середньої стабільності; якщо перевищує 0,67 – територія є екологічно стабільною.

Отже, стратегія земельної, економічної та екологічної політики і погляди на організацію землекористування країни в цілому та регіонів зокрема, мають бути кардинально переоцінені. Цього можна досягнути за рахунок вдосконалення фінансово-економічного механізму регулювання землекористуванням. Де фінансово-економічний механізм має бути одним із пріоритетних напрямків як економічної, так і екологічної політики держави і вимагає зміни пріоритетів в управлінні. Це обумовлює, появу нової парадигми управління, яка являє собою системну композицію інноваційних управлінських підходів, спрямованих на

підтримку балансу між суспільством і природою, де системний підхід та сучасні інформаційні технології дозволяють моделювати варіанти напрямків розвитку для вибору найбільш оптимального фінансово-економічного механізму регулювання землекористування.

Шпильова Ю.Б., к.е.н., с.н.с.
Державна Установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національно академії наук України»

ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Реформа Спільної аграрної політики (САП) 2013 р. на період 2014-2020 роки спрямована на посилення конкурентоспроможності сільського господарства; забезпечення сталого використання природних ресурсів і контроль за змінами клімату; досягнення збалансованого територіального розвитку сільської економіки та громади, включаючи створення нових і підтримку існуючих робочих місць. Ключовим «всеохоплюючим» став вислів «Державні гроші для суспільних благ». Суспільні блага пов'язані з сільським господарством, включають в себе надання екологічних і соціальних благ, таких як біорізноманіття сільськогосподарських угідь і добробуту тварин тощо. Визнання вкладу органічного землеробства в суспільні блага в рамках САП слід розглядати в контексті поточних виробничих і ринкових тенденцій органічного сектора в ЄС, насамперед через зміни споживчого попиту на виробництво продуктів харчування високої якості та обсягу роздрібних продажів.

У порівнянні з попередніми попереднім підтримки в рамках реформ САП, є деякі зміни для органічного землеробства. Зокрема, органічні ферми автоматично отримують компонент екологізації. Вони не повинні виконувати ніяких додаткових зобов'язань через їх значний внесок в загальний екологічні цілій.

В умовах Євроінтеграційного напряму розвитку України зростаючим фактором підвищення конкурентоспроможності економіки є виробництво екологічно чистої (органічної) продукції. Виробництво органічної продукції офіційно визначено в Україні пріоритетом державної підтримки. У Стратегії розвитку сільського господарства України «3+5» підготовленій Міністерством аграрної політики та продовольства запропоновано такі напрями реформування, як стимулювання органічного виробництва, розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції, розвиток сільських територій, зрошування земель та гарантування безпеки харчової продукції [6]. Зокрема, Міністерство й Держгеокадастр розробляють механізм стимулювання виробництва органічної продукції шляхом проведення спеціалізованих земельних аукціонів. Передбачається, що на них учасникам ринку будуть запропоновані земельні ділянки для виробництва органіки за пільговими орендними ставками. Пільги набуватимуть чинності лише з моменту фактичної реалізації інвестпроекту – початку процесу сертифікації, тобто підтверджених фіксованих намірів. У разі недотримання визначених аукціонних умов орендні ставки будуть повернуті до ринкового значення – середнього показника у відповідному районі [2].

Загальновідомо, що виробництво органічної продукції сприяє суспільному добробуту, особливо завдяки очікуваному поліпшенню здоров'я населення, створенню додаткових робочих місць, надходженню податкових зборів до державного бюджету. На жаль, з

економічного погляду органічне сільське господарство наразі є лише незначною нішею національного аграрного сектору. На нашу думку, в найближчій перспективі, очікувати значних змін у цьому секторі не варто.

Сьогодні зарубіжні партнери зацікавлені співпрацювати з Україною лише в напрямку закупівлі органічної сировини, а не готового харчового продукту, що зміщує акценти на сировину складову цього ринку. Це пов'язано насамперед з відсутністю дієвого законодавства, а отже, механізму регулювання органічного ринку та відповідної системи контролю. Такі умови створюють сприятливе середовище для можливостей порушення прав споживачів та розвитку недобросовісної конкуренції серед виробників. Саме тому, на думку фахівців, необхідне прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та нормативно-правових актів щодо його виконання [4].

Розв'язання проблем, що пов'язані з нерегульованістю органічного ринку України, як зазначається у Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року [5], можливо шляхом запровадження механізмів, запропонованих у згаданому вище документі, в котрому регламентовано вимоги до органічного виробництва, його сертифікації, обігу та маркування продукції. Урядом рекомендовано ведення реєстрів операторів органічного ринку, органів сертифікації, які повинні відповідати встановленим вимогам. Завдяки нововведенням стосовно державного регулювання цієї галузі суттєво зросте конкурентоспроможність виробників органічної продукції, особливо орієнтованих на експорт, а в зарубіжних споживачів – рівень довіри до української продукції, виробленої з дотриманням вимог законодавства.

Незважаючи на обґрунтованість положень Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року, на нашу думку, у процесі визначення перспектив досліджуваного ринку необхідно орієнтуватись не тільки на наявність сертифікованих площ для ведення органічного сільського господарство, а й враховувати кількість сертифікованих органічних господарства, що дозволить більш якісніше характеризувати розвиток такого ринку.

За даними IFOAM в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то в 2015 р. їх нараховувалось вже 210 (середній розмір підприємства знаходився на рівні більше ніж 2.000 га) [3]. Порівняно з 2010 р. цей показник зріс на 48%. Необхідно зазначити, що збільшення кількості сертифікованих товаровиробників, сприятиме наповненню внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Для порівняння в 2014 р. в ЄС нараховувалось близько 260 тис виробників органічної продукції (в Європі 340 тис.). Найбільша кількість в Італії майже 49 тис. і Туреччини 71 тис. За даними IFOAM, починаючи з 1999 року чисельність виробників органічної продукції зросла у 10 разів до 2,3 мільйонів. Понад 75% всіх виробників зосереджена у країнах Азії та Африки та Латинській Америці [1].

Під органічними сільським господарством в Україні зайнято 410,5 тис. га (1% від загальної площі сільськогосподарських угідь). Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Для порівняння, в 2014 р., 10,3 мілн. га сільськогосподарських земель в ЄС і 11,6 млн га в Європі є органічними (включаючи землі сільськогосподарського призначення, які повністю перетвориться або в конверсії) [7]. Найбільша кількість органічної землі є Іспанії (1,7 млн га, 1/6 органічних сільськогосподарських угідь в Європі), Італія (1,4 млн), Франції (1,1 млн) і Німеччини (1,05 млн).

Після прийняття названого проекту закону в середньостроковій перспективі очікується збільшення площі земель органічного сільського господарства до 450 тис. га, що перевищує нинішній показник на 10%. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблені. Зокрема, управліннями Держгеокадастру в областях розпочато аудит земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної форми власності, придатних для цих цілей. З огляду на низку додаткових вимог, що висуваються до виробництва органічної продукції, кількість таких земель обмежена. В першу чергу землі для органічного виробництва виділятимуться із земель запасу – перелогів, які не були у використанні впродовж тривалого часу, щоб скоротити період отримання інвестором сертифікату відповідності.

Для повноцінного функціонування ринку органічної продукції в Україні необхідне поступове формування сучасної системи «виробник → переробник → торговий представник → покупець». У такому ланцюгу на сьогодні в невигідній ситуації залишаються виробники, котрі докладають максимум зусиль і несуть найбільшу відповідальність за якість своєї продукції, та споживачі, які в підсумку отримають недешеву продукцію та ще й часто низької якості.

Основним завданням держави в сучасних умовах є збереження позитивних тенденції розвитку органічного ринку України. Дієвими кроками в цьому напрямі має стати:

−прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», узгодженого з вимогами та принципами регулювання органічного виробництва в ЄС, та відповідних нормативно-правових актів щодо його виконання;

−упровадження базових агроекологічних вимог і стандартів якості та безпеки такої продукції, посилення захисту прав споживачів шляхом посилення контролю за ними згідно з регламентами ЄС;

−створення системи стимулювання та фінансової підтримки органічного виробництва в Україні з урахуванням нових напрямів САП ЄС, зокрема, вдосконалити систему державної допомого виробникам такої продукції, а також вдосконалити податкову політику в частині яка стосується відповідних виробників;

−необхідною умовою функціонування такого ринку має стати розвиток сільськогосподарських дорадчих служб для надання інформаційно-консультаційних послуг на різних рівнях, популяризація ідеї органічного виробництва та споживання серед населення.

Список літературних джерел

1. Динаміка та перспективи розвитку ринку органічної продукції в світі та в Україна. [Електронний ресурс]. Економічний дискусійний клуб. – Режим доступу: http://edclub.com.ua/analityka/dynamika-ta-perspektyvy-rozvytku-rynku-organichnoyi-produkciyi-v-sviti-ta-v-ukrayini.

2. Мінагрополітики підтримає виробництво органіки та виноградарство через механізм земельних аукціонів. [Електронний ресурс]. Міністерство аграрної політики та продовольства України – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/uk/node/23027.

3. Органік в Україні [Електронний ресурс]. Федерації органічного руху в Україні – Режим доступу: http://organic.com.ua/ru/homepage/2010-01-26-13-42-29.

4. Проект Закону про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції № 5448 від 24.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576.

5. Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року. [Електронний ресурс]. Урядовий портал – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua /control/uk/publish/article?art_id=249634799&cat_id=244828445.

6. Стратегія розвитку сільського господарства України «3+5». [Електронний ресурс]. Міністерство аграрної політики та продовольства України – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/apk?tid_hierachy=1300.

7. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statisticsand Emerging Trends 2015 [Електронний ресурс]/ Willer, Helgaand Julia Lernoud (Eds.) iBL-IFOAM Report. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM-Organic Inernational, Bonn, 2015.– 306 p.

Ящишина І.В., д.е.н., проф.
Кам'янець-Подільський національний
Університет імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дослідження соціальної спрямованості інноваційної діяльності регіонів України є маловивченою проблемою сучасної економічної науки. Науковий мейнстрім зосереджує увагу на економічній результативності та наслідках інноваційної діяльності. Однак сучасна світова економіка відзначається зростаючою значимістю соціалізаційних, людино центричних тенденцій, тому достатньо важливою, на нашу думку, постає задача визначення соціальної спрямованості та соціальних наслідків інноваційного розвитку економіки регіонів України.

При вирішенні поставленої задачі ми стикнулися із певними проблемами, а саме: відсутністю методики оцінки соціальної спрямованості інноваційного розвитку та проблемою формування інформаційної бази дослідження.

Одним із можливих методів визначення взаємозв'язку інноваційного розвитку регіонів країни із їх соціальним розвитком, на нашу думку, може бути виявлення виду функціонального зв'язку між відповідними показниками по регіонах України.

Виявлено, що незважаючи на досить велику кількість досліджень щодо інноваційної діяльності регіонів, систематичний моніторинг регіональних рівнів інноваційного розвитку за єдиною методикою не здійснює жодна інституція. В роботі [1] наведено методику та результати розрахунку таксономічного показника рівня інноваційного розвитку регіонів України на основі стандартизації 12 показників, які характеризують інноваційну активність промислових підприємств та її результати. Цей показник базується на даних Укрстату за 2009 р., на жаль більш пізніх досліджень в цьому напрямку віднайти не вдалось. Подібні дослідження в Україні проводились іще щодо оцінки рівня інноваційного потенціалу регіонів за окремі роки [2, 3]. У якості узагальнюючого показника рівня соціального розвитку регіонів ми взяли Індекс людського розвитку, регіональний вимір якого в Україні здійснюється систематично починаючи із 1999 р. до 2014 р.[4].

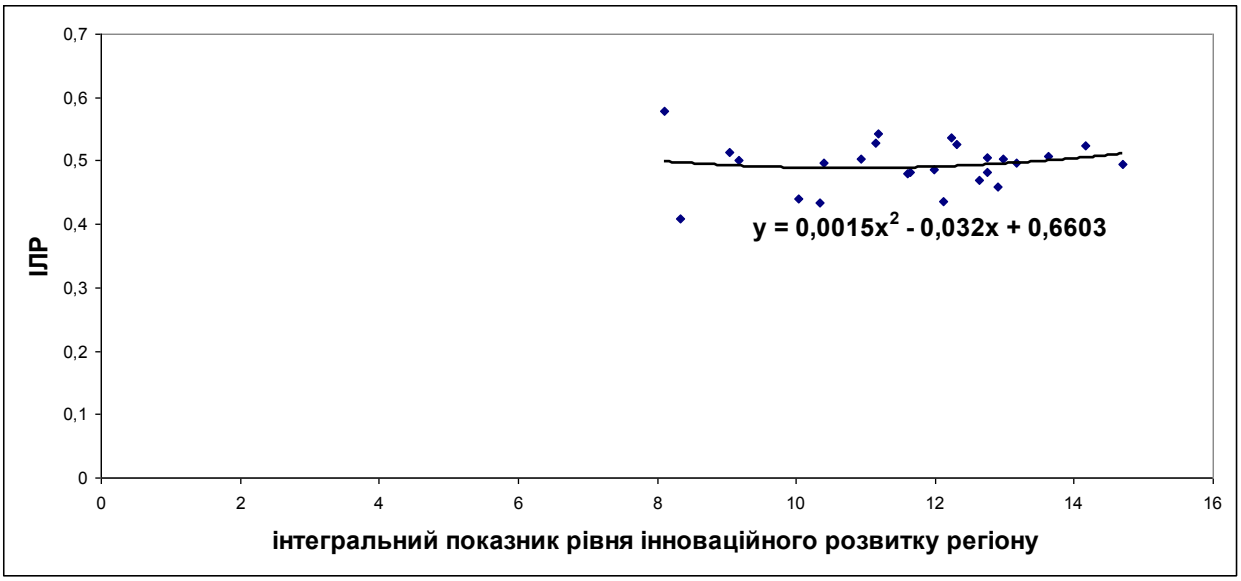

Рис. 1. Взаємозв'язок рівня інноваційного розвитку регіонів України із регіональними ІЛР.

Очевидно, що основна тенденція взаємозв'язку між аналізованими показниками, визначена як лінія тренду, у даному випадку описана квадратичною функцією. Розрахована точка локального екстремуму т.Е (10,67; 0,49) поділяє лінію на два відрізки кривої і відображає дві залежності: 1) характер функції до точки екстремуму є спадним, що характеризує обернену залежність між рівнями інноваційного та людського розвитку; 2) після точки екстремуму характер функції змінюється і стає зростаючим, відображаючи пряму залежність. Фактично точка екстремуму поділила регіони України на дві групи. До першої групи увійшли області із рівнем інноваційного розвитку вищим від 10,67, для них характерною є тенденція, що описується прямою залежністю між рівнями соціального та інноваційного розвитку. Для регіонів, що мають нижчий рівень інноваційного розвитку від критичного, тенденція стає протилежною – зростання рівня інноваційного розвитку супроводжується падінням ІЛР. Або для більш розвинутих регіонів із зменшенням (зростанням) рівня інноваційного розвитку падає (зростає) ІЛР, а для менш розвинутих регіонів із зменшенням (збільшенням) рівня інноваційного розвитку ІЛР поступово зростає (падає).

На нашу думку, отримана парабола може розглядатись як ілюстрація досліджень соціальних функцій науки, проведеного Київською школою наукознавства [5]. Згідно позицій відомого науковця Б.А. Малицького, науково-технічний потенціал країни в цілому здатний реалізувати всі соціальні функції (соціокультурну, пізнавальну, економічну) повною мірою лише при відповідному рівні його нарощування. Таким пороговим значенням для України вчений визначає фінансування науки на рівні 0,9% від ВВП, якщо ж наукоємність ВВП буде меншою, то наука стає витратною галуззю національного господарства і не може реалізувати свої функції повною мірою. При фінансуванні науки менше 0,9% ВВП науковий потенціал здатен забезпечити лише реалізацію пізнавальної функції, а при зменшенні цього показника до 0,4% – лише соціокультурної. Фінансування науки є лише одним із важливих чинників накопичення науково-технічного потенціалу. Якщо держава не приділяє йому значимої уваги, достатньої для повноцінного розвитку фундаментальних та прикладних досліджень як в країні в цілому так і на рівні її окремих регіонів, то інноваційний розвиток не може стати значимим чинником соціально-економічного зростання. Очевидно ті ж

тенденції проявляються і на регіональному рівні. І тому інноваційний розвиток регіону може виявити свою соціальну спрямованість лише після досягнення певного рівня.

На основі отриманих результатів ми можемо припустити, що існує критична межа рівня інноваційного розвитку регіону і лише після її досягнення науково-технічний потенціал починає виконувати усі свої соціальні функції, проявляється синергетичний ефект від взаємодії та взаємовпливу інноваційного та соціального зростання, що взаємно посилюються. За низького інноваційного рівня розвитку регіону не реалізуються усі соціальні функції науково-дослідного сектору, цей ефект не проявляється, більше того, регіон здатний навіть дещо прирости інноваційні показники, однак соціальні індикатори при наймі не зростають.

Виявлена тенденція взаємозв'язку між індексом соціального розвитку та досягнутим рівнем інноваційної діяльності регіонів вселяє оптимізм і надію, що визнання пріоритетності зміцнення науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону може суттєво змінити ситуацію і при подоланні точки екстремуму запустити механізм взаємо посилюючого інноваційного та соціального зростання.

Список літературних джерел

1. Тишенко Д.О., Кулєшова Н.В. Обґрунтування доцільності інноваційної діяльності підприємств у регіонах України / Д.О. Тишенко, Н.В. Кулєшова // Бізнесінформ. – 2011. – № 1. – С.27-32.

2. Шляхто И.В. Оценка инновационного потенциала региона / И.В. Шляхто // Управление общественными и экономическими системами. – 2007. – № 1. – С. 23-24.

3. Головатюк В.М., Соловйов В.П. Деякі проблеми вимірювання інноваційного потенціалу /В.М. Головатюк, В.П.Соловйов // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики. Материалы XIII международной научно-практической конференции по инновационной деятельности. – К.: Технический центр НАН Украины, 2008. – С. 11-14.

4. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. / Держкомстат України. Відп. за випуск І.Калачова. К., 2010. - 43 с.

5. Маліцький Б.А. Прикладне наукознавство / Борис Антонович Маліцький. – К.: Фенікс, 2007. – С.420-421.